Secolul 20

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU

Coperta:
BRÂNCUŞI
Coloana infinită

Fotografia: DAN GRIGORESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

11

1967

SUMAR

CENTENARUL BAUDELAIRE

PAUL VERLAINE, *Implacabila chemare la ordine* • 5

PAUL CLAUDEL, *Un om al nopții* • 6

PAUL VALÉRY, *Situația lui Baudelaire* • 7

ANDRÉ GIDE, *Prefață la «Florile Răului»* • 15

JEAN-PAUL SARTRE: *Din eseul despre Baudelaire* • 17

SWINBURNE: «*Ave atque vale*» versuri • 18

ALDOUS HUXLEY: *Baudelaire ca forță persistentă* • 20

VALERI BRIUSOV: *Speranța de a descoperi ceva în plus* • 21

CHARLES BAUDELAIRE: *Despre esența rîsului și în general despre comicul în artele plastice*, în românește de Liliana Țopa • 22

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

LILIANA ŢOPA: *Baudelaire gîndind despre artă* • 33
GEORGE HANGANU: *Marele neliniştit* • 44

COLOCVIUL BRÂNCUŞI 1967

Reportaj fotografic realizat de MARIANA şi FLORIN DRAGU • 48

HEIMITO VON DODERER

Cele nouăsprezece biografii ale mele, în româneşte de L. Voita • 55
Sondaje în anul naşterii mele, 1896 • 60; *Idei pentru un autoportret* • 62; *Două minciuni sau O tragedie antică la sat;* • 64; *O tatuată* • 71; *Un alt Kratki-Baschik*, nuvele, în româneşte de Mihai Isbăşescu • 75
Pagini de jurnal, în româneşte de L. Voita • 83

MICHAEL SPRINGER: *Cine este «om» în adevăratul înţeles al cuvîntului* — Exclusivitate «Secolul 20» • 89
MIHAI ISBĂŞESCU: *Un «credincios al vieţii»* • 91

ERNEST HEMINGWAY

Fiesta (Soarele răsare, soarele apune), roman (partea II), în româneşte de D. Mazilu • 95

ARTE

OCTAV DOICESCU: *Brâncuşi — Le bon Dieu* • 178
BARBU BREZIANU: *Reportaj în jurul unei camere* • 182
Ţuculescu în Franţa • 190

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

B A U D E L A I R E

Această carte, al cărei titlu *Florile răului*, spune totul, este acoperită, veți vedea, de o frumusețe sinistră și rece ; a fost făcută cu furie și perseverență. Dovada valorii sale pozitive este tot ceea ce se spune rău despre ea. Cartea înfurie oamenii. De altminteri, îngrozit eu însumi de oroarea pe care o voi inspira am modificat o treime în corecturi. Mi se refuză totul, spiritul de invenție și chiar cunoașterea limbii franceze. Nu-mi pasă de toți acești imbecili, și știu că acest volum, cu calitățile și defectele sale, își va face drum în memoria publicului literar, alături de cele mai bune poezii ale lui V. Hugo, Th. Gautier și chiar Byron.

(Din scrisoarea către mama sa, doamna Aupick, datată joi 9 iulie 1857)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PAUL VERLAINE • IMPLACABILA CHEMARE LA ORDINE

Originalitatea profundă a lui Charles Baudelaire constă, în ce mă privește, în a fi reprezentat puternic și esențial omul modern ; și prin acest cuvînt, omul modern, nu vreau — dintr-un motiv ce se va explica numaidecît — să desemnez omul moral, politic, social. Înțeleg prin asta doar omul fizic modern, așa cum l-au făcut rafinamentele unei civilizații excesive, omul modern, cu simțurile sale ascuțite și vibrante, spiritul său dureros de subtil, creierul saturat de tutun, sîngele ars de alcool, într-un cuvînt *bilio-nervosul* prin excelență, cum ar zice H. Taine. Această individualitate de senzitiv, pentru a spune astfel, Charles Baudelaire — o repet — a reprezentat-o în stare de tip, de *erou*, dacă vreți. Nicăieri, nici chiar la H. Heine, n-o veți regăsi atît de puternic accentuată ca în anumite pasaje din *Florile răului*. Astfel, după mine, viitorul istoric al vremii noastre va trebui, spre a nu fi incomplet, să răsfoiască atent și cu religiozitate această carte care este chintesența, ca o concentrare extremă a fiecărui element specific acestui secol. Ca dovadă a ceea ce avansez, să luăm, în primul rînd, poemele de dragoste din volumul *Florile răului*. În ce chip a exprimat autorul acest sentiment al iubirii, cel mai măreț dintre locurile comune, și care, ca atare, a trecut prin toate formele poetice posibile? În chip păgîn ca Goethe, creștin ca Petrarca ori, precum Musset, copilăros? Sub nici unul din toate acestea, și este meritul lui imens. A trata subiecte eterne — idei sau sentimente —

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

fără a cădea în ceea ce s-a mai spus, asigură, probabil, întregul viitor poeziei şi distinge în orice caz, cu siguranţă, pe veritabilii poeţi de versificatorii subalterni. Dragostea în versurile lui Ch. Baudelaire, este tocmai dragostea unui parizian din secolul XIX, ceva de înfierbîntat şi de analist lucid totodată; pura pasiune se amestecă aici cu reflecţia, şi dacă nervii copleşesc pentru un moment intelectul, decuplînd acţiunea de simţuri, acel *nescio quid amarum* al lui Lucreţiu, care nu este altceva decît nestăpînitul avînt al sufletului către un ideal mereu gata să se retragă, face să răsune fără încetare în urechea obsedată implacabila sa chemare la ordine.

1865

PAUL CLAUDEL • UN OM AL NOPŢII

După toate numele pe care le-am citat, cum l-aş omite pe al aceluia care a rămas pentru noi cel mai viu şi cel mai scump, numele sărmanului şi măreţului Baudelaire? Revăd marii săi ochi deschişi de parizian, plin de vis, de disperare, de inteligenţă şi ironie, acea frunte ca o vastă oglindă, aptă să reflecte mai curînd luminile decît formele şi să se impregneze de substanţa lucrurilor mai curînd decît să le reţie şi să le elaboreze, acel delicat nas, palpitant, al unui voluptuos şi cunoscător, şi în deosebi gura care este trăsătura esenţială a acestei fizionomii patetice, această mare gură amară şi închisă, mai puţin făcută spre a vorbi cît pentru a poseda şi savura neagra comoară interioară:

Tous les êtres aimés
Sont des vases de fiel qu'on boit les yeux fermés.

Sufletul copleşit de dorinţi, de amintiri şi remuşcări posedă o asemenea figură şi inteligenţa, aici, nu este decît un martor dureros, atent şi clarvăzător. Este sufletul ce respiră în frumoasele versuri cu care s-a încîntat tinereţea noastră, acela care din notă în notă se dilata într-un cîntec sublim pentru a se resorbi, iarăşi, puţin cîte puţin, în conştiinţa nefericirii sale şi a păcatului său. De acolo aceste strofe dragi lui, unde versul din urmă este reluarea celui dintîi. S-ar zice

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

un gît de femeie care se ridică și se coboară și din care țîșnește un lung strigăt la fel de ascuțit ca o frază de Chopin:

Vous êtes un beau ciel d'automne claire et *rose*
Mais la tristesse en moi monte comme la mer !

Refluxul nu aduce cu el decît murmurul nesigur al unor silabe surde și confuze:

Et laisse en refluant sur ma lèvre morose
Le souvenir cuisant de son limon amer.

. . . Simpatia pentru Noapte, complacerea în nefericire, amara comuniune între tenebre și acest nenoroc de a fi un om. În secolul XIX se află o linie perfect determinată de trei poeți (Poë, Baudelaire și Mallarmé) a căror mare noapte metafizică, ce nu este neantul ci liniștea luminii (Dante), era, pentru a spune așa, climatul spiritual, forma, însăși condiția cuvîntului, operei lor, fondul necesar ivirii lor. Și, fapt curios, acești trei bărbați ai nopții au fost, prin excelență, niște lucizi, inteligențe subtile, iar între meșterii cuvîntului și ai ficțiunii, cei ce au vorbit cel mai bine despre arta lor și i-au determinat cu cea mai mare profunditate resorturile și mijloacele.

PAUL VALÉRY • SITUAȚIA LUI BAUDELAIRE

Baudelaire este în culmea gloriei
Acest mic volum *Florile răului*, nici de trei sute de pagini, concurează în stima cititorilor opere mai ilustre și mult mai vaste A fost tradus în majoritatea limbilor europene: asupra acestui fapt mă voi opri un moment, căci mi se pare a fi fără exemplu în istoria literelor franceze.

•

Poeții francezi sînt, în general, puțin cunoscuți și puțin gustați de străini. Ni se acordă mult mai lesne avantajul prozei; dar forța poetică ne este piezîș și anevoie concedată. Ordinea și tipul de rigoare care domnesc în limba noastră din secolul XVIII încoace, felul nostru particular de a accentua, prozodia noastră strictă, gustul pentru simplificare și claritate imediată, teama de exagerare și ridicol, un soi de pudoare în expresie și tendința spre abstracție a spiritului nostru au făcut o poezie

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

suficient de diferită de a altor naţiuni, fiindu-le cel mai adesea imperceptibilă. La Fontaine pare insipid străinilor. Racine le este interzis. Armoniile lui sînt prea subtile, desenul prea pur, discursul prea elegant şi prea nuanţat, pentru a nu fi inaccesibil acelor ce n-au o cunoaştere intimă şi originală a limbii noastre.

Însuşi Victor Hugo aproape că n-a fost răspîndit dincolo de hotarele Franţei decît prin romanele sale.

Dar cu Baudelaire, poezia franceză iese, în fine, dintre frontierele naţiunii. Ea este citită în lume; se impune ca însăşi poezia modernităţii; încurajează imitaţia, fecundează nenumărate spirite. Oameni precum Swinburne, Gabriele d'Annunzio, Ştefan George mărturisesc în chip strălucit influenţa baudelaire-iană în afară.

Pot, aşadar, să spun că dacă se află, printre poeţii noştri, unii mai mari şi mai puternic înzestraţi decît Baudelaire, nici unul nu este mai *important*.

De unde această importanţă singulară? Cum o fiinţă atît de particulară, atît de îndepărtată de medie ca Baudelaire, a putut să germineze o mişcare atît de întinsă?

Această mare favoare postumă, această fecunditate spirituală, această glorie care este la punctul său cel mai de sus, trebuie să depindă nu numai de valoarea sa proprie ca poet, dar şi de circumstanţe excepţionale. O circumstanţă excepţională este să se asocieze o inteligenţă critică unei virtuţi poetice. Baudelaire datorează acestei rare alianţe o descoperire capitală. Era născut senzual şi precis; era de o sensibilitate ale cărei exigenţe l-au condus spre cele mai delicate căutări ale formei; dar asemenea înzestrări n-ar fi făcut din el decît un emul al lui Gautier, fără îndoială, sau un excelent artist de tip parnasian, dacă n-ar fi meritat — ca urmare a curiozităţii spiritului său — şansa de a descoperi în operele lui Edgar Poe un nou univers intelectual. Demonul lucidităţii, geniul analizei, inventatorul celor mai noi şi mai seducătoare combinaţii ale logicii cu imaginaţia, ale misticităţii cu calculul, psihologul excepţionalului, inginerul literar care aprofundează şi utilizează toate mijloacele artei, i-au apărut în Edgar Poe şi l-au încîntat. Atîtea viziuni originale şi extraordinare promisiuni l-au vrăjit. Astfel talentul său a fost transformat, destinul său schimbat strălucit.

Voi reveni îndată asupra efectelor acestui magic contact dintre două spirite.

Acum trebuie să iau în consideraţie însă o a doua circumstanţă remarcabilă din formaţia lui Baudelaire.

•

Pe cînd el ajungea la vîrsta maturităţii, romantismul este la apogeu; o generaţie strălucită este în stăpînirea imperiului literelor; Lamartine, Hugo, Musset, Vigny sînt maeştrii momentului.

Să ne plasăm în situaţia unui tînăr ajuns către 1840 la vîrsta scrisului. El este nutrit de cei pe care instinctul său îi ordonă imperios să-i abolească. Existenţa sa literară, provocată şi alimentată de ei, pe care gloria lor a exercitat-o şi operele lor au determinat-o, este totodată cu necesitate legată de negarea, răsturnarea şi înlocuirea acestor oameni care-i par că umplu tot spaţiul notorietăţii, interzicîndu-i, unul, lumea formelor, celălalt, aceea a sentimentelor, altul, pitorescul, un altul profunzimile.

Se pune chestiunea de a se distinge cu orice preţ de un grup de mari poeţi reuniţi, în chip excepţional, printr-un oarecare hazard, în aceeaşi epocă, toţi în plină vigoare.

Problema lui Baudelaire putea prin urmare — trebuia deci — să se pună astfel: «a fi un mare poet, fără a fi nici Lamartine, nici Hugo, nici Musset». Nu spun că raţionamentul acesta fusese conştient, dar era cu necesitate în Baudelaire — şi chiar

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

esențial Baudelaire. Era rațiunea sa de Stat. În domeniile creației, care sînt totodată domeniile orgoliului, necesitatea de a se distinge este inseparabilă de existența însăși. Baudelaire scrie în proiectul lui de prefață la *Florile răului:* «Poeți iluștrii și-au împărțit de mult timp provinciile cele mai înfloritoare ale domeniului poetic, etc. *Voi face deci altceva. . .*».

În concluzie, a fost adus, a fost constrîns, de starea sufletului său și de factorii dați, să se opună din ce în ce mai categoric sistemului, sau absenței de sistem, care se chema romantismul.

•

Nu voi defini acest termen. Ar fi trebuit, pentru a încerca așa ceva, să fi pierdut orice simț al rigoarei. Mă preocupă aici să restitui doar reacțiile și intențiile cele mai probabile ale poetului nostru «în stare născîndă», cînd se confruntă cu literatura epocii sale. Baudelaire a primit de la aceasta o anume impresie, pe care ne este permis și chiar destul de ușor a o reconstitui. Posedăm, în consecință, grație trecerii timpului și dezvoltării ulterioare a evenimentelor literare, — grație chiar lui Baudelaire, operei sale și destinului acestei opere, — un mijloc simplu și sigur de a preciza cît de cît ideea noastră inevitabil vagă, cînd uzată, cînd destul de arbitrară, cu privire la romantism. *Acest mijloc constă în observarea a ceea ce a urmat romantismului*, a venit să-l altereze, să-i aducă corecții și contraziceri, și în sfîrșit să-i ia locul. Ajunge să considerăm mișcările și operele produse după el, împotriva lui, și care sînt inevitabil, automat, *răspunsuri exacte* la ceea ce el era. Astfel privit, romantismul a fost, prin urmare, cel căruia îi riposta naturalismul și împotriva căruia s-a grupat Parnasul; și a fost, totodată, ceea ce determină atitudinea particulară a lui Baudelaire. El a fost cel ce suscită aproape simultan contra sa voința de perfecțiune — misticismul «artei pentru artă», — exigența observației și a fixării impersonale a obiectelor; într-un cuvînt, *dorința unei substanțe mai solide și a unei forme mai savante și mai pure*. Nimic nu ne lămurește mai clar asupra romanticilor decît ansamblul de programe și tendințe ale succesorilor lor.

Poate că viciile romantismului nu sînt decît excesele inseparabile de încrederea în sine însuși? . . . Adolescența novicilor este avantajoasă, cumințenia, calculul și, în genere, perfecțiunea nu apar decît în momentul economisirii forțelor.

Oricum ar fi, era scrupulelor începe pe timpul tinereții lui Baudelaire. Gautier încă protestează și se agită împotriva delăsării condițiilor formei, împotriva neglijenței și improprietății de limbaj. Curînd, eforturile diverse ale lui Sainte-Beuve, Flaubert, Leconte de Lisle, se vor opune facilității pasionate, inconștienței stilului, revărsărilor de naivitate sau de bizarerie. . . Parnasieni și realiști vor consimți să piardă în intensitate aparentă, în abundență, în mișcare oratorică, ceea ce vor cîștiga în profunzime, în adevăr, în calitate tehnică și intelectuală.

Voi spune, în rezumat, că substituirea acestor diverse «școli» romantismului poate fi concepută ca o substituire a unei acțiuni gîndite uneia spontane.

Opera romantică, *în general*, suportă destul de rău o lectură înceată și dominată de rezistențele unui cititor dificil și rafinat.

•

Baudelaire era acest cititor. Baudelaire avea cel mai mare interes — un interes vital — de a percepe, de a constata, de a exagera toate slăbiciunile și lacunele romantismului, observate de aproape în operele și în indivizii celor mai de seamă reprezentanți ai săi. *Romantismul este la apogeu*, și-a putut spune el, *deci este pe moarte ;* și a putut să-i considere pe zeii și zeișorii momentului cu acest

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ochi cu care Talleyrand și Metternich, către 1807, priveau straniu pe stăpînul lumii.

Baudelaire privea pe Victor Hugo; nu este imposibil a presupune ce gîndea despre el. Hugo domnea; el dobîndea asupra lui Lamartine avantajul unui *material* infinit mai puternic și mai precis. Vastul registru al cuvintelor sale, diversitatea ritmurilor lui, extraordinara abundență a imaginilor sale strivea orice rivalitate poetică. Dar opera sa cîteodată sacrificată vulgarului, se rătăcea în elocință profetică și în nesfîrșite apostrofe. Ea cocheta cu mulțimea și dialoga cu Dumnezeu. Simplicitatea filozofiei sale, disproporția și incoerența dezvoltărilor, contrastul frecvent dintre minunățiile detaliului și fragilitatea pretextului și inconsistența ansamblului, în fine tot ceea ce putea șoca și, deci, instrui și orienta către viitoarea sa artă personală un observator tînăr și necruțător, Baudelaire trebuia să noteze în el însuși, să distingă, de admirația pe care i-o impuneau extraordinarele daruri ale lui Hugo, impuritățile, imprudențele, punctele vulnerabile ale operei sale — cu alte cuvinte posibilitățile de viață și șansele de glorie pe care un așa mare artist le mai îngăduia.

Dacă am folosit oarecare maliție și puțintel mai multă ingeniozitate decît se cuvine, nu va fi mai puțin ispititor de a confrunta poezia lui Victor Hugo ce cea a lui Baudelaire, în scopul de a face ca aceasta să apară ca exact *complementară* celeilalte. Nu insist. Se vede suficient că Baudelaire a căutat ceea ce Victor Hugo n-a izbutit; că s-a abținut de la toate efectele în care Victor Hugo era imbatabil; că a revenit la o prozodie mai liberă și cu scrupulozitate îndepărtată de proză; că a țintit și a găsit aproape totdeauna producerea *vrajei continue*, calitate fără pereche, ca și transcendentală a anumitor poeme — care se întîlnește puțin, iar acest puțin, rareori, în stare pură, în opera imensă a lui Victor Hugo.

De altfel, Baudelaire n-a cunoscut, ori abia a cunoscut, ultimul Victor Hugo, cel al extremelor erori și al supremelor frumuseți. *Legenda Secolelor* apărea doi ani după *Florile răului*. Cît privește operele ulterioare ale lui Hugo, ele au fost publicate mult timp după moartea lui Baudelaire. Eu le atribui o importanță tehnică infinit superioară tuturor celorlalte versuri ale lui Hugo. Nu-i locul și n-am timpul de a dezvolta această părere. Nu voi face decît să schițez o digresiune posibilă. Ceea ce mă izbește la Victor Hugo este o forță vitală incomparabilă. Forță vitală, adică longevitate și capacitate de lucru *combinate* ; longevitate *multiplicată* prin capacitate de muncă. Timp de peste șaizeci de ani, acest om extraordinar este la lucru zilnic de la ora cinci la douăsprezece ! el nu încetează de a provoca combinațiile limbajului, de a le dori, de a le aștepta și a le asculta răspunzîndu-i. Scrie o sută sau două sute de mii de versuri și cucerește prin acest neîntrerupt exercițiu un fel singular de a gîndi, pe care critici superficiali l-au judecat cum au putut. Dar, de-a lungul acestei lungi cariere, Hugo n-a obosit să se perfecționeze și să se fortifice în arta sa; și fără îndoială, el păcătuiește din ce în ce împotriva discernămîntului, pierde din ce în ce sentimentul proporțiilor, încarcă versurile cu cuvinte nedeterminate, vagi și amețitoare, și plasează aici abisul, infinitul, absolutul, cu atîta abundență și ușurință încît acești termeni monstruoși se pierd pînă la aparența profunzimii pe care le-a acordat-o folosința. Cu toate acestea, ce versuri prodigioase, ce versuri cu care nici un alt vers nu se compară în întindere, în organizare interioară, în rezonanță, în plenitutdine, n-a scris în ultima perioadă a vieții sale !

În *La Corde d'airain*, în *Dieux*, în *La Fin de Satan*, în piesa despre moartea lui Gautier, artistul septuagenar, care a văzut murindu-i toți emulii, care a putut să vadă născînd din sine o întreagă generație de poeți și chiar să profite de învățămintele inapreciabile pe care discipolul le va oferi maestrului dacă maestrul va dura, bătrînul foarte ilustru atinge cel mai înalt grad al forței poetice și al nobilei științe de versificator.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Hugo n-a încetat să învețe din practică; Baudelaire, a cărui durată de viață abia depășește *jumătatea* celei a lui Hugo, se dezoltă cu totul altfel. S-ar spune că acestui timp limitat pe care-l are de trăit, el trebuie să-i compenseze scurtimea probabilă și insuficiența presimțită prin folosirea acelei inteligențe critice de care am vorbit adineaori. Douăzeci de ani i-au fost acordați pentru a ajunge la perfecțiunea proprie, a-și recunoaște domeniul personal și a defini o formă și o atitudine specifice care vor purta și nemuri numele său. El n-are vreme, nu va avea timp pentru a urmări în tihnă aceste frumoase obiecte ale voinței literare prin mijlocirea unui mare număr de experiențe, prin multiplicarea operelor. El trebuia să apuce cel mai scurt drum, să-și economisească tatonările, să cruțe repetițiile și încercările divergente; trebuia să caute ceea ce este, ceea ce se poate, ceea ce vroia, pe căile analizei și să unească în el însuși, pe lîngă virtuțile spontane ale unui poet, perspicacitatea, scepticismul, concentrarea și facultatea de judecată a unui critic.

Prin aceasta, Baudelaire, deși romantic la origine, romantic chiar prin gusturile sale, poate trece cîteodată drept *clasic*. Există o infinitate de modalități de a defini sau de a crede că definești clasicul. Vom adopta astăzi pe următoarea: *clasic este scriitorul care poartă în el însuși un critic, pe care îl asociază intim lucrului său*. Se afla un Boileau în Racine sau o imagine a lui Boileau.

Ce însemna, la urma urmelor, *a alege* în interiorul romantismului, a distinge ce e bine de ce e rău, fals și adevăr, slăbiciuni și virtuți, dacă nu a proceda față de autorii primei jumătăți ai secolului XIX după cum cei din timpul lui Ludovic XIV s-au comportat cu autorii secolului XVI? *Orice clasicism presupune un romantism anterior.* Toate avantajele ce se atribuie, toate obiecțiile ce se formulează pe seama unei arte «clasice» sînt în raport cu această axiomă. *Esența clasicismului este de a fi venit după. Ordinea* presupune o anume dezordine pe care o corectează. *Compoziția*, care este artificiu, succede unui oarecare haos primitiv al intuițiilor și dezvoltărilor naturale. *Puritatea* este rezultatul nesfîrșitelor operațiuni asupra limbajului, iar preocuparea de *formă* nu este altceva decît reorganizarea meditată a mijloacelor de expresie. Clasicul implică deci acte voluntare și gîndite spre a modifica o producție «naturală», potrivit unei concepții *clare* și *raționale* despre om și artă. Dar, după cum o arată științele, nu putem face operă rațională și să construim în ordine decît cu ajutorul unui ansamblu de *convenții*. Arta clasică se regăsea pe sine în existența, caracterul neîndoielnic, absolutismul acestor convenții; fie că era vorba de regula celor trei unități, de precepte prozodice, de restricții privind vocabularul, aceste reguli aparent arbitrare făceau forța și slăbiciunea sa. Puțin înțelese în zilele noastre, și devenite greu de apărat, aproape imposibil de respectat, ele nu-și au mai puțin obîrșia într-o străveche, subtilă și profundă înțelegere a condițiilor plăcerii intelectuale *fără amestec*.

În mijlocul romantismului, Baudelaire te face să visezi la vreun clasic, dar nu izbutește decît să te facă să visezi la acesta. A murit tînăr și, de altminteri, a trăit sub impresia detestabilă provocată oamenilor din timpul său de supraviețuirea mizerabilă a bătrînului clasicism al Imperiului. Nu se punea nicicum chestiunea de a însufleți ceea ce era mort de-abinelea, poate însă, de a regăsi pe alte căi spiritul care nu mai era în acest cadavru.

Romanticii neglijaseră tot, ori aproape tot, ce pretindea gîndirii o atenție și o continuitate cît de cît obositoare. Ei căutau efectele-șoc, obținute prin obișnuință și contrast. Măsura, nici rigoarea, nici profunzimea nu-i chinuia excesiv. Le era silă de reflecția abstractă și de raționament, și nu numai în operele lor, dar chiar în pregătirea operelor — ceea ce este infinit mai grav. S-ar fi zis că francezii uitaseră darurile lor analitice. Se cuvine a remarca aici că romanticii se ridicau împotriva secolului XVIII mai mult decît împotriva celui de al XVII-lea și acuzau cu ușurătate de a fi fost superficiali niște oameni infinit mai instruiți, mai avizi de fapte și idei,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mai neliniştiţi în ce priveşte precizia şi meditaţia de anvergură, decît fuseseră ei vreodată.

Într-o epocă în care ştiinţa luase un avînt extraordinar, romantismul manifesta o stare de spirit anti-ştiinţifică. Pasiunea şi inspiraţia îşi închipuiau că n-au nevoie decît de ele înșile.

•

Dar, sub un cu totul alt cer, în sînul unui popor preocupat în întregime de dezvoltarea sa materială, încă indiferent la trecut, organizîndu-şi viitorul şi îngăduind experienţelor de tot felul cea mai integrală libertate, cam în aceeaşi vreme, un om s-a găsit să considere lucrările spiritului, și printre ele, producţia literară, cu o precizie, o perspicacitate, o luciditate, cum nu s-au mai întîlnit nicicînd în acelaşi grad, într-un cap dăruit cu invenţie poetică. Pînă la Edgar Poe, problema literară n-a fost niciodată examinată în premizele sale, redusă la o problemă de psihologie, abordată prin mijlocirea unei analize în care logica şi mecanica efectelor erau folosite în chip deliberat. Pentru prima oară erau elucidate raporturile operei cu cititorul şi definite ca fundamente pozitive ale artei. Această analiză — şi în asta aflăm o împrejurare care ne încredinţează de valoarea sa — se aplică şi se verifică la fel de lămurit în toate domeniile producţiei literare. Aceleaşi observaţii, aceleaşi distincţii, aceleași remarci cantitative, aceleaşi idei directoare se adaptează deopotrivă lucrărilor destinate să înrîurească violent şi brutal sensibilitatea, să cucerească publicul amator de emoţii tari sau de aventuri stranii, după cum călăuzesc genurile cele mai rafinate și organizaţia delicată a creațiilor poetului.

A spune că această analiză este valabilă în ordinea povestirii după cum este în ordinea poemului, că e aplicabilă la construcţia imaginară şi fantastică la fel de bine ca şi în restituirea şi reprezentarea literară a adevărului, înseamnă a spune că este remarcabilă prin generalitatea ei. Propriu pentru ceea ce e într-adevăr general e de a fi fecund. A parveni la punctul de unde se domină întregul cîmp al unei activităţi, este a zări neapărat o sumă de posibilităţi: ţinuturi neexplorate, căi de trasat, pămînturi de exploatat, cetăţi de clădit, relaţii de stabilit, procedee de extins. Nimic de mirare, aşadar, că Poe, în posesia unei metode atît de puternice şi atît de sigure deveni inventatorul multor genuri, dînd întîiele şi cele mai sesizante exemple de povestire ştiinţifică, de poem cosmogonic modern, de roman criminalistic, de introducere în literatură a stărilor psihologice morbide, şi că toată opera sa manifestă în fiece pagină actul unei inteligenţe şi al unei voinţe de inteligenţă cum nu se observă, în acelaşi grad, în nici o altă carieră literară.

Acest mare om ar fi fost astăzi uitat cu totul dacă Baudelaire nu ar fi intervenit să-l introducă în literatura europeană. Vom observa aici că gloria universală a lui Edgar Poe este palidă sau contestată doar în ţara sa de baştină şi în Anglia. Acest poet anglo-saxon este rău cunoscut de către ai săi.

Altă remarcă : Baudelaire, Edgar Poe schimbă valori. Fiecare dă celuilalt ceea ce are şi primeşte de la acesta ce nu are. Cel din urmă oferă celui dintîi un întreg sistem de gînduri noi şi adînci. Îl luminează, îl fecundează, îi determină părerile asupra unei mulţimi de subiecte: filozofia compoziţiei, teoria despre artificial, înţelegerea şi condamnarea modernului, importanţa excepţionalului și a unui oarecare straniu, atitudine aristocratică, misticitate, gust al eleganţei şi al preciziei, chiar politică... Baudelaire tot este impregnat de acesta, inspirat, adîncit.

Dar în schimbul acestor binefaceri, Baudelaire asigură gîndirii lui Poe o dimensiune infinită. El o propune viitorului (...).

Nu voi cerceta ceea ce datorează Literele influenţei acestui prodigios inventator... Mă voi întreba numai ceea ce poate să datoreze poezia lui Baudelaire şi în genere poezia franceză, descoperirii operelor lui Edgar Poe.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Cîteva poeme din *Florile răului* își trag din poemele lui Poe substanța și sentimentul. Cîte unele conțin versuri care sînt transpuneri exacte; însă nu voi lua în seamă aceste împrumuturi izolate, a căror importanță nu este, oarecum, decît locală.

Nu voi reține decît esențialul, care este însăși ideea pe care Poe și-o făcuse despre poezie. Concepția sa, pe care a expus-o în diferite articole, a fost principalul agent al modificării ideilor și artei lui Baudelaire.

....

Dacă privim acum în totalitate *Florile răului*, și dacă avem grijă să comparăm această culegere cu operele poetice din aceeași perioadă, nu vom fi surprinși să găsim opera lui Baudelaire conformă, în chip remarcabil, preceptelor lui Poe, și prin aceasta remarcabil diferită de producțiile romantice. *Florile răului* nu conțin nici poeme istorice nici legende; nimic care să se bizuie pe narațiune. Nici un fel de tirade filozofice nu se zăresc aici. Politica nu mai apare. Descripțiile sînt rare și totdeauna *semnificative*. Dar totul aici este farmec, muzică, sensualitate violentă și abstractă... Lux, formă și voluptate.

Este în cele mai bune versuri ale lui Baudelaire o combinație de carne și spirit, un amestec de solemnitate, căldură și amărăciune de eternitate și intimitate, o alianță rarisimă a capriciului cu armonia, care le disting hotărît de versurile romantice după cum le deosebesc neapărat de versurile parnasiene. Parnasul n-a fost grozav de tandru cu Baudelaire. Leconte de Lisle îi reproșa sterilitatea. Uita că adevărata fecunditate a unui poet nu constă în numărul versurilor sale, ci mult mai curînd în întinderea efectelor lor. Nu se poate judeca aceasta decît prin trecerea timpului. Vedem astăzi că, după mai bine de șaizeci de ani, rezonanța operei unice și foarte puțin voluminoasă a lui Baudelaire umple încă toată sfera poetică, că este prezentă în spirite, imposibil de neglijat, sporită printr-un remarcabil număr de opere care derivă din ea, care nu sînt de loc imitații, dar consecințe, și că ar trebui deci, pentru a fi drepți, să adăugăm la firava culegere a *Florilor răului* numeroase opere de prim ordin și o sumă de cercetări din cele mai profunde și din cele mai fine pe care niciodată poezia nu le-a întreprins. Influența *Poemelor antice* și a *Poemelor barbare* a fost mult mai puțin diversă și mai puțin întinsă.

Se cuvine să recunoaștem că aceeași influență, dacă s-ar fi exercitat asupra lui Baudelaire, l-ar fi împiedicat să scrie sau să păstreze anumite versuri prea libere care se întîlnesc în cartea sa. Dintre cele patrusprezece versuri ale sonetului *Meditație*, care este una dintre cele mai fermecătoare piese ale volumului, mă voi mira mereu să socotesc cinci sau șase care sînt de o neîndoielnică slăbiciune. Însă, primele și ultimele versuri ale acestei poezii sînt de o asemenea magie că mijlocul nu lasă să se simtă obscuritatea sa și trece lesne drept nul și inexistent. Este nevoie de un foarte mare poet pentru acest gen de miracole.

Tocmai vorbeam de producerea *farmecului* și iată că am pronunțat cuvîntul *miracol*; fără îndoială, sînt termeni pe care trebuie să-i folosești cu discreție din cauza sensului lor acut și a facilității de a uza de ei; dar n-aș ști să-i înlocuiesc decît printr-o analiză atît de lungă și, poate, atît de contestabilă, încît mi se va ierta că o voi rezerva celui ce ar vroi s-o întreprindă, ca și celor ce vor trebui s-o suporte. Voi pluti în vag, mărginindu-mă să sugerez ce ar putea să fie. Ar trebui să se dezvăluie că limba conține resurse emotive amestecate cu proprietățile sale practice și direct semnificative. Datoria, truda, funcția poetului sînt de a pune în evidență și în acțiune aceste puteri de a mișca și încînta, aceste excitante ale vieții afective și ale sensibilității intelectuale, care se confundă în limbajul uzual cu semnele și cu mijloacele de comunicare ale vieții obișnuite și superficiale. Poetul se consacră și se consumă, prin urmare, ca să definească și să construiască un limbaj; iar operația sa, care e lungă,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

dificilă, delicată, care solicită calitățile cele mai diverse ale spiritului și care niciodată nu este încheiată după cum niciodată nu este posibilă cu precizie, tinde să constituie discursul unei ființe mai pure, mai viguroase și mai profunde în meditațiile sale, mai intensă în viața sa, mai elegantă și mai fericită în expresie, decît oricare altă persoană reală. Această expresie extraordinară se lasă cunoscută și recunoscută prin ritmul și armoniile care o susțin și care trebuie să fie atît de intim și chiar atît de misterios legate de nașterea sa, încît sunetul și sensul să nu se mai poată separa și să-și răspundă la nesfîrșit în memorie.

Poezia lui Baudelaire datorează durabilitatea ei și această autoritate pe care încă o exercită, plenitudinii și preciziei unice a timbrului său. Uneori, această voce cedează elocinței, cum se întîmpla adesea la poeții acestei epoci; dar ea păstrează și desvoltă aproape totdeauna o linie melodică de o puritate admirabilă și o sonoritate perfectă care o disting de orice proză.

Prin aceasta, Baudelaire a reacționat foarte fericit împotriva tendinței spre prozaism care se observă în poezia franceză de pe la mijlocul secolului XVII. Este remarcabil că același om, căruia îi datorăm această reîntoarcere a poeziei noastre către esența sa, e de asemeni unul dintre primii scriitori francezi care să se fi interesat cu ardoare de muzica propriu-zisă. Menționez acest gust, manifestat prin articole celebre despre *Tannhäuser* și *Lohengrin*, din pricina dezvoltării ulterioare a influenței muzicii asupra literaturii . . .

Pentru a înfăptui mai puțin imprecis și mai puțin incomplet această tentativă de a explica importanța actuală a lui Baudelaire, ar trebui să amintesc acum ceea ce a însemnat el ca critic de artă. I-a cunoscut pe Delacroix și pe Manet. A încercat să cîntărească respectivele merite ale lui Ingres și ale rivalului său, după cum a putut să compare în « realismele » lor perfect diferite operele lui Courbet și Manet. Avea pentru marele Daumier o admirație pe care posteritatea o împărtășește. A exagerat poate valoarea lui Constantin Guys . . . Dar, în ansamblu, judecățile lui, totdeauna motivate și însoțite de considerații dintre cele mai fine și mai trainice asupra picturii, rămîn modele ale genului teribil de lesnicios, și deci teribil de anevoios, al criticii de artă.

Cea mai mare glorie însă a lui Baudelaire, așa cum v-am făcut s-o presimțiți de la începutul acestei conferințe, este de a fi zămislit cîțiva foarte mari poeți. Nici Verlaine, nici Mallarmé, nici Rimbaud n-ar fi fost ceea ce au fost fără lectura *Florilor răului* la vîrsta hotărîtoare. Ar fi ușor de arătat în această culegere, poeme a căror formă și inspirație prefigurează cutare piese de Verlaine, Mallarmé sau Rimbaud. Dar aceste corespondențe sînt atît de clare, iar răgazul atenției dumneavoastră atît de aproape de epuizare, că nu voi mai intra în amănunt. Mă voi limita să vă indic că sensul intimului și amestecul puternic și tulburător al emoției mistice cu ardoarea senzuală, care se dezvoltă în Verlaine; frenezia plecării, mișcarea de nerăbdare provocată de univers, conștiința profundă a senzațiilor și răsunetelor lor armonice, care face atît de energică și de activă opera condensată și violentă a lui Rimbaud, sînt precis prezente și vizibile în Baudelaire.

Cît îl privește pe Stéphane Mallarmé, ale cărui prime versuri ar fi putut să se confunde cu cele mai frumoase și cele mai dense *Flori ale răului*, el a urmărit, în consecințele lor cele mai subtile, căutările formale și tehnice, în legătură cu care i-au transmis pasiunea și i-au subliniat importanța analizele lui Edgar Poe și eseurile și comentariile lui Baudelaire. Pe cînd Verlaine și Rimbaud l-au continuat pe Baudelaire în ordinea sentimentului și a senzației, Mallarmé l-a prelungit în domeniul perfecțiunii și al purității poetice.

(1924)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ANDRÉ GIDE • PREFAȚĂ LA «FLORILE RĂULUI»

Stai la îndoială dacă unul din cele mai ingenioase paradoxe ale lui Baudelaire nu au fost dedicarea Florilor Răului *lui Théophile Gautier? Oferirea acestei cupe prea pline din care se revarsă în șuvoaie emoție, muzică și gîndire, meșteșugarului celui mai sec, mai puțin muzician, mai puțin meditativ pe care l-a produs literatura noastră. Se amăgea oare? el, critic cu privirea prea lucidă pentru a se lăsa mișcat de sărăcia acestor* Smalțuri și Camee *care-și datorau faima nu a ceea ce sînt, ci a ceea ce pretindeau să fie.* Florile Răului *sînt dedicate a ceea ce Gautier pretindea a fi — vrăjitor în litere franceze, artist pur, scriitor fără cusur — și era, din partea lui Baudelaire, un fel de a spune: Nu vă înșelați: ceea ce venerez eu este arta nu gîndirea; poeziile mele nu vor prețui nici prin mișcare, nici prin patimă, nici prin spirit, ci prin formă.*

Forma, rațiune a operei de artă, este întotdeauna descoperită de public mult mai tîrziu. Forma este secretul operei. Armonia aceasta dintre contururi și sunete, piatră de încercare a artei poetului, Baudelaire nu o acceptă niciodată de-a gata: el ajunge la ea prin sinceritate, o cucerește și o impune. Ca orice acord neobișnuit, la început ea a respins. Ani de-a rîndul, aș fi ispitit chiar să spun: pînă în zilele noastre, anumite aspecte exterioare înșelătoare ale Florilor Răului *au ascuns, păstrîndu-le la adăpost, comorile cele mai de preț ale operei. Unele atitudini, cruditatea anumitor tonuri, subiectul unora dintre poezii, cred și o oarecare afectare, o anumită înclinare ghidușă de a lăsa să se creeze o neînțelegere, au înșelat pe contemporani și pe destui de mulți dintre urmași. Baudelaire este, fără îndoială, artistul despre care s-au scris cele mai multe nerozii sau care a fost trecut sub tăcere în chipul cel mai neîndreptățit. Cunosc unele prezentări ale literaturii franceze din veacul al XIX-lea, în care numele lui nu este nici măcar pomenit.*

Că figura lui Gautier a părut multă vreme, și pare încă unora, mai însemnată decît aceea a lui Baudelaire, se explică prin atitudinea foarte simplă — simplistă sau simplificată — de care Gautier nu s-a dezbărat nici o clipă și datorită căreia s-a menținut în locul cel mai la vedere în care s-a așezat de la bun început. Se mai explică și prin cordiala banalitate a chipului său care, din prima clipă și dintr-o dată, ni se descoperă pe de-a întregul și nu spune niciodată mai mult decît a făgăduit din capul locului. Pe cîtă vreme la Baudelaire se întrevedea o complexitate descumpănitoare, o colcăială ascunsă de contradicții stranii, de antagonisme aproape absurde și care puteau trece cu atît mai ușor drept prefăcute cu cît el cunoștea și prefăcătoria.

Nu aș jura că Baudelaire, atît de perspicace în alte privințe, nu se înșela întrucîtva asupra propriei sale valori, asupra esențialului acestei valori. Chiar el contribuia, și nu întotdeauna în chip conștient, la neînțelegerea care îl izola de vremea lui; și cu atît mai mult contribuia la această neînțelegere cu cît ea pornea din însăși structura lui.

Notele intime, publicate postum, sînt dureros de revelatoare din acest punct de vedere: desigur, Baudelaire își dădea seama de noutatea lui esențială dar nu izbutea să și-o definească limpede și îndată ce vorbește despre el însuși, acest artist de o îndemînare fără seamăn, o face cu o stîngăcie surprinzătoare. Este fără leac lipsit de mîndrie. În așa măsură încît mereu procedează ca și cum ar trebui să aibă de a face numai cu nerozi și dă impresia că scrie așa cum scrie fie pentru a-i uimi, fie pentru a-i scandaliza, sau pentru a le spune, în cele din urmă, că puțin îi pasă de ei.

« Nu pentru femeile, fetele și nici pentru surorile mele, a fost scrisă această carte ! » spune el vorbind despre Florile Răului. *Ce nevoie avea oare să ne înștiințeze despre acest lucru? Pentru ce această precizare? Pur și simplu pentru plăcerea de a sfida morala burgheză cu acest:* femeile mele *strecurat parcă într-o doară dar la care ținea fiindcă îl*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

regăsim aidoma în jurnalul său intim: « Aşa ceva nu va putea scandaliza femeile, fetele şi nici surorile mele ».

Aceste prefăcătorii de paradă îndărătul cărora Baudelaire ştia să-şi ascundă căldura sufletească, au indispus pe mulţi cititori cu atît mai violent cu cît unii admiratori din prima clipă se extaziau tocmai în faţa lor. Dar el simţea nevoia să se ferească de acest soi de admiratori.

Îngropînd această comportare laolaltă cu procedeele lui romantice, unii au crezut că s-au descotorosit cu totul de el. Dar Baudelaire reapare fără farduri, întinerit. În aşa fel, încît — astăzi — este înţeles mult mai bine ca în vremea lui. În şoaptă, acum stă de vorbă cu fiecare dintre noi. Bineînţeles — şi tocmai prin aceasta se dovedeşte puterea lui — el cere şi obţine de la cititor un soi de conivenţă, aproape de colaborare.

« Este cel dintîi — spune Laforgue — care s-a povestit pe un ton moderat de spovedanie, fără să ia un aer inspirat ». De aceea ne aminteşte de Racine, alegerea cuvintelor fiind însă la Baudelaire mai neliniştită şi cu o exigenţă mai subtilă. Dar sunetul glasului este acelaşi. În loc de a da vibrării lui, aşa cum face Corneille sau Hugo, cît mai multă sonoritate cu putinţă, şi unul şi celălalt vorbesc aproape în şoaptă. Astfel că îi ascultăm îndelung. Cîştigată de acest cînt discret, ce neliniştitoare sincerităţi descoperă curînd în el o inimă prietenă! Născută din contradicţii intime, la Baudelaire antiteza nu este numai exterioară şi verbală, procedeu artistic de feluţ celui folosit de Hugo, ci leală. Ea înfloreşte spontan în acest suflet catolic care nu cunoaşte nici o emoţie, ale cărei contururi să nu evadeze de îndată, care să nu fie întovărăşită numaidecît de contrariul ei ca de o umbră sau, mai bine zis, ca un reflex, în dualitatea acestui suflet. De aceea, pretutindeni în versurile lui, durerea rămîne împletită cu bucuria, încrederea cu îndoiala, veselia cu melancolia, şi, frămîntat, poetul caută în hîd o temperare a dragostei.

Dar neliniştea lui Baudelaire este de natură şi mai secretă încă. S-ar putea ca, acum, să par a pierde din vedere poezia sa. Dar unde să afli, dacă nu în sufletul poetului, scuza şi dictarea unei melodii atît de fidele?

Ni se spune mereu că nimic nou nu se află în om. Se poate. Dar este mai sigur că nu tot ce se află în om a fost descoperit. Cu înfiorare mă conving că nenumărate descoperiri rămîn de făcut. Şi că, foarte curînd, postulatele vechei psihologii după care preţuim, judecăm, gîndim, procedăm chiar, se vor înfăţişa mai artificiale şi răsuflate ca postulatele vechei chimii după descoperirea radiumului. Dacă chimiştii au ajuns astăzi să ne vorbească despre descompunerea corpilor simpli, de ce nu am fi ispitiţi, « noi ăştia psihologii », să considerăm posibilă şi descompunerea sentimentelor simple? Ceea ce te îndeamnă să crezi în existenţa sentimentelor simple este un chip simplu de a considera sentimentele.

Că alături de forţa de coeziune care menţine pe om consecvent cu el însuşi şi datorită căreia, cum afirmă Spinoza: « individul tinde să persevereze în fiinţa sa », există altă forţă, centrifugă şi dezagregantă datorită căreia individul tinde să se împartă, să se disocieze, să se rişte, să-şi joace fiinţa, să se piardă, aş merge pînă acolo încît să pretind că Baudelaire a presimţit-o la fel de adînc ca un Dostoievski, de pildă. Dar nu pot citi fără un fior de recunoştinţă şi de spaimă aceste cîteva rînduri din jurnalul său intim: « Înclinarea spre concentrarea productivă trebuie să înlocuiască, la un om matur, înclinarea spre pierzanie ». Sau: « Vaporizarea şi centralizarea eului. În aceasta stă totul ». Sau: « În orice om, în orice clipă, există două postulaţii SIMULTANE (tot interesul notaţiei este concentrat în acest singur cuvînt) una spre Dumnezeu, cealaltă spre Satan ». Nu sînt acestea urme ale acelui nesfîrşit de preţios radium la atingerea căruia vechile teorii, legi, convenţii şi pretenţii sufleteşti, totul se volatilizează?

Nu voi pretinde că cele trei parcele pe care le-am izolat mai sus ar fi singurele din opera în proză a lui Baudelaire care să poarte astfel de semne; se poate însă spune, că întreaga lui operă poetică a rămas vădit marcată.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Nimic din toate acestea nu ar fi fost însă de ajuns pentru a face din Baudelaire artistul fără seamăn pe care îl lăudăm. Dimpotrivă, minunat este că, în ciuda lor, a rămas totuşi un astfel de artist. Aşa cum spune Barbey d'Aurevilly, în frumosul articol care ne mîngîie de tăcerea lui Sainte-Beuve: «Artistul n-a prea fost învins».

(1917) În româneşte de IDA IGIROŞIANU

JEAN PAUL SARTRE • DIN ESEUL DESPRE BAUDELAIRE

Atitudinea originală a lui Baudelaire este aceea a unui om întors către sine. Întors asupra lui însuşi precum Narcis. Nu există la el conştiinţă imediată care să nu fie pătrunsă de o scrutare tăioasă. Pentru noi ceilalţi este de ajuns a privi arborele sau casa; absorbiţi cu totul în contemplarea lor, uităm de noi înşine. Baudelaire este omul care nu se uită niciodată. El se scrutează privind; priveşte pentru a se vedea privind; conştiinţa sa despre arbore, despre casă, o contemplă el şi lucrurile nu-i apăreau decît prin intermediul ei, mai pale, mai mici, mai puţin concrete, ca şi cum le percepea printr-un binoclu. Ele nu se indică nicidecum unele pe altele, cum săgeata arată drumul, cum semnul de carte arată pagina, şi spiritul lui Baudelaire nu se rătăceşte niciodată în labirintul lor. Misiunea lor imediată este alta decît a reîntoarce conştiinţa la sine.« Ce interesează, scria el, ceea ce poate fi realitate din opera mea, dacă ea m-a ajutat să trăiesc, să simt că sînt şi ceea ce sînt ». În însăşi arta sa, grija lui va fi de a le arăta numai printr-un filtru al conştiinţei umane, întrucît avea să scrie în *Arta filozofică*: « Ce este arta pură în concepţia modernă? Este a crea o magie sugestivă conţinînd simultan obiectul şi subiectul, lumea exterioară a artistului şi artistul însuşi ». În aşa fel încît ar fi putut foarte bine să ţină un *Discurs asupra puţinei realităţi* a acestei lumi exterioare. Pretexte, reflexe, ecrane, obiectele nu vibrează niciodată în ele înşile şi n-au altă misiune decît de a-i da ocazia să se contemple pe cînd le vede.

Există o distanţă originală între Baudelaire şi lume, care nu este a noastră; între el şi obiecte se interferează totdeauna o transluciditate puţin jilavă, puţin prea mirositoare, ca un tremur de aer cald, vara. Şi această conştiinţă scrutată, spionată,care se simte observată în vreme ce realizează operaţiile sale obişnuite, pierde dintr-odată naturalul ei, ca un copil ce se joacă sub ochii adulţilor. Acest « natural » pe care Baudelaire l-a urît atîta şi l-a regretat atît, nu există de loc la el; totul este trucat fiindcă totul este inspectat, cele mai neînsemnate dispoziţii, cea mai palidă dorinţă născută, privite, descifrate. Şi dacă ne reamintim sensul dat de Hegel cuvîntului imediat, vom înţelege că unicitatea profundă a lui Baudelaire este de a fi omul fără imediatitate.

Dar dacă această unicitate are vreun preţ pentru noi, care o vedem din afară, lui, care se priveşte dinlăuntru, îi scapă în întregime. Îşi căuta *natura*, adică felul său de a fi, fiinţa sa, dar nu asistă decît la nesfîrşita defilare monstruoasă a stărilor sale. Asta îl exasperează; vede atît de bine ce înseamnă unicitatea generalului Aupick şi a mamei sale, cum de nu se bucură în intimitatea sa de propria lui originalitate? Pentru că este victima unei iluzii foarte naturale, după care lumea lăuntrică a unui om s-ar confunda cu cea exterioară. Dar nu-i aşa: această calitate

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

distinctivă care-i marchează pe alţii, n-are nume în limbajul său interior, n-o încearcă, n-o cunoaşte. Se putea *simţi* spiritual, vulgar sau distins? Putea chiar să constate vioiciunea şi întinderea inteligenţei sale? Acea calitate n-are alte jaloane decît ea însăşi şi, dacă măcar un drog nu precipită pentru un moment cursul gîndurilor sale, el e atît de deprins cu ritmul lor, îi lipseşte în asemenea grad termenul de comparaţie, încît n-ar şti să-i aprecieze cursul. Cît priveşte amănuntele ideilor şi afectelor sale, presimţite, recunoscute chiar înainte de a fi apărut, transparente dintr-o parte şi din cealaltă, ele au pentru el un aer de « déjà vu », de « prea cunoscut », o familiaritate inodoră, o savoare de reminiscenţă. Este plin de el însuşi, într-atît încît dă pe dinafară, dar acest « el însuşi » nu-i decît o umoare fadă, şi transparentă, lipsită de consistenţă, de rezistenţă, pe care n-o poate nici judeca nici analiza, fără umbre nici lumini, o conştiinţă guralivă care se destăinuie în lungi şuşoteli fără a i se putea vreodată sugruma debitul. El aderă prea mult la sine pentru a se conduce şi a se vedea cu totul şi se vede prea mult pentru a se înămoli total şi a se pierde într-o adeziune mută la propria sa viaţă.

Aici începe drama baudelaire-iană: imaginaţi-vă mierla albă devenită oarbă — căci prea marea claritate reflexivă echivalează cu o cecitate. Este chinuită de o anumită albeaţă întinsă pe aripile sale, pe care toate mierlele o văd, despre care toate îi vorbesc şi doar ea n-o cunoaşte. Faimoasa luciditate a lui Baudelaire nu-i decît un efort de *recuperare*. Este vorba de a se redobîndi şi — cum vederea este apropiere — de a se vedea. Dar pentru a se vedea, ar trebui doi. Baudelaire îşi vede mîinile, braţele, întrucît ochiul e distinct de mînă: însă ochiul nu se poate vedea pe sine, el se simte, se trăieşte; n-ar şti să ia distanţa necesară spre a se aprecia. Degeaba scrie el în *Florile răului*:

Téte-à-tête sombre et limpide,
Qu'un coeur devenu son miroir !

Acest « tête-à-tête », abia dacă este schiţat că s-a şi risipit: nu există decît un cap. Efortul lui Baudelaire va fi de a împinge la extrem această încercare avortată de dualitate care este conştiinţa reflexivă . . .

(1947)

SWINBURNE • AVE ATQUE VALE

«Nous devrions pourtant lui porter quelques fleurs;
Les morts, les pauvres morts, ont de grandes douleurs,
Et quand octobre souffle, émondeur des vieux arbres,
Son vent mélancolique à l'entour des leurs marbres,
Certe, ils doivent trouver les vivants bien ingrats.»

LES FLEURS DU MAL

Ce flori să-ţi pun pe masca-ţi, moartă, frate ?
De dafin, rutişor sau trandafir ?
Sau alge de al mării val sculptate,
Sau flori de cîmp, cu lujere subţiri,

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Din care țes Driadele-adormite
De arșiți, și de repezi ploi trezite?
Sau vrei, cumva, la fel ca pe pămînt,
Acele flori, pe jumătate moarte,
Și-amare, arse de al verii vînt,
Dar mult mai dulci ca florile deșarte
Culese pe-un țărm nordic, necălcat
De-al Tropicelui pas bogat?

. . . . .

Tu, frate, ai văzut la vremea ta
Dureri și taine-adînci, nebănuite,
Iubiri grozave, frunze otrăvite,
Pe care doar tu le puteai vedea
Foșnind în noaptea unor țări ciudate;
Văzut-ai rodu-ascuns în voluptate,
Păcatul fără chip, plăcerea mută
Și visul care tulbură adînc
Al spiritelor somn, pînă cînd plîng;
Iar fiece priveliște văzută,
Cu umbra-ți apărea întrețesută.
O, suflet tenebros, neadormit,
Ce după somn tînjeai, și după moarte,
Precum și după-al dragostei sfîrșit, —
Acum ai morții zei te țin, departe:
Întreg, cu trup și suflet, ești al lor.
Ți-e bine lîngă ei, unde nu dor
Iubirile, iar voluptatea n-are
Nici buze spumegînde și nici gheare?
Ți-e bine-acolo unde, de pe trup
Se dezlipește sufletul, și oase
De carnea lor, fără dureri, se rup,
Ca roua de pe firul ierbii grase?
Destul! Acum, sfîrșit și început
Totuna-s pentru tine-n lunga-ți noapte.
O, mînă de prieten nevăzut,
N-ai lauri de cules, nici roade coapte,
N-ai bătălii de dat, — nici un calvar:
Un pumn de frunze și țărînă, doar!
O, pașnici ochi, în care-n veci se pierde
Lumina zilei, iar al nopții deget
Nu vine văzul blînd să ți-l dezmierde,
Cum sufletu-ți nu-și află-n vorbă preget, —
Dormi, deci, și fie somnul tău lumină
În noaptea care va să vină.

În românește de **PETRE SOLOMON**

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ALDOUS HUXLEY• BAUDELAIRE CA FORȚĂ PERSISTENTĂ

. . . Ceea ce mă interesează în primul rînd, nu este Baudelaire ca om, ci Baudelaire ca influență, ca forță persistentă. Căci el este într-adevăr o forță.

« Cu Baudelaire, scrie Paul Valéry, poezia franceză iese în sfîrșit din hotarele națiunii. Ea începe a fi citită în lume; ea se impune ca poezia însăși a timpurilor moderne; ea dă naștere la limitații și fecundează numeroase spirite . . . Pot spune așadar, că, deși există la noi poeți mai mari și mai puternic înzestrați decît Baudelaire, nu există unul mai *important* decît el ». Baudelaire este astăzi cel mai important dintre poeții francezi, și chiar europeni. Poezia lui, care este poezia satanismului auto-îndobitocitor și de lume distrugător, și a unui plictis inefabil, a ajuns să fie considerată « ca poezia însăși a timpurilor moderne ». Faptul este, desigur, bizar. Să încercăm a-i înțelege semnificația.

Cel mai important dintre poeții moderni a fost un poet satanic. Înseamnă, oare, acest lucru că admiratorii săi de astăzi sînt, ca și el, niște disperați vînători de absolut, cu un

goût de l'infini
Qui partout dans le mal lui-même se proclame?

Nu ! Căci pentru a fi satanist, trebuie să fii și credincios; or, epoca noastră e prin excelență lipsită de Dumnezeu. Dezmățul era, în epoca lui Baudelaire, o chestiune tragică; acum, e o problemă pur medicală. Ne privim păcatele dintr-un punct de vedere științific, nu satanist. Atunci, pentru ce-l admirăm pe acest jansenist confuz, care nu găsea altă plăcere în dragoste decît conștiința că păcătuiește? S-ar cuveni să-l disprețuim pentru că e atît de iremediabil demodat; dar asta numai în interpretarea creștină și tragică a acțiunilor sale. Acțiunile în sine, sînt foarte la modă . . . Lipsa de bucurie a plăcerilor moderne și a iubirii moderne (care sînt, desigur, o replică a plăcerilor « moderne » și a iubirilor din Roma imperială în perioada cînd aceasta se apropia de prăbușire), este și mai deplină decît lipsa de bucurie caracteristică desfrîului baudelairian. Căci Baudelaire, satanistul creștin, avea cel puțin conștiința stimulatoare că, nimicind diavolește universul în sinea lui, comite un păcat . . . Carnea e diabolică, spiritul e divin. Drept care, îndeamnă satanistul, carnea trebuie să se sature, s-ajungă chiar și dincolo de sațiu. Filozofia modernistă și etica modernistă afirmă cu totul altceva. Nici spiritul, nici trupul, și de fapt nimic, nu e divin. Singurul lucru important este ca omul să fie socialmente eficient. Pasiunea este inamicul eficienții; de aceea, nu te lăsa dus de instincte; pe de altă parte, nu le înăbuși prea mult, căci reprimarea lor poate dăuna eficienței . . . Cei care trăiesc potrivit acestei filozofii lipsite de har și se supun acestor comandamente pur medicale, ajung curînd să-și reducă propria viață și în consecință, întregul univers, la un neant cenușiu. Pentru a nu fi prea insuportabil conștienți de acest lucru, ei se înconjoară cu un număr din ce în ce mai mare de surogate ale unei simțiri autentice. Pentru a-și crea iluzia că sînt vii, fac zgomot, se îmbulzesc, aleargă din distracție

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

în distracţie. Asta, spre folosul posesorilor de acţiuni în marile industrii de divertismente. Într-un cuvînt, « îşi petrec bine vremea ».

Cu cît şi-o petrec mai bine, cu atît mai mare li-e plictiseala. Rivers a descoperit că nefericiţii melanezieni au murit literalmente şi fiziceşte de plictiseală, cînd au fost puşi prea brusc în contact cu distracţiile moderne. Noi ne-am deprins treptat cu boala, şi de aceea o socotim mai puţin mortală decît o consideră locuitorii insulelor din Mările Sudului. Noi nu murim numaidecît din pricina ei ; ne apropiem treptat de deznodămîntul fatal al bolii. Acest deznodămînt fatal va veni cînd oamenii vor fi pierdut complet arta de a se amuza singuri ; vor muri atunci de plictiseală. Maşinile moderne care-l scutesc pe om de efortul creator au şi început să-l lipsească de această artă. Progresul tehnicii poate, desigur, accelera acest proces. Încă vreo cîteva izbînzi, în stilul radioului şi cinematografului, iar plictiseala care, astăzi, e un simplu dezagrement, va deveni o intolerabilă agonie.

Ne adresăm poeziei pentru a găsi în ea o expresie perfectă a propriilor noastre simţăminte. În *Fleurs du Mal* omul modern îşi vede zugrăvite propriile suferinţe — cu cîtă incomparabilă energie — în forme memorabil de frumoase !

Je suis comme le roi d'un pays pluvieux,
Riche mais impuissant, jeune et pourtant très vieux !

E « poezia însăşi a timpurilor moderne ».

În româneşte de P. S.

(Din eseul *Do what you will*, 1929)

VALERI BRIUSOV • SPERANŢA DE A DESCOPERI CEVA ÎN PLUS

Baudelaire a îndrăznit să încarneze în versuri toată complexitatea, contradicţiile sufletului omenesc actual. El a privit partea obscură a sufletului şi a găsit frumuseţe şi poezie acolo unde, înaintea lui, nu se vedea decît mizeria, adică răul, viciul, crima. În acelaşi timp, Baudelaire a fost unul dintre cei dintîi care a creat poezia oraşului modern, poezia vieţii actuale, a detaliilor ei, a ororii şi misterelor sale. Baudelaire a asimilitat acest adevăr, impus de scriitorii realişti, dar privirea lui pătrunzătoare a mers totdeauna mai departe decît realitatea, în speranţa de a descoperi ceva în plus. Din această cauză imaginile lui Baudelaire devin adesea simboluri.

(1913)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CHARLES BAUDELAIRE

Despre esența rîsului și în general despre comicul în artele plastice

Nu vreau să scriu un tratat despre caricatură, vreau numai să împărtășesc cititorului cîteva reflecții pe care le-am făcut adesea în legătură cu acest gen mai aparte. Aceste reflecții deveniseră pentru mine un fel de obsesie; am vrut să scap de ea. De altfel, mi-am dat toată silința să le ordonez întrucîtva și să ușurez astfel digerarea lor. Articolul de față este, așadar, pur și simplu articolul unui filozof și al unui artist. Fără îndoială, o istorie generală a caricaturii în raport cu toate faptele politice și religioase, grave sau frivole, relative la spiritul național sau la modă, care au frămîntat omenirea, e o operă glorioasă și importantă. Lucrul rămîne încă de făcut, căci încercările publicate pînă acum nu sînt decît niște materiale; m-am gîndit însă că munca trebuia împărțită. E limpede că o lucrare asupra caricaturii, înțeleasă astfel, e o istorie a faptelor, o imensă galerie anecdotică. În caricatură, mult mai mult decît în celelalte ramuri ale artei, există două soiuri de opere prețioase și recomandabile din puncte de vedere diferite și aproape contrare. Unele din ele nu prețuiesc decît prin faptul pe care-l înfățișează. Ele au negreșit dreptul la atenția istoricului, a arheologului, ba chiar și a filozofului; se cuvine să-și ia locul în arhivele naționale, în registrele biografice ale gîndirii omenești. Ca și foile volante ale jurnalismului, dispar luate de suflul neîncetat care aduce mereu altele noi; celelalte însă, și tocmai de ele vreau să mă ocup în mod special, conțin un element misterios, durabil, etern, care le recomandă atenției artiștilor. Ciudat lucru, și într-adevăr demn de atenție, pătrunderea acestui element greu de definit al frumosului pînă și în operele destinate să arate omului propria-i urîțenie morală și fizică ! Și, lucru nu mai puțin misterios, această priveliște jalnică trezește în el o ilaritate nemuritoare și incorigibilă. Iată deci adevăratul subiect al acestui articol.

Un scrupul mă cuprinde. Trebuie oare să răspund printr-o adevărată demonstrație unui soi de întrebare prealabilă pe care desigur ar voi în chip malițios să mi-o pună anumiți dascăli experți în seriozitate, șarlatani ai gravității, cadavre pedante ieșite din recile beciuri subterane ale Institutului și revenite pe pămîntul celor vii, ca niște strigoi avari

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pentru a smulge cîțiva gologani unor ministere binevoitoare? Mai întîi, ar zice ei, este caricatura un gen? Nu, ar răspunde confrații lor, caricatura nu este un gen. Mi-a fost dat să aud asemenea erezii la mese de academicieni. Acești bărbați cumsecade lăsau să treacă pe lîngă ei o comedie ca Robert Macaire *fără să vadă în ea mari simptome morale și literare. Contemporani cu Rabelais, l-ar fi socotit un bufon mojic și grosolan. Într-adevăr, mai trebuie demonstrat că nimic din ceea ce ține de om nu e frivol în ochii filozofului? Cu siguranță că frivol va fi mai puțin decît oricare altul acest element adînc și misterios pe care pînă acum nici o filozofie nu l-a analizat temeinic.*

Ne vom ocupa deci de esența rîsului și de elementele constitutive ale caricaturii. Mai tîrziu, vom examina poate cîteva din operele cele mai remarcabile produse în acest gen.

II

Înțeleptul nu rîde decît tremurînd. *De pe ce buze pline de autoritate, din ce condei perfect ortodox a căzut această stranie și izbitoare maximă? Ne vine cumva de la regele filozof al Iudeii? Trebuie să i-o atribuim lui Joseph de Maistre, acest soldat însuflețit de Sfîntul Duh? Mi-aduc vag aminte că am întîlnit-o într-una din cărțile sale, dată însă ca citat, fără îndoială. Această severitate de gîndire și de stil se potrivește sfințeniei maiestuoase a lui Bossuet; dar forma eliptică a gîndirii și finețea chintesențiată m-ar face mai degrabă să-i atribui lui Bourdaloue, necruțătorul psiholog creștin, cinstea de a o fi spus. Această stranie maximă îmi vine mereu în minte de cînd am conceput proiectul prezentului articol și am vrut mai întîi să scap de ea.*

Să analizăm, într-adevăr, curioasa propoziție:

Înțeleptul, adică acela care e însuflețit de spiritul Domnului, acela care practică obișnuit preceptele divine, nu rîde, nu dă frîu liber rîsului decît tremurînd. Înțeleptul tremură de a fi rîs; înțeleptul se teme de rîs, așa cum se teme de spectacolele mondene, de concupiscență. El se oprește la marginea rîsului ca la marginea unei ispite. Există, așadar, după înțelept, o anumită contradicție secretă între caracterul lui de înțelept și caracterul primordial al rîsului. Într-adevăr, pentru a nu atinge decît în treacăt amintiri mai mult decît solemne, am să atrag atenția asupra faptului că — ceea ce întărește perfect caracterul oficial creștinesc al acestei maxime — înțeleptul prin excelență, Verbul Întrupat, n-a rîs niciodată. În ochii Aceluia care știe tot și poate tot, comicul nu există. Și totuși Verbul Întrupat a cunoscut mînia, a cunoscut chiar și plînsul.

Așadar, să reținem următoarele: în primul rînd, iată un autor — creștin, fără îndoială — care consideră drept sigur că Înțeleptul cumpănește bine înainte de a-și îngădui să rîdă, ca și cum ar trebui să-i rămînă pe urmă nu știu ce tristețe și neliniște, și în al doilea rînd că din punctul de vedere al cunoașterii și al puterii absolute, comicul dispare. Or, inversînd cele două propoziții ar rezulta că rîsul este în genere apanajul nebunilor și că implică întotdeauna mai mult sau mai puțin ignoranță și slăbiciune. Nu vreau să mă îmbarc la întîmplare pe o mare teologică, pentru care n-aș fi desigur pregătit cu busolă și cu pînze destule; mă mulțumesc doar să indic cititorului și să-i arăt cu degetul aceste stranii orizonturi.

E neîndoielnic, dacă vrem să judecăm în spirit ortodox, că rîsul omenesc e intim legat de accidentul unui păcat străvechi, al unei degradări fizice și morale. Rîsul și durerea se exprimă prin organele în care își au lăcașul, porunca și știința binelui sau răului: ochii și gura. În paradisul terestru (fie că-l presupui trecut fie viitor, amintire sau profeție, ca teologii sau ca socialiștii), în paradisul terestru, adică în mediul în care omului i se părea că toate lucrurile create sînt bune, bucuria nu se manifesta prin rîs. Neatins de nici o mîhnire, obrazul lui era simplu și neted, iar rîsul care scutură astăzi națiunile nu-i deforma trăsăturile feței. Rîsul și lacrimile nu se pot arăta în raiul încîntărilor. Sînt deopotrivă copiii suferinței și s-au ivit pentru că trupul moleșit al omului nu a avut puterea

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

să le înfrîneze. Din punctul de vedere al filozofului meu creştin, rîsul de pe buzele sale e semnul unei tot atît de mari nefericiri ca şi lacrimile din ochi. Fiinţa supremă care a vrut să-şi multiplice chipul n-a pus în gura omului colţii leului, dar omul muşcă rîzînd; nici în ochii lui toată viclenia fascinatoare a şarpelui, dar el seduce cu lacrimile. Şi luaţi aminte că tot prin lacrimi spală omul durerile omului, că prin rîs îi îmblînzeşte uneori inima şi îl atrage; căci fenomenele zămislite de păcatul originar vor deveni mijloace de răscumpărare.

Să mi se îngăduie o supoziţie poetică ce-mi va servi să verific justeţea acestor aserţiuni, pe care multe persoane le vor găsi fără îndoială contaminate de aprioricul misticismului. Să încercăm, de vreme ce comicul este un element damnabil şi de obîrşie diavolească, să-i punem în faţă un suflet absolut primitiv, abia ieşit, ca să zic aşa, din mîinile naturii. Să luăm ca exemplu marea şi tipica figură a Virginiei, care simbolizează perfect puritatea şi naivitatea absolută. Virginia soseşte la Paris încă îmbibată de ceţurile mării şi aurită de soarele tropicelor, cu ochii plini de marile imagini primitive ale valurilor, munţilor şi pădurilor. Aci nimereşte în plină civilizaţie agitată, fără frîu şi mefitică, ea, cea impregnată de purele şi bogatele miresme ale Indiei; e legată de umanitate prin familie şi prin dragoste, prin mama şi prin logodnicul ei, Paul, angelic ca şi ea, şi al cărui sex nu se deosebeşte, ca să zic aşa, de al ei, în aprinderile neîmplinite ale unei iubiri care se ignoră. Pe Dumnezeu l-a cunoscut în biserica din Pamplemousses, o biată bisericuţă umilă, ca şi în imensitatea acelui azur tropical de nedescris, şi în muzica nemuritoare a pădurilor şi torentelor. Desigur, Virginia e o mare inteligenţă; cîteva imagini însă şi cîteva amintiri îi sînt de ajuns, ca înţeleptului cîteva cărţi. Dar într-o zi Virginia dă din întîmplare, la Palais-Royal, într-o vitrină, pe o masă, într-un loc public, de o caricatură ! o caricatură grozav de apetisantă pentru noi, plesnind de fiere şi ură, cum ştie s-o facă o civilizaţie perspicace şi plictisită. Să presupunem că e vorba de vreo farsă zdravănă cu boxeri, de vreo enormitate britanică, plină de sînge închegat şi pigmentată cu cîţiva monstruoşi goddam; sau, dacă aceasta surîde mai mult imaginaţiei dumneavoastră curioase, să presupunem sub ochii feciorelnicei noastre Virginii vreo nostimă şi picantă impuritate, un Gavarni din acea vreme, şi încă dintre cei mai buni, vreo satiră insultătoare la adresa nebuniilor regale, vreo diatribă plastică ocărînd Parc-aux-Cerfs, sau mocirla de pînă mai ieri a unei mari favorite, sau escapadele nocturne ale proverbialei austriece. Caricatura e dublă: desenul şi ideea, desenul violent, ideea muşcătoare şi învăluită; complicaţie de elemente anevoioase pentru un spirit naiv, obişnuit să înţeleagă prin intuiţie lucruri simple ca el. Virginia a văzut, acum priveşte. De ce? Priveşte necunoscutul. De altfel, nu pricepe ce vrea să zică nici la ce foloseşte. Şi totuşi, vedeţi această bruscă închidere de aripi, acest freamăt al unui suflet care se învăluie şi vrea să se ferească? Îngerul a simţit prezenţa scandalului. Şi cu adevărat, v-o spun, fie că a înţeles fie că n-a înţeles, îi va rămîne din această impresie nu ştiu ce senzaţie neplăcută, ceva ce seamănă cu frica. Fără îndoială, dacă Virginia rămîne la Paris şi învaţă să priceapă, va învăţa să şi rîdă; vom vedea de ce. Pentru moment însă, noi, analist şi critic, care n-am îndrăzni, desigur, să afirmăm că inteligenţa noastră e superioară celei a Virginiei, constatăm teama şi suferinţa îngerului imaculat în faţa caricaturei.

III

Ceea ce ajunge pentru a defini comicul drept unul din cele mai limpezi semne satanice ale omului şi unul din numeroşii sîmburi cuprinşi în mărul simbolic este acordul unanim al fiziologiştilor rîsului asupra cauzei prime a acestui fenomen monstruos. De altfel, descoperirea lor nu e foarte profundă şi nu merge prea departe. Rîsul, zic ei, vine din superioritate. Nu m-aş mira ca în faţa acestei descoperiri fiziologistul să se fi pus pe rîs gîndindu-se la propria-i superioritate. Deci, trebuie spus: rîsul vine din ideea propriei tale superiorităţi. Idee satanică între toate ! Orgoliu şi aberaţie ! Or, e notoriu că toţi nebunii din spitale

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

au ideea propriei lor superiorități dezvoltată peste măsură. N-am văzut nebuni din umilință. Observați că rîsul este una din expresiile cele mai frecvente și mai numeroase ale nebuniei. Și iată cum totul se potrivește: atunci cînd Virginia, decăzută, își va fi coborît cu o treaptă puritatea, în ea se va naște ideea propriei sale superiorități, va fi mai știutoare din punct de vedere lumesc, și va rîde.

Am spus că rîsul e un simptom de slăbiciune, și într-adevăr, ce semn mai evident de debilitate decît o convulsie nervoasă, un spasm involuntar comparabil cu strănutul, și pricinuit de vederea nenorocirii altuia? Această nenorocire e mai totdeauna o slăbiciune a spiritului. Există oare un fenomen mai de plîns decît slăbiciunea bucurîndu-se de slăbiciune? Dar poate fi și mai rău. Acea nenorocire e uneori de o specie foarte joasă, o infirmitate de ordin fizic. Ca să luăm unul din exemplele cele mai comune din viață, ce e oare atît de îmbucurător în spectacolul unui om care cade pe gheață sau pe caldarîm, care se împiedică de marginea trotuarului, pentru ca fața fratelui său întru Hristos să se contracte în chip dezordonat, pentru ca mușchii obrazului să înceapă a i se mișca asemenea unui orologiu la amiază sau unei jucării mecanice? Poate că bietul om s-a desfigurat, poate că și-a fracturat o mînă sau un picior. Totuși rîsul a țîșnit irezistibil și subit. E cert că dacă vrem să adîncim această situație vom găsi în străfundul gîndirii celui care rîde un anumit orgoliu inconștient. Acolo e punctul de plecare: eu unul nu cad; eu merg drept; piciorul meu e ferm și sigur. Nu eu aș face prostia să nu văd un trotuar întrerupt sau o piatră care-mi taie calea.

Școala romantică, sau, mai bine zis, una din subdiviziunile școlii romantice, școala satanică, a înțeles bine această lege primordială a rîsului; sau în orice caz dacă nu toți au înțeles-o, toți, chiar în cele mai grosolane extravaganțe și exagerări ale lor, au simțit-o și au aplicat-o just. Toți păcătoșii de melodramă, blestemați, damnați, purtînd pecetea fatală a unui rictus care le ajunge pînă la urechi, se înscriu în pura ortodoxie a rîsului. De altfel sînt aproape toți nepoții legitimi sau nelegitimi ai celebrului călător Melmoth, marea creație satanică a reverendului Maturin. Ce poate fi mai mare, ce poate fi mai puternic față de biata omenire decît acest palid și plictisit Melmoth? Și totuși, există la el o latură slabă, abjectă, antidivină și antiluminoasă. Așadar, cum rîde, cum rîde comparîndu-se neîncetat cu omizile omenești, el atît de tare, atît de inteligent, el pentru care o parte din legile condiționale, fizice și intelectuale, ale umanității nu mai există! Iar acest rîs este explozia perpetuă a mîniei și a suferinței sale. Este, să fiu bine înțeles, rezultanta necesară a dublei lui naturi contradictorii, care e infinit de mare în raport cu omul, infinit de joasă și măruntă în raport cu Adevărul și Justiția absolute. Melmoth e o contradicție vie. El a ieșit din condițiile fundamentale ale vieții; organele lui nu-i mai suportă gîndirea. Iată pentru ce acest rîs te îngheață și-ți răsucește măruntaiele. E un rîs care nu doarme niciodată, ca o boală care înaintează mereu și execută un ordin providențial. Și astfel rîsul lui Melmoth, expresia cea mai înaltă a orgoliului, își împlinește neîncetat funcția, sfîșiind și arzînd buzele de neiertat ale aceluia care rîde.

IV

Acum, să rezumăm puțin și să stabilim mai clar propozițiile principale, care sînt ca un fel de teorie a rîsului. Rîsul e satanic, e deci profund omenesc. El e, la om, consecința ideii propriei sale superiorități; și, într-adevăr, o dată ce rîsul este esențial omenesc, este esențial contradictoriu, adică e totodată semnul unei măreții infinite și al unei nimicnicii infinite, nimicnicie infinită față de Ființa absolută a cărei noțiune o posedă, măreție infinită față de animale. Tocmai din ciocnirea perpetuă a acestor două infinituri se naște rîsul. Comicul, posibilitatea rîsului se găsește în cel ce rîde și nu în obiectul rîsului. Nu omul care cade rîde de propria-i căzătură, doar dacă nu-i cumva un filozof, un om care să fi dobîndit, prin obișnuință, puterea de a se dedubla rapid și de a asista ca spectator dezin-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

teresat la fenomenele eului său. Dar cazul e rar. Animalele cele mai comice sînt cele mai serioase; ca de pildă maimuțele și papagalii. De altfel, scoateți omul din creațiune, și nu va mai exista comic, fiindcă animalele nu se cred superioare vegetalelor, nici vegetalele mineralelor. Semn de superioritate față de dobitoace — și cuprind în această denumire numeroșii paria ai inteligenței — rîsul este semn de inferioritate față de înțelepți, care prin inocența contemplativă a spiritului lor se apropie de copilărie. Comparînd, așa cum avem dreptul s-o facem, omenirea cu omul, vedem că națiunile primitive, asemenea Virginiei, nu concep caricatura și nu au comedii (cărțile sfinte, oricăror națiuni le-ar aparține, nu rîd niciodată), și că, înaintînd puțin cîte puțin spre piscurile nebuloase ale inteligenței, sau aplecîndu-se asupra cuptoarelor tenebroase ale metafizicei, națiunile încep să rîdă diabolic cu rîsul lui Melmoth; și, în fine, că dacă în aceleași națiuni ultracivilizate, o inteligență, împinsă de o ambiție superioară, vrea să treacă de hotarele orgoliului monden și să se avînte cu îndrăzneală spre poezia pură, din această poezie, adîncă și limpede ca natura, rîsul va lipsi ca și din inima Înțeleptului.

O dată ce comicul este semn de superioritate sau de încredere în propria superioritate, e firesc să crezi că înainte de a fi ajuns la purificarea absolută făgăduită de anumiți profeți mistici, națiunile vor vedea înmulțindu-se în sînul lor motivele de comic în aceeași măsură în care le va crește superioritatea. Dar și comicul își schimbă natura. Astfel elementul îngeresc și elementul diabolic funcționează paralel. Omenirea progresează și cîștigă pentru rău și înțelegerea răului, o forță proporțională cu cea pe care a cîștigat-o pentru bine. De aceea nu mă mir că noi, copii ai unei legi mai bune decît legile religioase antice, noi, discipoli favorizați ai lui Iisus, posedăm mai multe elemente comice decît păgîna Antichitate. E chiar o condiție a forței noastre intelectuale generale. Sînt liberi cîrcotașii înrăiți să citeze clasica povestioară a filozofului care a murit de rîs văzînd un măgar care mînca smochine, și chiar comediile lui Aristofan și ale lui Plaut. Voi răspunde că pe lîngă faptul că aceste epoci sînt în mod esențial civilizate, iar credința scăzuse mult, comicul lor nu e întru totul al nostru. Are chiar ceva sălbatic, și noi nu ni-l putem însuși decît printr-un efort spiritual de întoarcere înapoi, al cărui rezultat se numește pastișă. Cît despre figurile grotești pe care le-a lăsat Antichitatea, măștile, figurile de bronz, Herculii numai mușchi, micii Priapi cu limba răsucită în aer, cu urechi ascuțite, numai cerebel și falus — cît despre aceste falusuri prodigioase pe care albele fiice ale lui Romulus le încălecau cu nevinovăție, acele monstruoase unelte ale zămislirii prevăzute cu clopoței și cu aripi, socot că toate aceste lucruri sînt pline de seriozitate. Venus, Pan, Hercule nu erau personaje rizibile. S-a rîs de ele abia după venirea lui Isus, cu ajutorul lui Platon și Seneca. Cred că Antichitatea era plină de respect pentru tambur-majorii și scamatorii de tot soiul și că toate fetișurile extravagante pe care le-am înșirat nu sînt decît semne de adorație, sau cel mult simboluri de putere, și nu emanații ale spiritului intenționat comice. Idolii indieni și chinezi nu știu că sînt ridicoli; în noi, creștinii, se află comicul.

V

Nu trebuie să credem că am scăpat de orice dificultate. Spiritul cel mai puțin obișnuit cu subtilitățile estetice iute s-ar pricepe să-mi opună această obiecție insidioasă: rîsul e divers. Nu te bucuri întotdeauna de o nenorocire, de o slăbiciune, de o inferioritate. Multe priveliști care ne stîrnesc rîsul sînt foarte nevinovate, și nu numai jocurile copilăriei, ci încă multe alte lucruri care slujesc la desfătarea artiștilor nu au nimic de-a face cu spiritul Satanei.

E aci o anumită aparență de adevăr. Trebuie însă mai întîi să deosebim bine bucuria de rîs. Bucuria există prin ea însăși, dar are manifestări felurite. Cîteodată e aproape invizibilă, altădată se exprimă prin plîns. Rîsul nu e decît o expresie, un simptom, un diagnostic. Simptomul a ce? Iată întrebarea. Bucuria e una. Rîsul e expresia unui sentiment

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

dublu, sau contradictoriu; de unde convulsia. De aceea rîsul copiilor, pe care în zadar ar voi să mi-l aducă unii ca obiecție, e cu totul diferit, chiar ca expresie fizică, ca formă de rîsul omului care asistă la o comedie, privește o caricatură, sau de rîsul teribil al lui Melmoth; al lui Melmoth, ființa declasată, individul situat între limitele extreme ale patriei omenești și hotarele vieții superioare; al lui Melmoth crezîndu-se mereu gata să scape de pactul infernal, sperînd mereu să schimbe puterea supraomenească, în care-i stă nenorocirea, cu conștiința fără pată a unui ignorant pe care-l invidiază. Rîsul copiilor e ca deschiderea unei flori. E bucuria de a primi, bucuria de a respira, bucuria de a se deschide, bucuria de a contempla, de a trăi, de a crește. E bucuria unei plante. De aceea e, în general, mai degrabă un surîs, ceva asemănător cu datul din coadă la cîini și cu torsul la pisici. Și totuși, observați că dacă rîsul copiilor diferă întrucîtva de expresiile mulțumirii animale, pricina e că acest rîs nu-i cu totul lipsit de ambiție, așa cum se și cuvine unor omuleți, adică unor Satane în devenire.

Există un caz în care lucrurile sînt mai complicate. E rîsul omului, dar rîs adevărat, rîs puternic, la vederea unor obiecte care nu sînt un semn de slăbiciune sau de nenorocire la semenii lui. E ușor de ghicit că mă refer la rîsul stîrnit de grotesc. Creațiile fabuloase, ființele al căror rost, a căror legitimare nu poate fi găsită în codul bunului simț comun, trezesc adesea în noi o ilaritate nebunească, excesivă, și care se traduce prin izbucniri și hohote nesfîrșite. E evident că trebuie făcute distincții și că e aci un grad în plus. Comicul este, din punct de vedere artistic, o imitație; grotescul, o creație. Comicul este o imitație îmbinată cu o anumită facultate creatoare, deci cu o idealitate artistică. Or, orgoliul omenesc, care biruie întotdeauna, și care e cauza firească a rîsului în cazul comicului, devine și cauză firească a rîsului în cazul grotescului, care e o creație îmbinată cu o anumită facultate de a imita elemente preexistente în natură. Vreau să spun că în acest caz rîsul e expresia ideii de superioritate nu a omului asupra omului, ci a omului asupra naturii. Această idee nu trebuie să vi se pară prea subtilă; n-ar fi o rațiune suficientă pentru a o respinge. Trebuie găsită o altă explicație plauzibilă. Dacă cea de aici pare prea îndepărtată și cam greu de admis, e din pricină că rîsul provocat de grotesc are în sine ceva profund, axiomatic și primitiv care se apropie mult mai mult de viața nevinovată și de bucuria absolută decît rîsul provocat de comicul de moravuri. Între aceste două rîsuri, abstracție făcînd de chestiunea utilității, e aceeași diferență ca între școala literară interesată și școala artei pentru artă. Astfel grotescul domină comicul de la o înălțime proporțională.

Voi numi de aci înainte grotescul comic absolut, în antiteză cu comicul obișnuit, pe care-l voi numi comic semnificativ. Comicul semnificativ este un limbaj mai clar, mai accesibil vulgului, și în special mai ușor de analizat, elementul lui fiind în chip vădit dublu: arta și ideea morală; pe cînd comicul absolut, apropiindu-se mult mai mult de natură, se înfățișează sub o specie unică și care se vrea înțeleasă prin intuiție. Nu există decît o singură verificare a grotescului, rîsul, și rîsul subit; în fața comicului semnificativ, ai voie să rîzi și pe urmă, nu pledează contra valorii sale; e o chestiune de rapiditate a analizei.

Am zis: comic absolut; trebuie totuși să băgăm de seamă. Din punct de vedere al absolutului definitiv, nu mai există decît bucuria. Comicul nu poate fi absolut decît în raport cu omenirea decăzută, și astfel înțeleg eu lucrurile.

VI

Esența foarte înaltă a comicului absolut face din el apanajul artiștilor superiori care au în ei pentru toate ideile absolute o receptivitate suficientă. Astfel omul care pînă azi a intuit cel mai bine aceste idei și care a și aplicat parte din ele în lucrări de pură estetică, și de asemenea de creație, este Theodor Hoffmann. El a făcut totdeauna foarte bine deosebirea între comicul obișnuit și comicul pe care-l numește comic nevinovat. A căutat

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

adesea să rezolve în opere artistice teoriile savante pe care le emisese didactic sau le aruncase pe hîrtie sub forma unor conversaţii inspirate şi a unor dialoguri critice; şi tocmai din aceste opere voi scoate îndată exemplele cele mai izbitoare, cînd voi ajunge să înfăţişez o serie de aplicaţii ale principiilor enunţate mai sus şi să lipesc o mostră sub titlul fiecărei categorii.

De altfel, găsim în comicul absolut şi în comicul semnificativ genuri, sub-genuri şi familii. Împărţirea se poate face pe diferite temeiuri. Putem s-o construim mai întîi după o lege filozofică pură, aşa cum am început s-o fac, apoi după legea artistică a creaţiei. Prima se obţine prin separarea iniţială a comicului absolut de comicul semnificativ, cea de-a doua se bizuie pe genul de însuşiri speciale ale fiecărui artist. Şi, în sfîrşit, se mai poate stabili o clasificare a comicului după clime şi după feluritele aptitudini naţionale. Trebuie să remarcăm că fiecare termen din fiecare clasificare se poate completa şi nuanţa prin adăugarea unui termen dintr-alta, aşa cum legea gramaticală ne învaţă să modificăm substantivul prin adjectiv. Astfel, cutare artist german ori englez e mai mult sau mai puţin înzestrat pentru comicul absolut şi în acelaşi timp e mai mult sau mai puţin idealizator. Voi încerca să dau cîteva exemple de comic absolut şi semnificativ şi să caracterizez pe scurt spiritul comic propriu cîtorva naţiuni fundamental artiste, înainte de a ajunge la partea în care vreau să discut şi să analizez mai îndelung talentul celor ce şi-au făcut din el obiectul de studiu şi existenţa lor.

Exagerînd şi împingînd pînă la ultimele limite consecinţele comicului semnificativ se obţine comicul feroce, după cum expresia sinonimică a comicului nevinovat, cu un grad în plus, este comicul absolut.

În Franţa, ţară a gîndirii şi a demonstraţiei clare, unde arta ţinteşte firesc şi direct la utilitate, comicul e, în deobşte, semnificativ. Molière a fost în acest gen cea mai izbutită expresie franceză; dar cum fondul caracterului nostru e să fugim de orice lucru extrem, cum unul din diagnosticele specifice ale oricărei pasiuni franceze, ale oricărei ştiinţe sau arte franceze este de a se feri de tot ce-i excesiv, absolut şi profund, găsim drept urmare aci prea puţin comic feroce; la fel, grotescul nostru rareori se ridică pînă la absolut.

Rabelais, marele maestru francez al grotescului, păstrează în toiul celor mai enorme fantezii ale sale un ce util şi rezonabil. El e direct simbolic. Comicul lui are aproape întotdeauna transparenţa unei fabule. În caricatura franţuzească, în expresia plastică a comicului, vom regăsi acest spirit dominant. Trebuie s-o spunem deschis, prodigioasa bună dispoziţie poetică necesară adevăratului grotesc se află rareori la noi în doză egală şi continuă. Din cînd în cînd vedem reapărînd filonul; dar el nu e esenţialmente naţional. Trebuie să menţionăm în acest gen cîteva intermedii de Molière, din păcate prea puţin citite şi jucate, între altele acelea din Bolnavul închipuit *şi din* Burghezul gentilom, *precum şi figurile carnavaleşti ale lui Callot. Cît despre comicul din* Povestirile *lui Voltaire, prin excelenţă francez, îşi are întotdeauna raţiunea de a fi în ideea de superioritate; e pe de-antregul semnificativ.*

Visătoarea Germanie ne va da excelente mostre de comic absolut. Acolo totul e grav, profund, excesiv. Ca să dai de comicul feroce şi foarte feroce, trebuie să treci Mîneca şi să vizitezi regatele ceţoase ale spleen-ului. Vesela, zgomotoasa şi uşurateca Italie abundă în comic nevinovat. În plină Italie, în inima carnavalului meridional, în mijlocul gălăgiosului Corso, şi-a plasat atît de judicios Theodor Hoffmann drama excentrică Prinţesa Brambilla. *Spaniolii sînt foarte bine înzestraţi în privinţa comicului. Ajung iute la cruzime şi fanteziile lor cele mai groteşti au adesea ceva sumbru.*

Voi păstra multă vreme amintirea primei pantomime engleze pe care am văzut-o. Era la teatrul de Varietăţi acum cîţiva ani. Puţini şi-o vor mai aminti fără îndoială, căci foarte puţini au părut să guste acest gen de divertisment, şi bieţii mimi englezi au găsit la noi o tristă primire. Publicului francez nu-i place să fie scos din ale lui. Nu are un gust prea cosmopolit, iar deplasările de orizont îi tulbură vederea. În ce mă priveşte, am fost izbit

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

peste măsură de acest fel de a înțelege comicul. S-a spus, pentru a le explica insuccesul, și încă de către cei mai indulgenți, că erau niște artiști vulgari și mediocri, dublùri; dar nu asta era problema. Erau englezi, iată lucrul important.

Mi s-a părut că semnul distinctiv al acestui gen de comic era violența. O voi dovedi prin cîteva exemple din amintirile mele.

Întîi și întîi, Pierrot nu era personajul palid ca luna, misterios ca tăcerea, suplu și mut ca un șarpe, drept și lung ca o spînzurătoare, omul artificial, mișcat de resorturi ciudate, cu care ne obișnuise regretatul Debureau. Pierrot-ul englez sosea ca o furtună, cădea ca o boccea iar cînd rîdea, rîsul lui zguduia sala; acest rîs semăna cu un tunet vesel. Era un bărbat scund și îndesat, sporindu-și prestanța cu un costum plin de panglici, care făceau în jurul veselei lui persoane oficiul penelor și pufului la păsări, sau a blănii la animalele angora. Peste făina de pe obraz își lipise de-a dreptul, fără gradație, fără tranziție, două enorme pete de roșu curat. Gura era mărită, printr-o prelungire simulată a buzelor cu ajutorul a două dungi de carmin, așa încît, atunci cînd rîdea, avea aerul că-i ajunge pînă la urechi.

Cît despre moral, fondul era aidoma cu al acelui Pierrot pe care-l cunoaște toată lumea: nepăsare și neutralitate, deci împlinirea tuturor fanteziilor lacome și hrăpărețe în dauna cînd a lui Arlechin, cînd a Casandrei sau a lui Leandru. Numai că acolo unde Debureau și-ar fi muiat vîrful degetului pentru a-l linge, el își băga amîndoi pumnii și amîndouă picioarele.

Și așa era exprimat totul în această stranie piesă, cu furie; era un delir al hiperbolei.

Pierrot trece prin fața unei femei care-și spală geamul de la ușă: după ce i-a golit buzunarele, vrea să-și bage într-ale lui buretele, mătura, găleata, ba chiar și apa. Cît privește felul în care încerca să-și arate dragostea, oricine poate să și-l închipuie amintindu-și moravurile fanerogamice ale maimuțelor din celebra cușcă de la Jardin des Plantes. Trebuie să adaug că rolul femeii era interpretat de un bărbat foarte lung și foarte slab, a cărui pudoare violată țipa cît o ținea gura. Era o adevărată beție de rîs, ceva teribil și irezistibil.

Pentru nu știu ce nelegiuire, Pierrot trebuia să fie în cele din urmă ghilotinat. De ce ghilotina în locul spînzurătorii, pe pămînt englezesc? Nu știu; desigur pentru a pregăti ceea ce veți vedea. Instrumentul funebru era deci acolo, ridicat pe o scenă franțuzească, foarte mirată de această romantică noutate. După ce se luptase și mugise ca un bou care simte abatorul, Pierrot își îndura în sfîrșit destinul. Capul se desprindea de gît, o căpățînă mare albă și roșie, și se rostogolea cu zgomot în fața cuștii suflerului, arătînd discul însîngerat al gîtului, vertebra retezată, și toate amănuntele unei bucăți de carne de la măcelărie proaspăt tăiată pentru vitrină. Dar iată că, deodată, trunchiul scurtat, împins de monomania irezistibilă a furtului, se ridica, își șterpelea victorios capul, ca pe o șuncă sau ca pe o sticlă cu vin și, mult mai înțelept decît marele sfînt Denis, și-l vîra în buzunar !

Descrise cu pana, toate acestea pălesc și îngheață. Cum ar putea pana să rivalizeze cu pantomima? Pantomima este epurarea comediei; e chintesența ei; e elementul comic pur, degajat și concentrat. De aceea, cu talentul deosebit al actorilor englezi pentru hiperbolă, toate aceste farse monstruoase căpătau un caracter de realitate deosebit de izbitoare.

Unul din lucrurile cele mai remarcabile de comic absolut și, ca să zic așa, de metafizică a comicului absolut era desigur începutul acestei frumoase piese, un prolog plin de o înaltă estetică. Principalele personaje ale piesei, Pierrot, Casandra, Arlechin, Colombina, Leandru stau în fața publicului, blînzi și liniștiți. Sînt aproape rezonabili și nu diferă mult de oamenii cumsecade care se află în sală. Suflul minunat care-i va face să se mişte în chip extraordinar n-a suflat încă asupra creierului lor. Cîteva jovialități ale lui Pierrot nu dau decît o slabă idee de tot ce se va face îndată după aceea. Riva-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

litatea dintre Arlechin şi Leandru s-a dat pe faţă. O zînă îl ocroteşte pe Arlechin: e eterna protectoare a muritorilor îndrăgostiţi şi săraci. Ea îi promite ajutorul şi, pentru a-i da o dovadă imediată, îşi plimbă cu un gest misterios şi plin de autoritate bagheta prin aer.

Pe dată a şi pătruns delirul; circulă prin aer; e respirat o dată cu el; umple plămînii şi împrospătează sîngele în ventricol.

Ce e acest delir? E comicul absolut; el a pus stăpînire pe fiece fiinţă. Leandru, Pierrot, Casandra fac gesturi extraordinare, care arată limpede că se simt introduşi cu de-a sila într-o existenţă nouă. Şi nu par supăraţi. Se pregătesc pentru marile dezastre şi pentru destinul tumultuos ce-i aşteaptă, asemenea cuiva care-şi scuipă în palme şi şi le freacă una de alta înainte de a porni la o faptă importantă. Ei îşi rotesc braţele cu repeziciune, ca nişte mori de vînt chinuite de furtună. Desigur pentru a-şi mlădia încheieturile, lucru de care vor avea nevoie. Toate acestea se fac cu mari hohote de rîs, pline de o nemărginită mulţumire; apoi sar unii peste alţii, şi o dată sprinteneala şi aptitudinea lor bine constatate, urmează un uimitor buchet de lovituri de picior, de pumni şi palme, care bubuie şi fulgeră ca o întreagă artilerie; dar totul fără pică. Toate gesturile, toate strigătele, toate strîmbăturile lor spun: Zîna a vrut-o, destinul ne împinge, nu-mi pasă; haide! să alergăm! să ne avîntăm! Şi se avîntă în plin prin acea fantastică operă care, la drept vorbind, nu începe decît acolo, la hotarul miraculosului.

Arlechin şi Colombina, profitînd de acest delir, au fugit dansînd şi, cu pas uşor, au pornit în aventură.

Încă un exemplu: l-am luat dintr-un autor straniu, spirit foarte cuprinzător, orice s-ar spune, şi care îmbină ironia semnificativă franceză cu veselia nebunească, spumoasă şi uşoară a ţărilor însorite şi totodată cu comicul adînc germanic. Mă refer din nou la Hoffmann.

În povestirea intitulată: Daucus Carota, regele Morcovilor *iar de unii traducători* Logodnica regelui, *nu există privelişte mai frumoasă decît sosirea marii armate a Morcovilor în curtea fermei unde locuieşte logodnica. Toate micile personaje de un roşu stacojiu ca un regiment englez, cu un bogat penaj verde pe cap ca al valeţilor de la spatele caleştilor, execută sărituri şi voltije pe cai micuţi. Totul se mişcă uimitor de sprinten. Sînt cu atît mai îndemînateci şi le e cu atît mai uşor să cadă iar în cap, cu cît el e mai mare şi mai greu decît restul corpului, ca la soldaţii din măduvă de soc care au un strop de plumb în chipiu.*

Nefericita fetişcană, plină de visuri de mărire, e fascinată de această desfăşurare de forţe militare. Dar cît de mult se deosebeşte o armată la paradă de o armată în cazarmă, frecîndu-şi armele, lustruindu-şi echipamentul, sau, mai rău încă, sforăind grosolan pe paturi de campanie împuţite şi murdare! Iată reversul medaliei; căci totul nu era decît sortilegiu şi momeală. Tatăl ei, om cuminte şi priceput în ale vrăjitoriei, vrea să-i arate şi cealaltă faţă a acestor splendori. Drept care, în ceasul cînd legumele cad într-un somn brutal, nebănuind că pot fi surprinse de ochiul vreunei iscoade, tatăl întredeschide unul din corturile magnificei armate; şi atunci sărmana visătoare vede acea masă de soldaţi roşii şi verzi în groaznica lor dezordine, înotînd şi dormind în glodul pămîntiu din care au ieşit. Toată această splendoare militară în scufie de noapte nu mai e decît un smîrc puturos.

Aş putea să vă dau din admirabilul Hoffmann multe alte exemple de comic absolut. Dacă voiţi să-mi înţelegeţi bine ideea, trebuie să citiţi cu grijă Daucus Carota, Peregrinus Tyss, Oala de aur, *şi mai ales, înainte de toate,* Prinţesa Brambilla, *catehism de înaltă estetică.*

Ceea ce îl caracterizează în mod cu totul deosebit pe Hoffmann este amestecul involuntar, iar uneori voluntar, al unei doze de comic semnificativ cu comicul cel mai absolut. Plăsmuirile lui comice cele mai supranaturale, cele mai fugare, şi care seamănă

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

deseori cu viziunile beţiei, au un sens moral foarte vizibil: îţi vine să crezi că ai de-a face cu un fiziologist sau cu un medic de nebuni dintre cei mai profunzi şi care s-ar distra să îmbrace această profundă ştiinţă în forme poetice, ca un savant care au vorbi numai în fabule şi în parabole.

Luaţi, dacă vreţi, drept exemplu pe Giglio Fava, actorul atins de dualism cronic, din Prinţesa Brambilla. *Acest personaj unic îşi schimbă din cînd în cînd personalitatea şi, sub numele de Giglio Fava, se declară duşmanul prinţului asirian Cornelio Chiapperi; iar cînd e prinţ asirian, revarsă cel mai adînc şi cel mai regal dispreţ asupra rivalului său pe lîngă prinţesă, asupra mizerabilului histrion pe care-l cheamă, zice-se, Giglio Fava.*

Trebuie adăugat că unul din semnele foarte particulare ale comicului absolut este de a se ignora pe sine. Lucrul e vădit nu numai la unele animale, ca maimuţele, din al căror comic face parte în mod esenţial gravitatea, şi la unele caricaturi sculpturale antice, despre care am mai vorbit, ci şi la monştrii chinezeşti de care facem atîta haz şi care au mult mai puţine intenţii comice decît se crede în general. Un idol chinez, deşi e un obiect de veneraţie, nu diferă de loc de figurina sau de bibeloul chinezesc pus pe cămin.

Astfel, pentru a sfîrşi cu toate aceste subtilităţi şi definiţii, şi pentru a trage concluziile, voi sublinia încă o dată că regăsim ideea dominantă de superioritate în comicul absolut ca şi în comicul semnificativ, aşa cum am explicat-o, poate prea îndelung; — că, pentru ca să existe comic, adică emanaţie, explozie, degajare a comicului, trebuie să fie prezente două fiinţe; — că mai ales în cel care rîde, în spectator, se află comicul;—că totuşi, de la această lege a ignorării, trebuie exceptaţi oamenii care şi-au făcut o meserie din a dezvolta în ei înşişi sentimentul comicului şi a-l extrage din ei pentru a-şi distra semenii, care fenomen intră în clasa tuturor fenomenelor artistice denotînd, în fiinţa omenească, existenţa unei dualităţi permanente, putinţa de a fi totodată tu însuţi şi un altul.

Şi pentru a reveni la definiţiile mele iniţiale şi a mă exprima mai clar, spun că atunci cînd Hoffmann dă naştere comicului absolut, e adevărat că o ştie; ştie însă şi că esenţa acestui comic este să pară că se ignorează pe sine şi să trezească în spectator, sau mai degrabă în cititor, bucuria propriei lui superiorităţi şi bucuria superiorităţii omului asupra naturii. Artiştii creează comicul; o dată ce au studiat şi adunat elementele comicului, ştiu că un anumit personaj e comic şi că e comic doar cu condiţia de a-şi ignora firea; tot aşa cum, printr-o lege inversă, artistul nu e artist decît cu condiţia de a fi dublu şi a nu ignora nici un fenomen al dublei sale firi.

În româneşte de LILIANA ŢOPA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

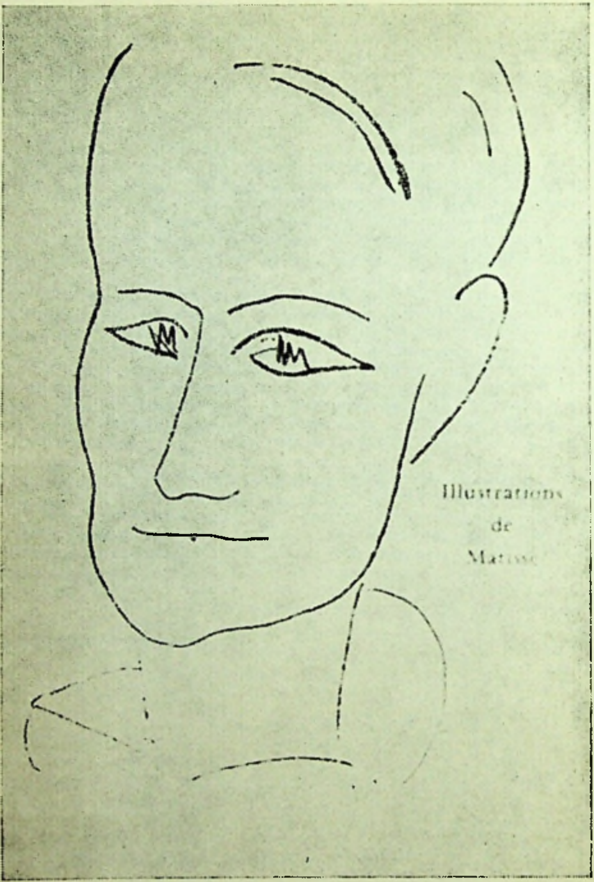

MATISSE: Baudelaire

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

LILIANA ȚOPA

Baudelaire gîndind despre artă

Vrînd să definească poezia lui Banville *(Reflecții asupra cîtorva dintre contemporanii mei)*, Baudelaire pornea de la un citat din Sainte-Beuve: « Pentru a ghici sufletul unui poet, sau cel puțin preocuparea lui de căpetenie, să căutăm în operele lui cuvîntul sau cuvintele care apar cu cea mai mare frecvență. Cuvîntul va traduce obsesia. »[1] Asemenea cuvinte, statornice ca niște stele fixe, sînt, în paginile de critică literară și plastică ale lui Baudelaire, *supranaturalism* și *supranatural*. Lumina lor albă își trimite razele pînă departe, căzînd cu aceleași umbre peste tot ce e cuprins în orizontul poeticei baudelairiene. Semnificația lor în opera critică a poetului nu rezultă neapărat din frecvența lor strict materială (adesea nu sînt formulate ca atare, ci numai implicate, țesute însă în urzeala intimă a textului, într-un desen secret dar indestructibil), ci tocmai din această reverberație. Ele sînt cifrul unui univers estetic unitar, aerian dar riguros. Căutînd semnul care pecetluiește stilul lui Delacroix, Baudelaire îl afla în « concizie » și « într-un fel de intensitate fără ostentație, rezultat obișnuit al concetrării tuturor forțelor spirituale către un punct dat ».[2] Apoi, parafrazînd definiția eroului la Emerson *(The hero is he who is immovably centred)*, ajungea la o a doua propoziție și anume că « eroul literar, adică adevăratul scriitor, este acela care e în permanență concentrat »[3]. Această tensiune îndreptată către miezul lucrurilor, către esența unică și fluidă circulînd în miile de forme ale lumii care-și răspund și se cheamă, îi este proprie lui Baudelaire. Nimic mai străin gîndirii lui poetice, încordată cu o vibrație atît de fină, decît artisul care « se plimbă prin natura materială » căutînd un suport pentru « lenea spiritului său » și care pretinde că găsește « în natură, și numai în natură, subiecte de-a gata . . . »[4], proclamînd că arta nu poate fi decît reproducerea exactă a naturii și că nu există « triumf mai mare decît o copie excelentă a naturii » . . .[5] Unui asemenea realism idolatru, Baudelaire îi pune întrebarea: e într-adevăr sigur de a cunoaște *întreaga natură ?* « Deoarece observă minuțios — e vorba de scriitorul Champfleury — își închipuie că surprinde o realitate exterioară. De unde, *realism* . . . »[6] « Cuvînt vag și elastic — reia Baudelaire în articolul despre Flaubert caracterizînd publicul burghez contemporan — care înseamnă pentru vulg nu o nouă metodă de creație ci descrierea minuțioasă a accesoriilor . . . »[7] « Imensa clasă a artiștilor — scrie el altădată — poate fi împărțită în două tabere distincte: unii, intitulîndu-se singuri

---

[1] *Portraits contemporains. Sénancour;*

[2] *Oeuvre et vie d'Eugene Delacroix* p. 435; Toate citatele din prezentul articol s-au făcut după volumul: Baudelaire, *Curiosités esthétiques, L'Art romantique et autres oeuvres critiques*, Garnier Frères, Paris, 1962.

[3] Ib. p. 435;

[4] Ib. *Quelques caricaturistes étrangers*, p. 301.

[5] Ib. *Salonul din 1859*, p. 317, 321.

[6] Ib. *Dacă e să vorbim de realism*, p. 82.

[7] Ib. *Doamna Bovary*, p. 646.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

realişti, cuvînt cu dublu înţeles şi al cărui sens nu e bine determinat, şi pe care-i vom numi, pentru a le caracteriza mai limpede eroarea, *pozitivişti*, spun : « Vreau să reprezint lucrurile aşa cum sînt, sau mai bine zis cum ar fi, presupunînd că eu n-aş exista. » Universul fără om. Iar ceilalţi, imaginativii, spun : « Vreau să iluminez lucrurile cu spiritul meu şi să le proiectez reflexul asupra celorlalte spirite.» [1] *Imaginativii*, iată un nou cuvînt de reţinut în contextul criticii baudelairiene (« critică de artist », cum o denumea Thibaudet, critică intrînd din plin în procesul creaţiei, preocupată de « natura artei, a geniului, pe care ne-o face sensibilă prin exemplul însuşi . . . [2], străbătută toată de protestul împotriva « cultului prostesc al naturii neepurate, neexplicate de imaginaţie » [3] şi centrată pe o exigenţă maximă (Baudelaire o va numi la un moment dat, din pudoare, manie) : aplicarea imaginaţiei în toate funcţiile artei. [4]

Numai imaginaţia, lampă miraculoasă, poate « ilumina » cu un halo nebănuit şi unic orice obiect din lume, călăuzindu-l pe artist, dincolo de opacitatea învelişului imediat al lucrurilor, în « regiunile supranaturale » ale poeziei. Pictorul, poetul, încetînd de a se mai prosterna în faţa realităţii exterioare, încrezători în forţa de reprezentare şi elaborare a propriei lor simţiri şi ascultîndu-şi chemarea lăuntrică, să înfăţişeze ce visează, nu numai ce văd. « Infinitul în finit . . . visul ! şi prin acest cuvînt nu înţeleg talmeş-balmeşul nopţilor, ci viziunea produsă de o intensă meditaţie . . . » [5] Citîndu-l (mereu) pe Delacroix ca pe un artist exemplar, a cărui pictură, « asemenea vrăjitorilor şi magnetizatorilor, îşi proiectează gîndirea de la distanţă », şi a cărui culoare pare că « gîndeşte prin ea însăşi », independent de formele pe care le îmbracă, Baudelaire descoperă « armonia şi melodia » acordurilor de culoare ale pictorului, iar tablourile sale îi lasă o impresie « quasi-muzicală ». Şi relevînd « magia profundă » şi acel simţ al intimităţii şi al unităţii faptelor din univers, care-l deosebesc pe Delacroix (ca şi pe Rembrandt), Baudelaire îl aşează într-o perspectivă imensă : « Edgar Poe spune, nu mai ştiu unde, că rezultatul opiului pentru simţuri este de a înveşmînta natura întreagă cu un interes supranatural care-i dă fiecărui obiect un sens mai adînc, mai voluntar, mai despotic. Fără a recurge la opiu, cine nu a cunoscut acele ceasuri admirabile, adevărate sărbători ale minţii, cînd simţurile mai atente percep senzaţii cu o rezonanţă mai puternică, cînd cerul de un azur mai transparent se adînceşte ca un abis mai infinit, cînd sunetele au un clinchet muzical, cînd culorile vorbesc, cînd parfumurile povestesc despre lumi de idei? Ei bine, pictura lui Delacroix îmi pare tălmăcirea acestor zile frumoase ale spiritului. Ea e înveşmîntată de intensitate, iar splendoarea ei e privilegiată. Ca şi natura percepută de nervi ultra-sensibili — revelă supranaturalismul. » [6]

Într-o pagină din aşa numitele sale *Jurnale intime*, Baudelaire îşi însemna : « Două calităţi literare fundamentale : supranaturalism şi ironie ». Iar în alineatul imediat următor, explicînd cumva cei doi termeni, spunea despre primul : « Optică indivi-

---

[1] Ib. *Salonul din 1859*, p. 329. Frumosul nu poate exista în afara omului, spunea Karl Marx în *Manuscrisele economico-filozofice*. Contrar esteticii materialiste premarxiste care vedea numai obiectul, subiectul fiind considerat un element pasiv, un simplu contemplator şi înregistrator al frumosului din realitate, Marx sublinia că natura în sine e în afara esteticului. Pentru a căpăta o valoare estetică ea trebuie întîi să fie umanizată, adică inclusă în lumea morală a omului. Artistul, adică acel om care creează conform legilor frumosului, transformă materia pentru a-i impune o formă anume şi a-şi manifesta astfel, într-un obiect concret, sensibil, esenţa lui umană. Acest obiect atinge aşadar frumosul prin conţinutul spiritual cu care e încărcat. Realitatea fizică în sine se cere depăşită, pentru a primi investitura esteticului. (Vezi articolul mexicanului Adolfo Sànchez Vàsquez : *Ideile estetice din Manuscrisele economico-filozofice ale lui Marx*, în *Revista de Filozofie*, XI (1964) nr 2, p. 211—217.

[2] A. Thibaudet, *Fiziologia criticii*, ELU, 1966, p. 80.

[3] Ib. *Salonul din 1859*, p. 371.

[4] Ib. *Salonul din 1859*, p. 367.

[5] Ib. *Salonul din 1859*, p. 341.

[6] Ib. Expoziţia universală 1855, p. 237—240.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

duală, lumină în care i se înfățișează scriitorului lucrurile . . . » Apoi adăuga, fixînd pe scurt, ca într-o definiție școlărească, ceea ce îi părea a fi definitoriu pentru noțiunea respectivă: « Supranaturalul cuprinde: culoarea generală și accentul, adică intensitate, sonoritate, limpiditate, vibrativitate, adîncime și răsunet în spațiu și timp». *(Fusées, XVII)*. În limbajul baudelairian, cuvîntul definește așadar însăși funcția poetică. El nu mai are aura lividă a miraculosului naiv și terific din sensul lui curent, păstrează însă capacitatea de a evoca o putere de pătrundere și de trăire neobișnuite prin amploarea lor. Supranaturalismul devine însăși receptivitatea și clarviziunea poetică, și totodată însușirea de a crea, după coordonatele interioare ale artistului, o lume nouă și indepedentă, alimentată la cele mai tainice și mai bogate izvoare ale vieții materiale dar cîrmuită de un principiu spiritual, pornită din natură, dar alta decît ea; într-un cuvînt o operă de artă, adică o supranatură.

Termenul de *supranaturalism* mai fusese folosit și înaintea lui Baudelaire în legătură cu creația artistică. Inițial de obîrșie religioasă (în Germania protestantă a veacului al XVIII-lea, supranaturalismul era o formă specială de raționalism care accepta revelația ca ajutor, suport și perfecționare a rațiunii), fusese preluat de poeți și transplantat, cu un sens înrudit, pe tărîmurile lor. În prefața la *Les filles de Feu*, Gérard de Nerval, referindu-se la sonetele sale, spunea că au fost « compuse într-o stare de visare *supranaturalistă*, cum ar zice Germanii . . . » Iar în *Salonul din 1833* (apărut în traducere franceză în *De la France*, 1833) Heinrich Heine folosește aceeași expresie: « În materie de artă, sînt supranaturalist. Cred că artistul nu-și poate găsi în natură toate chipurile, și că cele mai remarcabile îi sînt revelate în suflet . . . » (cuvinte citate de Baudelaire în *Salonul din 1846*). De reținut încărcătura comună a noțiunii la cei doi poeți: visare și revelație, deci concentrarea în focarul vieții interioare. Cel mai apropiat însă de supranaturalismul lui Baudelaire este poetul englez Coleridge, pe care criticul francez Henri Lemaître îl socotește « primul mare teoretician al imaginației supranaturaliste »[1] și « prima sursă a teoriei baudelairiene despre imaginație »[2], sursă dacă nu directă, în orice caz derivată prin Edgar Poe (micul său tratat de estetică: *Poetic Principle* fusese tradus de Baudelaire aproape integral în studiul *Note noi despre Edgar Poe*, în 1857) și prin Mrs Crowe (autoarea unui interesant volum intitulat *The Night side of Nature*, apărut la Londra în 1848 și citat de Baudelaire la începutul capitolului IV: *Guvernarea imaginației*, al *Salonului din 1859*). Încă din 1801, Coleridge își propunea să scrie un eseu cu privire la ceea ce numea pe atunci *Praeter-natural*-ul (termen la care apoi a renunțat). Mai tîrziu, în 1817, într-o lucrare rămasă nepublicată *(On the Arabian Nights Entertainment . . .)* se ocupa de « folosirea supranaturalului în poezie și în opere de ficțiune nepoetice» iar în *Biographia literaria* revenea la ideea de a scrie un eseu cu același subiect. E neîndoios că nu terificul simplist al așa numitelor romane negre sau gotice din epocă putea să preocupe atît de mult o minte strălucită ca a poetului englez și că el dădea cuvîntului *supranatural* un alt conținut, mai bogat și mai înalt, legat nu de încălcarea legilor naturale, ci dimpotrivă, de intuirea esenței lor secrete, deci de contopirea cu natura interioară a lucrărilor și de regăsirea unității primordiale a universului. Swedenborg vorbise de « corespondențele dintre cele pămîntenești și cele cerești ». Coleridge, găsind că Frumosul e « multiplicitatea în unitate » și descoperind « obscure asemănări » între obiectele și sentimentele cele mai diferite, are viziunea continuității lumii prin jocul infinit combinatoriu al corespondențelor.

« . . . viață, una, în lăuntrul nostru, și în afara noastră,
Care întîmpină orice mișcare, și-i devine suflet,

---

[1] În comentariile la volumul Baudelaire, *Curiosités esthétiques, L'art romantique* . . . Garnier, 1962, p. 325.
[2] Ib., în prefață, la p. XLVII.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Lumină în sunet, putere a sunetului în lumină,
Ritm în orice gîndire, și fericire pretutindeni. »
(Harfa eoliană)

În eseul *On Poesy or Art*, Coleridge afirmă că menirea artistului e de a înfățișa nu *natura naturata*, adică natura dată, ci *natura naturans*, natura creatoare, în perpetuă germinație și înnoire, artistul participînd astfel la dinamica vieții universale. De altfel, în *Aids to Reflection*, el definește natura drept « ceea ce e *pe punctul de a se naște*, ceea ce e mereu *în devenire*. Urmează așadar că orice lucru care-și generează propriile acte, sau, în orișice sens, cuprinde în sine cauza propriei sale stări, trebuie să fie *spiritual*, și în consecință *supra-natural:* dar nu neapărat *miraculos*. Și așa trebuie să fie în noi *voința* conștientă. » Aflat în mijlocul universului, la confluența dintre forțele telurice și forțele spirituale ale ființei sale, poetul, printr-un act de voință, deci de concentrare a tuturor resurselor sale interioare, e cel chemat să înfăptuiască asemenea naturii, adică să creeze. Creația poetică însă, fiind de ordin spiritual, presupune relativa autonomie față de natura materială și libertatea de a-și selecta și organiza datele conform propriilor ei cerințe lăuntrice. Iată importanța covîrșitoare a imaginației. Disecînd (căci e o adevărată disecție) această facultate complexă, Coleridge elaborează o teorie a imaginației. El distinge trei funcții diferite: imaginația primă *(primary Imagination)*, imaginația secundă *(secondary Imagination)* și fantezia *(the Fancy)*. « Consider imaginația primă — scrie el în *Biographia Literaria* — drept puterea vie și agentul fundamental al oricărei percepții omenești, și . . . o repetare, în spirit finit, a eternului act al creației în infinitul *sînt*. Imaginația secundă, o socotesc drept un ecou al precedentei, coexistînd cu voința conștientă, identică totuși cu cea dintîi în *felul* de a acționa, și deosebindu-se de ea numai prin *gradul* și prin *modul* de a opera. Ea dizolvă, răspîndește, împrăștie, pentru a recreea; sau cînd acest procedeu nu e posibil . . . luptă totuși să idealizeze și să unifice. E esențial *vitală*, așa cum obiectele (*ca* obiecte) sînt esențial fixe și moarte ». Dimpotrivă Fantezia « nu are alte valori cu care să joace decît lucrurile fixe și definite. Fantezia nu e de fapt altceva decît un mod al memoriei emancipate de condițiile de timp și spațiu; amestecată cu ele, și modificată de acel fenomen empiric al voinței pe care-l exprimăm prin vorba: *alegere*. În aceeași măsură însă ca și memoria obișnuită, Fantezia trebuie să-și primească toate materialele gata pregătite de legea asociației ». Dar, după cum a precizat însuși Coleridge, *distinction is not division*, diferențierea nu înseamnă separare, și stabilind această ierarhie a funcțiilor intelectuale Coleridge nu le opunea una alteia, ele conlucrînd și completîndu-se reciproc pentru realizarea unei armonii superioare. O asemenea armonie presupune însă activitatea întregului spirit, deci neapărat și participarea rațiunii. Și vizionarul Coleridge supune inspirația controlului inteligenții, și încă în forma ei cea mai riguroasă, adică logicii.

Teoria lui Coleridge despre imaginație a avut o posteritate bogată și rodnică. În articolul *Poetic principle*, Edgar Poe reia aceeași distincție dintre imaginație și fantezie (amintind că primul care a făcut-o a fost Coleridge). « Pentru Poe — spune Baudelaire — imaginația este regina însușirilor, dar prin acest cuvînt înțelege ceva mai înalt decît înțeleg cititorii de rînd. Imaginația nu e fantezia; nu e nici sensibilitatea, deși e greu de închipuit un om cu imaginație care să nu fie sensibil. Imaginația e o însușire aproape divină, care percepe de la început, în afara metodelor filozofice, raporturile intime și secrete ale lucrurilor, corespondențele și analogiile. Onorurile și funcțiile pe care le conferă el acestei însușiri îi dau o asemenea valoare (cel puțin cînd ai înțeles bine gîndirea autorului) încît un savant fără imaginație nu apare decît ca un fals savant, sau cel mult ca un savant incomplet » [1]. Iată deci imaginația acoperind întreaga supra-

[1] Ib. *Note noi despre Edgar Poe;*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

față a gîndirii intelectuale, inclusiv în specializarea ei științifică, prin promptitudinea cu care sesizează raporturile dintre fenomene și posibilitățile combinatorii ale materiei. Abandonînd gradația imaginație primă-secundă, Poe delimitează în schimb imaginația și față de sensibilitate. (« Sensibilitatea inimii — va scrie Baudelaire în studiul consacrat lui Théophile Gautier — nu e absolut favorabilă muncii poetice. O extremă sensibilitate a inimii poate chiar dăuna în acest caz », adăugînd însă că există și o « sensibilitate a imaginației » care e de altă natură: știe să aleagă, să judece, să compare. Ea se numește *Gust* și ne învață « să evităm *răul* și să căutăm *binele* în materie poetică » [1]). Poe socotește așadar ca demnă de a îndeplini cu adevărat funcția creației artistice numai acea imaginație neîntinată de nici o atingere a lumii pasionale, lume opusă contemplației poetice. « Astfel principiul poeziei este, pur și simplu, aspirația omenească spre o Frumusețe superioară, și el se manifestă printr-un entuziasm, printr-o excitare a sufletului — entuziasm cu totul independent de pasiune, care e beția inimii, și de adevăr, care e hrana rațiunii. Căci pasiunea e ceva *natural*, prea natural chiar pentru a nu aduce un ton jignitor, discordant în domeniul Frumuseții pure, prea familiară și prea violentă pentru a nu scandaliza Dorințele pure, grațioasele Melancolii și nobilele Disperări care își au lăcașul în regiunile supranaturale ale poeziei ». [2] În schimb, controlul judecății lucide e strict necesar în actul de creație. Edgar Poe (« unul din oamenii cei mai inspirați din cîți cunosc ») a supus în mod constant inspirația metodei, analizei celei mai severe, găsind în rigoarea construcției « cea mai importantă garanție pentru viața misterioasă a operelor spiritului » [3].

În descendența lui Coleridge trebuie înscrisă și cartea doamnei Crowe: *The Night side of Nature (Fața nocturnă a Naturii)*, din care Baudelaire, găsind o desăvîrșită coincidență cu propria sa gîndire, alege și traduce următorul pasaj, punîndu-l în fruntea capitolului IV al *Salonului din 1859:* « Prin imaginație nu vreau doar să exprim ideea comună implicată în acest cuvînt de care se abuzează atîta, și care e pur și simplu *fantezia*, ci *imaginația creatoare*, care e o funcție mult mai înaltă și care, în măsura în care omul e făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, păstrează o legătură îndepărtată cu sublima putere prin care Creatorul își concepe, își crează și își întreține universul » [4]. E de reținut acest caracter demiurgic al imaginației, care, ca și la Coleridge, are capacitatea de a reconstrui lumea. E tocmai cel mai însemnat apanaj al imaginației la Baudelaire.

Urmărind dezvoltarea gîndirii estetice și critice a lui Baudelaire, ceea ce izbește în primul rînd este desăvîrșita ei coerență, progresia armonioasă și infailibilă către scopul din prima clipă știut (sau întrezărit), creșterea fără cotituri, prin adăugarea unor ramificații din ce în ce mai ample și mai complexe, înscrise într-o formă dinainte previzibilă, pipăind tot mai sus cerul, cu rădăcina înfiptă tot mai adînc în misterele subpămîntene. Gîndirea lui nu e *una* la început și *alta* la sfîrșit, ci mereu *aceeași*, dar din ce în ce mai nuanțată și mai cuprinzătoare. S-ar putea spune că a ieșit din capul lui ca Minerva, gata înarmată și cu privirea fără greș. Pînă și marile lui admirații (pornite, de altminteri, dintr-o judecată fără cusur, ratificată din plin de posteritate) au rămas aceleași, din frageda tinerețe și pînă în pragul unei morți premature: Delacroix, Wagner, Poe. Căutarea, la el, nu înseamnă atît încercare, cît confirmarea intuiției primordiale.

« Deoarece artele sînt întotdeauna frumosul exprimat prin sentimentul, pasiunea ori visarea fiecăruia, adică varietatea în unitate, sau fețele diverse ale absolutului,

---

[1] Ib. art. cit., p. 674—675.
[2] Ib. *Note noi despre Edgar Poe*, p. 636.
[3] Ib. p. 633.
[4] Ib. art. cit., p. 325.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

critica se învecinează în fiece clipă cu metafizica », — scrie Baudelaire în *Salonul din 1846* [1], situînd dintr-o dată, cu un gest decisiv, activitatea critică în planul meditaţei filozofice, considerînd că ea trebuie să depăşească accidentalul şi să se preocupe de principii. Întrebîndu-se ce este romantismul, el dislocă formula stereotipă de curent, căutîndu-i modalitatea de creaţie, care este « pentru mine — precizează el — expresia cea mai recentă şi mai actuală a frumosului », caracterizată prin: « intimitate, spiritualitate, culoare, aspiraţie spre infinit »[2]. În acelaşi studiu, pentru a explica sensul culorilor şi jocul lor conjugat, Baudelaire, cu deplină independenţă faţă de pitorescul tradiţional, transcrie un peisaj străbătut indiscutabil de fiorul galvanic al supranaturalului (« intensitate, sonoritate, limpiditate, vibrativitate ») : « Să presupunem o frumoasă întindere de natură . . . unde toate lucrurile, felurit colorate după constituţia lor moleculară, schimbîndu-se din secundă în secundă prin deplasarea umbrei şi a luminii, şi agitate de procesul interior al caloricului, se află în neîncetată vibraţie, care face să tremure liniile şi completează legea mişcării eterne şi universale . . . Copacii sînt verzi, pajiştile verzi, muşchiul verde ; verdele şerpuieşte în trunchiuri, lujerele necoapte sînt verzi . . . Pretutindeni — maci sălbatici în pajişti, maci de grădină, papagali, etc — roşul cîntă gloria verdelui ; negrul — cînd este — zero singuratic şi neînsemnat, cere ajutorul albastrului sau al roşului . . . Seva urcă şi, amestec de principii, înfloreşte în *tonuri amestecate;* copacii, stîncile, graniturile se oglindesc în apă şi îşi lasă acolo *reflexele;* toate obiectele transparente agaţă în trecere luminile şi culorile din preajmă şi din depărtare. Pe măsură ce astrul zilei evoluează, tonurile îşi schimbă valoarea, dar respectîndu-şi mereu simpatiile şi urile naturale, continuă să trăiască în armonie prin concesii reciproce. Umbrele se deplasează încet, şi alungă sau sting tonurile pe măsură ce lumina, ea însăşi deplasată, vrea să le facă din nou să răsune . . . Cînd marea vatră coboară în ape, fanfare roşii ţîşnesc de pretutindeni ; o sîngeroasă armonie izbucneşte la orizont, şi verdele se împurpurează bogat. Dar curînd vaste umbre albastre gonesc în cadenţă din faţa lor mulţimea tonurilor portocalii şi roz fraged, ecou îndepărtat şi slab al luminii. Această mare simfonie a zilei, eternă variaţie a simfoniei de ieri, această succesiune de melodii, în care varietatea se naşte mereu din infinit, acest imn complicat se numeşte culoarea. »[3] Iată deci culoarea definită în termeni muzicali şi miile de nuanţe ale spectrului solar combinîndu-se între ele după legea armoniei şi a contrapunctului, în virtutea *analogiilor* prin care i se revelă poetului unitatea fundamentală a lumii. Pentru a exprima această idee, Baudelaire se serveşte aci de un citat din *Kreisleriana* lui Hoffmann (nu întîmplător: scriitorul german a fost unul din geniile sale tutelare): « Cînd aud muzică, descopăr o analogie şi o reuniune intimă între culori, sunete şi parfumuri. Îmi pare că toate aceste lucruri au fost zămislite de o aceeaşi rază de lumină, şi că trebuie să se unească într-un minunat concert . . . »[4]. Mult mai tîrziu, în 1861, comparînd trei admirabile « traduceri », din limbaj muzical în limbaj literar, ale preludiului la *Lohengrin:* analiza compozitorului însuşi, a lui Liszt şi a sa, găsindu-le esenţial identice în interpretarea conţinutului sensibil şi ideologic, Badelaire va scrie în articolul despre Wagner: « Ar fi într-adevăr de mirare ca sunetul să *nu poată* sugera culoarea, iar culorile *să nu poată* da ideea unei melodii, şi ca sunetul şi culoarea să nu fie în stare de a traduce idei, lucrurile exprimîndu-se dintotdeauna printr-o analogie reciprocă, din ziua cînd Dum-

---

[1] Ib. art cit, p 102;
[2] Ib. p. 102.
[3] Ib. art. cit. p. 106. Despre acest pasaj, Henri Lamaitre, în excelenta sa ediţie comentată din opera critică a lui Baudelaire, spune că dă cheia « colorismului baudelairian; nu e un colorism tehnic, ci spiritual; întîietatea culorii e de ordin poetic, şi fără îndoială de aceea dezvoltă Baudelaire această definiţie preimpresionistă a culorii sub forma unui adevărat *peisaj verbal.* »
[4] Novalis scrisese: « Culorile nu sînt ele cumva consoanele luminii? »

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

nezeu a proferat lumea ca pe o complexă şi indivizibilă totalitate »[1] Mai e nevoie să amintim de celebrul sonet al *Corespondenţelor ?*

> Ca nişte lungi ecouri unite-n depărtare
> Într-un acord în care mari taine se ascund,
> Ca noaptea, sau lumina, adînc, fără hotare,
> Parfum, culoare, sunet, se-ngînă şi-şi răspund [2]

În acelaşi *Salon din 1846* apare pentru întîia oară la Baudelaire termenul de *supranaturalist*, deşi indirect, formulat de Heine în citatul despre care am mai vorbit (« . . . în materie de artă, sînt supranaturalist . . . »). Şi oarecum şi o explicaţie a acestei năzuiri către o supranatură: « Deşi principiul universal e unul, natura nu dă nimic absolut, şi nici măcar complet . . . »[3]. Natura rămîne aşadar numai « un vast dicţionar » (după spusele lui Delacroix). Îi aparţine artistului ca, printr-un act de sinteză, să refacă un tot. În această privinţă, Baudelaire îi acordă artistului puteri depline. « Adevăratului colorist . . . totul îi este îngăduit » pentrucă posedă cunoaşterea înnăscută a gamei tonurilor şi ştiinţa contrapunctului aşa încît « dacă unui proprietar anti-colorist i-ar trece prin cap să-şi repicteze livezile într-un fel absurd, » ochiul savant şi imaginativ al artistului ar şti să dea un ansamblu convenţional fără îndoială dar logic în structura lui internă. Un colorist poate deci fi « paradoxal » în exprimarea culorii, iar « studiul naturii duce deseori la un rezultat cu totul diferit de natură »[4]. Propoziţie capitală în estetica lui Baudelaire, stabilind libertatea artistului de a aduce pe lume forme noi, altele decît cele naturale, supra-naturale.

Încă din 1846 aşadar, estetica lui Baudelaire apare construită, cu o uimitoare maturitate (poetul avea 25 de ani), în toate liniile ei esenţiale. Etapele ulterioare nu vor fi decît reluări, împliniri şi desăvîrşiri ale acestor teme iniţiale. *Salonul din 1859* aduce, în capitolele III şi IV, cristalizarea concepţiei lui Baudelaire despre imaginaţie. Paginile închinate « reginei însuşirilor » sînt un adevărat imn de glorificare. Reluînd, ca titlu de capitol, această expresie pe care o mai folosise odată în articolul *Note noi despre Edgar Poe* (1857) Baudelaire dă metaforei: « regina însuşirilor » valoarea unei stricte definiţii a raportului dintre imaginaţie şi celelalte facultăţi ale spiritului. Ca şi Coleridge, ca şi Poe, ca şi Mrs. Crowe pe care o citează aci tocmai în acest sens, Baudelaire face o distincţie netă între imaginaţie şi fantezie. Disarmonică, dispersată, capricioasă, accesibilă oricui, incapabilă să seziseze analogiile, fantezia are drept călăuză hazardul. « Vastă ca universul multiplicat prin toate fiinţele gînditoare care-l locuiesc », ea aparţine primului venit, « iar dacă acela nu are un suflet care să arunce o lumină magică şi supranaturală asupra obscurităţii fireşti a lucrurilor, fantezia e o inutilitate oribilă », din care nu poate rezulta decît « tulburare şi contrast, un cîmp pestriţ din lipsa cultivării sistematice »[5]. Dacă fantezia, în viziunea baudelariană, participă aşadar la instabilitatea şi iraţionalitatea forţelor inferioare din univers, dimpotrivă, imaginaţia e principiul unificator din zona armoniei şi a luminii: « Misterioasă însuşire, această regină a însuşirilor ! Ea intră în atingere cu toate celelalte ; le stîrneşte, le trimite la luptă . . . iar oamenii pe care nu-i însufleţeşte sînt uşor de recunoscut prin nu ştiu ce blestem care le usucă orice produc asemenea smochinului din Evanghelie. Ea e analiza, ea e sinteza . . . E sensibilitatea, şi totuşi există persoane foarte sensibile, prea sensibile poate, lipsite de ea. Imaginaţia l-a învăţat pe om simţul moral al culorii, al conturului, al sunetului şi al parfumului. Ea a creat, la începutul lumii, analogia şi metafora.

[1] Ib. *Richard Wagner, şi Tannhäuser la Paris*, p. 696.
[2] În româneşte de Al. Al. Philippide.
[3] Ib. p. 148.
[4] Ib. p. 107.
[5] Ib. art. cit. p. 352.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Ea descompune întreaga creaţiune şi, cu materialele adunate şi dispuse după reguli a căror obîrşie nu poate fi găsită decît în străfundul sufletului, crează o lume nouă, produce senzaţia noului. Deoarece a creat lumea . . . e drept s-o guverneze. Ce se spune despre un războinic fără imaginaţie? Că poate fi un soldat destonic, dar că, pus în fruntea oştilor, nu va cuceri nimic . . . Despre un savant fără imaginaţie? Că a învăţat tot ceea ce, transmiţîndu-i-se, putea fi învăţat, dar că nu el va găsi legile încă nedescoperite. Imaginaţia este regina adevărului, iar *posibilul* e una din provinciile adevărului. Ea e efectiv înrudită cu infinitul ».[1] Şi numind-o în cele din urmă « facultate *cardinală* (bogăţia ei nu trezeşte oare idei de purpură? »), Baudelaire încheie această apoteoză a imaginaţiei cu o somptuoasă tuşă de culoare.

Care va fi însă relaţia între această însuşire dinamică şi realitatea exterioară? Cu modestia unui discipol, Baudelaire invocă aceeaşi autoritate pe care o invocase şi în 1846: pe Delacroix, citîndu-i, după 13 ani, aceeaşi frază, care-i părea a implica cel mai bine această relaţie: « Natura e doar un dicţionar . . . » (Imagine care, într-un context sau altul, revine de nenumărate ori în opera critică a lui Baudelaire, cu insistenţa semnificativă a unui motiv muzical de predilecţie. « Lumea, dicţionar hieroglific », notează Baudelaire într-un proiect de articol din 1853 [2]. Altădată, în studiul consacrat lui Hugo, citîndu-l pe Fourier şi « misterele analogiei », pe Swedenborg şi corespondenţa dintre *spiritual* şi *natural*, pe Lavater şi semnificaţiile morale ale unei feţe omeneşti, Baudelaire conchide: totul e hieroglific, iar misiunea poetului e de a « traduce », de a « descifra » sensul intim şi legat al fenomenelor).[3] Căutînd într-un dicţionar elementele care compun o frază sau o povestire, « nimeni — spune Baudelaire — n-a considerat vreodată dicţionarul ca o compoziţie în sensul poetic al cuvîntului. Pictorii care se supun imaginaţiei îşi caută în dicţionar elementele care coincid cel mai bine cu concepţia lor, ba încă, îmbinîndu-le cu o artă anumită, le dau o fizionomie cu totul nouă »[4]. Imaginaţia are aşadar, în raport cu datele realului, o funcţie coordonatoare şi prin excelenţă constructivă, absorbind conturul formelor existente dar aflînd în sine tiparul infinitelor forme virtuale. « Intregul univers nu e decît o magazie de imagini, de semne cărora imaginaţia le va da un loc şi o valoare relative; e un fel de hrană pe care imaginaţia trebuie s-o digere şi s-o transforme. Toate facultăţile sufletului omenesc trebuie să fie subordonate imaginaţiei, care le rechiziţionează pe toate deodată. »[5] Iată « formularul adevăratei estetici ».

« Adînc şi sclipitor ca visul, misterios şi perfect ca un cristal »[6], definise Baudelaire universul poeziei lui Poe. « Toate ficţiunile lui sînt la fel de adînc colorate ca visele ». De astădată e vorba de Balzac. Mirîndu-se că geniul uriaşului ziditor al Comediei *umane* se poate reduce, pentru unii, la capacitatea (într-adevăr excepţională) de a observa şi de a înregistra, Baudelaire îl situează în altă perspectivă, aceea a creatorului vizionar, « şi vizionar pasionat ». Personajele *Comediei*, contaminate de ardoarea lui vitală, sînt toate propria lui proiecţie în felurite ipostaze, şi toate, de la contese pînă la puşcăriaşi, din vîrful pînă la ultima treaptă a scării, sînt mai aprige, mai viclene, mai răbdătoare, mai lacome, mai angelice decît prototipurile lor reale. « Pe scurt, a Balzac, oricine, pînă şi portăresele au geniu. Toate sufletele sînt arme încărcate de

---

[1] Ib. p. 321—322.
[2] *Dacă e să vorbim de realism* (neterminat).
[3] Poeţii germani de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea fuseseră şi ei preocupaţi de acest « mister » al naturii. În *Discipolii la Sais*, Novalis se referea la « marele scris cifrat pe care-l întîlnim pretutindeni: pe aripi, pe coaja ouălor, în nori, în zăpadă, în cristale, în formele stîncilor, pe apele îngheţate, în interiorul şi exteriorul munţilor, plantelor, animalelor, oamenilor . . . Presimţi cheia acestui scris ciudat şi gramatica lui . . . »
[4] Ib. *Salonul din 1859*, p. 326.
[5] Ib. p. 329.
[6] Ib. *Note noi despre Edgar Poe*, p. 638.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

voinţă pînă la gură. Sînt într-adevăr Balzac el însuşi »[1]. Şi fiindcă ochiul său spiritual le percepea cu un relief puternic şi cu o expresie izbitoare, « le-a strîmbat chipurile pînă la convulsie », le-a accentuat umbra şi culoarea, « înveşmîntînd pura trivialitate în lumină şi în purpură » (din nou, pentru Baudelaire, semnul imaginaţiei e roşul). Cîţi pot oare s-o facă? « Dar cine nu o face, ca să spunem adevărul, nu face mare lucru ». Punîndu-şi întrebarea: în ce constă acel nu ştiu ce misterios, pe care Declacroix l-a tradus atît de bine numai cu conturul şi culoarea, Baudelaire răspunde: « E invizibilul, e impalpabilul, e visul, sînt nervii, e *sufletul* »[2] . . . Despre Wagner spunea că excelează în « a zugrăvi spaţiul şi adîncimea materiale şi spirituale . . . Ascultînd această muzică arzătoare şi despotică ţi se pare uneori că regăseşti pictate pe fondul tenebrelor, sfîşiat de visare, vertiginoasele închipuiri ale opiului »[3] . Visul, această dilatare miraculoasă a realităţii, intră aşadar pentru Baudelaire în substanţa operei de artă. Reacţie a vieţii interioare faţă de tot exteriorul care o oprimă şi o închide în limitele legilor naturale, sociale sau istorice, visul îl eliberează pe artist de toate servituţile. « Din sînul unei lumi lacome, înfometate de materialitate, Poe şi-a luat zborul către visuri »[4], spune Baudelaire, şi ar fi putut-o spune despre oricare din artiştii citaţi mai înainte. Şi, după structura fiecăruia, visurile au luat chipuri maiestuoase, terifice sau îngereşti, ori masca fantastică a grotescului.

Căci şi grotescul e o supranatură. În Spania, « un om ciudat »: Goya, a deschis comicului orizonturi noi, inoculîndu-i fantasticul. Toate subiectele sale sînt scăldate într-o atmosferă fantastică. « Nimeni n-a îndrăznit mai mult ca el în sensul absurdului posibil », exclamă Baudelaire privind monştrii « verosimili, viabili, armonici », ale căror feţe bestiale sînt totuşi pătrunse de umanitate, din *Los Caprichos*. De altfel, « există în operele ieşite din individualităţi profunde ceva ce seamănă cu visele periodice sau cronice care ne asediază repetat somnul. Tocmai acest ceva îl vădeşte pe adevăratul artist, mereu prezent şi viu, chiar în aceste opere trecătoare, ca să zic aşa, suspendate de evenimente, şi care se numesc *caricaturi;* acest ceva, spun, îi deosebeşte pe caricaturiştii istorici de caricaturiştii artişti, comicul trecător de comicul etern ».[5] Daumier (pe care Baudelaire îl aprecia dealtminteri), iubind cu patimă numai natura, « cu greu s-ar putea înălţa pînă la comicul absolut »[6]. Comicul absolut implică aşadar spargerea limitelor firescului şi saltul dincolo de ele. În eseul *Despre esenţa rîsului*, Baudelaire îşi precizează cele două categorii mari ale comicului: comicul obişnuit sau semnificativ, legat de eveniment şi de sancţiunea morală, şi comicul absolut (*comicul inocent*, în limbajul lui Hoffmann), grotescul, desprins de imediat, avînd dimensiunea poetică a visului, libertatea ilimitată a absurdului. Ca maestru al genului, Baudelaire îl socoteşte pe Hoffmann (despre ale cărui « plăsmuiri comice » spune că sînt « supranaturale », semănînd deseori, cu « viziunile beţiei »). Din literatura franceză, literatură de moralişti deci îmbibată de comic semnificativ, Baudelaire nu alege, ca mostre de comic absolut, decît intermediile bufe ale lui Molière (din *Bolnavul închipuit*, de ex. sau *Burghezul gentilom*). Bufoneria, farsa excesivă, fără frîu, îi apare

---

[1] Ib. *Théophile Gautier*, p. 679.
[2] Ib. *Opera şi viaţa lui Eugène Delacroix*, p. 424.
[3] Ib. *Richard Wagner şi Tannhaüser la Paris*, p. 698.
[4] Ib. *Note noi despre Edgar Poe*, p. 621.
[5] Ib. *Cîţiva caricaturişti străini*, p. 296.
[6] Ib. *Cîţiva caricaturişti francezi*, p. 281.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

deci ca o întrupare a comicului absolut şi el comentează pe larg, cu admiraţie, o pantomimă englezească « în care totul se exprima cu furie », într-un adevărat « delir al hiperbolei ». « Ce e acest delir? Este comicul absolut . . . »

Faţa albă, dată cu făină a lui Pierrot, gura lărgită pînă la urechi, petele de carmin din obraji, masca abstractă, depersonalizată, pe care pasiunile omeneşti se manifestă cu o violenţă purificată, înseamnă tot efortul de a depăşi, de a transfigura natura. În acelaşi sens, face Baudelaire elogiul machiajului în studiul despre Constantin Guys (*Pictorul vieţii moderne*, 1863). Această artă, anatemizată de moralişti drept frivolă, Baudelaire o dă ca exemplu de idealizare a naturii. Natura nu-l învaţă pe om — argumentează el — decît să mănînce, să doarmă, să bea, să-şi ucidă şi să-şi tortureze semenul. « Tot ce e frumos şi nobil e rezultatul judecăţii şi al calculului . . . Virtutea . . . e *artificială*, supranaturală . . . Tot ce am spus despre natură — adaugă el — ca rea sfătuitoare în materie de morală, şi despre judecată ca adevărată reformatoare, poate fi transpus în sfera frumosului »[1] . E de remarcat aci echivalarea artificialului, adică a arbitrarului, a convenţiei, cu supranaturalul. Sălbatecul şi copilul, prin gustul lor pentru podoabele bălţate, sclipind de culori ciudat împerechiate, deci prin năzuinţa naivă către « majestatea superlativă a formelor artificiale », îşi manifestă instinctiv insatisfacţia faţă de real şi demonstrează « înalta spiritualitate a toaletei ». Moda trebuie aşadar privită ca « un simptom al aspiraţiei către ideal, ca o deformare sublimă a naturii, sau mai degrabă ca o încercare permanentă şi succesivă de reformare a naturii. »[2] Machiajul e un efect al nevoii de a depăşi natura, de a da feţei, prin acuzarea coloritului, o viaţă mai intensă, « o viaţă supranaturală şi excesivă ». Rostul lui nu e deci imitarea naturii. Căci « cine ar îndrăzni să atribuie artei funcţia sterilă de a imita natura? »[3]

Cu acest capitol (*Elogiul machiajului*), la fel de important în ansamblul operei critice a lui Baudelaire, prin precizările de principii, ca şi paginile despre imaginaţie scrise cu patru ani mai înainte (1859), iată-ne din nou în centrul radiant al esteticii baudelairiene: postularea supranaturalismului. « Ah ! caii *roz*, ah ! ţăranii *liliachii*, ah ! fumurile *roşii !* (ce îndrăzneală, un fum roşu !) » exclama Baudelaire în *Salonul din 1859*, bătîndu-şi joc de obiecţiile stupide ale unui scriitoraş şi cronicar monden (Alphonse Karr), reprezentant al « spiritului burghez mijlociu », la una din pînzele lui Delacroix (începînd cu Manet, toţi impresioniştii aveau să fie primiţi cu aceeaşi obtuzitate de către bunul simţ comun). Ironiile prosteşti ale lui Karr pe spinarea calului roz al lui Delacroix (din tabloul *Dreptatea lui Traian*, 1840) îl iritaseră pe Baudelaire nu numai ca o eroare de gust: neînţelegerea unui efect de rafinament coloristic, ci mai ales prin implicaţiile de principiu, şi anume, încălcarea libertăţii de creaţie a artistului. « Ca şi cum n-ar exista cai bătînd în roz, şi ca şi cum, în orice caz, pictorul n-ar avea dreptul să facă asemenea cai, » scria el încă din 1855 (*Expoziţia universală*)[3]. « Descriind ceea ce există — spune el şi în articolul consacrat lui Victor Hugo — poetul se înjoseşte şi coboară în rîndul profesorilor, înfăţişînd posibilul, rămîne credincios funcţiei sale »[4]. În *Amintirile unui critic*, Jules Levallois, care nu-l simpatiza

[1] Art. cit., p. 490—491.
[2] Ib., p. 493.
[3] Ib., Art. cit. p. 233.
[4] *Reflecţii asupra cîtorva dintre contemporanii mei*, p. 741.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

pe Baudelaire, relatează scandalizat o frază de a lui, cu adevărat profetică dacă ne gîndim la destinul ulterior al picturii: « Aş vrea pajişti vopsite în roşu şi pomi pictaţi în albastru. Natura n-are imaginaţie ». Tocmai de aceea artistul, care *are* imaginaţie, poate să nu ţină seama de natură şi să reprezinte o alta, analoagă cu spiritul şi temperamentul său *(Salonul din 1846*, IV). Imaginaţia lui « descompune întreaga creaţiune şi, din materialele adunate ... creează o lume nouă ... » *(Salonul, din 1859)*. În cartea sa *Die Struktur der Modernen Lyrik*, esteticianul german Hugo Friedrich atrage atenţia asupra pasajului din urmă, considerîndu-l o propoziţie fundamentală a esteticii moderne, prin această descompunere ca primă etapă a actului artistic. « A descompune realul ... în părţile lui constitutive, înseamnă a-l deforma. La Baudelaire noţiunea de deformare apare în repetate rînduri şi e folosită de fiecare dată în sens pozitiv. În procesul de deformare se manifestă puterea spiritului, al cărui produs are un rang mai înalt decît obiectul deformat. Acea « lume nouă » ce rezultă dintr-o asemenea distrugere nu mai poate fi o lume real ordonată. E o formaţie ireală care nu mai admite să fie controlată după ordinea normală a realului ... Într-o conversaţie, Baudelaire declara: « Vreau pajişti colorate în roşu, copaci coloraţi în albastru ». Rimbaud va cînta asemenea pajişti, artişti din secolul XX le vor picta. Denumirea lui Baudelaire pentru arta izvorîtă din imaginaţia creatoare e: *surnaturalisme*. Este o artă care deconcretizează lucrurile, transformîndu-le în linii, culori, mişcări, accidente ce se autonomizează, şi care proiectează asupra lor « lumina magică » ce le anihilează realitatea în mister. Din *surnaturalisme*, Apollinaire va deriva în 1917 *surréalisme*, pe bună dreptate, întrucît, prin înţelesul dat acestui termen, se continuă intenţia lui Baudelaire »[1].

Într-unul din *Tablourile pariziene (Paysage)*, poetul se închipuie într-o mansardă sus, deasupra oraşului, iarna, noaptea, cu uşile şi ferestrele închise, clădindu-şi « feerice palate », visînd orizonturi albastre, grădini însorite, havuzuri, păsări, şi recreînd primăvara din plenitudinea vieţii interioare. Acest mic laborator secret, transparent şi luminos, suspendat undeva în inima universului şi proiectînd asupra lui puteri miraculoase, a fost ţinta statornică a meditaţiei poetice şi critice a lui Baudelaire. Ca la orice artist cu adevărat mare, între procesul creaţiei şi actul critic de analiză a creaţie nu există vreo ruptură. În studiul despre Wagner, Baudelaire îi acuza pe aceia care-i tăgăduiau compozitorului spontaneitatea creatoare din pricina lucrărilor lui de teorie că « despoaie geniul de raţionalitatea lui şi îi atribuie o funcţie pur instinctivă şi ca să zic aşa, vegetală ». Încheind, putem spune despre Baudelaire ceea ce spunea el cu privire la Wagner: « Toţi marii poeţi devin în chip firesc, fatal, critici. Îi plîng pe poeţii călăuziţi doar de instinct, îi cred incompleţi. În viaţa spirituală a celor dintîi negreşit survine o criză, cînd vor să-şi judece arta, să descopere legile obscure în virtutea cărora au creat şi să extragă din acest studiu o serie de precepte al căror scop divin este infailibilitatea în producţia poetică. »

---

[1] Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne*. În curs de apariţie la ELU. Trad. de Dieter Fuhrmann.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GEORGE HANGANU

Marele neliniştit

Asemenea unui vrăjitor al cuvîntului, Baudelaire a deschis poeziei moderne drumuri tainice şi şerpuitoare. Opera sa orchestrează o gamă majoră de stări de suflet contradictorii şi stranii în centrul cărora stă angoasa, patetică nelinişte, neîncetată căutare a necunoscutului. Fiecare poem din *Les Fleurs du Mal* sau fiecare pagină din *Poemele în proză* rămîn confesiunea unui neliniştit în sufletul căruia se desfăşoară conflictul dramatic între puritate şi instinct, între spleen şi ideal.

În centrul universului complex al poeziei baudelairiene unde domneşte analogia, sinestezia şi fiziognomonia, sufletul poetului este elementul generator al transfigurației. Vom căuta să expunem cîteva din elementele vieţii sale sufleteşti. Acest poet magician care a creat un univers aparte are cea mai dureroasă viaţă spirituală posibilă: « ceea ce nu se poate desigur să i se refuze este de a fi fost un neliniştit. El a avut în cel mai înalt grad ceea ce a lipsit altora mai mari ca el: sentimentul, obsesia şi uneori groaza misterului care ne înconjoară. » (Jules Lemaître) Baudelaire are pasiunea de a săpa pînă în adîncul sufletului, torturîndu-se pe sine însuşi cu dezgust şi totdeauna cu deliciu. Posedînd voluptatea suferinţei şi obsesia căderii (la chute spirituelle) el analizează, pătrunde toate secretele, toate neliniştile de care suferă.

Ca un chirurg afectînd indiferenţă, observă manifestările spiritului şi ale fiinţei; fără milă, pătrunde pînă în adîncul rănilor ce-l macină. Poezia sa evidenţiază sentimente şi stări de suflet extrem de complexe reducîndu-le la o gamă de senzaţii cînd stranii şi organice, cînd angelice.

Am putea afirma că resortul psihologic al poeziei baudelairiene este o disperare intelectualizată. Poezia sa nu este decît apologia disperării pe care o proiectează în toate elementele universului.

Încă din copilărie, el notează într-o pagină a jurnalului său intim: « Am simţit în inima mea două sentimente contradictorii: groaza de viaţă şi extazul în faţa ei ». În altă parte a jurnalului său intim găsim şi următoarea reflexie: « Există în om, la orice oră, două tendinţe simultane; una către Dumnezeu, alta către Satan. Drumul către Dumnezeu sau spiritualitate este o dorinţă de a te urca spre înalturi, spre puritate; aceea a lui Satan sau animalitate este bucuria de a coborî (la chute spirituelle) ». O sensibilitate nervoasă oarecum maladivă se accentuează mai ales în urma recăsătoririi mamei sale cu generalul Aupick. Poetul şi-a iubit cu pasiune mama: « Eram mereu viu în tine; tu erai numai a mea » (Journal III). După recăsătorirea mamei, Baudelaire va încerca un sentiment de înstrăinare şi chiar de revoltă. O gamă complexă de stări de suflet refulate îl va conduce la un sentiment de singurătate morală. Într-o scrisoare adresată mamei, poetul dezvăluie starea sa sufletească: « Am nevoie să fiu salvat. Sînt singur; fără prieteni, fără iubită, fără cîine, fără pisică; nimănui nu mă pot plînge, numai portretul tatălui meu mă priveşte mut ». Singurătatea morală îl duce la dorinţa de *singularizare*. Pe de altă parte, stările de suflet refulate în timpul adolescenţei vor face ca Baudelaire

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

să privească femeia printr-un anumit unghi de vedere; el nu se va putea niciodată dărui avînd întotdeauna impresia că dragostea pentru el nu se va realiza din cauza sentimentului de văduvire pe care îl încerca în urma recăsătoririi mamei. O senzaţie de desgust urma întotdeauna în urma legăturii cu o femeie.

Dandismul lui care reprezintă un alt aspect al sensibilităţii are şi el un caracter particular. Este vorba de un dandism interior[1]. Eterna superioritate a unui dandy nu constă numai în a domina platitudinea vestimentară sau cerebrală a burghezului, ci în a distruge orice trivialitate, în a purifica instinctul; dandismul pentru Baudelaire este o igienă spirituală, o voluptate de a se menţine în afara comunului prin perfecţiunea vestimentară care corespunde unei tendinţe de perfecţiune spirituală.

Trăsătura dominantă a sensibilităţii baudelairiene este marasmul (l'ennui). O stare de suflet apăsătoare şi grea, înăbuşitoare şi dureroasă care-l torturează ca un monstru.

Urîtul e! — Cu lacrimi în silă revărsate,
Visează eşafoduri, fumînd nepăsător.

(*Cititorului*. Traducere Al. Philippidde, 1957

Prin acest marasm care-l obsedează Baudelaire devine un precursor al existenţialismului, o rudă a lui Antoiane Roquentin (*La Nausée* — Jean Paul Sartre) şi a lui Meursault, personajul principal din *L'Etranger* a lui Camus. Baudelaire consideră viaţa ca o povară. Tinereţea sa asemănătoare unei întunecate furtuni poartă urmele acestei lupte dureroase dintre el şi acel *ennui*. Tortura spirituală ajunge la paroxism, şi atunci singura scăpare o găseşte în voluptate, o voluptate care-l atrage şi care în acelaşi timp îl desgustă, dîndu-i senzaţia căderii. Femeia îmbracă în opera lui Baudelaire imagini diverse şi contradictorii. De cele mai multe ori ea este materie vie, plină de dorinţi şi atracţii. Dar această materie este enigmatică, căci mai ales pentru Baudelaire ea îi rămîne străină şi de trup şi de suflet — un vas de tristeţe, o mare taciturnă. Ea este « maşina oarbă şi surdă, fecundă în cruzimi », care bea sîngele poetului ca un vampir, îl împinge spre prăpastie, suferinţă şi blestem. Într-o pagină din jurnalul său intim găsim : « Femeia nu ştie să despartă sufletul de trup. Ea este simplistă ca animalele. S-ar spune că nu are decît trup ».

Eterna Venus ia forma seducătoare a lui Satan. Femeia este otrava care duce la pierderea conştiinţei, la somnul greu şi apăsător, îmbrăţişarea ei dă iluzia morţii, împingînd sufletul în abisul adînc şi sumbru al plăcerii. Lupta dintre dorinţa simţurilor şi dezgust este tragică, poetul are senzaţia unui veşnic condamnat (damnée). Dintre toate elementele cosmosului erotic al lui Baudelaire, parfumul este cel mai puternic. El pătrunde adînc, devenind factorul fundamental al spiritualităţii demoniace, făurind acea sinestezie stranie pe care o încearcă în prezenţa Jeannei Duval şi a Sarei Lalouchette. Sufletul său etern bolnav are nevoie de o biciuire a simţurilor. Aspirînd parfumul iubitei, sufletul pleacă spre un ţinut straniu şi îndepărtat.

Asia moleşită şi Africa-nfocată
O lume de departe, pierdută, moartă-aproape,
În fundul tău învie, pădure parfumată!
Cum duhul altor oameni în muzică înoată
Al meu pluteşte pe-ale miresmei tale ape.

(*Părul*, traducere Al. Philippide, 1957)

---

[1] André Ferran: *L'esthétique de Baudelaire*. Hachette 1938, Paris. Teză de doctorat de stat susţinută la Sorbona. 700 p.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Zeiță sau demon, părul iubitei aprinde cortegiul dorințelor păgîne care, ca o elastică fantomă cuprinde sufletul însetat al poetului.

Dragostea nu-i poate oferi decît o trecătoare stare de exaltare. Întoarcerea la realitate devine mai dureroasă, o senzație de profund dezgust îl copleșește. Nici beția de hașiș, nici Dumnezeu nu-i pot oferi o ușurare. Pentru Baudelaire, Dumnezeu nu are un contur precis, iar Isus este eternul crucificat în fața mulțimilor, sacrificiul lui nefiind fecund pentru omenire. Spirit demoniac, Baudelaire se încredințează mai mult lui Satan, care prezintă pentru el mai mult interes, ceva straniu și fulgerător. Într-o scrisoare către mama sa, el declară că «nu are nevoie de Dumnezeu pentru că nu-l poate înțelege, ci de Satan, pe care-l iubește, ca pe un nedreptățit al lui Dumnezeu ». O singură ieșire se oferă pentru acest poet îndurerat: este moartea. În jurnalul său intim găsim : « atracția către moarte a dăinuit mereu lîngă mine alături de setea de viață. M-am bucurat de viață cu amărăciune. Aș vrea să dorm, să dorm fără să simt nimic ». Moartea pentru Baudelaire este un elixir, care îi dă curajul să suporte viața.

•

În afară de aspectul sumbru, demoniac al universului erotic al poetului, mai găsim un altul — paradisiac și puritan. Femeia poate fi instrument de cădere dar și de înălțare spirituală. Pentru a o concepe ca înălțare spirituală, sufletul poetului se proiectează în trecut, spre o viață anterioară. Mai totdeauna Baudelaire regăsește puritatea și dragostea adevărată sub bolțile unei vieți anterioare. Acolo el întîlnește o lume caldă, primitoare, de sărutări blînde și evocări scumpe. Trăiește nostalgia căminului, cînd pe înserat la pîlpîirea jăratecului vorbea în șoaptă cu iubita. Cuvintele pierzîndu-și înțelesul lor comun, deveneau tainice cărări între două suflete. Uneori el își închipuie a fi trăit pe marginea unei mări în care se reflecta imaginea cerurilor; alteori, muzica valurilor leneșe se acorda cu tonalitățile apusului de soare. Refrenul nostalgic este admirabil realizat în poemul *Invitation au voyage* a cărui temă este infinita dorință de evadare a poetului împreună cu iubita lui într-un peisaj care ia coloritul spiritual al celor doi îndrăgostiți:

Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté . . .

Însetat de alte zări el vrea să descifreze imensul dicționar al naturii, isvor de imagini și simboluri. Pentru sensibilitatea lui Baudelaire, natura întreagă devine o imagine mobilă, un simbol ascuns al condițiilor și legilor care determină viața sa. Universul se confundă cu viața spirituală a poetului. În *Art romantique* găsim următoarele notări: « Totdeauna mi-a plăcut să caut în natura exterioară și vizibilă exemple și metafore care-mi servesc să caracterizez impresii de ordin spiritual ». Pretutindeni, el nu regăsește decît eul său: « Ochiul dumneavoastră se fixează asupra unui arbore armonios răsucit de vînt; în cîteva secunde ceea ce în creierul unui poet n-ar fi decît o comparație foarte naturală, va deveni în al dumneavoastră o realitate. Împrumutați mai întîi arborelui pasiunile voastre; dorințele și melancolia, gemetele și oscilațiile devin ale voastre și în curînd sînteți un arbore ».

Pentru Baudelaire în fiecare element al cosmosului se reflectă o parcelă din eul său. Marea, simbolul infinitului, devine oglinda sufletului în care se contemplă; dar marea are ea însăși momentele ei de neliniște și atunci ea apare poetului « ca marea oglindă a disperării sale ». Toate fazele ei sînt semnificative. Mîniile sînt agoniile sufletului, după cum surîsul ei, extazele spirituale. În frămîntarea oceanului, Baudelaire întrezărește învingerea sa. Pădurile mari care mugesc ca orga, reflectă notele din *De profundis*. Universul transfigurat al lui Baudelaire este redat cu ajutorul unor înlănțuiri de metafore, analogii și comparații. Femeii care-l tentează el îi răs-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

punde « cu o dragoste profundă şi blîndă ca marea ». Uneori, sufletul visător se aseamănă cu o barcă, în jurul catargelor inima zboară ca o pasăre; alteori gîndurile îşi iau zborul ca ciocîrliile sau amintirea luminează în el ca o cădelniţă. În mai toate comparaţiile unul din termeni este o idee, un sentiment al poetului sau chiar o parte a eului său. Metaforele, sînt una din caracteristicile poeziei baudelairiene. Dorinţele sînt o caravană; sufletul e, cînd un clopot spart, cînd un mormînt; inima devine un teatru sau un palat; tinereţea e o furtună sumbră.

Se întîmplă uneori ca fiinţa întreagă a poetului să se identifice cu un obiect. Se compară adesea cu un cimitir sau un vechi budoar. Prezenţa fiinţei iubite deschide universului baudelairian perspective largi, ea se înrudeşte uneori cu elementele naturii. Ochii iubitei sînt ca cerul înnourat, rîsul ei ca vîntul răcoritor ce coboară din cerul senin, alteori ea îi aminteşte de acele zile călduţe şi uşor nouroase, sau ea este comparată cu un frumos cer de toamnă.

Pămîntul joacă un mare rol. Parcul sub ochiul arzător al soarelui *leşină* ca o fată tînără cuprinsă de vraja dragostei; aleile ce se deschid largi şi umbrite devin vastele perspective ale trecutului sau prezentului, iar parfumul florilor îmbăiază sufletul poetului ca o melodie discretă şi mîngîietoare. Alteori oraşul pierdut în ceaţă reprezintă omenirea cu necazurile şi mormintele ei. În tablourile pariziene pe care le creionează, Baudelaire opune prefacerilor ce se efectuează marelui oraş stabilitatea melancoliei sale. Totul pentru el se transformă în alegorie prin acea transfigurare a elementelor materiale ale universului, transfigurare care se efectuează prin imaginaţia şi sensibilitatea lui vibrantă. Sufletul lui Baudelaire devine un creuzot magic unde se efectuează operaţii stranii şi complexe.

Îmbăiate în melancolie şi joc de umbră şi lumini, peisajele pariziene izvorăsc dintr-un anumit climat spiritual ale cărui coordonate sînt acea disperare adîncă şi infinită dorinţă de evadare din noroiul vieţii. Portretul cerşetoarei cu părul roşcat are prin naturaleţe, graţie şi tinereţe o frumuseţe bizară oarecum romantică:

Porţi cu graţie deplină,
Mai nurliu ca o regină
De roman pantofii ei,
saboţii grei.

(Unei cerşetoare cu păr roş, trad. de Al Philippide, 1957)

Creionînd portretul celor şapte bătrîni sau al celor şapte bătrîne, Baudelaire încearcă să tălmăcească omenescul acestor spectre roase de sărăcie şi mizerie, trecînd prin « furnicarul cetăţii » ca nişte regi detronaţi, căutînd cu priviri pierdute calea spre lumină. Siluetele lor se profilează, fantomatice umbre alunecînd stinghere prin ceaţa ce cade greu peste oameni şi ziduri, pe străzile umede unde lîncezesc spitale şi bordeluri; luminile palide ale felinarelor ce pîlpîie în noapte vestesc suferinţă, crimă, viciu.

Chiar veşmintele prezintă pentru Baudelaire o semnificaţie spirituală. Poetul ştie că strofele vorbesc un limbaj mut ca al florilor sau cel al apusurilor de soare. Culorile vii ale rochiei iubitei sînt asemănătoare cu un buchet de flori; alteori rochia ei devine emblema spiritului multicolor.

Şi locuinţele pot avea un sens alegoric: zidurile palatului din Versailles pot fi asemănate cu sufletul regelui Ludovic al XIV-lea care nu avea ascunzişuri pentru intimităţi. Comuniunea între univers şi sufletul poetului se accentuează. Transmutaţia este totală:

Lune, eau sonore, nuit bénie,
Arbres qui frissonnez autour,
Votre pure mélancolie
Est le miroir de mon amour.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

1

COLOCVIUL BRÂNCUȘI 1967

Brâncuşi ne-a dat un exemplu care, cred că este într-adevăr cel mai înalt al timpului nostru. . . Cred că dacă Picasso ne-a dat posibilitatea să realizăm toată istoria în actualitatea existenţei, dacă Mondrian ne-a dat posibilitatea de a fenomeniza o idee matematică, geometrică, a spaţiului, Brâncuşi ne-a arătat că datorăm conştiinţei istorice şi morale a omului, faptul că obiecte diferite, obiecte cu totul deosebite unul de altul,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

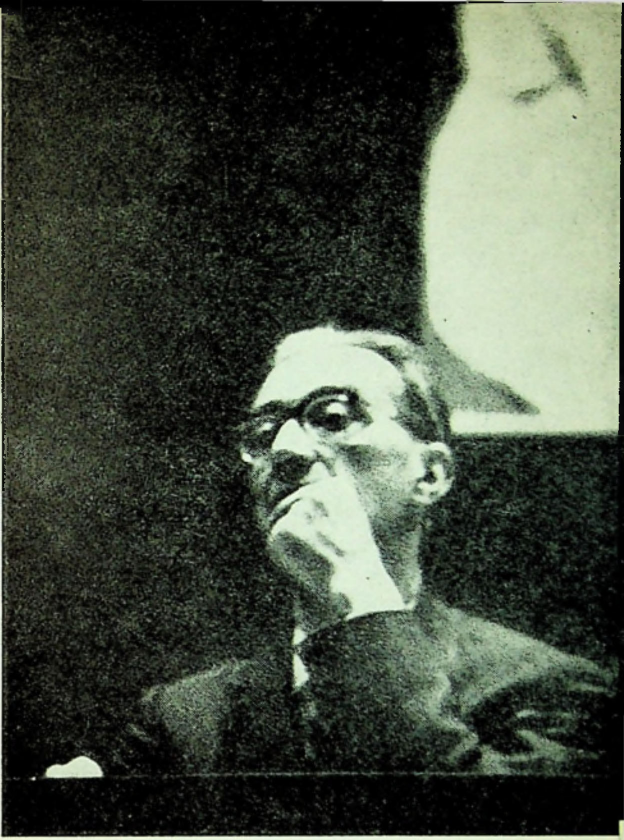

2

ne învață despre lume — despre lumea sensibilă și despre lumea de dincolo de sensibil — adevăruri fundamentale. Sînt adevăruri pe care Brâncuși le-a revelat lumii pentru totdeauna; creația lui are o valoare în centrul istoriei și chiar dincolo de fruntariile istoriei, care se lărgesc din ce în ce mai mult.

GIULIO CARLO ARGAN

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

3

4

5

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

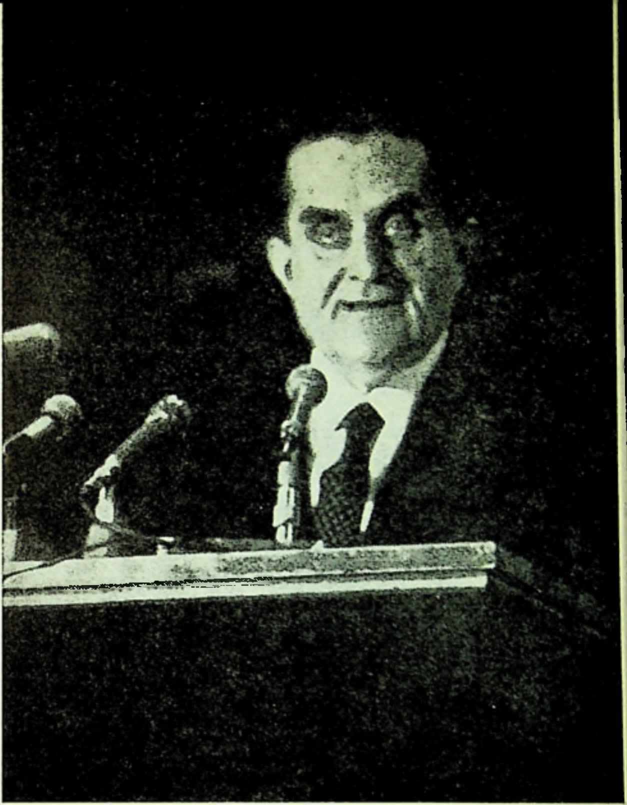

6

Reportaj fotografic realizat de
MARIANA şi FLORIN DRAGU

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

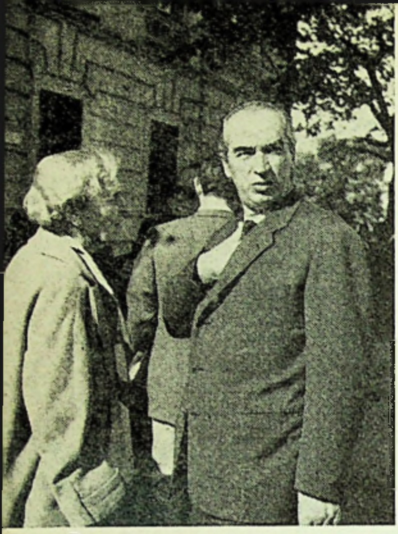

7

8

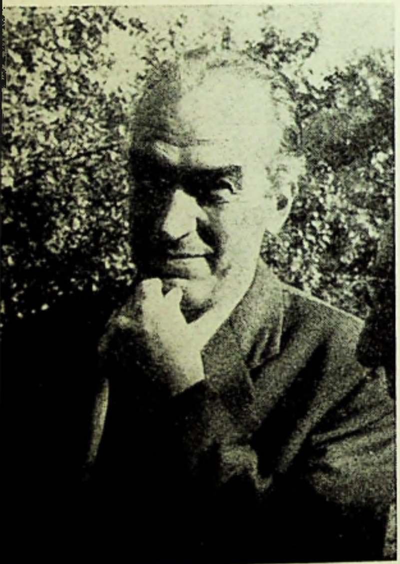

9

10

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

11

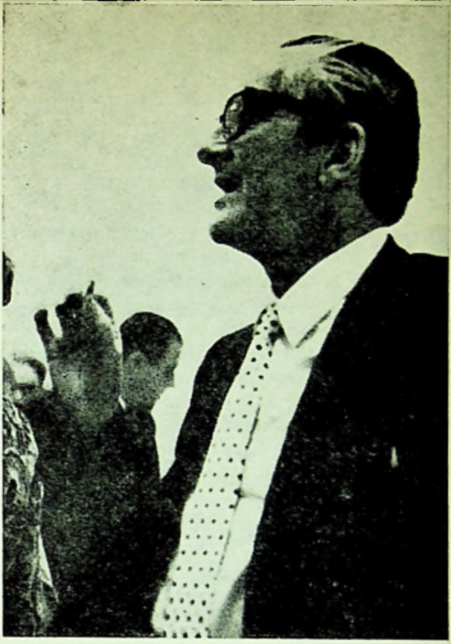

12

13

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

1. Jacques Lassaigne, prezidînd lucrările colocviului.
2. Giulio Carlo Argan
3. William Liebermann *la Sibiu.*
4. V.G. Paleolog *la Tg. Jiu.*
5. Tony Spiteris şi Jeanne Spiteris *la Voroneţ.*
6. Giuseppe Marchiori
7. Carola Giedion Welker *şi* Alexandru Istrati *în faţa Muzeului Bruckenthal.*
8. Alexandru Istrati *la Mînăstirea Hurezu*
9. Sidney Geist *la Muzeul Bruckenthal*
10. Natalia Dumitrescu *la Mînăstirea Hurezu*
11. Etienne Hajdu *la Muzeul de Artă al R. S. R.*
12. Eugen Drăguţescu *în timpul colocviului*
13. Jacques Lassaigne *(în centru),* Jiri Kotalik *(dreapta)* şi Mircea Popescu *(stînga) în timpul lucrărilor colocviului.*
14. Palma Bucarelli *şi* Jacques Lassaigne *în timpul Colocviului*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

HEIMITO VON DODERER

Cele nouăsprezece biografii ale mele

Din categoria torturilor speciale la care este supus un scriitor mai vîrstnic — exceptînd munca de Sisif, în continuă creştere, a rezolvării corespondenţei, a întocmirii de răspunsuri unor oameni cu pretenţia că sînt singurii lui corespondenţi şi deci jigniţi, cînd faptele nu decurg normal — fac parte şi cererile referitoare la amănuntele autobiografice, menite să-i instruiască pe oameni. Din Statele Unite sosesc pînă şi indicaţii, aşa-numitul « Sample Autobiographical Sketches ». Cînd pînă şi editorul, încercatul tovarăş de luptă al autorului, recurge la asemenea mijloace de tortură, chestiunea devine de-a dreptul supărătoare. Cel mai susceptibil la astfel de procedee se dovedeşte a fi romancierul însuşi. Lucru uşor de înţeles; din moment ce întreaga lui viaţă e clădită pe efortul de a depăşi autobiografia riguroasă, procedeul înseamnă un recul. Autobiografia riguroasă nu este altceva decît compunerea unui non-scriitor, a cititorului care scrie. Autobiograficul în roman e un nonsens, lipsă de reacţie, antiepică. Nu e permis să transformăm în obiect ceea ce este lipsit cu desăvîrşire de atributele obiectului.

Un scriitor nu are biografie, ci, într-o anumită măsură, doar o lume înconjurătoare care în mod eronat e raportată la cîteva titluri; în consecinţă, opera sa nu are caracter de biografie. Mai degrabă o pot alcătui alţii.

Şi totuşi trebuie.

Să încercăm deci o schiţă de biografie foarte cumpătată a unui scriitor german.

M-am născut la Unkel, pe Rin în anul 1896, ca fiu al unor oameni simpli dar antipatici. Deoarece părinţii mei nu dispuneau de mijloacele necesare pentru a-mi facilita o cultură superioară, binevoitorul meu unchi, Wilhelm Albrecht Beschorner, a fost acela care mi-a oferit posibilitatea de a frecventa mult veneratul gimnaziu de la Hildburghausen, unde, stînd la picioarele lui Friedrich Albert Schrotter, am sorbit, pentru prima oară, miresmele culturii antice. . .

Cu prilejul aniversării a 70 de ani de la naşterea sa (septembrie 1966), puţin înainte de a muri (23 decembrie, 1966), Heimito von Doderer a încredinţat tiparului volumul *Cele nouăsprezece biografii ale mele*. Redăm, în traducere, cîteva pagini din această încercare de autocaracterizare a scriitorului.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

N-are nici un sens să mai continui în felul acesta. Vă rog să mă credeți (de altfel din toate cele înşirate mai sus, nimic nu este adevărat). Vă ofer în schimb cîteva eşantioane sau modele de autobiografie succintă:

Să zicem: **1**

Mai întîi spargem geamuri. După aceea, noi înşine devenim un geam.

Sau: **2**

Ceea ce am pătimit de pe urma propriei mele persoane, păleşte în fața umilințelor şi suferințelor provocate de alții, ele transformîndu-se în fenomene auxiliare, lipsite cu totul de interes.

Sau: **3**

Prima jumătate a energiei mele mi-a fost zdrobită în casa părintească. Tovarăşa tinereții mele, avînd păreri excelente despre propria-i persoană, a considerat că este de datoria ei să-mi zdrobească cea de a doua jumătate. Cu restul a trebuit să fac față muncii mele de o viață. Dacă aceasta a ajuns în impas, însuşi raportul aritmetic demonstrează că lucrurille nu au putut avea alt deznodămînt.

Sau: **4**

Un scriitor nu are biografie (am mai spus-o), deoarece propriul său limbaj îi apare pseudologic. Într-adevăr, vrînd-nevrînd, el trebuie să consemneze datele sale riguros autobiografice cu ajutorul limbajului. Şi atunci — asemenea unei cusături ce se rupe — apare un *désaveu* fără sfîrşit, în favoarea operei indirecte, care nu mai este riguros autobiografică.

Dar poate şi în felul următor: **5**

Încolțit de primejdii, în permanentă şi imediată vecinătate a tunetelor şi trăznetelor, am trăit mai mult întîmplător, printre rînduri, ca să zic aşa. Dacă aş fi rămas în cadrul rîndurilor, unde totul decurge logic, n-aş mai fi existat de mult.

Poate că este admis şi acest fel: **6**

Tipul acesta ne e îndeajuns de familiar.
Sperăm să-l mai regăsim în viața prezentă, valorificat social, într-un noian de obiecte.
Pînă atunci să-l lăsăm în plata Domnului.
Ne e lehamite de tipizări!

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În continuare : 7

Dacă mi s-ar pune o întrebare referitoare la conţinutul existenţei mele, ar trebui să răspund în felul următor: au fost unele situaţii pe care nu le-am putut domina pe de-a întregul, întrucît mi-au fost refuzate; de asemenea, nenumărate întîmplări nu prea plăcute, izvorîte dintr-o rar întîlnită îndărătnicie. Nu aş putea afirma că această îndărătnicie şi-a extras uluitoarea ei forţă din gesturile personale ale disperatului care încearcă să se salveze — deşi nici prea disperat, şi nici prea lipsit de speranţe nu a fost vreodată (nici nu a îndrăznit să fie !) — ci, mai degrabă, din resturile unui drapel al speranţei ţinut cu dinţii, chiar cînd trăgea pe dracul de coadă.

Sau : 8

A-ţi da seama de propria-ţi viaţă, înseamnă, înainte de toate, să recunoşti ceea ce a fost amorf în viaţă.

Sau : 9

Contopirea totală a unei autobiografii pseudologice cu haosul pe care ea însăşi îl reprezintă, este cel mai autentic act autobiografic al nostru. Abia după un asemenea stadiu am putea începe o altă viaţă care, probabil, nu se va mai preta însă unei biografii.

Poate că : 10

Cele mai multe autobiografii sînt strîns şi naiv legate de o serie de prime urgenţe personale, întrucît altele nu au existat: nu le-au fost hărăzite altele.

Să încercăm şi aşa : 11

Nu pot nega evoluţia. Ea m-a coborît pînă la punctul zero, iar de acolo, mai departe, nu am făcut decît doar cîţiva paşi. De fapt, ar trebui să încep astfel: « evoluţia » mea nu este altceva decît o foarte întîrziată repetare a avantajelor congenitale oferite geniilor, pe care aceştia însă trebuiau să le cucerească prin luptă de zi cu zi, nu numai în timpul vieţii, dar chiar şi mai tîrziu, după sfîrşitul zilelor. . .

Să mai încercăm odată : 12

Atitudinea şi propriile-mi tribulaţii în jurul ei, constituie întreaga mea biografie. La început, atitudinea era nealterată şi aparţinea unui non-scriitor. Apoi scriitorul s-a ridicat împotriva ei. Înţeleaptă, atitudinea s-a retras căutîndu-şi adăpost în însăşi fiinţa scriitorului; s-a repezit apoi la gîtlejul celui care voia s-o înghită, dar şi-a dat seama că are de a face cu un scriitor deghizat. Fiind înghiţită însă, pînă la urmă, nu a putut trece totuşi în stomac, din pricina imposi-

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

bilităţii ei de a putea fi schimbată şi digerată pe de o parte, şi a unui aparat spiritual-mecanic de mistuit, compus din filtre şi dîrmoane, pe de altă parte.

Ca urmare, a trebuit să fie expectorată. Cel care odinioară a devorat-o, îi este astăzi recunoscător pentru colaborarea adusă în vederea reuşitei unei experienţe.

Încă o tentativă: 13

Omul acesta nu este chiar atît de greu de înţeles.

Slab, laş şi păcătos, a încercat mereu să înjghebeze ceva, pentru ca să poată urca pe podiumul propriilor pretenţii; fireşte, fără să renunţe la ceva, ferească sfîntul ! I-ar fi plăcut să se pomenească în vîrtejul marilor decizii, cu căţel şi purcel, cu zorzoane şi farafastîcuri. Doar în felul acesta ar fi vrut să se impună atenţiei.

Sau: 14

Ridici, în cele din urmă, capacul, ca de pe o cratiţă, vezi propria-ţi viaţă şi simţi în nări izurile unei întregi liste de bucate cuprinzînd tot ceea ce ai mîncat la micul dejun, la prînz şi seara. Ciudat este doar că, în aceeaşi clipă, îţi dai seama nu numai că ai mîncat, dar şi faptul că ai devorat.

Sau: 15

Viaţa mea: o cutie în care am fost împachetat, dar din care m-am sustras singur.

Şi din nou altfel: 16

În anumite momente scurte, de răgaz, nimic din viaţa mea nu mă mai minunează. Totul s-a născut dintr-o stare primordială: slăbiciunea constantă de a evada în surogat, în viaţa de dincolo de viaţă; din pricina unui itinerar necunoscut, impus de vîsle, o astfel de ambarcaţie a pîrîit din toate încheieturile.

Sau: 17

Ce imensă cantitate de inteligenţă mi-ar sta azi la dispoziţie dacă n-ar fi trebuit s-o cheltuiesc în decursul vieţii pentru a reprima, cînd a fost cazul, propria mea prostie !

Sau: oare această inteligenţă am dobîndit-o în urma unor astfel de exerciţii? În acest caz, cîteodată ar trebui să fiu recunoscător şi prostiei mele.

Posibilitatea unei autobiografii: 18

Lucrurile pe care le-am posedat încep să se distanţeze şi să devină vizibile, abia după ce scapă din cătuşele în care noi înşine le-am zăvorît, cătuşe făurite de noi înşine, aş putea spune.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În sfîrşit: **19**

La drept vorbind, opera mea nu constă din proză sau versuri, ci din recunoaşterea propriei mele prostii.

După cum se ştie, în viaţa sexuală ca şi în artă tragi fără să mai somezi. Ceea ce se şi vede. O dată cu vîrsta însă, dobîndim un prieten drag şi tovarăş de luptă: editorul. Dar acesta îţi cere o autobiografie. Ce poate ieşi din aşa ceva, am văzut. Şi cu toate astea, din autobiografia unui autor face parte şi o mică istorioară inofensivă, aceea a editării.

Oportunul reprezintă cea mai crasă alternativă a providenţialului. Pretindem că îl servim pe primul, dar acţionăm în favoarea celui de al doilea. Oricît de impenetrabilă ar fi ţesătura oportunului, providenţialul izbuteşte să pătrundă prin interstiţii, asemenea unui gaz foarte fin. În America, autorul tînăr scrie un roman, îl predă unei agenţii, iar aceasta îi caută un editor. Un astfel de sistem face într-adevăr impresia unei linii drepte, drumul cel mai scurt dintre două puncte. În viaţă însă nu există linii drepte, ci doar curbe. Proaspăt sosit de la Viena, locuiam în 1936, deznădăjduit, la periferia Münchenului, într-o încăpere-atelier. Venisem în Germania să-mi caut un editor. Cei de pînă atunci, din Viena, îşi încetaseră activitatea. Unul dintre ei se numise Dr. Ungar. Am aflat cu multă bucurie că astăzi deţine un mare rol în comerţul editorial din SUA. Vestea o deţin de puţină vreme. Locuiam aşadar, în apropiere de München şi după cîteva săptămîni am dobîndit o imagine a vieţii literare din Germania anului 1936. Era dezolantă. Într-o societate, la München, am cunoscut un pictor originar din Caucaz, pe nume Halil Beg Mussayassul. În drum spre casă, pe platforma tramvaiului nr. 3, acesta mi-a atras atenţia asupra librăriei şi casei de editură C.H.Beck. Eram însă prea obosit şi prea decepţionat de ceea ce văzusem în Germania pentru a da curs sesizării. Dr. Rudolf Heybach, un prieten care venise din Viena ca să mă viziteze, a făcut-o în locul meu. Fusese primul editor al cărţilor mele, dar în 1930 s-a dedicat unei alte activităţi. A trimis de la Viena editurii Beck cîteva din cărţile mele apărute, iar mai tîrziu, chiar un manuscris. I s-a răspuns că editura doreşte foarte mult să ia legătura cu mine. Cu atît mai mare a fost surpriza cînd s-a aflat că mă aflu chiar la München. În 1937, în biroul lectorului, Horst Wiemer, am expus oral subiectul cărţii *O crimă pe care o comite fiecare*. Nu îndrăzneam să încredinţez editurii romanul *Demonii*, a cărui primă parte se afla gata în manuscris. În situaţia de atunci, o asemenea carte nu ar fi putut apărea. I-a revenit editorului, nu autorului, misiunea de a face cîţiva paşi energici pentru a părăsi terenul oportunului şi a păşi pe cel al providenţei. Am obţinut drepturile de autor pentru *Demonii* (fără îndoială că Pythia dispunea de o cămăruţă de lucru în încăperile din spatele palatului editorial) şi romanul pe care-l povestisem a apărut în anul imediat următor, iar după încă un an, a văzut lumina tiparului manuscrisul pe care prietenul Heybach îl trimisese de la Viena (*Un ocol*). După semnarea contractului, lectorul m-a condus la proprietarul editurii, Dr. Heinrich Beck, în clădirea bibliotecii care ulterior, în timpul războiului, a ars. « Mă bucur foarte mult că v-am putut cîştiga pentru editura mea », mi-a spus d. Beck. A urmat pînă în septembrie 1937 o epocă de strînsă colaborare cu Horst Wiemer şi lectora Dr. Luise Laporte, o persoană de neuitat, de care m-am legat multă vreme şi am admirat-o pînă la moartea ei. După ce catastrofa s-a consumat în forma prezisă de Pythia din micul birou al filialei din Wilhelmstrasse, calea *Demonilor* era deschisă. Tot de la Viena au fost restabilite legăturile mele cu Münchenul, prin intermediul

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

editurii licenţiatoare J. Luckmann (proprietară Ilse Ströbel Luckmann), cu care continui să colaborez şi azi. Cu ajutorul editurii Luckmann am putut scrie, între timp, *Strudelhofstiege*. În casa de editură C.H.Beck, beletristica forma acum o secţie separată, care ulterior se transformă în editură propriu-zisă, sub conducerea domnului Gustave Emd, pe care, alături de d. dr. Heinrich Beck, îl consider deopotrivă editorul meu. Problemele literare continuă să fie rezolvate şi azi de Horst Wiemer. Ani de colaborare şi prietenie mă leagă de domnii amintiţi. Am descris destul de succint întregul drum şi, totuşi, el îmi apare destul de întortochiat. Cunoaşterea vieţii nu înseamnă folosirea rutinară a oportunului, ci experimentarea şi străbaterea curbelor. Întrebării: «Cum ajungi la un editor?» nu i se poate da un răspuns propriu-zis: rezolvarea trebuie trăită.

Sondaje în anul naşterii mele, 1896

Începutul mişcării oraşul-grădină.

Prima şcoală alpină de schi la Lilienfeld-Austria.

Prima ediţie modernă a Jocurilor Olimpice la Atena.

Începutul oficial al asigurării împotriva şomajului: «Casa de ajutor urban din Köln în caz de şomaj în timpul iernii».

Ludwig Renn: prima sutură izbutită.

Descoperirea radiaţiilor radioactive de către Bequerel (Uraniul a fost desco perit în 1786 de către Martin Heinrich Klaproth)

Giacomo Puccini: «Boema».

«Stilul tînăr» din München.

Reprezentaţiile cinematografice de la Paris ale fraţilor Lumière.

R. Eucken: «Lupta pentru un conţinut spiritual al vieţii».

Împreună cu L.K lages şi G. Meyer, H.H.Buse pune bazele «Societăţii grafo logice germane».

Lew Tolstoi: «Puterea întunericului».

Henryk Sienkiewicz: «Quo vadis?»

Arthur Schnitzler: «Liebelei».

Rainer Maria Rilke: «Larenopfer».

Gerhardt Hauptmann: «Clopotul scufundat».

Albert Langen şi Th. Th. Heine scot săptămînalul politico-satiric «Simplizissimus».

Regele Albert al Saxoniei instituie dreptul de vot al celor trei clase.

Friedrich Naumann pune bazele «Asociaţiei naţional-sociale».

Theodor Herzl: «Statul evreesc» (revendicările evreo-sioniste pentru o patrie palestiniană).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Războiul italo-abisinian.
Bătălia de la Adua: Italia este înfrîntă de Abisinia care cere indepedenţa.
Arată excelent. Un baby plin de promisiuni. Baby fără *oeuvre*. Oral, încă virgin şi, în plus, astrologic.

Cred că o succintă apreciere asupra propriei opere nu este lipsită de interes. În consecinţă aş putea releva, în primul rînd *Romanul nr. 7*, partea I-a (*Cascadele de la Slunj*) apoi *Merovingienii* şi divertismentul *Trompetele Ierichonului*, acesta din păcate, mai puţin cunoscut cititorilor mei, deoarece nu a apărut la editorul meu, ci în străinătate. Din lucrările cu caracter secundar, romanul *Demonii* (1956) mi se pare relativ izbutit. Sînt sincer convins că am să mai apuc o a cincea ediţie a romanului *Merovingienii sau familia totală*; transcriu însă de pe acum, aci *Cuvîntul înainte*: «*Fie ca această a cincea ediţie să reprezinte un ajutor real tuturor spiritelor merovingiene care pînă în prezent nu au izbutit să depăşească toate obstacolele.* »

Idei pentru un autoportret

Realizarea unui autoportret presupune înainte de toate, logic vorbind, că persoana respectivă nu mai este întru totul ceea ce este. În cel mai bun caz, un asemenea tablou ar putea fi considerat ca un act de autodesfiinţare. Chiar dacă ar fi vorba de valori aproximative, realizabile, problema nu se ridică în faţa oricui, ci doar în faţa scriitorului. Chiar dacă scriitorul merge pe un drum al propriei sale desfiinţări prin scris — uneori chiar pînă la autodesfiinţarea scrisului ! — se va găsi totuşi, cîndva, fie şi la marginea unui astfel de drum, un autoportret asemănător întrucîtva cu acele aşa-numite «icoane comemorative» nişte chipuri cioplite ce se întîlnesc în Bavaria şi Austria. Fireşte că dintr-un asemenea portret nu se poate deduce dacă cel în cauză a fost căsătorit, nici numărul copiilor pe care i-a avut, nici dacă a absolvit o şcoală de meserii sau a studiat dreptul, nici ce anume a citit, nici ce meserii a practicat, nici cît timp şi de cîte ori a fost tîrît în război. Toate acestea pot fi întrevăzute doar printr-o anumită optică, aceea în lumina căreia asemenea fapte ar putea apărea drept extraordinare; o atare optică însă s-ar îndepărta prea mult de aceea a unui autoportret.

Ea ar fi insuficientă chiar şi pentru o autobiografie. Premiza oricărei autobiografii constă în eliminarea oricărei imagini legată de viaţa autorului. Fiindcă oricare imagine de acest fel este falsă. Oridecîteori contemplăm viaţa, ar trebui mai întîi s-o scoatem din cadrul cerinţelor arhitecturii de faţadă. Aceasta şi-o realizează fiecare, singur. Doar după aceea începe totul să crească pînă la dimensiuni enorme, zdrobind limitele cadrului care se prăbuşesc asemenea unor gratii fragile, şi imaginea

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

devine de-a dreptul uluitoare. Doar începînd din clipa aceea, devine posibilă şi o autobiografie.

Dar un autoportret nu este o autobiografie; aceasta trebuie să păstreze un caracter narativ, pe cînd autoportretul presupune o sugerare prin intermediul noţiunilor. Priveşte-ţi propria imagine căreia, încă din anii tinereţii, caracterul îi imprimă trăsături asemenea unor linii foarte fine; numai un pictor ar putea reda cu deplină înţelegere misterioasele lor semnificaţii, enigmaticele lor abrevieri, ciudatele lor arabescuri şi desene runice. Dar trebuie oare să ne supunem constrîngerii de a ne autodescrie, întocmai personajelor din romanele mai vechi care erau descrise în capitolul introductiv? Dar să nu ne facem griji: dilema nu este valabilă în cazul scriitorului. Ori de cîte ori ia atitudine într-o problemă, scriitorul destăinuie îndeajuns de multe lucruri despre sine, prea multe chiar pentru desăvîrşirea unui autoportret, şi foarte multe, în clipa cînd — ispitit de ideea autoportretului — îşi justifică existenţa, considerînd-o ca o luptă de eliberare dusă în interesul supravieţuirii limbajului său, a textualităţii. Textualitatea este însăşi măduva realităţii. Oricum am privi lucrurile, pe oricare din feţele ei, constatăm că nu totdeauna am fost textuali, deci nu am existat real decît în foarte mică măsură. Ceea ce înseamnă că noi înşine am fost anti-scriitor.

Nu calea pe care am urmat-o pînă să ajung să scriu este semnificativă, ci ceea ce am dobîndit ulterior cu privire la sensul scrisului şi măsura în care acest sens m-a dus destul de departe de înţelesul originar al scrisului, prezintă importanţă. Fiecare artist este constrîns să afirme că nu punctul de la care a pornit este esenţial ci acela spre care tinde. Această aserţiune intră însă în conflict cu istoria artelor care are o altă părere. O atare aserţiune este considerată drept act de convertire, iar în cazul scriitorului, un act de convertire la limbaj; o convertire metaforică fără îndoială, în sensul că limbajul reprezintă exclusiv acel mod de exprimare care mai înainte era considerat pseudologic. Fenomenul acesta ar mai putea fi denumit: o evitare a propriului limbaj anterior (deci: autoportretul e posibil !). Vreau să spun că scriitorul nu face exerciţii într-un domeniu care-i este cunoscut, fiindcă în acest caz orice acţiune exprimată prin limbaj ar deveni sinonimă cu un impuls spre actul convertirii. El trebuie să se ferească de orice fel de industrie literară, în cazul cînd e conştient că limbajul, considerat drept categorie maximă, nu poate avea şi valori medii («stil curgător») care nu sînt doar simple rătăciri, ci înseşi puncte de plecare pentru toate relele din lume. Dacă există mese sau ghete de calitate medie, în orice caz opere de artă de calitate mijlocie nu există. După cum nu există literatură distractivă inofensivă.

Doar supunîndu-se unei astfel de convertiri, scriitorul poate dovedi că nu este un dogmatic, că este cu totul de partea vieţii. Viaţa însă nu se desfăşoară în linii drepte, ci doar în linii curbe, pe care le poţi străbate fie cu un ochi rîzînd şi cu celălalt plîngînd, fie clipind şăgalnic cu amîndoi, de parcă ai vrea să spui: «Şi totuşi există o literatură distractivă inofensivă». Dar, întocmai cum şarpele se încolăceşte pe toiagul lui Asklepios, maturitatea scriitorului se încolăceşte pe tot ceea ce creşte în sus, fie că e vorba de ortodoxia literară, fie cea reală. Dacă dogma nu ar fi dogmă, ar putea ea oare să reprezinte ceva, ar putea adulmeca, ar putea ridica în slăvi, ar putea să se încolăcească gingaş? Dar şi în acest caz şarpele nu ar rămîne tot şarpe?

Această ultimă metaforă întregeşte schiţa micului tablou încadrat în emoţii. Lipsesc doar cuiele şi cîrligul pentru a fi fixat. Ei bine, autorul acestor rînduri s-a născut la Viena, în 1896, a fost purtat încoace şi încolo prin multe ţări şi locuieşte acum tot în graţiosul, vechiul său oraş natal.

În româneşte de L. VOITA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

HEIMITO VON DODERER

P A G I N I   D E   P R O Z Ă

Două minciuni
sau
O tragedie antică la sat
(1932)

1. STRĂINUL

Țăranul pălmaș Stacho ședea la masă cu femeia sa și cu mezinul Mirko. Tocmai terminaseră cina. Prin ferăstruica, îndărătul căreia se contura nasul turtit al lui Mirko, răzbăteau ultimele licăriri ale amurgului o dată cu cele ale primei stele. Cei doi bărbați și femeia zdravănă, ciolănoasă, tăceau și încă se mai scobeau în dinți, cînd se auziră afară pași, în timp ce o întunecare trecătoare se prelinse peste fereastră, și îndată după aceea, se auziră bătăi în ușă, domol și cu măsură. Cineva strigă «intră». Pragul ușii îl trecu, aplecîndu-se, un om bărbos la care deslușeai, de la prima privire, că e drumeț și că vine din străini. Nu numai faptul că avea atîrnat pe spate un sac de călătorie și un fel de traistă de pîine pe umăr, că avea un toiag în mînă și că bocancii îi erau prăfuiți, dar chipul, binețea, vorba și mirosul aparțineau, după cîte se părea, unui alt neam de oameni decît cei care alcătuiau micul sat.

Străinul dorea mîncare și adăpost peste noapte în schimbul cuvenitei plăți. Se învoiră și el puse banii pe masă. Țăranca îi cără lucrurile — sacul și traista de pîine — în odaia cu paturi din fund, îi așternu de dormit și, ridicînd chepengul, coborî în beci pentru a aduce o oală de pămînt plină ochi de lapte. Apoi, în timp ce oaspetele își mînca supa și vorbea cu ai casei, femeia se ivi după o vreme în pragul ușii din fund, care da spre curte și grajd, și-și chemă bărbatul afară.

Țăranul ieși în curte. Femeia îl trase după ea mai departe, pînă sub bîrna curmezișe a șopronului.

— Ce mai e și-asta, bătrînico? întrebă Stacho. Se făcuse aproape întuneric, dar în ultima licărire a serii de vară putu observa tulburarea ce-o cuprinsese pe femeie, cu atît mai mult cît își ținea fața foarte aproape de-a lui. Ochii îi scăpărau în lumina abia mijită.

— Vrei, dară, să vinzi în seara asta petecul de pădure, iar negustorul de lemne te-o fi și așteptînd acu', de bună seamă, la crîșmă-n sat. Nu e nevoie. Știu ceva mai bun de făcut. Nu mai ai nevoie să vinzi petecul de pădure.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Azi, că de nu abia peste-un an se mai poate, vorbi țăranul, știi doar că omul ăsta nu vine decît o dată pe an încoace, și atunci e timpul să închei vînzarea. Lucrul ăsta trebuie chibzuit bine. La ce-mi trebuie pădurea?

Tăcură. Țăranca răsufla adînc.

— Traista, spuse ea în cele din urmă, era atît de grea. M-am uitat în ea. La fund e aur. Aproape două ocale. Un fel de drugi, și altele.

Țăranul făcu un pas îndărăt.

— Ei, și la ce-mi folosește mie?

— Îți folosește, răspunse femeia după o vreme, numai dacă vlăjganul ăsta n-a mai umblat și pe altundeva prin sat, ci a venit de pe drum de-a dreptul la noi, dacă prima casă în care a intrat a fost a noastră.

— Lua-te-ar. . . mîrîi Stacho, dar ascultă, tu, ferește-te ! Se întoarse scurt, trecu prin curtea cuprinsă acum de întuneric și intră din nou în odaie. Femeia încercă să-l mai rețină, apoi, fiindcă nu izbuti, îl urmă de-aproape. Se așezară la masă.

— De unde vii? îl întrebă țăranca pe străin. — Acesta numi o localitate aflată cale de o zi de mers pe jos. — Și ai venit să dormi în coliba noastră ! Ai fi putut găsi vreun loc mai bun. Poate la crîșmă. Te-ai abătut și prin sat să-l vezi?

— Nu, spuse oaspetele și rîse straniu, de unul singur. Eram ostenit ca un cîine și m-am oprit din drum la prima casă. Sînt foarte mulțumit la dumneavoastră.

Se rezemă comod de spetează, căscă și în curînd ochii i se făcură mici de somn.

— E cam vremea să mergi la crîșmă, spuse femeia către Stacho. Țăranul ridică ochii și o privi cu fruntea ușor încruntată. Apoi privirea îi alunecă spre fiul său Mirko, care ședea la locul lui, moțăind, dar care ridică acum capul, întrucît străinul i se adresă :

— Și dumneata? Te duci la lucru cu ziua? Ei da, la vîrsta dumitale, firește. Cum îți seamănă băiatul, cumătră ! E leit dumneata, cum se spune. Rareori am mai văzut atîta asemănare. Singurul copil?

— Da, răspunse țăranul în locul nevestei sale. Ăl mare nu s-a-ntors din război, asta înseamnă că l-au luat prizonier, iar din Siberia n-am mai aflat, după aceea, nimic despre el. Se-mplinesc în curînd opșpe'ani. Azi ar avea treize'șișase, ficiorul.

Tăcură.

— Bei un rachiaș? spuse femeia către oaspete.

— De bună seamă, cu plăcere, răspunse acesta și privi nu fără mulțumire spre paharul mare, plin de rachiu de cartofi, pe care i-l puse bătrîna dinainte. Îți mulțumesc, spuse el, trase un gît bun, se scutură și căscă din nou. Trebuie să cam merg la culcare, oameni buni, iertați-mă, azi am umblat ca la vreo opt ceasuri.

— Eu mă duc la crîșmă, spuse țăranul într-un tîrziu, își luă pelerina din cui, șovăi o clipă în prag și plecă în cele din urmă.

2. TATĂL

La crîșmă erau adunați în seara asta mulți țărani, care-l așteptaseră, în parte, pe negustorul de lemne; dar acesta nu venise. Cînd Stacho intră în sala cu tejghea, din murmurul confuz al glasurilor se desprinseră îndată cuvintele strigate tare de cîrciumar : « Uite-l, a venit !» Și din spatele tejghelei, cu o sticlă într-o mînă, crîșmarul împunse cu arătătorul întins al celeilalte spre Stacho. Către acesta se întoarseră acum aproape toate privirile, unii se sculară în picioare, paharele ridicate fură puse din nou pe tăblia mesei și un roi întreg de oameni se îndreptă spre țăranul uluit, care se văzu înconjurat îndată de un cerc, prin care crîșmarul își croi drum anevoie, cu un pahar plin de rachiu în mînă.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Să-ţi fie de bine! se adresă el lui Stacho, felicitările mele. Ia, în seara asta eşti oaspetele meu, bătrîne.

Luat astfel prin surprindere, Stacho se holbă la cîrciumarul care-i pusese cu de-a sila paharul în mînă, privi apoi de jur împrejur, îşi trecu mîna liberă prin barbă, dar pînă la urmă nu scoase nici un alt cuvînt decît obişnuitul său «Ce mai e şi-asta?». Dar, cum oamenii din jur priveau spre el cu şi mai multă nedumerire, ba chiar cu o uimire vecină cu revolta, nu-i veni în minte, faţă de atîtea lucruri neînţelese, decît întrebarea: dacă a venit cumva negustorul de lemne sau dacă mai e speranţă să vie.

Atunci se plesni cineva răsunător cu palma peste coapsă. Negustorul de lemne? Nu, ăla n-a venit în astă-seară, dar s-a întors fiul bun al lui Stacho şi a fost aici la crişmă şi au vorbit cu el...

Mai întîi se prelinseră picuri de rachiu din paharul pe care Stacho îl ţinea strîmb, apoi curse pe pămînt un firicel uniform, subţire. Cineva îi luă paharul iute din mînă. «Faceţi loc», strigară oamenii şi-l duseră pe bătrîn pînă la una din băncile aşezate în jurul mesei din cîrciumă.

Stacho se ghemui cu capul prăbuşit în piept. Îl siliră să bea.

— Fraţilor, spuse după ce cloci un răstimp în el, în vreme ce o durere adîncă părea să-i schimonosească faţa, dar de ce n-a venit feciorul la mine? Oare nu ştie că părinţii lui mai trăiesc? Nu se gîndeşte că bătrînul de tătîne-său ar fi trebuit să-l vadă cel dintîi? Fraţilor, spuse el ridicîndu-şi capul, asta-i amarnic de dureros. Căci la noi... n-a fost nimeni. Aceste ultime cuvinte le rosti apăsat şi rar, tărăgănat, de parcă ar fi depus multă şi grea trudă.

Se stîrni o furtună de cuvinte împăciuitoare şi de explicaţii. Nu trebuie să ia lucrurile chiar aşa, spuneau toţi, nicidecum aşa. I-au spus lui Ianko, de bună seamă, că părinţii sînt în viaţă şi sănătoşi.

— Totuşi, iartă-mă, îşi dădu cîrciumarul părerea, nu mai eşti chiar tînăr şi l-am îndemnat să nu vă sperie pe tine şi pe maică-sa. Aşa că a mai rămas puţin aici, ba chiar mai mult, şi ne-am sfătuit în toate chipurile. Cineva a zis să mînăm pe careva înainte — dar nici n-a vrut să audă, Ianko, pentru nimic în lume, voia neapărat să vadă dacă o să-l recunoaşteţi aşa, voi singuri, cu toată barba lui mare, căci trebuie să ştii că o are...

— Dar voi de-aici, voi l-aţi recunoscut? întrebă ţăranul şi-l privi cu încordare pe cîrciumar de jos în sus.

— Nu, nici unul dintre noi, strigă acesta. Dar era în crişmă alde baba Dablenka, care-l ştie pe fiecare din noi încă de pe cînd se juca prin băltoace. Ei, şi a strigat pe toţi sfinţii, păi asta e... fireşte că atunci ne-am dat şi noi seama, iar el a mărturisit cine e.

— Şi n-a venit la părinţi, mormăi Stacho.

— Nu, da' înţelege o dată, bătrîne: noi l-am îndemnat să nu vină şi i-am spus că ar fi bine să amîne pînă mîine la nămiezi, pe lumină, de vreme ce ţinea morţiş să răsară la voi fără veste. Oricare din noi i-ar fi dat cu plăcere adăpost de mas peste noapte, dar n-a vrut, feciorul tău, şi pînă la urmă a plecat, dar tot nehotărît. Pesemne că pe drum s-o fi răzgîndit şi acum o fi dormind liniştit undeva în fîn, cu straiţă cu tot, iar mîine îl ai lîngă tine. Ne-am gîndit noi să vă dăm de veste pe-ascuns, şi tocmai de asta era vorba cînd ai intrat. Oricum, sînt mai bine de două ceasuri de cînd a plecat Ianko de-aici, şi tocmai ne dădeam cu părerea, că pînă la urmă o fi pornit întins spre casă şi o fi de mult la voi. Mai ales că era tare ostenit şi a dat să aţipească şi-aici de cîteva ori.

— Da' cum arată, Ianko al meu? întrebă ţăranul, ai cărui ochi lăsaţi în jos prindeau să se umezească. Îndată după întrebarea asta dădu de duşcă un pahar de rachiu.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Cîrciumarul răspunse pe larg şi spuse mai întîi că arată foarte acătării şi că nu e cîtuşi de puţin zdrenţăros, că poartă cisme cu carîmbi tari şi că, de altfel, l-a auzit chiar el spunînd, cu toată modestia, că le-aduce părinţilor în casă o sumă de bani frumuşică, ce le va ajunge de bună seamă să mai facă rost de una-alta, ba chiar să cumpere ceva livezi şi ogoare sau vite. Oricum, s-a făcut un om în toată firea băiatu', încheie el, şi puteam să-ţi urăm noroc, Stacho.

În timp ce ţăranii pălăvrăgeau în general pe seama acestui fapt, cu care prilej spuneau, fireşte, că în Siberia şi Rusia asta, şi în toate războaiele astea drăceşti, unii au făcut bani şi avere peste noapte şi că de multe ori e mai bine să nu întrebi cum. . . în timpul acestor sporovăieli, Stacho începu să tremure din toate mădularele şi, cînd îşi luă rămas-bun în grabă, dînd să înţeleagă cît e de grăbit să se-ntoarcă acasă, privirile tuturor se concentrară în spinarea celui ce pleca. Dar afară, pe uliţa satului, cînd ultimele bineţe se stinseră şi uşa luminată a cîrciumei se închise la loc, toată prefăcătoria lui căzu ca o povară şi porni în grabă, pe cît îi îngăduiau oasele lui bătrîne, să alerge gîfîind prin întuneric, înainte.

3. UN DRUM PRIN ÎNTUNERIC

După nici cîteva minute, o cunună de boabe reci de sudoare îi broboni fruntea. Încearcă să alerge, dar pămîntul parcă îl trăgea în jos, sub povara propriei greutăţi, cum se întîmplă de obicei în visele rele. Pe crestele măgurilor tivitura pădurilor se întindea neagră şi ghemuită, şi, tocmai prin raport cu aceste puncte fixe, lui Stacho îi apărea limpede, cît de încet înainta cu paşii săi mărunţi. În sfîrşit, lăsase în urmă vatra satului, dincolo de care casele se înşirau acum izolate. Dar mica lui ocină era departe, parcă aruncată undeva înainte, prin împrejurimile satului, dincolo chiar de unduirea lină a unei coline, peste care se întindeau în zare făgaşurile drumeagului de-a lungul căruia grăbea acum.

Sus pe creastă îşi opri pasul, răsuflînd greu. Înaintea lui, în întuneric, se afla curtea şi vatra. Gîndul că acolo s-ar putea întîmpla ceva îngrozitor, ba chiar că se şi întîmplase, poate sau că se întîmpla tocmai în clipa asta, era pe atît de înnebunitor pe cît părea de probabil şi abia dacă putea fi cuprins de mintea lui, deşi raţiunea cea mai simplă pleda pentru el. Ridică ochii La marginea zării, trei plopi se înălţau spre cer. Deasupra lor, o stea scăpăra, aproape şi luminoasă. Se înfioră, îşi făcu o cruce şi se repezi din nou, grăbit, înainte. Închipuirea îi era stăpînită de o singură imagine: vedea înaintea ochilor chipul nevestei sale cum îl îndemna să plece o dată la crîşmă.

Casa era întunecată, acesta fu primul lucru pe care îl desluşi de departe, ca un fel de speranţă nedefinită. Casa cuprinsă de somn îi apărea mai puţin înspăimîntătoare, decît dacă ar fi privit spre împrejurimi cu un ochi încă luminat. Cu cîţiva paşi înainte de-a ajunge la uşă îşi dădu seama de lipsa cheii din buzunar. Bătu. Cineva strigă întrebînd dinăuntru, el răspunse ca să-l recunoască şi uşa se deschise.

4. CEASUL MÎNIEI

Odaia din faţă era luminată, numai că închiseseră obloanele de la ferestre. La masa de sub lampă şedeau femeia şi fiul mai mic, care se aşezase din nou la locul lui, după ce deschisese uşa. Pe masă se afla ceva nou şi îngrozitor: aurul. În coloane mici alcătuite din monezi aşezate teanc, o parte însă şi în şiruri frumos rînduite, de piese care trebuiau să uşureze numărătoarea; căci cu numărătoarea erau ocupaţi

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

mama și fiul. Aurul sfîșia încăperea, s-ar putea spune: ca un fel de grenadă ce explodează într-una, neîntrerupt — dacă ar exista asemenea lucru.

Țăranul închise ușa după el și rămase țintuit locului. Mirko se ghemui ușor, cum se strînge pisica. Țăranca privea liniștită spre bărbatul ei.

— L-ați . . .? rosti acesta în cele din urmă, căci răsuflarea întretăiată nu-i îngădui mai mult, și arăta cu mîna, ce se ridica încet, spre ușa odăii din fund.

— Da, răspunse femeia aspru și scurt. Stacho făcu un pas spre ea. Bărbia i se repezi înainte și ambii pumni i se strînseră ca într-un spasm scurt.

— Trage zăvorul la loc, vorbi femeia acum cu un calm imperturbabil. În mod ciudat, omul ascultă numaidecît de ea; dar, în timp ce era întors cu fața spre ușă, se petrecu în el, de bună seamă, acea schimbare care-i izbi numaidecît pe mamă și pe fiu ca un lucru primejdios și straniu, dominîndu-i și subjugîndu-i.

Stacho era acum pe deplin liniștit.

— Fă lumină dincolo, se adresă poruncitor fiului. Acesta se ridică greoi și dispăru în odaia de culcare a părinților. Cînd lumînarea fu aprinsă, bătrînul intră după el. Nu se auzi înăuntru nimic altceva decît doar cîteva cuvinte schimbate între tată și fiu:

— Cine a făcut-o? Tu singur?

— Nu. Mama și cu mine. El dormea.

Țăranul veni îndărăt.

— Golește masa și pune-o lîngă ea și pe cea din bucătărie, chiar sub lampă. Ai înțeles?

Femeia înțelesese bine și făcu ce-i poruncise. Aurul dispăru zornăind în traista de pîine, care se afla alături, pe dulăpiorul scund. Dar, cînd țăranca trecu pe lîngă Stacho în drum spre bucătărie, se auzi limpede din gîtlejul ei un mîrîit, care suna cu adevărat surprinzător pentru un glas omenesc. Stacho se duse din nou în odaia din fund la fiul său.

— Pune mîna, spuse scurt. Îl ducem în față.

Cărară mortul dincolo și-l puseră pe cele două mese, sub lumină. Capul cadavrului căzu pe spate, barba sta ridicată în sus, țepoasă și încîlcită. Chipul era vînăt și schimonosit, greu de recunoscut chiar și pentru tatăl care știa acum totul. Țăranul scoase briceagul și tăie funia cu care îl sugrumaseră pe întîiul său născut. Urma de pe gît era săpată adînc, iar într-un loc era plină de sînge. Țăranca sta în fundul camerei, fără să scoată vreun cuvînt, și privea întunecat spre omul ei.

Acesta începu să dezbrace leșul și Mirko fu chemat, printr-un gest, să-i dea o mînă de ajutor. Ridicară, traseră, împinseră. Un braț ieși din mîneca surtucului și căzu cu zgomot pe tăblia mesei. Scosul cismelor nu fu o casnă ușoară. Stacho scotoci prin buzunarele surtucului, găsi cîteva acte și, cum învățase să citească la nevoie scrierea cirilică, legitimația rusească pe care o avea acum în mînă îi confirma postum — cum s-ar spune — oficial, cine se afla întins acolo, pe năsălie gol-goluț, așa cum îl născuse cîndva maică-sa. Țăranul vîrî actele în buzunar, îl chemă din nou într-ajutor pe mezin și-i porunci să întoarcă mortul și să-l așeze pe burtă, așa fel ca să fie cu spatele în sus. Apoi îl trimise pe Mirko să aducă apă, săpun, un ștervet și o cămașă curată, de duminică.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Țăranca, adăstînd întretimp neclintită, rămase în ungherul întunecos al camerei. Stacho era aplecat deasupra leșului. După ce Mirko părăsi odaia, bătrînul se îndreptă din șale și o chemă pe femeie, cu glas potolit să vină mai aproape.

La masă, însă, și lîngă mort n-o aștepta decît un deget întins, arătînd ceva, și o tăcere fără vreo vorbă. Degetul arăta trei pete cafenii pe spinarea leșului, deasupra șoldului drept, care erau astfel așezate, încît acest semn din naștere alcătuia un trunghi cu laturi egale, o figură ce părea întinsă, ca pe gherghef, între mîna indicatoare a tatălui, privirea încremenită a mamei și lumina vie a lămpii de sus. Tocmai cînd Mirko intra îndărăt în odaie, maică-sa căzu în genunchi, dar nu ca cineva care se pleacă, ci prăbușindu-se grămadă, cu zgomot, întocmai ca un sac de butuci pe care-l deșerți pe podele. Țăranul îi aruncă actele la picioare, iar ea le căută îndelung, pipăind cu mîinile care nu mai ascultau de voința conducătoare și, pînă să ajungă să apropie o foaie de ochi, trecu un răstimp destul de lung.

Mirko apăruse din nou în prag cu obiectele cerute în brațe și stătu acolo nehotărît pînă cînd bătrînul îi făcu semn să se apropie. Și acest lucru se petrecu în liniște deplină, iar pălmașul Stacho se comporta ca un om care îndeplinește doar o misiune și pentru care precizia îndeplinirii reprezintă totul, în timp ce eventuala lui stare sufletească nu are nici o însemnătate.

— Mirko, spuse el, tu știi cine este omul ăsta mort care zace aici gol pe masă?

Băiatul nu răspunse, pe fața lui se citea spaima, ce părea să fie foarte mare, deoarece, îi transformase ochii în niște globuri fără strălucire, în care viața se stinsese, în care lumina de-afară aproape că nu mai voia să se reflecte.

— Omul ăsta e fratele tău. Mamă-ta de aici trebuie să știe mai bine decît oricine, așa s-ar zice. Iar către femeie : Spălați acum mortul, așezați-l înăuntru. Eu mă duc în curte, și te aștept acolo, femeie, spuse el și plecă.

Cînd țăranca ieși afară, o jumătate de oră mai tîrziu, își găsi bărbatul așteptînd la lumina unui felinar de la grajd, care era atîrnat de grinda curmezișă a șopronului, alături de un ștreang cu laț bine înnodat. Dedesubt era un scăunel cu trei picioare. Stacho cătă la femeia lui, al cărei chip arăta de parcă înlăuntrul ei s-ar fi rostogolit pietroaie grele. Cu un gest din cap îi arătă pregătirile făcute și plecă tăcut în casă.

În odaie, Mirko ședea încovoiat la masa acum din nou goală. În camera de-alături îl așezaseră pe Janko pe pat. Erau aprinse două lumînări. Mortul ținea crucea în mîinile împreunate pe piept.

5. ZIUA JUDECĂȚII

Un răstimp destul de lung totul fu parcă înghițit de liniștea ce se lăsase, ba chiar părea că orice curgere a faptelor se sfîrșise pentru totdeauna. Tatăl sta în genunchi, nemișcat, alături de patul pe care era așezat mortul.

Nu e sigur că Mirko se speriase de vreun zgomot cu adevărat perceptibil,dar oricum năvăli deodată în cameră, cu ochii deopotrivă de stinși, îndreptați spre tatăl său și strigă :

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Unde e mama?

— În curte, răspunse Stacho, și Mirko plecă.

Stacho auzi pașii depărtîndu-se afară apoi, după o scurtă liniște, se întoarseră transformați în salturi sălbatice. Urlînd, cu pumnii ridicați, fiul se repezi la tată.

Dar încă nu se sleise în el acea forță proprie răzbunătorului, care se afla acolo îndeplinîndu-și misiunea. Firește că bușitura în piept, cu care-l izbi îndărăt pe flăcăul dezlănțuit, fu brutală dar, nu numai lovitura aceasta, singură, fu pricina jalnicei lui prăbușiri. Mirko se așeză din nou la masă. Scîncea. În mijlocul încăperii sta tatăl său, care răsufla acum mai greu.

— O să te duci acum în camera ta de sub coperiș, spuse Stacho după o vreme, încet și răspicat, și o să te culci. Oricărui om, care te-o întreba vreodată, să-i spui că te-ai urcat în pat încă înainte de-a fi venit cineva. Tu n-ai nimic aface cu toate cele petrecute. M-ai auzit?

— Da, auzit, răspunse Mirko, și însuflețit de o sprinteneală pe cît de ciudată, pe atît de neașteptată, o zbughi afară din odaie, cu spinarea gîrbovită, apoi fugi sus pe scara de lemn ce trosnea. Îndată după aceea se auzi trîntindu-se ușa cămării lui.

Tatăl stinse luminile: în curte, unde nu-l mișcă nimic din ceea ce văzu, în odaia din fundul casei, unde-și mai sărută o dată feciorul mort, și, în camera din față, lampa de deasupra mesei din nou goale. Apoi încuie casa și plecă. Pe același drum spre cîrciumă, pe care-l parcursese nu demult în direcție opusă ca pe o scară a spaimei și groazei pe care urcase, treaptă de treaptă, gîfîind; parcă tot pe ea mergea acum din nou, coborînd de la cea mai înaltă treaptă atinsă spre un calm, cînd omul știe bine ce are de făcut. Noaptea era caldă și întunecoasă.

La cîrciumă oamenii mai ședeau încă laolaltă; chiar dacă erau mai puțini acum, ajungeau totuși, ca reprezentanți ai tuturor, pentru ceea ce mai rămînea de făcut. În uimirea pe care o trezise reapariția lui aici și care se căsca asemeni unei guri de pîlnie, Stacho vorbi și toți îl ascultară cu încordare și cu atenție :

— Fraților, Janko al meu s-a întors de-adevărat. Dar nu mai e în viață. Scoși din minți de diavol și de priveliștea aurului pe care l-a cărat cu el de prin străini și care e cu mult mai mult decît ați povestit voi — femeia mea și cu mine l-am ucis. Am *mințit* prima oară cînd am spus că nu venise nimeni la noi. A fost la noi, dar muma nu și-a recunoscut propriul fecior și abia de la voi am aflat ceea ce și *făptuisem*. Ea s-a spînzurat, cînd i-am spus adevărul acasă. Pe mine, însă, o să mă dați pe mîna jandarmilor.

Ca un grohotiș ce se prăvălește se stîrni acum ropotul întrebărilor, după ce golul groazei începu să se umple din nou de viață. Stacho răspunse, nu fără amănunte, astfel că după scurtă vreme orice îndoială a celor ce-l ascultau era năruită. Și, ajuns la această situație, adăugă :

— Pe femeia mea o găsiți atîrnată de grinda șoprului. Aveți grijă de mezin, care acum încă doarme, de bună seamă, în cămara lui de sub coperiș și care n-are habar cine a venit și ce s-a întîmplat acolo jos. Să-l cruțați cînd o să-i povestiți totul. Și mai spuneți-i să vîndă coliba și să plece în lume. Amin, adăugă el și întinse mîna după rachiul pe care voiau să i-l dea. Dar acesta rămase nebăut. Ca și cum cu aceasta a doua minciună, dusă cu bine pînă la capăt, se împlinise ispășirea celei dintîi și totodată misiunea acestei seri, precum și rostul ultimului său crîmpei de viață, bătrînul se prăbuși peste masă, izbi cu fruntea în tăblia ei și, cînd îl ridicară, inima lui își terminase și ea, în chip fericit, și pentru totdeauna, truda.

În românește de MIHAI ISBĂȘESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

O tatuată

După reprezentaţie, proprietarul şi directorul circului Lopopulo îşi îndreaptă pasul spre coridorul din spatele cabinelor: aici îl aştepta o parte din trupă; era vorba de rezilierea, prelungirea sau modificarea contractelor expirate. Călăreţei Anita Melinatti îi fu dat să guste, în sfîrşit, triumful şi victoria finală: Katharina Hoschek fusese concediată, pur şi simplu dată afară, aruncată în stradă: ce ridicol era «baletul ei pe gheaţă»; patinele cu rotile pe scîndurile acoperite cu cretă nu mai atrăgeau pe nimeni la spectacol, iar cei patru oameni cu proiectoare care trebuiau s-o lumineze pe Hoschek de sus de la galerie, în timpul numărului ei, desigur că nici nu puteau fi plătiţi din încasările aduse de ea! Aşadar, Lopopulo capitula în sfîrşit, dar Anita se înroşi pînă-n albul ochilor cînd el îi comunică lui Hoschek concedierea, cu capul plecat, ba chiar aproape sfios . . . aha! aşadar, pînă la urmă, tot mai ţinea la ea? ! Trebuie să spunem că aici nu se da o luptă pentru afirmarea întîietăţii în arena circului — această idee ar fi făcut-o pe Anita să zîmbească batjocoritor — ci era vorba de cucerirea unui alt loc, şi anume cel alături de director. Soarta se înverşunase s-o lovească pe Hoschek, care nu-l iubise pe Lopopulo decît de la distanţă şi, în schimb, cu atît mai adînc: spre nenorocirea ei, însă, fusese remarcată de el, şi un sfert de oră, de neuitat pentru ea, îi frînsese gîtul în clipa cînd Anita prinsese de veste. Aceasta nu se dăduse îndărăt de la nici un mijloc, nici chiar de la şantaj . . .

Cabinele se goliră. Doi acrobaţi englezi trecură pe lîngă Katharina, discutînd cu îngîmfare: «Oamenii învaţă prea puţine lucruri, aia e. Două-trei numere, astea-s fumate numaidecît; totul e să-ţi faci rezerve . . . Să vină cineva şi să ne spună nouă: prea puţin, nu ţine! — Ei! am avea numaidecît ce să-i prezentăm, şi încă ceva cum n-a văzut zipul de cînd e el . . .» Hoschek n-a înţeles nimic din conversaţia lor. Era încă tare departe de acel «şi acum?». Îl vedea încă mereu înaintea ochilor pe director, cum coborîse vocea şi privirea cînd îi strigase numele: această reprezentaţie era ultima ei resursă. Acum însemna că trebuie să plece, vai, încotro? Respinse acest imperativ, se trase îndărăt din faţa lui, se cufundă din nou în durere. În cele din urmă, adunîndu-şi puterile, se pomeni la lavabou, incapabilă de-a gîndi; un instinct o mîna spre apa care era, poate, în stare s-o răcorească: îşi dezgoli bustul şi se dărui din plin şuvoiului rece care se răsfrîngea pe pielea ei albă; i se dărui ca unei lame ce pătrundea adînc . . .

Din spate venea Melinatti, pe jumătate dezbrăcată: tatuajele sălbatece de pe braţe, umeri şi piept îi sfîşiau orice rotunjime. Se opri locului, Hoschek părea să n-o fi auzit prin ropotul apei ce cădea, pe tablă. Anita îşi odihni o clipă privirea pe umerii strălucitor de albi din faţa ei, care se detaşau cu o puritate copilărească din impresia de uzat şi de curăţenie relativă a acestei încăperi. Acum o observă şi Hoschek.

— Doamne, domnişoară Hoschek, trebuie să te compătimesc, spuse ea, ce ai să te faci acum . . .?

— Ah, răspunse Katharine, orice, asta e . . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Dar, o să fie greu, acuma, își dădu cu părerea Melinatti, plină de duioșie, și-i cuprinse umerii cu brațul.

— Nu, nu, doamnă Anita . . . e ceva și mai rău în asta. Nu, cum poate să se intereseze o doamnă ca dumneata de o biată fată ca mine . . .

— Ba da, aș vrea și mi-ar plăcea să te ajut mai departe ! Numai de-aș ști cum . . . vezi, de pildă : dacă aș avea desenele astea (arătă spre tatuaje) pe întreg trupul și dese, unul lîngă altul, aș putea să-mi cîștig pîinea mai ușor decît cu călăritul ăsta veșnic : m-aș duce la un varieteu sau m-aș expune, pur și simplu, dar, de, acum am contractele mele și trebuie să continui așa . . .

Katharinei îi trecu prin minte următoarea nerozie : « Oricum, tot nu mai vreau să știu de nici un bărbat ! Am să-i rămîn credincioasă ! Să mă aibă pe conștiință ! Sînt nefericită pentru toată viața . . . » Nu, această Hoschek nu era o femeie de circ ; era o fată prostuță ; iar acum, după ce au trecut toate, avem și mai mult impresia că tot n-ar fi izbutit vreodată să facă ceva ca lumea.

Melinatti îi explică apoi că se pricepe, chiar ea, foarte bine să tatueze ; ba chiar părea că ține la tatuat, părea că-i face plăcere : cel puțin așa stăteau lucrurile în cazul de față. Pentru cîteva zile — cît dură opera ei distrugătoare — plăti chiar întreținerea Katharinei într-o pensiune de ultimul rang ; și-și petrecu timpul acolo, în mica odăiță mizeră, aplecată deasupra victimei ei, lucrînd neîntrerupt cu acid, cu cauterul și cu tinctură în adîncul acestei pielițe albe și netede, și prefăcu dulceața ei într-un fel de biftec tocat și pestriț. La urma urmei, se poate chiar spune că i-a făurit o existență acestei Katharina Hoschek.

În vremea aceea, viața Katharinei oscilă puțin ; dar fata căzu într-un fel de amorțeală și se cufundă tot mai adînc într-însa : și anume, pe măsură ce se adapta ea însăși noului mediu care-o hrănea. Cît de curînd i-au devenit obișnuite toate — bătrînul impresar scăpătat Nastupek, decorul sărăcăcios al bărăcii ! Seară de seară, cînd orașul își înalță spre cer vuietul renăscut și luminile, începe lucrul. Afară este atîrnat un afiș, pentru ca lumea să vină și să vadă minunea, deoarece :

« *Arta și viața sînt reunite* »

La aceasta se adaugă și un anume exotic. Așa merg lucrurile ani de-a rîndul, prin cele mai diferite parcuri de distracții din orașele mari și mici.

Vizitatorii vin cîte doi, cîte trei, cîte șase, iau loc pe scaunele așezate în fața unei mici estrade : pe aceasta se urcă apoi sinteza artei și vieții, se dezbracă aproape complet și spune : « Aici în stînga vedeți, doamnelor și domnilor, pe împăratul Wilhelm al doilea ; mai departe țarul rus ; aici, în dreapta, împăratul Franz Josef al Austriei ; dincoace (pe partea de sus a coapsei stîngi) portretul unui poet . . . » — și așa mai departe. Sentimentele publicului sînt cu acest prilej — firește — diferite, chiar dacă mobilul vizionării acestei producții cam coincide la toți vizitatorii masculini. Odată, cineva a întrebat-o pe neașteptate : « Cum v-a venit asemenea idee îngrozitoare de-a vă lăsa maltratată în halul ăsta . . .? ! » Cel ce întrebase privea totodată la chipul ei drăguț, foarte puțin îmbătrînit. Katharina Hoschek nici n-a vrut să înregistreze adevăratul sens al întrebării : « Mi le-a făcut cineva cîndva, a început de-aici de la brațul drept și l-am pus apoi să-mi facă peste tot, pe întreg corpul . . . domnul cumpără desigur o ilustrată? » adăugă

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

și-i întinse fotografia ei de formatul unei cărți poștale; însă, cum interesul uman al celui ce întrebase începu să scadă vizibil la perspectiva unei noi cheltuieli, ea adăugă: « Dar e ieftină, doar șaizeci de pfenigi ». O făptură complet stupidă! gîndi uimit vizitatorul și cumpără ilustrata. Katharina Hoschek privea într-adevăr înaintea ei, cu o căutătură stupidă: apoi acoperi la loc reunirea de artă și viață, părăsi estrada și dispăru îndărătul unei cortine răpănoase, dar pompos drapate.

Ei da, în viața asta nouă a ei există și cunoscuți noi, și colegi, există iarăși cîte o cafenea obscură și meschină și, săptămîni în șir, aceleași șase pînă la opt mutre în jurul plăcii de marmoră ciobită a mesei. Dar nu mai există dorințe; nici măcar pe departe sentimentul de-a rata ceva în general, viața sau alt lucru asemănător ori vreo legătură deosebită cu ea, în particular. De fapt, toate acestea n-au fost decît doar relatarea faptelor, așa cum s-au înlănțuit și cum s-au petrecut; Katharina Hoschek era, propriu-zis, cea care știa mai puțin despre ele și era foarte departe de-a medita asupra acestor lucruri.

Apoi, interveni cîndva, după multă vreme, o întrerupere.

Mergea cu tramvaiul, ședea pe bancă, cu bluza ei închisă pînă sus (doar gîtul îl lăsa liber reunirea de artă și viață, întrucît imediat sub el această reunire începea cu reprezentarea tatuată în roșu a unui colier); privirea ei se fixa, adormită, asupra vreunui punct, căci de obicei nu mai înregistra nimic cu ochii. Punctul de aterizare al privirii era de rîndul ăsta, din întîmplare, aproape de chipul unui tînăr din fața ei. Cînd acesta coborî la aceeași stație cu Katharina, salutînd-o, mergînd alături de ea și intrînd în vorbă, ea acceptă acest lucru în același fel ca și cum Nastupek i-ar fi întins peste masă unul din cornurile obișnuite la cafenea. Devenind tot mai insistent, tînărul o însoți pînă la poarta casei în care locuia; și în cele din urmă izbuti să fixeze o întîlnire.

Se văzură din nou. Anul începea să fie mai cald, primăvara își făcea apariția pe străzi, fățiș, cu belșug de lumină. Katharina trebui să renunțe la gulerașul de blană din jurul decolteului modest al rochiei. Se plimbară afară în mijlocul naturii, priviră de pe coline orașul, băură vin pe măsură ce trecea timpul și rămaseră neatinși de acesta. Abaterea de la tonalitatea vieții de pînă acum începu s-o simtă puternic în cele din urmă, cercul închis în care dormise pînă acum se îndoi și se frînse în sfîrșit: înainte de cea de-a cincea sau a șasea întîlnire cu el, resimți, în răstimpul scurtei așteptări la locul convenit, o atît de intensă încordare și neliniște și atîta dulceață a vieții pulsîndu-i prin toate vinele, încît puterea ei de înțelegere părea depășită; se simțea ca un vas prea strîmt, plin de un conținut în fermentare, nu tocmai departe de clipa explodării. Dar sub toate acestea mocnea un chin anxios și nedeslușit, care sporea cu fiecare apropiere de noul prieten. Apoi, o dată, în cele din urmă, sub înrîurirea întunericului dintr-un parc public și al avalanșei delicatelor lui insistențe, acceptă să-i facă o vizită în după-amiaza următoare: acceptă acolo, pe întuneric, în timp ce el îi sufleca una din mînecile rochiei și o săruta pe un loc al brațului unde s-ar fi putut vedea, la lumină, reprezentarea în roșu și albastru a unei perechi de îndrăgostiți într-o gingașă îmbrățișare.

După aceea petrecu o noapte apăsătoare și zbuciumată în cămăruța strîmtă care, tixită de mobilele unor oameni străini, nu prezenta un aspect unitar, ci părea mai curînd rînduită la întîmplare, ca un chip sălbăticit, nedezvoltat, dar intens argăsit de acel dute-vino al vieții monoton-schimbătoare. . . Spaimele îndurate, apăsarea sufletească suferită își găsiră expresia în imaginile visului: chinul de fiece seară din ultimile zile, scrutarea rapidă a vizitatorilor adunați în baracă de fiecare dată — cu frica permanentă că o dată s-ar putea să fie și el printre ei — toate acestea luau acum un aspect, de parcă s-ar fi plimbat pe străzi

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

aglomerate complet dezbrăcată, dar cu trupul acoperit de o blană deasă, tărcată alb-negru, şi stăpînită de teamă şi de o permanentă aşteptare la fiecare colţ de stradă. . . Între timp, în întunericul acestei nopţi, crescu ceva îngrozitor: în zori, acest ceva se închegă în gîndire: iar creierul ei, prăbuşit în sfera vegetativă a instinctului şi amorţit, fu lovit destul de crunt de adevăr, în cursul acestei — poate celei dintîi — cugetări: îşi dădu acum seama deodată, ca printr-o revelaţie, ce semnificaţie avusese atunci acea apropiere a Anitei Melinatti de persoana ei; şi fu cuprinsă de-o furie sălbatică la gîndul cît de legată la ochi fusese; aceasta, în timp ce din amintire se desluşeau, cu îmbelşugare, amănunte capabile să-i confirme totul. . . Dar, în ultima clipă încă, se feri de pernieiozitatea acestei recunoaşteri, stăpînită de teama insuportabilului.

Aşa cum se-ntîmplă toate lucrurile în lume, se întîmplă şi ăsta: la ora două după masă. Plecă; la două şi jumătate trebuia să fie la el.

Plecă, deşi ştia nespus de limpede că tot aşa de bine ar fi putut rămîne aici, că zăvorul, odată tras fără milă, nu mai putea fi înlăturat şi că mai parcurgea acum această bucată de drum pînă în imediata apropiere a prietenului, numai pentru a împinge lucrurile, doar exterior, pînă la ultima limită. Se îmbrăcase cît se putea mai avantajos. Purta o rochie de stofă deschisă, cu decolteu mic şi mîneci largi prinse strîns la încheietura mîinii. Sub soarele puternic, străzile şi pieţele se descompuneau, în suprafeţe albe şi negre, o jumătate din ele dispărînd în revărsarea de lumină, iar sus, deasupra, cerul părea să se destrame în depărtare, să dispară. Katharina se înspăimîntă de belşugul culorilor din coşurile florăreselor — albastru, roşu. Pretutindeni femeile şi fetele tinere părăsiseră de mult culorile închise, îşi lăsau decolteurile să se resfeţe-n lumină, iar braţele să strălucească. Mergea, încă mai avea înainte o bucată de drum destul de lungă, astfel că deocamdată se mai putea dărui acestui mers, găsind în el sens şi ţel; căci treptat îi apărea tot mai limpede, cum fiecare pas al ei era pierdut şi inutil, putînd să rămînă nefăcut, deoarece nu ducea nicăieri sau (dacă ar fi vrut *asta*? !) ducea spre un eveniment, pe care imaginaţia ei nu putea decît să-l atingă în treacăt, pentru o clipă, fără să se poată opri asupra lui; şi atunci părăsea iarăşi numaidecît, acest gînd, aşa cum dai iute de-o parte un vas fierbinte. . .

Pielea pîngărită o simţea acum ca o cămaşe de urzici, contopită cu carnea şi nemailăsînd nici o putinţă de scăpare. Încă o dată judecata vru să găsească o soluţie: dar atunci îşi aduse aminte de spusele întîmplătoare ale unui doctor care-i vizitase baraca: nu e posibil să înlături tatuajele cînd acoperă tot trupul; chiar şi numai extirparea figurilor pe suprafeţe mici este extrem de dureroasă şi lasă pielea într-un hal fără hal; dar a îndepărta imaginile tatuate de pe tot trupul este exclus; lucrul acesta o impresionase prea puţin atunci: dar acum se revoltă din nou, cumplit, la gîndul acestei orbiri şi nerozii care o stăpînise şi o făcuse să-şi risipească preţul propriei sale vieţi. Şi iarăşi îi apăru chipul Anitei Melinatti, se contură tot mai puternic şi nu se lăsă de loc alungat. Acum a ajuns la poarta casei şi în hol şi pe scară: colo, de partea cealaltă a coridorului, la etajul doi, sclipea numărul de pe uşa căutată. . .

Aici se opri, rezemată de perete. Nu plînse. Şi iat-o tîrîndu-se din nou în în josul scării, ţinîndu-se de balustradă. Iată şi strada, putea să meargă acum, oricît de mult ar fi vrut, oricît de departe ar fi vrut: printre oameni mulţi cu pielea intactă şi curată; doar ea era închisă pentru totdeauna între aceste orori. Colindă ca o halucinată pe cîteva străzi animate şi pe urmă în lungul unei alei cu pomi, pe unde treceau trăsuri multe, un şir vesel şi fugar. Katharina sta pe margine. Trăsura în care se aflau directorul Lopopulo şi Anita Melinatti se

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

apropia atît de încet, încît Katharina putu să vadă şi să se avînte dintr-un salt pe scara trăsurii şi s-o ia cu asalt. Apoi, în clipa cînd îşi înfipse toate cele zece ghiare în chipul celei care-i distrusese viaţa şi cînd, apucînd ca o cange colţul gurii, vru să sfîrtece acest chip, în clipa aceea simţi, în sfîrşit, liberarea, iar senzaţia dulce a soluţiei găsite o înfioră atît de adînc pînă în străfundurile trupului, încît îşi pierdu îndată cunoştinţa, mai înainte ca agitaţia şi gesticulaţiile şi înghesuiala din jurul ei să-i tulbure bucuria, curmînd-o brutal.

Katharina Hoschek atacase, fireşte, o femeie complet străină, de bună seamă pentru că, încă din cursul ultimei sute de paşi pe care-i făcuse, orice femeie întîlnită îi părea că e Anita Melinatti. Întîmplarea aceasta decurse şi se sfîrşi întrucîtva normal, anume printr-o expertiză judiciar-psihiatrică şi printr-o condamnare uşoară, cu suspendarea pedepsei. După cîteva zile, Katharina Hoschek se afla din nou pe estrada ei. Şi acum, ca şi mai tîrziu, ea avu — faţă de toţi cei ce voiau să manifeste interes pentru soarta altora — aceeaşi atitudine pe care am relatat-o mai înainte.

(1927)

Un alt Kratki-Baschik

Zeului verii, marelui Pan, i se aduc în oraş jertfe de camfor şi de naftalină: este mireasma răcoroasă a singurătăţii din locuinţele părăsite şi cu ferestrele pe jumătate camuflate, o mireasmă care adie ca un iz uşor, abia simţit, în jurul mobilelor acoperite cu huse, în timp ce locatarii unor asemenea încăperi se duc în adevăratele păduri ori stau în grădini sau pe îngustele alei dintre rondurile cu globuri de sticlă colorate. Pădurile întunecoase se văd aşternute ca un veşmînt lăsat să cadă la picioarele muntelui mai îndepărtat care, cu stînca lui deja golaşă, străluceşte lăptos, blînd, pe cerul estival, avînd încă pe creştetul lui ici-colo, accentul alb al unui petec de zăpadă.

Oraşul a dispărut sub orizont. Se cufundă în sine, sub arşiţă, şi rămîne pustiu, pentru că l-au părăsit atîţia, şi devine mai pustiu pe asfaltul lui aburind, chiar dacă sute de mii de oameni mai circulă cu vehiculele sau umblă pe jos. Oraşul înclină spre meditaţie. El mai are în plus multe spaţii goale, caverne, cavităţi: sînt cele cu perdelele trase, stăpînite de răcoarea camforului. În sfîrşit, ajung şi mobilele odată să-şi trăiască propria lor viaţă. Dar meditaţiile oraşului nu se împlinesc doar în asemenea încăperi izolate. În faţa micului birt « La oraşul Paris », pe o ulicioară laterală, mesele se înşiră pe trotuar. Se văd pe ele halbe lucitoare. Din local se prefiră o mirosnă răcoroasă de pivniţă, poate de butoaie, de vin, butoaie de bere. Abia acum bagi de seamă că, între timp, luna s-a ridicat deasupra ulicioarei. Seara se menţine foarte caldă.

Pentru proprietarii birturilor de pe uliţele zăpuşite, vara la Viena nu este anotimpul cel mai bun, chiar dacă berea curge mai înbelşugat pe căldură, cînd aceasta atinge — cum se spune pe aici uneori — şase halbe la umbră; pădurea vieneză ispiteşte poporul din oraş şi lumea preferă să stea în atmosfera aeri-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

sită a cîrciumilor de pe dealuri, unde viţa de vie creşte în jurul umbrarelor, iar luna luminează frunzele ei dinţate, făcîndu-le să pară tăiate cu foarfeca din hîrtie, sau chiar metalice, ca de tablă.

Toţi afluează într-acolo. Atunci tot oraşul începe să mediteze chiar şi în sălile părăsite ale birturilor, sau afară pe trotuar, unde sînt mese şi, poate, cîţiva leandri în hîrdaie.

Tînărul patron al birtului « La oraşul Paris » şi soţia sa se gîndeau să pună totuşi afacerea din nou pe roate, după un şir atît de lung de zile toride care parcă voiau să atragă, seara, pînă şi ultimul client jos, în Praterul plin de verdeaţă, sau la un pahar de vin nou la Sievering. Pentru a acţiona împotriva acestui exod era nevoie fireşte, de mijloace deosebite ! Desigur, birtaşii cunosc o bună parte din clienţii lor şi poate că nici o altă ocupaţie nu stabileşte atîtea relaţii personale în toate direcţiile, în toate tagmele profesionale, domeniile de viaţă şi meseriile, chiar şi în cele mai ciudate: din toate părţile i se oferă unui birtaş astfel de relaţii, şi cu atît mai mult atunci cînd e o personalitate atrăgătoare şi amabilă, cum e cazul domnului Franz Blauensteiner, şi mai ales al frumoasei sale soţii, doamna Elly, care întruneşte, alături de formele sale pline — atît de des întîlnite la vieneze — şi o pereche de picioruşe gracile (asemenea îmbinare e aproape tipică pentru femeile oraşului nostru), cu care parcă se rostogoleşte, grăbită şi veselă, prin local.

Cunoşteau aproape toată lumea. Ba mai mult chiar: îşi dădeau seama, mai curînd sau mai tîrziu, de specificul fiecăruia, încă destul de profund; îşi dădeau seama oarecum exact de structura unei perechi de logodnici, a cărei jumătate feminină avea părul vopsit la modă în roşu « à la Tizian » şi purta pantaloni lungi şi cămaşe sport, în timp ce partenerul celălalt, tăcut şi potolit, totdeauna îmbrăcat în acelaşi costum de plimbare arătos, dar care nu-i venea chiar turnat, era un funcţionar particular care-şi dedica aproape tot timpul liber unei ocupaţii paşnice, anume creşterii albinelor, apiculturii; iar asta, de fapt, însemna că tînărul respectiv era o fire meditativă. În schimb ea ar fi preferat să meargă pe motocicletă şi, chiar făcînd abstracţie de asta, aparţinea, intim, acelei categorii de oameni care merg în pas cu vremea, calitate ce constă, în esenţă, din faptul de a fi gata oricînd să facă zgomot, indiferent cu ce fel de recuzită.

— Cum o fi ajuns tocmai la băiatul ăsta?

— Contrastele se atrag, fu de părere doamna Elly, apoi: Acum e al ei, oricum; şi, în plus, se vede bine cum îl domină. De bună seamă că nu vrea să renunţe la asta.

— Poate că o fi avînd bani, şi ea ştie asta, spuse birtaşul. De aici se şi vede că părerile sale despre mobilurile umane erau necruţătoare. În schimb doamna Elly, care vorbea şi ea destul de pe şleau apărea mai plină de menajamente, deşi pătrundea mai adînc în miezul lucrurilor. Abia împreună, cei doi soţi alcătuiau un cuplu de psihologi redutabili.

Astfel ajunseră să ştie despre toţi clienţii sau clientele ce-i durea sau cînd simţeau nevoia irezistibilă să-şi etaleze frumoşii pantofi albi şi noi sau să arate fotografia vreunei mătuşi, care fusese văduva unui căpitan chezaro-crăiesc; sau cînd bătrîna garderobieră, pensionară de la Opera imperială, voia să dea în vileag familiaritatea sau intimitatea cu actori celebri din vremea ei (« voci ca pe vremea aceea nu mai există azi »), fapt ce se petrecea cu ajutorul a numeroase fotografii, toate împodobite cu autografe: ei, da, în cursul explicaţiilor ei pline de amănunte o întreagă epocă te privea printr-o pereche de ochelari mari cu rame de aur, de parcă ar mai fi dăinuit încă, deşi pînă la urmă era mai curînd o reprezentare decît o realitate aievea. . . Micuţa şi dolofana doamnă consilier

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cu mutră cicălitoare, ca o pupăză; și fata ei, care era atît de mulțumită de lume, de șorecarul ei și de ea însăși, încît devenea aproape insuportabilă chiar pentru acea ambianță; și inginerul diplomat Anton Rieger, care era totdeauna singur și veșnic puțin trist, un bărbat frumos ca o cadră, cu o întreprindere foarte înfloritoare; el era cel pe care soții Blauensteiner îl cunoșteau poate cel mai adînc și la care deslușeau, după anumite semne imperceptibile ce interveneau către miezul nopții — anumite mișcări ale mîinilor, anumite cuvinte ce se repetau — că astăzi nu va lua drumul către casă, ci va porni ca o stea rătăcitoare prin noapte și prin localurile cu șampanie din centrul orașului, lucru ce i se întîmpla din timp în timp bătrînului holtei.

Vom mai cunoaște și alți clienți, dar abia după spectacolul de scamatorie: căci printr-un asemenea spectacol gîndeau soții Blauensteiner să readucă aici în local viața ce scăzuse prea mult din cauza caniculei de iulie. Firește că aveau relații și în acest sector lăturalnic, care era totuși foarte agreat la Viena și care avea chiar o îndelungată tradiție. Căci prin anii 1870 sau 80 trăia în orașul nostru Kratki-Baschik, căruia nu-i fusese greu să-și arabizeze sau să-și turcizeze numele boem Kratky, pe scurt să-l facă un pic mai oriental prin transformarea lui *y* într-un *i* scurt și prin adăugarea inteligibilei expresii « Baschik ». În limba turcă există doar un singur cuvînt oarecum asemănător cu acesta, dar cu un sens foarte depărtat de cel de-aici. . . Ei, dar ce conta asta ! Pe Kratki Baschik îl cunoștea oricine odinioară. Își avea sediul în parcul de distracții din Prater, era scamator și mai poseda, în plus, un panoptic plin de curiozități, unde erau conservate în spirt tot felul de lucruri, pe care aproape că nu le puteai vedea altundeva. Și astăzi, încă, se mai spune la Viena despre cîte un individ oarecum monstruos: « Parc-ar fi de la Kratki-Baschik ».

Elevii și adepții lui, din generația a doua și a treia, au devenit întretimp numeroși, ba chiar mai mult decît atît, s-au înmulțit imens, țin congrese și se concurează; sînt foarte puțini cei care lucrează în acest domeniu ca profesioniști, ca artiști remarcabili; cei mai mulți sînt diletanți, unii dintre ei cu o îndemînare întru totul remarcabilă.

Un astfel de amator avea domnul Blauensteiner la îndemînă — și, în seara respectivă, birtul « La orașul Paris » s-a umplut numaidecît pînă la ultimul loc, cu atît mai mult cu cît nu se plătea intrarea, deoarece magicianul își prezenta arta din pură amabilitate. S-ar putea spune că era un « scamator-domn », așa cum se vorbește, de pildă, de automobiliști-domni. Era de profesie prim-secretar al consiliului municipal. De altfel, scamatoria presupune cheltuieli apreciabile — pentru toate e nevoie de bani și nici măcar un prestidigitator nu poate face scamatorii în această privință — cheltuieli pentru procurarea unor aparate destul de complicate și chiar impresionante ca mărime. Toți observau atent cum erau aduse în sală casete, cilindri în formă de tub; iar una dintre aceste piese semăna cu mașina electrostatică demodată, cu un disc rotund de sticlă și cu accesorii de alamă lucitoare.

Seara se transformă într-un mare succes, nu numai pentru birtaș, ci și pentru acel domn care-și prezenta arta cu atîta amabilitate și care purta în timpul reprezentației un barbișon alb lipit pe bărbie. De altfel, acestui client permanent, al cărui nume era greu de reținut, domnul Blauensteiner, îi spunea din totdeauna « Kratki-Baschik », deoarece ajunsese foarte curînd să cunoască înclinațiile domnului prim-secretar pentru scamatorie.

Funcționarul relativ superior realiză în această materie, îndată după începerea reprezentației, lucruri atît de uimitoare, încît publicul găsea o explicație, de nevoie, doar datorită certitudinii că totul trebuia să se bazeze pe

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

îndemînare și pe trucuri bine utilizate. Totuși, chiar și această acoperire rațională a faptelor se dovedi, în cîteva momente, insuficientă: și anume, cînd o frumoasă batistă de mătase colorată a unui tînăr din sală și o bancnotă de douăzeci de șilingi a altuia fură tăiate și rupte în bucățele mici de tot și puse într-unul din aparate (ambii spectatori considerau în sinea lor obiectele definitiv pierdute), pentru ca apoi — în mijlocul unor urale generale, unor aplauze interminabile și de față cu cîțiva clienți care veniseră aproape de tot — să fie scoase perfect intacte, bancnota din părul des și bogat al birtașului, iar batista din gulerul unui domn.

Îi mulțumiră din toată inima funcționarului municipal, pe care îl răsplăteau aplauzele pe deplin meritate. Pasionantul spectacol, în cursul căruia de altfel se băuse copios, durase destul de mult. Domnul prim-secretar își împachetă strania și complicata recuzită și comandă un taxi. Curînd după aceea se împrăștie ceata imensă de clienți.

La masa clienilor permanenți mai rămaseră, împreună cu birtașul și birtășița, cîțiva pe care-i cunoaștem în parte, ca de pildă contrastanta pereche de logodnici și domnul inginer diplomat Rieger. Pupăza, fata cu șorecarul și membra Operei imperiale din străvechile vremuri bune lipseau (aș spune aproape: din fericire, ținînd seama de cele ce vor urma). « Ancien régime »-ul nu-și uitase astăzi nici ochelarii săi de aur, pentru care revenea uneori în aceeași seară ca să-i caute; de altfel, astăzi nu s-ar mai fi putut spune în aceeași seară. Era deja noapte tîrziu. Cu toate acestea mai ședea la masă, aici, doctorul Hugo Winkler, un profesor universitar pensionar, care avea pare-se peste șaptezeci de ani — fapt care, de altfel, trebuie presupus atunci cînd e vorba de un profesor ieșit la pensie; totuși, în prezența numitului domn — și mai ales cînd vorbea — faptul acesta era nu numai inimaginabil, ci chiar de necrezut: cu dialectica și încăpățînarea s-ar fi putut înlocui zece oratori pedanți, iar cu capacitatea sa de entuziasmare — o jumătate de duzină de elevi de liceu. La masă mai era și un scriitor, doctorul Döblinger. Ca tuturor literaților, acestuia nu-i plăcea să i te adresezi cu titlul universitar; asemenea oameni consideră că strălucirea numelui lor e suficientă și că, deci, nu mai au cîtuși de puțin nevoie de un titlu.

— Are dreptate, ea are întru totul dreptate ! striga profesorul insistent și întors cu fața spre birtășiță, care-i arătă în această privință mai curînd răbdare, decît o acceptare propriu-zisă a părerilor lui, « are absolută dreptate ! » (se referea la roșcata « à la Tizian » cu pantaloni). Abia extraordinarul face ca omul să fie bărbat. Femeia trebuie să-i pretindă asta. Nu contează de loc ce e: n-are decît să boxeze sau să scrie poezii, sau să facă scamatorii. Dar trebuie să fie extraordinar. Căci în orice realizare este vorba — doar de femeie, doar de femeie, de nimic altceva, de absolut nimic altceva. Alte idealuri nici nu există. Poate să-mi spună cineva orice-o vrea ! Am dreptate, dom'le inginer? Îndărătul oricărui țel stă femeia, și nimic altceva !

— Îngăduiți-mi, domnule profesor, vorbi doctorul Döblinger cu circumspecție, în privința asta aș vrea totuși să ridic o obiecție și să aduc un contra-argument.

— Nu există, nu există ! îl întrerupse profesorul cu vioiciune, săltîndu-și repede capul pleșuv, ca un delfin ce se ridică deasupra apei. La mine nu există nici un fel de argumente și de obiecții ! Aici adevărul e la mintea cocoșului. Trebuie doar să vrei să-l vezi. . .

În timp ce doctorul Döblinger amuțea îndată în fața unei asemenea dialectici, se putea deslusi limpede cum logodnicul și apicultorul (cu costumul lui bun și nu tocmai turnat pe corp) se adîncea și mai mult în sine. De altfel, tre-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

buie să subliniem cîtă cinste îi făcea domnului prim-secretar Kratki-Baschik faptul că reprezentaţia sa atrăsese după sine o discuţie despre « extraordinar » şi despre realizări extraordinare ! Fireşte, profesorului îi plăcea să desprindă din orice fapt aspectul principial. Cu totul altfel, Anton Rieger. În timpul spectacolului, el observase totul cu agerime, într-un mod cum doar un tehnician poate s-o facă: şi cu acest prilej descifrase şi reconstruise exact şi cu toate detaliile, pentru sine şi în tăcere, trei dintre trucuri. Dar nu spuse nimic. Inginerul Rieger nu spunea aproape niciodată nimic.

Între timp, profesorul tocmai renunţase iarăşi la tonul apodictic al celor abia afirmate şi abordase de-a dreptul un ton ditirambic.

— N-aţi văzut-o? ! Era totuşi la reprezentaţie ! Domnule inginer: vă spun, o femeie superbă ! Cea mai frumosă femeie pe care am văzut-o vreodată. La masa a treia pe stînga. . .

Pînă aici merse discuţia. Apoi se lăsă oarecare tăcere. Apicultorul se întristă acum vizibil şi se retrase în sine. Cine ştie prin ce fel de fantasme ale închipuirii sfredelea acum bietul băiat ! Roşcata lui tizianică făcea abstracţie totală de el, nu-i arunca nici o privire. Fusese excitată (poate şi de vorbele profesorului), naviga acum din plin, cu prova ridicată drept în sus, dar în jurul acesteia nu unduiau valuri, ci, în mod paradoxal, însăşi prova corăbiei viitorului ei unduia.

Prin cele două canaturi larg deschise ale uşii localului nu venea nici urmă de răcoare. Noaptea se menţinea fierbinte.

Cînd ţîşni primul fulger, încă nu căzuse nici un strop de ploaie, abia dacă se iscase vreun pic de vînt care să se facă simţit aici înăuntru printr-o adiere de aer proaspăt. Totuşi, după lumina albastră urmă aproape imediat un tunet puternic.

O dată cu el, un client întîrziat intră în sala birtului care era pustie, afară doar de cei ce şedeau la masă cu birtaşul. Era un domn bine îmbrăcat, cu o faţă lată şi netedă pe care — aşa cum se putu vedea numaidecît, dar mai ales după ce-şi scoase pălăria — ochii erau aşezaţi cam oblic, sub o frunte, aşa-zicînd, cuprinzătoare.

Noul client întrebă politicos şi cu glas scăzut dacă, în ciuda orei tîrzii, ar mai putea căpăta ceva de mîncare, orice, fie chiar şi puţină brînză cu unt. Amabila birtăşiţă se rostogoli sprintenă prin local pînă la bufet, iar clientul se instală la masa vecină. De băut nu ceru altceva decît sifon cu cidru.

Dar, aşa se întîmplă atunci cînd cineva vine într-un birt unde nu mai sînt decît puţini clienţi: se intră în vorbă uşor de la masă la masă. Printr-o întorsătură întîmplătoare, discuţia trecu, de la punctul la care o lăsasem mai înainte, din nou la Kratki-Baschik; tema aceasta părea să-l intereseze pe străin, chiar dacă numai în treacăt; totuşi, se putea observa că urmărea replicile, la care participa acum şi roşcata « à la Tizian », după ce o vreme îl privise pe străin cu interes, nici măcar discret, s-ar putea spune: îl examinase foarte făţiş. Fără să-şi dea seama, străinul fu atras în discuţie şi, anume, de către însăşi birtăşiţa: aceasta adăugă, cu faţa întoarsă spre noul client, cîteva explicaţii referitoare la manifestarea care avusese loc astă seară aici — « despre care tocmai se vorbeşte » — cum şi la calitatea excepţională a programului, pe care-l văzuseră. Clientul străin, care tocmai se pregătea să răspundă, fu întrebat acum de birtaş dacă nu vrea să ia loc dincoace, lîngă ceilalţi.

Clientul urmă invitaţia şi veni cu paharul său la masă; birtăşiţa îi povesti, cu mare admiraţie, încă vreo cîteva din scamatoriile prim-secretarului. Cu acest prilej spuse numele şi funcţia lui.

— Da, vorbi nou-venitul, îl cunosc. Un diletant excelent.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Ei — diletant — sări birtășița rîzînd, aș vrea să pot face a douăzecea parte din cîte știe el !

— Da, da, spuse străinul, este foarte bun, acest Blahoutek, unul dintre cei mai buni amatori.

— Face parte cumva și domnul din această branșă? întrebă acum birtașul cu însuflețire.

— Da, da, răspunse străinul.

— Și în ce constă, deci diferența, dacă mi-e îngăduit să întreb, vreau să spun diferența categorică față de un amator ca domnul prim-secretar Blahoutek?

— Ei, da, — diletanții prezintă adesea trucuri foarte remarcabile, unele create chiar de ei înșiși, dar le lipsește firește desăvîrșirea tehnică de prim rang, adevărata măiestrie.

— Hm, domnul este și el artist?

— Da, confirmă clientul străin.

— Păcat că domnul prim-secretar și-a luat toate aparatele cu el ! exclamă birtașul vesel, altfel am fi împrumutat cîte ceva din ele, iar domnu' ar fi fost, poate, atît de amabil, să ne arate o scamatorie frumoasă !

— Pentru asta nu e totdeauna nevoie de aparate, spuse străinul într-o doară și pe un ton indiferent.

— Veniți cumva acum de la vreun alt local din apropiere? iscodi doamna Elly amabilă.

— Nu, răspunse clientul. Pînă acum am stat acasă, singur.

— Nu, zău ! exclamă birtășița, și ați mai ieșit în oraș la ora unsprezece noaptea?

— Da, răspunse el.

Dar doctorul Döblinger se cam lămuri cum stau lucrurile — și anume cu ajutorul nasului (căci nasul face parte din meseria scriitorului și are o înaltă specializare tehnică). În clipa în care străinul se așezase la masă, autorului îi apăruse deodată în fața ochilor interiori — cu o plasticitate de-a dreptul insinuantă, ba chiar cu un fel de nostalgie delicată, pătrunzătoare — locuința tăcută și goală, de prin vecini, a acestuia: fotoliile îmbrăcate cu huse, din cauza pericolului moliilor, și un garderob mare lucios, care se închidea ermetic și în care se aflau covoare: totuși adia dinspre el, cînd și cînd, un iz ușor de camfor și naftalină prin răcoarea relativă a încăperii.

Ei da, erau doar în plină vară.

Mirosul acesta plutea pretutindeni prin locuințele care se retrăseseră în sine, izolîndu-se de strada zgomotoasă și fierbinte. Aveai impresia că un asemenea miros voia să-ți transmită delicat un fel de solie salvatoare a izolării, invitîndu-te să te adîncești și mai mult în ea.

Și străinul acesta venea dintr-o astfel de locuință. Simțeai mirosul acestei însingurări.

Între timp fulgerase și tunase de vreo două-trei ori, deși mai încet decît prima dată; și abia acum răpăi o ploaie scurtă, al cărei clipocit amuți în scurtă vreme din nou. Dar dinspre uliță pătrundea răcoarea înăuntru.

Franz Blauensteiner, birtașul, nu renunța cu una cu două la ideile sale; și astăzi voia să vadă, la urma urmei, dacă artistul străin era în stare să-l întreacă pe prim-secretar — și încă fără recuzită. Astfel, îl întrebă de ce ar avea nevoie pentru a prezenta o scamatorie.

— Probabil că aveți o pereche de cărți de joc vechi și o mînă de cuie, vreo șase-opt. Cărțile de joc, pot să fie vechi și murdare, ar fi chiar mai bine, căci vor cădea toate pe jos.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Birtaşul aduse amîndouă lucrurile cerute. Atenţia era încordată la maximum. Străinul, care şedea aproape de capătul mesei şi nu prea departe de peretele lambrisat cu lemn, întinse birtăşiţei şi birtaşului pachetul de cărţi, rugîndu-i să aleagă într-ascuns una, pe care s-o ţină bine minte, dar s-o lase între celelalte, şi să pună apoi pachetul pe masă în faţa lui.

După ce făcură acest lucru, iar străinul achită între timp consumaţia, acesta apucă pachetul de cărţi cu mîna dreaptă şi cuiele cu stînga şi le aruncă sau izbi pe toate concomitent în lambriurile de lemn. Mănunchiul de cărţi căzu şi se împrăştie în toate părţile, pe masă, pe genunchii celor ce şedeau în jurul ei pe podele, şi, în acelaşi timp; se auziră zuruind cuiele ce cădeau pe jos. În clipa următoare birtăşiţa scoase un strigăt: chiar în faţa ei pe perete atîrna, străpunsă de un cui şi cu faţa spre sală, cartea pe care o alesese de comun acord cu soţul ei: un zece de pică. Nimeni nu scoase vreun cuvînt. Străinul zîmbi prietenos, se sculă, îşi luă pălăria şi părăsi localul cu o uşoară plecăciune. Roşcata « à la Tizian » care şezuse pînă acum cu ochii holbaţi şi cu şalele cambrate, tocmai se pregătea să pornească după el legănîndu-se, cînd acesta şi dispăruse.

Dar, la o jumătate de minut după plecarea străinului, se petrecu ceva şi mai surprinzător. Sărind în sus ca ars, după ce mocnise îndelung, apicultorul ieşi în goană, şi el, pe uşă. Pălăria o lăsă atîrnată în cuier!

Am aflat mai tîrziu, chiar de la el, cum izbutise să-l zărească pe străin în stradă, tocmai cînd se pierdea în noapte, şi cum îl ajunsese în fugă din urmă; am aflat şi ce-i răspunsese acela răspicat la apostrofarea lui bîlbîită, şi anume:

— Tinere domn. Marea artă n-o înveţi avînd în vedere vreun scop oarecare; cu atît mai puţin pentru a suci minţile unei fete; scopul omoară arta. Ţine minte asta!

Noi mai şedeam încă, deocamdată, laolaltă, fără artist şi fără apicultorul a cărui iminentă reîntoarcere o aştepta, desigur, fiecare dintre noi. Dar el întîrzia. Deja începeau să fie rostite primele presupuneri, ba chiar şi cuvinte de consolare sau liniştire la adresa roşcatei « à la Tizian » care da semne vădite de furie — sentiment care ne poate uşor cuprinde, atunci cînd ne izbim de limitele fine, dar implacabile, ale puterii noastre.

— Fireşte c-o să vină, spuse profesorul, o să fie numaidecît aici îndărăt. Ei, dar lucrul nu s-a întîmplat chiar atît de firesc. Situaţia aceasta începu, treptat, să devină pentru toţi o preocupare principală şi să ia proporţiile unei dezonorări a roşcatei (ochii inginerului Rieger se umbriră de tristeţe, ca totdeauna cînd altcineva ajungea într-o situaţie penibilă). Deodată, nu mult după cuvintele profesorului, sună telefonul.

— El trebuie să fie, spuse doctorul Winkler.

Birtaşul se duse la aparat. El era. Roşcata dispăru în cabina telefonului. În timpul lungii convorbiri, nimeni nu scoase vreun cuvînt; părea că totul atîrnă de un fir de păr, inclusiv părerile didactice ale profesorului cu privire la desfăşurarea firească a chestiunilor omeneşti. Convorbirea dură mult prea mult. În sfîrşit, roşcata ieşi din cabină. Nimănui nu-i scăpă paloarea ei, nici faptul că acum nu mai era drăguţă de loc şi că arăta cu totul altfel decît cu puţin înainte. Nu se mai legăna din şolduri. În schimb, furia ei sfărîmă corsetul prestigiului şi se revărsă de faţă cu toţi.

— Ce spuneţi?! strigă ea — încă din uşa cabinei, înainte de-a se fi întors la masă — idiotul ăsta are obrăznicia să-mi spună că nu vrea să mă mai vadă niciodată, că nu vrea să mai aibă niciodată de-a face cu mine!!

Pînă şi profesorului îi îngheţară pe buze, nerostite, consolările (care ar fi mai fost totuşi încă imaginabile) şi el se cufundă tăcut, cu căpşorul lui pleşuv,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

sub suprafaţa discuţiei. Roşcata « à la Tizian » lăsă pălăria logodnicului atîrnată în cuier şi, cînd plecă, făcu impresia că mai curînd se rupe de această societate (în care nici nu şi-a mai făcut apariţia vreodată), decît că-şi ia rămas bun. După aceea birtaşul mai încercă o dată, dar tot zadarnic, să scoată cu mîna, din lambriurile de lemn, cuiul cu care era ţintuit zecele de pică: tuturor cartea aceasta le era insuportabilă. În cele din urmă, Blauensteiner aduse un cleşte de cuie mic. Cu acesta izbuti.

— Aşa-i trebuie, spuse doamna Elly după plecarea roşcatei.

— O să se-ntoarcă el îndărăt, repetă profesorul, dar rămase pe gînduri.

— Ăsta nu se mai întoarce, ripostă Rieger. E drept că vorbea rar, dar spunea adevărul.

În zilele următoare, acel zece de pică de pe perete — care părea să aibă în el ceva de Mane, Tekel [1], şi numai pentru asta reveneau discuţiile la el — acel zece de pică fu sfîrtecat şi distrus cu vorba. Nici o mare artă nu are o altă soartă; trebuie să fie roasă din nou de jur împrejur, cu maxilare firave, pînă se destramă din nou şi ajunge să fie declarată inexistentă; aici se întîmplă, deşi la o scară miniaturală, ceea ce se întîmplă şi cu minunile. Artele şi minunile nu pot să dăinuiască, pentru că ar deveni insuportabile şi, pînă la urmă, s-ar preface într-o mîzgăleală, întărită şi uscată, a transcendentului transpus în lumea terestră şi ar strivi totul. Aici, noaptea tîrziu, şi după ce blestemata de carte de joc dispăruse în sfîrşit din perete, birtaşul Franz Blauensteiner rămase cu privirea aţintită asupra mesei, tăcînd îndelung, pentru a-şi da într-un tîrziu părerea: « Ăsta a fost, fireşte — un alt Kratki-Baschik ».

În româneşte de MIHAI ISBĂŞESCU

[1] Avertisment tainic, prevestire a unei nenorociri iminente. (N.tr.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

HEIMITO VON DODERER

Pagini de jurnal

LITERATURA « CU FARD ». Docții cred că spiritul poate avea netezimi strălucitoare ca parchetul. Ei nu-și dau seama că ceea ce sclipește este crusta de gheață pe care măgarii se duc să danseze, fără să cunoască nici adîncimea apei de dedesubt, nici fragilitatea crustei de gheață de deasupra. Măgarii de acest soi sînt în realitate niște semidocți, asemenea majorității docților. Iar semidoctismul, după cum am mai spus-o, este un defect congenital și ireparabil.

1945.

•

CUNOAȘTERE ȘI TRĂIRE. Fără îndoială că a cunoaște înseamnă cu totul altceva decît a trăi; noțiunile se exclud în cele din urmă. Trăirea intensă, însă, este o formă deosebit de pregnantă, aproape carnală, a cunoașterii. Ai impresia că celulele creierului s-au dislocat, s-au dispersat în tot corpul și că gîndești cu viscerele, cu gambele, cu mușchii dorsali.

1947.

•

METODĂ. Anatomia exactă a unui număr cît mai mare și variat de clipe deosebite din viața cît mai multor oameni care nu se aseamănă între ei, iată ceea ce constituie moleculele romanului.

Expresia « anatomia clipei » o datorez lui Ortega. Strădaniile mele de azi sînt îndreptate spre cercetarea științifică a clipei. În felul acesta, literatura îmi apare ca o îndeletnicire firească. E tot ceea ce pot spune despre metoda mea.

1946.

•

MONTERUL. Scriind, am impresia că mă asemăn cu un electrician: acesta este în permanent contact cu electricitatea, despre care nimeni nu poate spune ceva precis. La fel ne comportăm și noi față de limbă.

1947.

•

Cînd se zăresc insulițe pe mare, înseamnă că pe locurile acelea s-a produs o scufundare; ceea ce sesizează ochiul nu reprezintă decît culmile vieții de odinioară pe cuprinsul unor continente care au fost strîns unite între ele.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Mă impresionează şi mă cutremură deopotrivă imaginea unor cărări singuratice, pe astfel de culmi şi în astfel de păduri.

Curajul de a purcede la crearea unei opere noi nu poate ţîşni decît din convingerea profundă că am descoperit un mod de a trăi, care pînă atunci ne fusese necunoscut.

1949.

•

În clipele cînd lucrează, scriitorul devine cel mai tăcut şoarece de biserică; el se fluidifică nu numai pentru urechile altora, ci mai ales pentru propriul său auz pentru a nu fi stingherit de vuietele vieţii lui personale, pe care doreşte să le elimine. Ca urmare, literele pe care le face sînt minuscule; scîrţîind, peniţa ar putea începe să pălăvrăgească.

1950.

•

CU PRIVIRE LA TEORIA: A CREIA DIN NIMIC. La început a fost cuvîntul; din el, purcedem, către el tindem. Existenţa scriitorului nu poate fi concepută, aşadar, decît pe plan universal.

1948.

•

Realizarea unei opere ne aruncă într-o atît de acută stare de epuizare, încît devenim capabili de orice prostie; în schimb, o noapte de dragoste deplină reinstaurează inteligenţa pe locul ce i se cuvine.

1949.

•

Scriitor e doar acela care refuză — mai mult, căruia îi este imposibil — să înţeleagă altfel lucrurile decît printr-un element al gramaticii.

1950.

•

Limba nu se naşte decît din percepţii cu valoare universală; îngrădirea limbii ucide cu premeditare percepţiile. Limba şi adevărul nu numai că se condiţionează reciproc, dar pot fi considerate ca fiind identice.

1948.

•

Chiar dacă ai străbătut mii de kilometri, mergînd pe o cale greşită, este deajuns să străbaţi, chiar de la începutul începutului, cîţiva centimetri ai unei căi judicioase, pentru a putea demonstra că ai înţeles ceva.

1948.

•

A TRĂI «INTENŢIONAL»?... Fiecare intenţie, fiecare avînt care duce la risipă de energie, destramă marginile existenţei pure din noi şi tulbură adevărul. În urma norului de praf stîrnit de aceste avînturi, începe goana după justificări; acestea însă — poate fiindcă pămîntul e rotund — sfîrşesc în liniştea iniţială, dezbrăcată de orice tendinţă, despre care Alfred de Vigny spunea că ea singură este măreaţă, restul fiind slăbiciune.

1947.

•

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Preocupările istoricului se rezumă exclusiv la faptele care s-au petrecut, adică la acele circumstanțe de timp și relații generale, în ciuda cărora, felul de viață și destinul individual au izbutit totuși să se impună. Ca urmare, romanul istoric apare lipsit de sens, deoarece el are drept obiect lucrurile lipsite de importanță, ceea ce duce în mod implicit la anularea muncii scriitorului.

Romancierul nu este o ființă care zugrăvește epoca sa, nici privită prin prisma detaliilor, nici prin obiectivul temporalității, ci mai degrabă o ființă care demonstrează că în ciuda condițiilor istorice din epoca sa, viața și expresivitatea au putut dăinui.

1944.

•

METAFORĂ PENTRU CREDINȚĂ. Doctul respectă gramatica, scriitorul o posedă. Ei se comportă față de limbă ca liber cugetătorul și piosul față de credință.

1947.

•

A GÎNDI ȘI A SCRIE. Deoarece unui scriitor îi este indiferent ceea ce gîndește și scrie, atunci cînd e vorba doar de felul cum gîndește și cum scrie — adică logic sau sucit, exact sau întortochiat — gîndească-se totdeauna, dacă gîndește (ceea ce ar trebui să facă mereu !) la opera pe care ar vrea s-o termine. « Pentru a putea scrie repede, trebuie în prealabil să cugeți mult, trebuie să porți cu tine problemele care te frămîntă, fie că te plimbi, ești în baie, la restaurant sau chiar la vreo iubită», spune Baudelaire (în «Sfaturi către un tînăr scriitor»).

Uneori însă ne vin idei, te miri de unde, întocmai cum un rîs sau o pisică sălbatică apar sărind dintr-un pom sau ca un șarpe uriaș, care descolăcindu-se dintr-un tufiș, începe să se tîrască.

În asemenea ocazii nu trebuie să fim trîndavi, ci să sesizăm de îndată problemele, cîtă vreme mai păstrează căldura crisalidei în care au dormitat pînă atunci. Nu trebuie să înfrînăm, nici să încătușăm mobilitatea spiritului doar de dragul unui program.

« Mais pour ne pas perdre le fil? »[1]. *În acest caz, acel « fil » trebuie să existe adînc îngropat în noi, asemenea unui cablu transoceanic care înmănunchează toate firele secundare. Trebuie să ne împrospătăm zilnic intențiile. Dacă intențiile noastre nu sînt capabile să cuprindă toate improvizațiile, înseamnă că nu au avut nici o valoare, adică nu au fost îndeajuns de adînc sădite în noi, nu ne-am jertfit suficient de sincer pentru ele, le-am purtat în noi doar în vederea realizării unor planuri și a unor scopuri, asemenea unor intenții burgheze, aș spune. N-am fost în stare să pierim o dată cu ele, ci le-am zăvorît în dosul unor gratii, îndată ce ne-am eliberat de chinul orelor de muncă; nu am izbutit să le îngropăm într-atît de adînc în noi, încît să facă impresia că s-au rătăcit în străfundul ființei noastre. Fiindcă de acolo, din acele străfunduri unde funcționează adevăratul mecanism al gîndirii, ele ar fi putut trimite oricînd la suprafață emisari și copoi care mișună în inconștient, pentru a ajuta conștiința — acest copil al amiezelor înalte — să descopere, ceea ce ea nu poate descoperi bîjbîind în întuneric.*

1946.

•

---

[1] În franțuzește, în original (n. tr.).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Minciuna este un gen de entuziasm a cărei primă şi tacită premiză este negarea tendenţioasă a percepţiilor cu valoare universală.

1948.

•

LIBERTATE. *Ceea ce înţeleg azi prin libertate este, în esenţă, eliberarea de minciună.*

1948.

•

Fiecare minciună, indiferent de lungimea picioarelor ei, e fulgerător urmată de o pedeapsă: imbecilizarea mincinosului.

1948.

•

Există două feluri de a fi tînăr: primul, cînd încă nu dispui de nimic; al doilea cînd eşti dispus să dai cît mai mult.

1944.

•

La fel galopează un cal fie că-l poartă pe erou în luptă, fie că-l salvează pe cel laş din ea.

1947.

•

Între lumea unui sfînt şi neant se ridică un zid impenetrabil. Între lumea omului care trăieşte şi neant există un perete subţire din cristal maleabil care poate fi împins dincolo de punctul zero.

1947.

•

FANTASMAGORIE. *Există fantasmagorii care ţin cu tot dinadinsul să devină realităţi pînă în cele mai mici amănunte; accesul lor în realitate le este interzis, totuşi, datorită originii lor.*

Fantasmagorie. *Există intenţii reale care nu vor, cu nici un preţ, să devină realităţi; cele mai mici amănunte stingheresc drumul lor; şi totuşi, pînă la urmă, li se deschide poarta spre realitate, tocmai datorită originii lor.*

1948.

•

ÎNDOBITOCIRE SAU ILUMINARE PRIN DRAGOSTE. *Stă în puterea dragostei să ne deschidă ochii sau să ne orbească. Totul e în funcţie de multiplele planuri pe care se dezvoltă acest sentiment. Pe plan inferior, dragostea este aproape sinonimă cu ura, care, se ştie, orbeşte.*

1947.

•

Cel mai eficace organ aperceptiv al omului este erotica şi cu toate acestea, ea e fereastra spre viaţă pe care o mîzgălim cel mai mult. Cel care ar dori să-i redea transparenţa, ar trebui să atingă stadiul virginal, chiar dacă ar avea şaptezeci şi şapte de ani.

1950.

•

Spune-mi: vrei să sări peste acest om, ca peste o stavilă? Umbra îl însoţeşte, îl urmează: e continuitatea. Or de cîte ori scriu sau vorbesc, ea îmi apare în faţă ca

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

umbra unui dispărut proiectată pe un zid. O văd numai eu însă, nu și ceilalți. Cîndva își avea și ea un loc bine stabilit (o umbră dragă, cu trăsături cunoscute). Eu nu-l mai am. Dacă e vorba, așa cum a spus-o cu brutalitate Strindberg, ca fiecare dintre noi să ducă un cadavru la bord, prefer ca acesta să fie al meu.

1949.

•

Trebui să poți depăși lumea, pentru a putea trăi în ea. De cele mai multe ori însă, atingînd acest stadiu, nu mai sîntem decît niște cadavre.

1945.

•

E preferabil să comiți toate greșelile posibile chiar în clipa cînd iei startul, fiindcă în cel mai rău caz, te alegi de la început cu vînătăile inerente sau cu un ochi în mod conștient învinețit, lucruri pe care de data aceasta ai izbutit să le eviți, decît să cazi în nas pe un drum neted și în plină cursă, împiedicîndu-te în propriile-ți picioare, după un start luat cum trebuie.

1950.

•

Pagubele pe care ți le pricinuiește un prieten sînt uneori tot atît de mari ca foloasele pe care ți le aduce un dușman.

1949.

•

PLICTISEALA. Plictiseala trebuie suportată cu pacientă și consumată cu chibzuială. Ea deschide două porți: una, spre neant, cealaltă, în gol, adică spre imposibilitatea absolută sau în tezaurul marilor noastre posibilități. Modul actual de a trăi este plictiseala greșit înțeleasă.

1948.

•

Dacă am putea privi propria noastră viață, oasele și mușchii ei, așa cum un negutător de sclavi își privește marfa, ne-am putea da seama foarte repede că nu prea există nimic în ea.

1950.

•

SCRISORI. Astăzi am făcut ordine printre scrisorile iubitei. În timpul acestei îndeletniciri, am uitat cu totul ce m-a îndemnat s-o fac, iar din scrisori se ridica mireasma respirației unei făpturi. Ea a făcut să se lărgească slabele fisuri ale dorințelor, care s-au prăbușit în cele din urmă. E o făptură din epoca lui Adalbert Stifter, atît în ceea ce privește miresmele, scrisul, florile dăruite, claritatea și puținătatea tonurilor care-i constituie acordurile. Ceva asemănător cu un țîrîit de greere care stăruie în urechi: dragoste. O dragoste mare într-un cadru restrîns: cămin, grădină, muncă, imnuri venind dinspre biserică, fluturi zbenguindu-se la fereastră, o duminică solitară petrecută în casă, cînd gîndurile ei veneau spre mine. Și totuși, de pe la sfîrșitul anului trecut, n-am mai primit nici o veste de la ea.

1947.

•

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

EROTISM ȘI SEXUALITATE. Se poate întîmpla să înșelăm propria iubită absentă cu imaginile pe care dorințele noastre le-au făurit. Prinse de vîrtej, aceste dorințe, asemenea frunzelor smulse din coroanele copacilor se amestecă de îndată ce cad, cu frunzișul împrăștiat mai înainte pe tărîmul amintirilor. Nu mai poți recunoaște ceea ce a aparținut teiului sau arțarului, vreau să spun, unei blonde sau unei brune. Smulse de pe copacul pe care au crescut, frunzele acestea sînt purtate de vînt și decolorate de pașii foșnitori ai toamnei, care le amestecă de parcă ar avea de-a face cu pleava și paiele din hambarele unor simple desfătări.

ȘI UN COROLAR: De fapt, în cazul de mai sus, sîntem mai degrabă infideli față de fidelitate, decît față de femeia la care, în clipa aceea, ne gîndim cu ardoare...

1947.

•

Dorim, vreme îndelungată, ca o rană să se vindece. Și ea se închide în cele din urmă. Cicatricile dispar. Totul se netezește. Nu se mai cunoaște nimic. Exact în aceeași clipă însă ne dăm seama că de pe paleta sufletului ne lipsește culoarea care ne ajută să recunoaștem că durerile nu au fost chiar atît de neplăcute și nici deznădejdile lipsite de delicii.

1950.

•

Cînd jugul devine prea greu, omul încearcă să distrugă totul. Își face chiar o religie din această tendință de a distruge. Pînă la urmă însă, vrînd-nevrînd, își dă seama că nu a făcut altceva decît să renege viața pe care pornise s-o salveze sau cel puțin s-o facă mai ușoară.

1949.

•

Alergăm în căutarea unei decizii. Apoi o găsim. Și atunci începe goana în urma ei. O ajungem, dar constatăm că ea este aceea care ne-a modelat, ea e aceea care ne-a luat-o înainte iar noi sîntem cei care am rămas în urma ei.

1949.

•

« Numai liniștea e măreață, restul e slăbiciune », spune Alfred de Vigny. Fost-a el oare un poet atît de mare încît să-și dea seama de profunzimea cuvintelor sale? Trebuie să ne împrietenim într-atît de mult cu liniștea, încît s-o putem accepta cu cea mai perfectă liniște sufletească.

1949.

•

Într-o lume a vidului, în interiorul unei sfere, totul se clatină, se răsfrînge strălucind, în pereții curbați... O nepătrunsul! Parcă ne năpădește o pădure fără limite, iar tufele spinoase, încîlcite, pătrund în noi.

1950.

În românește de L. VOITA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MICHAEL SPRINGER

Cine este « om » în adevăratul înțeles al cuvîntului

« Melzer sau profunzimea anilor », astfel își subintitulează Doderer romanul *Strudelhofstiege* care i-a confirmat, pe bună dreptate, faima de romancier. Romanul este în același timp expresia sintetică, elocventă, a tuturor temelor autorului, începînd cu romanul *Crima pe care o comitem cu toții* și terminînd cu *Cascada de la Slunj*. Eroii lui Doderer sînt în genere oameni mediocri, fără preocupări înalte, cu profil moral incert, tipuri incolore, totdeauna în acord cu mediul ambiant, evitînd orice zguduire, într-un cuvînt, oameni cu orizont mărginit. Astfel de oameni, conștiincioși pînă la despersonalizare, goi sufletește, au asigurat funcționarea fără greș a complicatului aparat birocratic al vechei monarhii danubiene, dar tot ei pot constitui, în oricare alt stat, masa ideală a slugilor plecate. Din categoria acestora face parte și Melzer.

Creînd astfel de eroi, Doderer subliniază în mod indirect, dar pregnant, că indivizi de soiul acesta sînt foarte departe de noțiunea de « om », dar că totuși ei pot deveni oameni. Procesul de umanizare nu ține seama niciodată de vîrstă, ca în cazul consilierului Zihal.

Cum poate deveni, deci, cineva « om »? Prin « profunzimea anilor » sau, mai concret, prin valorificarea amintirilor. Aceasta nu înseamnă nicidecum o retranșare melancolică în trecut, ci o actualizare a trecutului, un proces prin care experiențele acumulate se transformă, printr-o mutație de valori, în îndreptar pentru prezent. Doderer, se știe, și-a început cariera ca istoric. De unde altundeva, dacă nu din istorie putea el să-și extragă convingerea că trecutul este un larg domeniu de învățături ce pot fi folosite în prezent? Această convingere, fie că e valabilă sau nu pentru istoria omenirii, în întregul ei, pentru istoria omului, luat în parte, este peremptorie. Și tocmai acest lucru încearcă Doderer să demonstreze prin personajele romanelor sale. Surprinși în plin proces de devenire — de altfel toate romanele lui Doderer sînt *Bildungsromane* — eroii aceștia nu sînt lipsiți întrutotul de facultățile intelectuale superioare, dimpotrivă, au sumedenii de cunoștințe și prieteni, sînt bine văzuți în societate, parcurg încet dar sigur treptele ascensiunii sociale, uneori prin forța împrejurărilor, sînt funcționari sau ofițeri, cărora, spre propria uimire, le cade în brațe și cîte o femeie. În ciuda acestor succese se simt stingheri; în fața vieții se comportă ca niște studenți întîrziați. Se mișcă în zona de influență a unor prieteni ciudați, care, prin felul lor de a fi nu au nici un fel de chemare morală și, în situații normale, nici n-ar putea exercita o influență. Un asemenea tip este bunăoară prietenul lui Melzer, căpitanul de cavalerie, un fluierăvînt, lipsit de caracter, sau mai bine zis, cu un caracter drăcesc care, pe deasupra, folosește în discuții dialectul nordic german, ceea ce îl face și mai antipatic în rîndul multor austriaci. Lui Melzer însă i se oferă nenumărate prilejuri de a face carieră cu ajutorul ocult al femeilor, dar dintr-un sentiment de nehotărîre, de slăbiciune, de apatie, el nu exploatează atari situații. Se mulțumește doar cu evocarea unor amintiri: o vînătoare de urși în tovărășia unui prieten adevărat, un conce-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

diu petrecut în munţi, clipe care i-au adus într-adevăr fericirea, de care însă nu a fost conştient la momentul oportun. Şi atunci, iniţial fără să-şi dea prea bine seama, printr-un transfer mental, începe să măsoare prezentul în funcţie de amintiri: imaginea tovarăşului de vînătoare e calchiată de aceea a ofiţerului, prezenţa reală a unei femei se suprapune cu o imagine de neuitat păstrată în amintire. Aceste acroşări în trecut, sprijinite de leit-motivul peisagistic al scării Strudelhof din Viena, dobîndesc o importanţă atît de mare, încît, pînă la urmă, ele se transformă, prin opoziţie cu realitatea, într-o dramă reală.

Trezirea la demnitatea umană se produce fie în urma unui şoc întîmplător din afară, fie în urma unui act voluntar ca acela în care Melzer trebuie să dea primele ajutoare unui prieten accidentat. De altfel, personajele principale ale romanelor lui Doderer sînt totdeauna «asistate» de «oameni adevăraţi», care ştiu să ajute la momentul oportun. Deci, om în adevăratul înţeles al cuvîntului, nu poţi deveni decît alături de alţi oameni.

Dar cum arată un «om»? S-ar putea spune că el trebuie să fie un fel de «gentleman». Indicii de anglofilie există îndeajuns de multe la Doderer. În *Strudelhofstiege*, o lungă discuţie este închinată problemei dacă Austro-Ungaria nu ar fi trebuit să se alieze mai strîns cu Anglia, nu numai din afinitate cu felul de viaţă imperial, ci şi pentru a evita izbucnirea războiului mondial. Eroii lui Doderer se îmbracă mai totdeauna după moda engleză, fumează tutun englezesc. Oamenii în devenire sînt indivizi temperaţi, amabili, manieraţi, au simţul onoarei foarte dezvoltat, nu bîrfesc femeile. În vecinătatea lor simţi miresmele apei de toaletă, al tutunului de pipă şi al parfumului, întocmai ca în preajma gentlemanilor englezi. Iar ceea ce-i caracterizează din punct de vedere moral, ceea ce le conferă siguranţă de sine constă în faptul că nu vor să fie un pilon înfipt în realitate ci trăind cu rădăcinile în trecut, consumînd capitalul propriei lor distincţii, al şirului de strămoşi, care reprezintă o pavăză în faţa disoluţiei prezentului.

Despre un astfel de ideal s-ar putea spune, nu fără dreptate, că este un ideal îndeajuns de obtuz, dacă nu chiar reacţionar. După transformarea sa, Melzer, se căsătoreşte cu o femeie ştearsă, pentru a duce o viaţă tihnită, retrasă, fericită ca în povestirile lui Adalbert Stifter. O atare părere ar fi întemeiată dacă nu i s-ar opune umorul specific al lui Doderer, ce caricaturizează o astfel de viaţă în însăşi substanţa ei, ducînd ironia pînă la absurd. Modul de viaţă în sine şi pentru sine este biciuit prin hohote de rîs în faţa comportamentului eroilor puşi în situaţii hilare, şi în romanul *Crima pe care o comitem cu toţii*, în scena unde consilierul îmbrăcat în frac, cu pantalonii sumeşi, cu picioarele goale şi ţinînd încălţămintea în mînă aleargă spre apa rece a pîrîului pentru a-şi răcori picioarele încălţate în pantofi prea strîmţi. Cu aceeaşi ironie este prezentat în *Merovingienii*, Childerich von Bartenbruch a cărui virilitate şi goană după femei, a cărui ură faţă de oameni şi tendinţă de a schimba radical lumea îi oferă lui Doderer pagini de suculentă satiră. Purtătorul de cuvînt al autorului este doctorul Döblinger; acesta trăieşte ca un înţelept care, printr-o ataşare cît mai puternică de prezent, folosind comoara de înţelepciune pe care a acumulat-o de-a lungul vieţii, a înţeles sensul istoric al existenţei. Prin atitudinea şi felul de a fi al acestui erou, Doderer demonstrează că omul în genere nu poate deveni «om», în adevăratul înţeles al cuvîntului şi să privească împăcat viitorul decît în cazul cînd va şti să se desprindă rîzînd de balastul trecutului, ironizînd tot ceea ce e vetust şi fanat în propria sa existenţă. Trecutul este o comoară doar în cazul cînd sînt dezgropate aspectele lui pozitive, creatoare. Şi acest lucru nu este posibil decît prin capacitatea de a mînui o armă la dispoziţia omului superior: umorul.

Exclusivitate Secolul 20

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MIHAI ISBĂŞESCU

Un « credincios al vieţii »

Conferenţiind cîndva, prin 1936, despre « poeţii de azi », Robert Musil îşi începea causeria cu fraza: « Întrucît urmează să vorbesc despre « poet » şi despre « azi », îmi va fi uşor să încep, de vreme ce pot afirma liniştit că nu ştim ce sînt nici unul nici altul. ». Astfel definea un aspect al specificului literaturii austriece, care, ca orice poezie autentică, nu este facilă şi nu poate fi înţeleasă din zbor sau disecată pur şi simplu în planuri unice, diacronice ori sincronice, deoarece toate structurile ei esenţiale sînt fenomene complexe ale unei continuităţi dialectice. Este o trăsătură care explică de ce mulţi scriitori austrieci, de reală valoare, au rămas închişi într-o limitare de crisalidă, pînă cînd vreun spirit mai perspicace — dotat cu răbdare şi perseverenţă şi încercat în ale suferinţei şi ştiinţei — i-a scos din coconi şi i-a făcut să-şi afle locul, ca fluturi multicolori şi strălucitori, dar nu efemeri, pe azuriul depărtărilor eterne ce constituie firmamentul patrimoniului permanent al literaturii universale. Aşa s-a întîmplat cu un *Adalbert Stifter* care a fost dezvăluit lumii de Fr. Nietzsche, sau cu *Johann Nestroy* redescoperit de Thornton Wilder. Aşa s-a întîmplat, într-un sens, şi cu *Heimito von Doderer*, care a debutat îndată după primul război mondial — cu volumul de poezii *Uliţe şi peisaj* (Gassen und Landschaft, 1923) şi cu romanul *Breşa* (Die Bresche, 1924) — dar care, din cauza caracterului sporadic şi, pînă la un punct minor al manifestărilor sale literare, a rămas în umbra unei glorii, ce avea să-i revină din plin, abia după 1945, cînd, risipindu-se negurile, au început să se străvadă dimensiunile monumentale şi structurile subtil complexe ale operei sale. Doderer reprezintă un punct final — pentru clipa de faţă — al evoluţiei romanului austriac contemporan ilustrat de Franz Werfel, Franz Kafka, Robert Musil, Hermann Broch, Hugo von Hofmannsthal, Elias Canetti şi George Saiko.

Născut la 5 septembrie 1896 lîngă Viena, la castelul Weidlingen, ca fiu al unui celebru constructor de căi ferate alpine, Doderer are o genealogie complicată, în care alături de strămoşii austrieci, figurează şi germani, francezi şi unguri, ba chiar o înrudire de departe cu Nikolaus Lenau. Anii de copilărie şi de şcoală petrecuţi în mediu citadin, cariera de ofiţer începută la nouăsprezece ani, dar curmată foarte curînd, în 1916, printr-un prizonierat de patru ani în Siberia, studiile ulterioare de istorie la universitatea din Viena, încheiate cu o teză de doctorat asupra izvoarelor istoriei medievale — toate acestea au determinat coordonatele şi substanţa omului, scriitorului şi operei. În firea şi creaţia lui Doderer, talentul strategic al ofiţerului se împleteşte cu erudiţia de medievist şi de membru pe viaţă al Institutului pentru cercetarea istoriei austriece. Iar limba lui — după cum s-a remarcat pe drept — are o gramatică anterioară lui Luther, căci după

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Luther Germania vorbeşte altă limbă decît Austria, care nu cunoaşte dualul bavarez, nu gîndeşte filozofia idealismului german şi nu dă expresie scindării realităţii în sfere total disparate. În răstimpul dintre cele două războaie, după romanul *Breşa* — cu subtitlul « O întîmplare în douăzeci şi patru de ore » — Doderer mai scrie *Taina imperiului* (Das Geheimnis des Reichs, 1930), un roman alcătuit din trăirile prizonieratului său în anii războiului civil din URSS, şi eseul *Cazul Gütersloh* (Der Fall Gütersloh, 1930), în care îşi exprimă adeziunea la educaţia estetică a pictorului şi poetului Albert Paris Gütersloh, prietenul şi maistrul său întru literatură. Cum va rezulta şi dintr-un alt eseu ulterior, *Bazele şi funcţiunea romanului* (Grundlagen und Funktion des Romans, 1958), pentru Doderer elementul determinant al prozei de mare amploare nu este conţinutul, ci forma, limba; romanul nou, cu însuşirea lui universală de-a cuprinde toate ştiinţele, reprezintă pentru Doderer o « ştiinţă despre viaţă » (eine Wissenschaft vom Leben), o « soră epică a muzicii », o « simfonie orchestrală » care-l constrînge pe autor la inventarea unor noi mijloace de expresie. Totuşi, Doderer, nu este mai puţin şi un reprezentant strălucit al romanului psihologic-social, în care fresca de epocă se întregeşte caleidoscopic dintr-o stufoasă şi nespus de variată tipologie umană. Aşa ne apare în demascarea dostoievskiană a lumii burgheze din romanul *O crimă, pe care o comite fiecare* (Ein Mord, den jeder begeht, 1938), unde, în ciuda compoziţiei întrucîtva încă forţate, izbuteşte să realizeze unele pagini magistrale, descriind dezvoltarea psihologică a unui tînăr de familie bună, care încearcă, după mulţi ani, să clarifice misterul sinuciderii propriei sale surori şi descoperă, cu surprindere, propria sa parte de vină. Tot aşa ne apare şi în romanul baroc *Un ocol* (Ein Umweg, 1940), o poveste din anii de după sfîrşitul războiului de treizeci de ani: un soldat eliberat şi condamnat pentru crimă, este scăpat de la spînzurătoare de o tînără ţărancă, hotărîtă să-l ia de bărbat, dar sfîrşeşte tot prin ştreang, după ce-l ucide pe contele spaniol care ajutase la graţierea lui şi care se îndrăgostise de tînără ţărancă. Acest roman reprezintă, prin titlu şi temă, o caracteristică a vieţii şi operei scriitorului: realizarea omului pe cale ocolită — temă ce revine neîncetenit şi creşte o dată cu el.

Adevăratele calităţi ale romancierului Doderer se evidenţiază însă abia după al doilea război mondial, pe care-l trăieşte din nou sub arme, din 1940 pînă în 1946. Istoricul medievist respinge acum viaţa, în care « niciodată nu înfăptuim ceea ce intenţionăm propriu-zis » şi caută un ajutor — pentru propria-i viaţă şi pentru viaţa cititorului — în elementul artistic şi în istorie, mai ales contemporană. Istoria este pentru el prezent şi, totodată, prezentul este istorie, adică ştiinţa viitorului, cercetarea posibilităţilor unei vieţi noi, pline de sens, sub semnul auto-răspunderii omului. Doderer apare iarăşi ca strateg în slujba umanităţii şi exploatează bătăliile trecutului apropiat, ca şi cîmpurile de bătălie din profunzimile omului însuşi; pentru asta recurge la ceea ce numeşte « a doua realitate » a lumii ideilor şi sistemului de gîndire obligator pentru toţi oamenii (care i se pare că duce însă, în mod practic, la « doctrinarism, reformism şi, în cele din urmă, la totalitarism »); dar o face fără spirit critic şi în sensul unei glorificări a « vremurilor bune de demult », cu respingerea revoluţionarismului ca un act de « demonie », ce duce la « salturi în timp ». Cîmpul de operaţii al bătăliilor trecutu-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

lui şi viitorului este marea metropolă, Viena, pe care o descrie minuţios, într-o infinitate de aspecte şi medii, de la palatul aristocratic pînă la hotelul camerelor cu ora, de la direcţia marilor bănci pînă la cafeneaua de periferie, de la terenurile de tenis pînă la munca în complicatul sistem de canalizare, fără a omite vreo clasă, pătură sau categorie socială. Dacă în nuvela umoristică şi melancolică *Ultima aventură* (Das letzte Abenteuer, 1953), incursiunea în istorie ne poartă cu nostalgie în vremea cavalerilor medievali, cele trei romane postbelice din ciclul « Demonii » — *Scara Strudlhof sau Melzer şi adîncimea anilor* (Die Strudlhofstiege oder Melzer und die Tiefe der Jahre 1950), *Ferestrele luminate sau cum a devenit om consilierul Julius Zihal* (Die erleuchteten Fenster oder die Menschwerdung des Amtsrats Julius Zihal, 1951) şi *Demonii* (Die Dämonen, 1956) — se concentrează asupra societăţii austriece din primele decenii ale veacului nostru. Preludiul sau « rampa » ciclului îl constituie *Scara Strudlhof*, un roman social, sentimental, conjugal şi de formaţie, ale cărui douăzeci de personaje — diplomaţi şi ofiţeri, burghezi înnobilaţi şi noi parveniţi, oameni de afaceri şi funcţionari, meseriaşi şi camerişti, femei şi copii — deapănă destinele şi viaţa a două generaţii, din anii 1910—11 şi 1923—25. Acţiunea şi personajele din vechea monarhie imperială şi din noua republică postbelică gravitează în jurul morbidului fost maior şi actual consilier administrativ Melzer care nu are « nici măcar o raţiune civilă » şi care, după o cale plină de ocolişuri, devine « un om simplu » — « cel mai greu lucru ce poate fi cineva » — atmosfera sumbră a romanului terminîndu-se ironic într-o amuzantă seninătate idilică. *Ferestrele luminate* este un fel de « adnotare spirituală şi plină de umor al întregului ciclu » întreprinsă cu o tehnică narativă tributară lui Jean Paul, Stifter, Joyce, Musil şi Broch, Raabe, Proust, ca şi în precedentul roman, de altfel. Umanizarea fostului consilier administrativ Zihal se petrece în clipa cînd este pensionat, după patruzeci de ani de trudă, ca « o rotiţă minusculă » în imensul angrenaj funcţionăresc al chezaro-crăieştii monarhii dunărene: ridicat de destin pe « culmi neîngăduite » — observarea cu luneta, din noua-i locuinţă de la etajul IV, a vieţii intime a vecinilor — este « lăsat să cadă din nou » şi să dobîndească de soţie o oficiantă şefă de la poştă, dăruită de altfel cu toate farmecele feminine. Capodopera acestui ciclu şi a întregii creaţii a lui Doderer este, indiscutabil, *Demonii*, cu subtitlul: *După cronica consilierului de secţie Geyrenhoff*, un roman a cărei gestaţie a început din anul 1931, primele trei părţi fiind gata în 1937. Acţiunea acestei stufoase « Comedii umane » pline de umor şi saturate de ironie — deşi de-o uscăciune epigramică — se desfăşoară, cu incursiuni retrospective, din anii 1926—27 pînă la începutul veacului, integrînd trecutul în prezent. Cele aproape cincizeci de personaje din aristocraţie şi lumea interlopă, din marea finanţă şi burghezie, din mediul artiştilor şi al muncitorilor — în parte aceleaşi din *Scara Strudlhof* — îşi împletesc destinele într-o vastă frescă a decadenţei, surprinsă şi zugrăvită pe axele de referinţă ale timpului şi spaţiului şi convergînd spre memorabilul incendiu al Palatului de Justiţie din Viena (15 iulie 1927), care a fost provocat de reacţiunea austriacă şi care a prilejuit o baie de sînge pentru muncitorii vienezi. Această operă a unui « credincios fanatic în viaţă », pentru care şi « perspectiva transcendentă trebuie să fie realizată în viaţa pămîntească », este — în intenţia autorului — o victorie asupra acelei « refugieri în a doua realitate » de care vorbeam mai sus, asupra « refu-

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

gierii în totalitar și utopic », pentru că « sensul vieții — dacă trebuie să aibă unul — » este, pentru Doderer, faptul că « omul să se regăsească el însuși și să se împace cu destinul ». Numai că — în ciuda autenticității imaginilor zugrăvite și a incisivității critice cu care surprinde simptomele decadenței lumii burgheze capitaliste — perspectiva lui Doderer asupra vieții și lumii este întunecată de o viziune catastrofică a « erei maselor » ce începe și în care întrezărește un lanț de cataclisme viitoare, inaugurat de tendențios zugrăvita acțiune revoluționară a muncitorilor austrieci din iulie 1927.

După cele peste două mii cinci sute de pagini ale acestui ciclu, Doderer demonstrează în *Trîmbițele Ierihonului* (Die Posaunen von Jericho, 1958) cum se poate realiza în doar șaizeci de pagini o sinteză fericită de adăstare descriptivă asupra obiectului și de progresare rapidă și concentrală a acțiunii.

În 1962, Doderer, își uluiește cititorii prin unic strania documentare a teoriei privilegiului formei asupra conținutului, pe care o întreprinde în așa-intitulatul « roman » *Merovingienii sau familia totală* (Die Merowinger oder Die Totale Familie). Aici imaginează povestea « dubioasă și scabroasă » a unui descendent contemporan al Merovingienilor, un moșier care, bîntuit de ideea « totalității familiei » în care dreptul de moștenire trebuie să revină primului născut, devine, printr-o serie de « căsătorii rătăcite », propriul său tată, bunic, socru și ginere, pînă cînd castrarea pune capăt la toate. Această afabulație pretinsă « strict științifică », dar în fond satiric-parodistică, este o demascatoare diagnosticare a epocii și societății capitaliste contemporane, o demascare în care clocotește « ura adîncă împotriva erei noastre », deși critica literară n-a putut cădea de acord în precizarea obiectivelor acestei « uimitoare și strălucitoare realizări artistice », în care se definește esența filozofiei lui Doderer: « a gîndi în conformitate cu viața, dar a nu trăi conform gîndirii ».

Încununarea operei lui Doderer trebuia s-o reprezinte un *Roman Nr. 7*, conceput ca o compoziție în patru părți simfonice, menită să înfățișeze « ceea ce s-a întîmplat în ciuda istoriei » cu intervalul dintre 1880 și 1960. Prima parte, fragmentul independent *Cascadele de la Sluny*. (Die Wasserfälle von Sluny) a apărut în 1963. Moartea l-a surprins la 23 decembrie 1966, puțin după ce împlinise șaptezeci de ani și în timp ce lucra la partea a doua. Înainte de moarte, a mai apucat să vadă apariția unei culegeri de șase « capodopere nuvelistice absolute », *Sub stelele negre* (Unter Schwarzen Sternen), în care, alături de nuvela care a dat titlul volumului, se cuprinde și savuroasa « humorescă » *Trîmbițele Ierihonului*.

Dacă la aceste romane și nuvele mai adăugăm un al doilea volum de versuri mai mult epigramistice decît lirice, *Un drum în întuneric* (Ein Weg im Dunkeln, 1957), și jurnalul scriitorului din anii 1940—1950, *Tangente* (Tangenten,1964), avem conturată, în linii generale, opera unui mare — deși mult și contradictoriu discutat — prozator cu vădite înclinații nu atît spre adîncire psihologică, cît mai ales spre factologie și formă. Nimic nu poate caracteriza mai bine creația literară a lui Doderer — distinsă, între altele, cu Marele premiu de Stat al Austriei și cu candidatura la Premiul Nobel — decît propriile sale cuvinte: « Adevăratul povestitor nu este cel ce se dovedește mai inventiv decît viața, ci acela care se pricepe să citească mai bine din ea ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ERNEST HEMINGWAY

FIESTA

SOARELE RĂSARE, SOARELE APUNE

roman

partea II

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CAPITOLUL 11

Cînd, după ce terminasem prînzul, am ieşit cu geamantanele şi legătura de undiţe ca să pornim spre Burguete, în piaţă era o fierbinţeală ca de cuptor. Cîţiva călători se urcaseră pe imperială, iar alţii se căţărau pe scară. Bill s-a suit numaidecît, şi Robert s-a aşezat lîngă el, ca să-mi ţină locul, iar eu m-am întors la hotel să iau două sticle de vin să le avem pe drum. Cînd am ieşit din hotel, am văzut că autobuzul se umpluse de călători. Bărbaţi şi femei se aşezaseră pe toate geamantanele şi lăzile aflate pe imperială, şi sub dogoarea soarelui femeile îşi făceau vînt într-una cu evantaiele. Era cumplit de cald. Robert se dădu jos şi m-am aşezat în locul pe care mi-l păstrase, pe singura bancă de lemn ce se întindea de-a lungul imperialei.

Robert Cohn rămase în umbra arcadelor, aşteptînd să ne vadă plecaţi. Un basc şedea pe jos chiar lîngă noi, sprijinit cu spatele de picioarele noastre şi ţinea în poală un burduf mare de piele, umplut cu vin. Ne oferi burduful şi mie şi lui Bill, dar cînd l-am dus la gură să beau, imită atît de bine şi de brusc sunetul unui claxon de automobil, încît am vărsat puţin vin şi toată lumea a început să rîdă. Bascul îşi ceru iertare şi mă rugă să beau încă o dată. Ceva mai tîrziu din nou imită claxonul şi mă păcăli pentru a doua oară. Se pricepea de minune la isprava asta. Bascilor le plăcea grozav. Bărbatul aşezat lîngă Bill îi tot spunea ceva pe spanioleşte, şi cum bietul băiat nu înţelegea nimic, îi oferi una dintre sticlele de vin. Dar spaniolul o dădu cu mîna la o parte. Zicea că e prea cald şi băuse prea mult la prînz. Cînd însă Bill i-o oferi pentru a doua oară, trase o duşcă zdravănă şi pe urmă sticla trecu de la unul la altul, pe la toţi cei aflaţi în partea aceea a autobuzului. Toţi gustară din sticlă cu multă bunăcuviinţă, după care ne ziseră s-o astupăm şi s-o punem deoparte. Pe urmă cu toţiine poftiră să bem din burdufele lor. Erau ţărani în drum către regiunea de dealuri.

În cele din urmă, după ce mai auzirăm vreo două imitaţii de claxon, autobuzul se urni din loc, Robert Cohn ne salută fluturînd din mînă şi toţi bascii îi înapoiară salutul. De îndată ce ieşirăm pe drumul din afara oraşului, se făcu răcoare. Era o plăcere să mergi la înălţimea aceea, chiar pe sub ramurile copacilor. Autobuzul înainta cu viteză mare stîrnind un curent de aer răcoritor, şi în vreme ce goneam pe drum la vale, lăsînd praful să pudreze copacii, în urmă ni se arăta, printre copaci, încîntătoarea privelişte a oraşului înălţat pe malul prăpăstios al rîului. Bascul sprijinit de genunchii mei arătă într-acolo cu gîtul burdufului şi ne făcu semn cu ochiul. Clătină din cap.

— Frumos tare, nu?

— Bascii ăştia sînt adorabili, zise Bill.

Bascul sprijinit de picioarele mele era ars de soare şi avea culoarea pielii ca de şa veche. Ca toţi ceilalţi, era îmbrăcat într-o bluză neagră. Gîtul bronzat îi era plin de zbîrcituri. Se răsuci şi îi oferi lui Bill burduful cu vin. Bill îi întinse o sticlă. Bascul îl ameninţă cu degetul şi îi dădu sticla îndărăt, după ce lovi cu palma peste dop. Apoi înălţă burduful.

— *Arriba* ! *Arriba* ! [1] zise bascul. Saltă-l.

Bill ridică burduful, dădu capul pe spate şi lăsă şuvoiul de vin să-i ţîşnească în gură. Cînd termină de băut şi coborî burduful, cîteva picături de vin i se prelinseră pe bărbie.

---

[1] Noroc!. ((sp

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Nu ! Nu ! strigară cîţiva dintre basci. Nu aşa.

Careva trase burduful din mîna proprietarului, care tocmai se pregătea şi el să facă o demonstraţie. Era un flăcău tînăr şi ţinu burduful la capătul braţelor întinse, îl ridică sus de tot, apoi îl strînse cu mîna pentru ca şuvoiul de vin să-i ţîşnească în gură cu toată puterea. Îl ţinu aşa, şi vinul descrise o traiectorie teşită şi continuă pînă în gura flăcăului, care înghiţea într-una lin şi regulat.

— Hei ! strigă proprietarul burdufului. Al cui crezi că e vinul?

Tînărul îi răspunse mişcîndu-şi degetul mic, iar spre noi îndreptă ochii plini de zîmbet. Apoi opri brusc şuvoiul, parcă muşcîndu-l cu dinţii, săltă burduful cu o smucitură şi îl lăsă în jos oferindu-l proprietarului. Ne făcu cu ochiul. Proprietarul clătină, cu tristeţe, burduful.

Trecurăm printr-un oraş, oprirăm chiar în faţă la *posada* [1] şi şoferul încărcă vreo cîteva baloturi. Pe urmă plecarăm mai departe, şi dincolo de oraş drumul începu să urce. Străbăteam cîmpii cultivate, pe care ici-colo se înălţau coline stîncoase, cu costişe line ce coborau spre cîmpie. Lanurile de grîne se ridicau pe coastele colinelor. Acum, cînd ne aflam la înălţime mai mare, un vînt porni să unduiască lanurile. Drumul era alb şi colbuit, iar praful se înălţa de sub roate şi plutea prin aer, în urma noastră. Urcarăm din ce în ce mai sus pe dealuri, lăsînd în văi cîmpurile mănoase. Doar petece de grîne se mai zăreau pe coastele golaşe şi pe luncile din lungul apelor. Ne traserăm deodată pe marginea drumului, ca să facem loc unui şir de şase catîri înhămaţi unul în urma celuilalt la o căruţă mare, cu coviltir înalt, încărcată din greu. Căruţa şi catîrii erau plini de praf. Imediat în urma lor venea alt şir de catîri şi altă căruţă. A doua căruţă era încărcată cu cherestea, iar el *arriero* [2] care mîna catîrii se aplecă şi trase frîna groasă de lemn cînd trecurăm pe lîngă el. Acolo, sus, ajunseserăm pe locuri cu totul golaşe şi dealurile erau stîncoase, doar cu petece de lut pîrjolit de soare şi brăzdat de apele ploilor.

Drumul făcu un cot larg şi după aceea intrarăm într-un oraş, iar pe amîndouă părţile se deschise deodată o vale înverzită. Un pîrîu curgea prin mijlocul oraşului şi viile se întindeau pînă la zidurile caselor.

Autobuzul făcu popas în faţa unei *posada*, mulţi dintre călători coborîră şi o mulţime de bagaje fură dezlegate de sub prelata de pe acoperiş şi date jos. Bill şi cu mine am coborît şi am intrat în *posada*. Era o încăpere scundă şi întunecoasă, iar înăuntru atîrnau de tavan şei şi hamuri, şi furci de fîn făcute din lemn alb, şi legături de sandale de pînză cu tălpi de sfoară, şi şunci şi jamboane, şi funii albe de usturoi şi salamuri lungi. Era răcoare şi întuneric acolo şi ne-am dus dinaintea unei tejghele lungi de lemn la care şedeau două femei şi serveau băutură. În spatele femeilor se aflau rafturi pline cu tot soiul de mărfuri.

Am luat amîndouă cîte un *aguardiente* [3] care au costat cincizeci de centime. I-am dat femeii cincizeci de centime bacşiş, dar ea mi-a restituit moneda de aramă crezînd că nu înţelesesem bine cît aveam de plată.

Doi dintre bascii cu care călătorisem au venit şi ei înăuntru şi au stăruit să ne facă cinste. Aşa că au dat ei un rînd, apoi am dat noi unul, iar după aceea ne-au bătut pe spate şi au mai dat încă un rînd. Pe urmă am mai dat noi un rînd, apoi am ieşit cu toţii în soare şi zăpuşeală şi ne-am urcat îndărăt pe imperială. Acuma toată lumea avea loc pe bancă, iar bascul care stătuse pe acoperişul de tablă al autobuzului s-a aşezat între noi. Femeia care ne servise băutura ieşi

---

[1] Han (sp.)
[2] Căruţaşul (sp.)
[3] Rachiu (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

afară ştergîndu-şi mîinile de şorţ şi vorbi cu cineva din autobuz. Apoi se arătă şi şoferul, ducînd în mînă doi saci de poştă făcuţi din piele, se urcă la volan şi pornirăm la drum în vreme ce toţi călătorii salutau fluturînd din mînă.

Drumul părăsi curînd valea înverzită şi din nou începurăm să urcăm pe dealuri. Bill şi bascul cu sticla de vin stăteau de vorbă. De pe cealaltă bancă un bărbat se aplecă înainte şi ne întrebă în englezeşte:

— Sînteţi americani?

— Sigur.

— Am fost şi eu acolo, zise bascul. Acum patruzeci de ani.

Era un om bătrîn, la fel de bronzat ca şi ceilalţi, cu obrazul acoperit de ţepi albi.

— Şi cum a fost?

— Ce zici?

— Cum a fost în America?

— Ehei, în California am fost. Am dus-o grozav.

— Şi de ce ai plecat?

— Ce zici?

— De ce te-ai întors aici?

— Ei! Ca să mă însor, de asta m-am întors. Aveam de gînd să mă duc îndărăt, dar nevestii-mi nu-i place la drum lung. De unde sînteţi?

— Kansas City.

— Am fost acolo, spuse bătrînul. Am fost la Chicago, St. Louis, Kansas City, Denver, Los Angeles, Salt Lake City.

Rostea numele astea cu multă grijă.

— Cîtă vreme ai stat pe acolo?

— Cincisprezece ani. Pe urmă m-am întors şi m-am însurat.

— Tragi o duşcă?

— Trag, răspunse bătrînul. Aşa ceva nu găsiţi în America, nu-i aşa?

— Găseşti cît vrei dacă ai cu ce plăti.

— Şi la ce-aţi venit pe-aici?

— Vrem să ne ducem la *fiesta* de la Pamplona.

— Vă plac luptele cu tauri?

— Sigur că da. Dumitale nu?

— Da, zise bătrînul. Cred că-mi plac şi mie.

Apoi, după o pauză:

— Acuma unde vă duceţi?

— Pînă la Burguete, să pescuim.

— Bine, încuviinţă bătrînul, vă urez să prindeţi cîte ceva.

Ne dădu mîna şi se întoarse la locul lui din fund. Ceilalţi basci erau impresionaţi. Cînd m-am întors să privesc peisajul, l-am văzut pe bătrîn stînd liniştit şi zîmbindu-mi de la locul lui. Se părea că efortul de a vorbi americăneşte îl obosise. După aceea n-a mai scos nici o vorbă.

Autobuzul urca mereu. Locurile erau golaşe şi vîrfuri de stîncă răsăreau din lut. Pe marginea drumului nu se zărea iarbă. Cînd priveam în urmă, vedeam cîmpia întinsă în vale. Zarea era mărginită de crestele munţilor cenuşii, cu forme ciudate. Pe măsură ce urcam, linia zării se schimba mereu. Şi în vreme ce autobuzul suia lin în lungul drumului, zăream alţi munţi răsărind către sud. Pe urmă drumul ajunse pe creastă, dădu de loc şes şi pătrunse într-o pădure. Era o pădure de plute, şi soarele răspîndea pete de lumină printre arbori, iar ceva mai departe vitele păşteau pe sub coroanele arborilor. Străbăturăm pădurea şi drumul ieşi la luminiş şi coti pe o ridicătură, iar departe în faţa noastră văzurăm unduindu-se întinderi înverzite, şi munţii întunecaţi de dincolo de ele. Munţii de acolo nu semănau cu înălţimile cafenii şi pîrjolite de soare

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

lăsate în urmă. Erau împăduriţi şi norii alunecau în jos de pe crestele lor. Cîmpia verde se întindea în depărtare. Era brăzdată de garduri şi albul drumului se ivea printre trunchiurile unui dublu şir de arbori ce străbătea cîmpul către nord. Cînd ajunserăm pe culmea ridicăturii ni se arătară în faţa ochilor acoperişurile roşii şi casele albe din Burguete înşirate pe întinsul cîmpiei, iar departe, pe coasta celui dintîi munte întunecat, se zărea acoperişul cenuşiu, de tablă, al mînăstirii din Roncevalles.

— Acolo e Roncevaux, i-am spus lui Bill.

— Unde?

— Tocmai colo, departe, unde începe coasta muntelui.

— E cam frig aici, sus, observă Bill.

— E altitudine mare. Trebuie să fie vreo mie două sute de metri.

— E frig grozav, insistă Bill.

Autobuzul porni pe loc şes, angajîndu-se pe porţiunea de drum drept care duce direct la Burguete. Trecurăm de o răspîntie şi pe un pod întins peste o apă. Casele din Burguete se înşiruiau pe ambele părţi ale drumului. Străzi laterale nu existau. Lăsarăm în urmă biserica şi şcoala, iar după aceea autobuzul opri. Coborîrăm, şi şoferul ne dădu jos geamantanele şi legătura cu undiţe. Un carabinier cu pălărie dintr-acelea ciudate şi cu diagonală de piele galbenă se apropie de noi, arătă către legătura de undiţe şi ne întrebă :

— Ce-aveţi acolo?

Am desfăcut-o şi i-am arătat. A cerut să vadă permisele de pescuit şi i le-am întins. S-a uitat la data de pe ele şi ne-a făcut semn cu mîna.

— Sîntem în regulă? am întrebat eu.

— Da. Bineînţeles.

Pornirăm mai departe pe stradă, pe lîngă casele de piatră văruite, pe dinaintea familiilor ieşite în prag să ne privească, şi ne îndreptarăm spre han.

Stăpîna hanului, o femeie mătăhăloasă, ieşi din bucătărie şi dădu mîna cu noi. Îşi luă ochelarii de pe nas, îi şterse şi îi puse la loc. În han era frig şi afară începuse să bată vîntul. Hangiţa porunci unei fete să ne însoţească sus şi să ne arate camera. Avea două paturi, un lavoar, un dulap pentru haine şi o icoană mare, gravată pe metal şi prinsă în ramă, reprezentînd-o pe Nuestra Señora de Roncevalles.[1] Vîntul se înverşuna împotriva obloanelor. Camera se afla în partea dinspre nord a hanului. Ne spălarăm, ne puserăm puloverele şi coborîrăm în sufragerie. Avea podele de piatră, tavan scund, şi era lambrisată cu lemn de stejar. Toate obloanele erau deschise şi se făcuse aşa de frig, că-ţi puteai vedea răsuflarea.

— Doamne sfinte ! exclamă Bill. Doar n-o să fie şi mîine tot atît de frig. N-oi fi nebun să mă bag în apă pe-o vreme ca asta.

În colţul cel mai depărtat al încăperii, dincolo de mesele de lemn, se afla o pianină şi Bill se duse la ea şi începu să cînte, spunînd :

— Într-un fel, tot trebuie să mă încălzesc.

Am ieşit din sufragerie şi m-am dus s-o întreb pe femeie cît ne costă camera şi întreţinerea. Îşi vîrî mîinile sub şorţ şi-mi răspunse uitîndu-se în altă parte :

— Douăsprezece pesetas.

— Cum se poate? Atîta am plătit la Pamplona.

Nu-mi dădu nici un răspuns şi se mulţumi să-şi scoată ochelarii şi să-i şteargă cu şorţul.

— E prea scump, am urmat. Nici la un hotel din cele mari n-am plătit mai mult.

— Am instalat şi baie.

---

[1] Maica Domnului din Roncevalles.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— Altceva mai ieftin n-aveţi?
— Vara nu. Sîntem în plin sezon.
Eram singurii muşterii ai hanului. « Nu-i nimic, mi-am zis, n-o să stăm decît vreo cîteva zile. »
— E şi vinul pus în preţ?
— Ei, sigur.
— Bine. Ne-am înţeles.
M-am întors la Bill. A suflat spre mine ca să-mi arate cît e de frig şi a continuat să cînte. M-am aşezat la o masă şi am început să mă uit la tablourile de pe pereţi. Unul înfăţişa nişte iepuri morţi, altul fazani, morţi şi ei, iar celălalt nişte raţe moarte. Toate erau negricioase şi păreau afumate. Se mai afla acolo un bufet plin cu sticle de lichior. La toate m-am uitat. Bill cînta în continuare.
— Ce-ai zice de un punci cu rom fierbinte? mă întrebă. N-am să mă pot încălzi mereu în felul ăsta.
M-am dus şi i-am explicat femeii ce înseamnă un punci cu rom şi cum anume se pregăteşte. Peste cîteva minute o fată aduse în sufragerie o oală de piatră din care se înălţau aburi. Bill părăsi pianina şi amîndoi am băut punciul fierbinte ascultînd şuierul vîntului.
— Nu prea s-a omorît turnînd rom aici.
M-am dus la bufet, am luat sticla de rom şi am turnat în oală vreo jumătate din ea.
— Acţiune directă, observă Bill. E mai tare decît legea.
Fata veni din nou să pună masa pentru cină.
— Al dracului mai suflă vîntul, rosti Bill.
Fata aduse un castron mare cu supă de legume fierbinte şi puse vinul alături. După aceea am mîncat păstrăv prăjit, o fiertură oarecare şi un castron mare cu căpşuni de pădure. Vinul făcea toţi banii, şi fata se arătă sfioasă dar îndatoritoare ori de cîte ori îi cerurăm să mai aducă. Hangiţa veni o singură dată, se uită la noi şi numără sticlele goale.
După masă ne-am urcat sus, am fumat şi am citit vîrîţi în pat, ca să ne apărăm de frig. În timpul nopţii m-am trezit o dată şi am auzit vuietul vîntului. Şi era plăcut să stai în pat, la căldură.

CAPITOLUL 12

Cînd m-am sculat, dimineaţa, m-am dus la fereastră şi am privit afară. Vremea se îndreptase şi norii nu mai pluteau deasupra munţilor. Afară, sub fereastră, erau cîteva căruţe şi o diligenţă veche cu acoperişul de lemn crăpat şi măcinat de vreme. Probabil rămăsese acolo din timpurile cînd încă nu existau autobuze. O capră sări pe una dintre căruţe şi de-acolo pe acoperişul diligenţei. Clătină din cap către caprele rămase jos, iar cînd am făcut cu mîna spre ea a sărit repede în curte.
Bill dormea încă, aşa că m-am îmbrăcat, mi-am tras pantofii pe coridor, şi pe urmă am coborît. Cum jos nu se arătă nimenea, am descuiat uşa şi am ieşit afară din casă. Era răcoare, fiind dis-de-dimineaţă, şi soarele încă nu zbicise roua căzută după ce contenise vîntul. Am căutat prin şopronul din dosul casei, am găsit un fel de tîrnăcop şi am pornit spre rîu, cu gînd să sap în pămînt şi să fac rost de rîme pentru nadă. Rîul era limpede, cu apă puţină, dar nu părea chiar plin de păstrăvi. Am căutat un loc umed şi acoperit cu iarbă, pe malul rîului, am înfipt tîrnăcopul în pămînt şi am desprins o halcă. Erau rîme dedesubt. Cînd am săltat halca au şi dispărut din vedere, dar am săpat cu grijă şi am adunat o mulţime. Săpînd acolo, pe malul rîului, în pămîntul umed, am umplut cu rîme două cutii de tutun, şi am presărat pămînt peste ele. În vreme ce săpam, caprele se uitau la mine.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Cînd am ajuns îndărăt la han, femeia coborîse în bucătărie și am rugat-o să ne pregătească repede cafeaua și ceva de mîncare, ca să luăm cu noi, la pescuit. Bill se sculase și ședea pe marginea patului.

— Te-am văzut pe fereastră, zise Bill. Dar n-am vrut să te întrerup. Ce făceai acolo? Ți-ai îngropat banii?

— Ești un bețivan puturos!

— Munceai pentru binele obștesc? Superb. Te-aș sfătui să faci la fel în fiecare dimineață.

— Hai, îl zorii eu. Scoală-te.

— Cum? Să mă scol? Eu nu mă scol niciodată.

Se vîrî în pat și-și trase pătura pînă sub bărbie.

— Încearcă și convinge-mă să mă scol.

Mi-am făcut de lucru căutînd uneltele de pescuit și adunîndu-le în sacul lor.

— Nu vrei să-ncerci? întrebă Bill.

— Mă duc jos, să mănînc.

— Să mănînci? De ce n-ai pomenit de mîncare? Credeam că vrei să mă scoli numai ca să te distrezi. Să mănînc? Grozav. Acuma ești om cu judecată. Du-te iar și mai sapă după niște rîme, pînă te întorci am și ajuns jos.

— Du-te dracului!

— Muncește pentru binele obștesc. Bill începu să se îmbrace. Demonstrează că știi ce este ironia și ce mila.

Am ieșit din cameră cu sacul de unelte, cu minciogurile și legătura de undițe.

— Hei! Vino-ncoace!

Am vîrît capul pe ușă.

— Va să zică nu vrei să arăți că știi ce-i ironia și ce-i mila?

I-am dat cu tifla.

— Asta nu-i ironie.

Pe cînd coboram scara, îl auzeam pe Bill cîntînd: « Ironie și milă. Cînd simți că . . . O, dă-le ironie și dă-le milă. O, dă-le ironie. Cînd și ei simt că . . . Doar un strop de ironie. Doar un strop de milă . . . » Continuă să cînte pînă cînd coborî. Cînta pe melodia: « Bat clopotele pentru mine și pentru draga mea ». M-a găsit citind un jurnal spaniol, vechi de o săptămînă.

— Ce-i cu povestea asta despre ironie și milă?

— Cum? Nu știi nimic despre « Ironie și milă »?

— Nu. Cine a mai scornit-o?

— Toată lumea. La New York pe toți i-a scos din minți. La fel cum s-a întîmplat odinioară cu Fratellini.

Fata ne aduse cafeaua și pesmeți unși cu unt. Sau, mai exact spus, pîine prăjită unsă cu unt.

— Întreab-o dacă are niște marmeladă, mă îndemnă Bill. Fii ironic cu ea.

— Ai cumva și marmeladă?

— Așa nu-i ironic. Tare aș vrea să știu spaniolește!

Cafeaua era bună și am băut-o din niște căni mari. Fata ne aduse și o farfurioară de sticlă cu marmeladă de căpșuni.

— Mulțumesc.

— Hei! strigă Bill. Nu merge așa! Spune-i ceva ironic. Fă un banc pe seama lui Primo de Rivera.[1]

---

[1] *Miguel Primo de Rivera* (1870—1930), general și om politic, a fost dictator în Spania din 1923 pînă în 1930.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Aş putea s-o întreb în ce fel de marmeladă s-au înămolit acolo, în Riff. [1]

— Slab, zise Bill. Foarte slab. Nu eşti în stare. Asta-i. Nu te pricepi la ironie. Nu ştii ce-i mila. Spune ceva jalnic.

— Robert Cohn.

— Nu-i chiar aşa de rău. Ceva mai bine. Ia spune, de ce e Cohn jalnic? Fii ironic. Trase o înghiţitură zdravănă din cana de cafea.

— Ei, dă-o naibii! E prea dimineaţă.

— Uite, asta-i. Şi mai spui că vrei să fii scriitor. Nu eşti decît un gazetar. Ba încă un gazetar expatriat. Ar trebui să fii ironic chiar din clipa cînd te dai jos din pat. Cînd deschizi ochii, ar trebui să fii cu gura plină de milă.

— Zi-i înainte. Cine ţi-a mai vîrît în cap toate prostiile astea?

— Lumea, toţi oamenii. Nu citeşti? Nu te întîlneşti niciodată cu nimeni? Ştii ce eşti? Un expatriat. De ce nu trăieşti la New York? Dacă ai trăi acolo, ai şti lucrurile astea. Ce vrei să-ţi fac? Să viu încoace în fiecare an şi să-ţi povestesc?

— Mai ia puţină cafea, l-am îndemnat.

— Bine. Cafeaua e bună pentru tine. Conţine cofeină. Cofeină, asta-i. Pe bărbat, cofeina îl saltă pe calul femeii, iar pe femeie o vîră în mormîntul bărbatului. Ştii care-i partea proastă cu tine? Că eşti un expatriat. Unul dintre cele mai jalnice tipuri de expatriat. Despre aşa ceva n-ai auzit niciodată? Nici un om care şi-a părăsit vreodată ţara n-a izbutit să scrie ceva demn de tipărit, de cînd e lumea. Nici măcar de tipărit în ziare.

Îşi bău cafeaua.

— Eşti un expatriat. Ai pierdut contactul cu pămîntul natal. Începi să devii afectat. Falsele criterii europene te-au dat gata. Bei pînă cazi din picioare, te omori cu băutura. Ai început să fii obsedat de sexualitate. Îţi risipeşti toată vremea vorbind, nu muncind. Eşti un expatriat, înţelegi? Tai frunză la cîini prin cafenele.

— Pare să fie o viaţă grozavă, am observat eu. Şi cînd mai lucrez?

— Nu lucrezi. Sînt unii care spun că te întreţin femeile. Alţii zic că eşti impotent.

— Nu, am rostit eu. Doar că am avut un accident.

— Să nu mai pomeneşti despre treaba asta, mă sfătui Bill. E unul dintre lucrurile despre care nu se poate vorbi. Uite, din asta ar trebui să clădeşti un mister. Aşa, ceva ca bicicleta lui Henry.

Pînă acum fusese superb, dar nu mai spuse nimic. Mă temeam să nu creadă că mă jignise cu palavrele acelea despre impotenţă. Aş fi vrut să-l stîrnesc din nou. I-am spus:

— Nu era vorba de-o bicicletă. Mergea călare.

— Eu de-o tricicletă am auzit.

— Fie, am încuviinţat. Şi avionul e un soi de tricicletă. La manşă lucrezi ca la tricicletă.

— Dar nu pedalezi.

— Nu. Cred că nu pedalezi.

— Hai s-o lăsăm baltă, propuse Bill.

— S-a făcut. Am luat apărarea tricicletei, atîta tot.

— Şi cred că-i un scriitor înzestrat, zău că da, urmă Bill. Şi tu eşti un băiat teribil de bun. Ţi-a spus vreodată cineva că eşti băiat bun?

— Nu-s băiat bun.

— Ascultă. Eşti un băiat teribil de bun şi ţin la tine mai mult decît oricare alt om de pe pămînt. La New York nu ţi-aş putea spune lucrul ăsta. Ar însemna că-mi plac

---

[1] Lanţ muntos de pe coasta marocană, unde în 1925 şi 1926 coloniştii francezi şi spanioli au purtat lupte împotriva berberilor conduşi de Abd-El-Krim.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

bărbații. Dintr-o asemenea chestie s-a pornit Războiul Civil. Abraham Lincoln a fost unul dintr-ăștia. Era îndrăgostit de generalul Grant. La fel și Jefferson Davis. Lincoln i-a eliberat pe sclavi din pricina unui rămășag. Cazul Dred Scott a fost înscenat de Liga Antialcoolică. Totul se explică prin problemele sexualității. Doamna colonelului și Judy O'Grady sînt lesbiene în adîncul sufletului lor.

Tăcu.

— Vrei să-ți mai spun și altele ?

— Dă-i drumul.

— Nu mai știu. O să-ți mai spun și altele la masa de prînz.

— Dragul meu Bill !

— Păcătosule !

Am împachetat în rucsac mîncarea și două sticle de vin, iar Bill l-a luat în spinare. Legătura cu undițe și minciogurile le-am luat eu pe umăr. Am pornit pe drum, apoi printr-o livadă și pe urmă am dat peste o cărare ce trecea peste cîmp și am luat-o către pădurea de pe coasta primului deal. Am străbătut cîmpul pășind pe poteca nisipoasă. Cîmpul era vălurit și acoperit de iarbă, o iarbă măruntă, roasă de oile scoase la păscut. Vitele fuseseră duse mai departe, pe dealuri. Auzeam tălăngile în pădure.

Poteca trecea dincolo de un pîrîu peste care fusese întinsă o punte alcătuită dintr-un trunchi. Trunchiul era cioplit și o tulpină de copac tînăr slujea de balustradă. Prin băltoacele din marginea pîrîului broscuțele se zăreau ca niște pete pe nisip. Am urcat un mal pieptiș și am mers mai departe pe cîmpul vălurit. Cînd priveam îndărăt vedeam orașul, case albe și acoperișuri roșii și drumul alb de-a lungul căruia înainta un camion stîrnind praful.

După ce am străbătut cîmpul am dat peste un alt pîrîu cu ape repezi. Un drumeag nisipos ducea pînă la vad și mai departe în pădure. Am mers pe drumeag și am dat de o altă punte așezată în josul vadului, apoi din nou am revenit la drumeag și am pătruns în pădure.

Era o pădure de fag, cu arbori foarte bătrîni. Rădăcinile făceau cocoașe deasupra pămîntului și crengile se răsuceau în toate chipurile. Am înaintat pe drumeag pe lîngă trunchiurile groase ale fagilor bătrîni, printre ale căror ramuri soarele se strecura căzînd pe iarbă în mici pete de lumină. Copacii erau înalți, frunzișul foarte des, dar în pădure nu era întuneric. Pe sub coroanele arborilor nu creștea decît iarba moale, foarte verde și fragedă, și copacii cenușii, înalți, rari ca într-un adevărat parc.

— Așa e la țară, spuse Bill.

Drumeagul porni să urce pe o colină și pătrunserăm în pădurea deasă, suind din ce în ce mai pieptiș. Cîteodată mai și cobora, dar din nou urca abrupt. Și toată vremea auzeam vitele prin pădure. În cele din urmă drumul ieși la lărgime, pe vîrful dealurilor. Ne aflam sus, pe cea mai înaltă creastă a șirului de culmi împădurite pe care le văzusem de la Burguete. Căpșuni de pădure creșteau pe coasta luminată de soare, într-un mic luminiș ivit printre copaci.

De acolo înainte drumeagul ieșea din pădure și se întindea mai departe pe lîngă creasta înălțimilor. Culmile din față nu erau împădurite și pe ele nu mai zăream decît întinse pete de mărăciniș gălbui. În depărtare vedeam maluri prăpăstioase înnegrite de copaci și presărate cu colțuri cenușii de stîncă, ce ne arătau cursul rîului Irati.

— Trebuie să mergem pe drumul ăsta de-a lungul crestelor, să trecem peste înălțimile de colo, să străbatem pădurea de pe dealurile din partea cealaltă și să coborîm la albia rîului, i-am explicat eu lui Bill.

—Al dracului drum !

— E prea departe ca să mergem pînă acolo, să pescuim și să ne și întoarcem în aceeași zi, fără să iasă sufletul din noi.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Să iasă sufletul din noi. Frumos spus. O să ne iasă sufletul dacă vrem să ajungem pînă acolo, să ne întoarcem şi să mai şi pescuim.

Drumul era foarte lung, peisajul splendid, dar eram frînţi de oboseală cînd coborîrăm povîrnişul colinei împădurite ca să dăm în valea lui Rio de la Fabrica.

Din umbra pădurii, drumeagul ne scoase în arşiţa soarelui. În faţă aveam albia rîului. Dincolo de rîu, o costişă prăpăstioasă. Pe costişă, un lan de hrişcă. Ceva mai departe, zărirăm o casă albă într-un pîlc de pomi. Era foarte cald, şi ne-am aşezat la umbra unor copaci, lîngă un stăvilar întins de-a curmezişul apei.

Bill sprijini de trunchiul unui copac legătura cu trestii, apoi montarăm trestiile, scoaserăm undiţele, puserăm mulinetele, ataşarăm amorsele şi ne pregătirăm de pescuit.

— Eşti sigur că sînt păstrăvi în pîrîiaşul ăsta ? întrebă Bill.

— E plin de peşte.

— Eu am să încerc cu muscă. Ai ceva muşte artificiale ?

— Sînt cîteva acolo.

— Tu pescuieşti cu rîmă ?

— Îhî. Am să încerc chiar aici, la stăvilar.

— Bine, atunci eu am să iau cutia cu muşte. Şi prinse o muscă în undiţă. Încotro ar fi mai bine să mă duc ? La deal, ori la vale ?

— La vale e cel mai bine. Şi la deal e peşte cît vrei.

Bill porni pe mal la vale.

— Ia şi o cutie cu rîme.

— Nu. N-am nevoie. Dacă n-or să se dea la muscă, am să arunc şi eu la întîmplare.

Ajunsese destul de departe, în josul rîului, şi privea scurgerea apei.

— Ia ascultă, strigă Bill ca să răzbească zgomotul stăvilarului. Ce-ar fi să pui vinul în izvorul ăla de pe drum ?

— S-a făcut, am strigat şi eu.

Bill flutură din mînă şi porni mai departe în josul rîului. Am găsit în rucsac cele două sticle de vin şi m-am dus cu ele pe drumeag îndărăt, pînă în locul unde apa unui izvor curgea pe-un şipot de fier. O scîndură era întinsă deasupra izvorului, am ridicat-o şi, după ce am îndesat bine dopurile, am vîrît sticlele în apă. Era atît de rece apa, încît mi-a amorţit mîna şi încheietura. Am aşezat scîndura la loc, cu speranţa că nimeni n-o să găsească vinul acolo.

Mi-am luat undiţa sprijinită de copac, cutia cu momeală şi minciogul şi m-am îndreptat spre stăvilar. Fusese construit pentru alcătuirea unui punct de pornire al apelor, unde să poată fi mînuiţi buştenii. Zăgazul era deschis; m-am aşezat pe unul dintre trunchiurile cioplite şi am privit pînza lină întinsă de apă înainte de-a se rostogoli în cascadă. La picioarele stăvilarului, apa acoperită de spume albe era adîncă. Pe cînd puneam nada în undiţă, un păstrăv zvîcni din albul apei, căzu în cascadă şi pieri la vale. Nici nu terminasem de pus nada, cînd un alt păstrăv ţîşni spre cascadă, descriind aceeaşi curbă graţioasă şi dispărînd în apa ce se scurgea vijelios. Am pus un plumb destul de mare şi am aruncat undiţa în apa albă, lîngă buştenii de la piciorul stăvilarului.

Nici n-am simţit cînd a muşcat primul păstrăv. Cînd am început să-l trag mi-am dat seama că se prinsese în undiţă şi l-am adus, deşi se zbătea şi-mi curba undiţa aproape în două, pînă în apa clocotitoare de lîngă cascadă, l-am smucit în sus şi l-am aruncat pe stăvilar. Era un păstrăv mare, l-am izbit cu capul de buşteni, pe urmă a încetat să se mai zbată şi l-am strecurat în tolbă.

În vremea asta, alţi cîţiva păstrăvi săriseră în cascadă. De îndată ce am pus nada şi am aruncat undiţa, am prins încă unul, pe care l-am adus în acelaşi fel pînă la tolbă. În cîteva minute prinsesem şase. Toţi cam de aceeaşi mărime. I-am întins pe stăvilar,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

unul lîngă altul, cu capetele în aceeaşi parte, şi i-am privit. Erau foarte frumos coloraţi, tari şi ţepeni din pricina apei reci ca gheaţa. Fiindcă ziua era călduroasă, i-am spintecat pe toţi, le-am scos maţele, urechile şi celelalte şi le-am azvîrlit. M-am dus cu păstrăvii pe mal, i-am spălat în apa rece, lină şi densă din susul stăvilarului, apoi am cules cîteva frunze de ferigă şi i-am împachetat pe toţi în tolbă, trei păstrăvi pe un pat de ferigă, deasupra un alt strat de ferigi, pe urmă alţi trei păstrăvi acoperiţi şi ei cu un strat de ferigă. Arătau foarte frumos printre frunzele de ferigă, iar acum tolba se umflase şi am aşezat-o la umbra unui copac.

Pe stăvilar se făcuse grozav de cald, aşa că mi-am aşezat cutia cu rîme la umbră, lîngă tolbă, am scos o carte din rucsac şi m-am întins sub copac, cu gînd să citesc pînă avea să vină Bill să mîncăm.

Trecuse puţin de amiază şi nu mai era cine ştie ce umbră, dar m-am aşezat lîngă trunchiurile a doi copaci care creşteau unul lîngă altul şi am început să citesc. Cartea era ceva de A.E.W. Mason şi citeam în ea o poveste minunată despre un bărbat care degerase în Alpi şi pe urmă căzuse într-un gheţar şi i se pierduse urma, iar mireasa lui avea să-l aştepte douăzeci şi patru de ani în cap pînă cînd trupul îi fusese scos la iveală de morenă, vreme în care cel ce cîştigase adevărata iubire a fetei aşteptase şi el, şi încă mai aşteptau amîndoi cînd apăru Bill.

— Ai prins ceva ? întrebă el. Ţinea şi undiţa, şi tolba, şi minciogul, toate într-o singură mînă şi era leoarcă de nadușeală. Nu-l auzisem venind din pricina zgomotului făcut de stăvilar.

— Şase. Tu ce-ai prins ?

Bill se aşeză jos, deschise tolba şi puse pe iarbă un păstrăv mare. Mai scoase încă trei, fiecare puţin mai mare decît cel dinainte, şi îi rîndui unul lîngă altul, la umbra copacului. Chipul îi era năduşit şi radia de fericire.

— Ai tăi cum sînt ?

— Mai mici.

— Să-i văd.

— I-am împachetat.

— Cît de mari sînt, de-adevărat ?

— Toţi sînt cam cît cel mai mic dintre ai tăi.

— Nu cumva încerci să rîzi de mine ?

— Aş fi bucuros s-o pot face.

— Şi pe toţi i-ai prins cu rîmă ?

— Da.

— Eşti un beţivan puturos !

Bill vîrî păstrăvii în tolbă şi porni spre rîu legănînd tolba deschisă. Era ud de la brîu în jos şi mi-am dat seama că trecuse apa prin vad.

Am plecat şi eu pe drum în sus şi am scos cele două sticle de vin. Erau reci. Cît am făcut calea întoarsă, sticlele s-au aburit. Am întins merindele pe un ziar, am deschis o sticlă şi pe cealaltă am rezemat-o de copac. Bill se întoarse ştergîndu-se pe mîini şi cu tolba plină de ferigi. Spuse :

— Hai să gustăm din sticlă. Scoase dopul, ridică sticla la gură şi bău. Aoleo! Te dor şi ochii din cap.

— Ia să vedem.

Vinul era rece ca ghiaţa şi avea un uşor iz de rugină.

— Nu-i chiar aşa de rău vinişorul ăsta, zise Bill.

— Îl mai drege răceala.

Desfăcurăm pacheţelele cu mîncare.

— Pui fript.

— Uite şi ouă răscoapte.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Sare ai găsit ?
— Întîi oul, spuse Bill. Pe urmă găina. Pînă şi Bryan [1] ar înţelege treaba asta.
— A murit. Am citit ieri în jurnal.
— Nu mai spune. Serios ?
— Da. A murit Bryan.
Bill lăsă jos oul pe care îl cojea.
— Domnilor ! exclamă apucîndu-se să desfacă din ziar un picior de pui. Inversez ordinea. În cinstea lui Bryan. Ca un prinos adus Marelui *Commoner.* [2] Întîi găina; pe urmă oul.
— Oare în ce zi o fi creat Dumnezeu găina ?
— Ei, răspunse Bill sugînd piciorul de pui, de unde să ştim noi ? Nici nu trebuie să ne punem întrebarea. Nu zăbovim prea multă vreme pe lumea asta. Mai bine să ne bucurăm, să credem şi să mulţumim Domnului.
— Mănîncă un ou.
Bill începu să dea din mîini, cu piciorul de pui într-una şi sticla de vin în cealaltă.
— Să ne bucurăm de darurile hărăzite. Să ne folosim de păsările cerului. Să ne folosim de rodul viţei de vie. Vrei să te foloseşti puţin, frate-meu ?
— După tine, frate-meu.
Bill trase o duşcă zdravănă.
— Foloseşte-te, frate al meu, mă îndemnă Bill întinzîndu-mi sticla. Să nu se strecoare în sufletele noastre îndoiala, frate. Să nu scormonim cu degetele noastre de maimuţă sfintele taine ale coteţului de găini. Să ne păstrăm credinţa nestrămutată şi doar să mărturisim — vreau să mărturiseşti şi tu laolaltă cu mine — oare ce să mărturisim, frate-meu? Întinse spre mine piciorul de pui şi continuă: Lasă-mă să-ţi spun eu. Hai să mărturisim — şi eu, unul, sînt mîndru să mărturisesc aici — dar vreau să mărturiseşti şi tu dimpreună cu mine, în genunchi, frate. Şi fie ca nici un om să nu se ruşineze a îngenunchia în mijlocul naturii necuprinse. Adu-ţi aminte că pădurile au fost cele dintîi temple ale Domnului. Să îngenunchem şi să strigăm: « N-o mîncaţi pe doamna aceea» — asta-i din Mencken.
— Uite, l-am îndemnat. Foloseşte-te puţin.
Am deschis şi a doua sticlă.
— Dar ce-ţi veni? l-am întrebat. Nu-ţi plăcea Bryan?
— Ba chiar l-am iubit, răspunse Bill. Ne aveam ca fraţii.
— Unde l-ai cunoscut?
— Bryan, Mencken şi cu mine am învăţat împreună toţi trei la colegiul Holy Cross.
— Şi cu Frankie Frisch.
— Asta-i minciună. Frankie Frisch a învăţat la Fordham.
— Aşa-i. Eu am fost la Loyola cu episcopul Manning.
— Şi asta-i minciună, se împotrivi Bill. Eu sînt cel care am învăţat la Loyola cu episcopul Manning.
— Te-ai pilit, i-am spus eu.
— Cu vin?
— De ce nu?
— Cu umezeală, declară Bill. Ar trebui să alunge cineva afurisita asta de umezeală.
— Mai tragi un gît?

---

[1] *William Jennings Bryan* (1860—1925), avocat şi om politic american. A candidat de mai multe ori, fără succes, la preşedinţia SUA.
[2] *Commoner* este numele unui săptămînal foarte popular, înfiinţat în 1901 şi în a cărui conducere Bryan a avut un rol principal. « Marele Commoner » este un fel de poreclă dată lui W.J. Bryan

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Asta-i tot ce-avem?
— Doar cele două sticle.
— Ştii cine-mi eşti? mă întrebă Bill uitîndu-se afectuos la sticlă.
— Nu.
— Te-ai băgat slugă la Liga Antialcoolică.
— Am învăţat la Notre Dame cu Wayne B. Wheeler.
— Iar spui minciuni. Eu am învăţat la Austin Business College cu Wayne B. Wheeler. A fost şeful promoţiei.
— N-am ce-ţi face, i-am spus. Cîrciumile trebuie să dispară.
— Aici ai dreptate, bătrîne, încuviinţă Bill. Cîrciumile trebuie să dispară, fiindcă am să le iau cu mine.
— Te-ai îmbătat.
— Cu vin.
— Cu vin?
— Ei, se prea poate.
— Vrei să tragem un pui de somn?
— S-a făcut.
Ne-am întins cu capetele la umbră, privind în sus spre coroanele copacilor.
— Ai adormit?
— Nu, răspunse Bill. Mă gîndeam.
Am închis ochii. Era tare bine să stai întins pe pămînt.
— Ia spune, zise Bill, ce-i toată istoria asta cu Brett?
— Cum adică?
— Ai fost vreodată îndrăgostit de ea?
— Sigur.
— Cîtă vreme?
— Din cînd în cînd şi cumplit de multă vreme.
— Ei, fir-ar al dracului! exclamă Bill. Iartă-mă, prietene.
— Nu face nimic, i-am răspuns. Acum nu mă mai interesează, de loc.
— Spui drept?
— Drept. Numai că al dracului de mult aş prefera să nu vorbim despre treaba asta.
— Te superi că te-am întrebat?
— De ce dracu să mă supăr?
— Am să mă culc, anunţă Bill. Şi îşi trase un ziar peste faţă.
— Ascultă, Jake, spuse după o vreme, eşti într-adevăr catolic?
— Tehniceşte.
— Ce înseamnă asta?
— Nu ştiu.
— E-n regulă, acuma o să dorm, zise Bill. Nu mă mai ţine treaz cu vorbăria ta.
Am adormit şi eu. Cînd m-am trezit, Bill aranja rucsacul. Era tîrziu după amiază, umbrele copacilor se lungiseră şi se întinseseră pînă peste stăvilar. Înţepenisem dormind pe pămîntul tare.
— Ce-ai făcut, te-ai trezit? mă întrebă Bill. De ce nu stai aici să dormi la noapte?
M-am întins şi m-am frecat la ochi.
— Am avut un vis minunat, îşi spuse Bill. Nu ştiu despre ce anume era vorba, dar a fost un vis minunat.
— Eu nu cred să fi visat ceva.
— Ar trebui să visezi, mă sfătui Bill. Toţi marii noştri oameni de afaceri au fost visători. Uită-te la Ford. Uită-te la preşedintele Coolidge. Uită-te la Rockefeller. Uită-te la Jo Davidson.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Am demontat undița mea și undița lui Bill și le-am legat laolaltă. Mulinetele le-am așezat în sac. Bill împachetase rucsacul și am pus în el una dintre tolbele cu păstrăvi. Pe cealaltă am luat-o eu.

— Ei, zise Bill, am luat tot?

— Rîmele.

— Sînt ale tale. Pune-le tot aici.

Luase rucsacul pe umeri și am pus cutiile cu rîme într-un buzunar exterior.

— Acuma ai luat tot?

M-am uitat de jur împrejur, pe iarba de la rădăcinile ulmilor.

— Da.

Am pornit pe drumeag la deal și am pătruns în pădure. Aveam cale lungă pînă la Burguete, și se făcuse întuneric cînd am luat-o peste cîmp ca să ajungem la drum, apoi pe drum mai departe, printre casele cu ferestre luminate ale orașului, pînă la han.

Cinci zile am rămas la Burguete și am făcut niște partide de pescuit de toată frumusețea. Nopțile erau reci și zilele fierbinți, dar vîntul adia și în toiul arșiței. Era destul de cald ca să ne putem desfăta trecînd prin vad apele reci, iar soarele ne usca repede cînd ieșeam din rîu și ne așezam pe mal. Am găsit și un curs de apă cu o bulboană destul de adîncă unde să putem înota. Seara jucam bridge în trei, cu un englez pe care îl chema Harris și care venise pe jos tocmai de la Saint Jean Pied de Port și trăsese la han, tot pentru pescuit. Era foarte simpatic și a mers de două ori cu noi la Irati. Din partea lui Robert Cohn n-am primit nici o veste, și nici de la Brett sau de la Mike.

CAPITOLUL 13

Într-o dimineață am coborît să iau micul dejun și l-am găsit pe englez, pe Harris, așezat la masă. Își pusese ochelarii și citea ziarul. Înălță privirea și îmi zîmbi, spunîndu-mi:

— Bună dimineața. Ai o scrisoare. Am trecut pe la poștă și mi-au dat-o mie s-o aduc.

Scrisoarea se afla pe masă, la locul meu, sprijinită de ceașca de cafea. Harris se apucase din nou să citească ziarul. Am deschis scrisoarea. Fusese pusă la poștă în Pamplona. Era datată din San Sebastian, pe ziua de duminică:

Dragă Jake,

Am sosit aici vineri, dar Brett a băut în tren pînă n-a mai știut ce-i cu ea și i-a venit rău, așa că o să rămînem aici trei zile, la odihnă, cu niște amici de-ai noștri. Marți ne ducem la Pamplona și o să tragem la «Hotel Montoya », dar nu pot ști la ce oră o să sosim. Fii, te rog bun și trimite-ne un bilet,cu autobuzul, ca să ne spui cum să facem să vă întîlnim pe toți miercuri. Primește toată dragostea noastră și iartă-ne de întîrziere, dar Brett a fost într-adevăr sfîrșită: cred că o să fie complet restabilită pînă marți, cum e de fapt încă de pe acum O cunosc foarte bine și încerc să am cît mai multă grijă de ea, dar nu e chiar atît de ușor. Calde salutări tuturor băieților.

MICHAEL

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Ce zi e azi? l-am întrebat pe Harris.
— Cred că miercuri. Da, exact. Miercuri. E minunat cum pierzi şirul zilelor aici în munţi.
— Aşa-i, am stat aici aproape o săptămînă.
— Sper că n-aveţi de gînd să plecaţi.
— Ba da. Mi-e teamă că va trebui să plecăm cu autobuzul de după-masă.
— Ce păcat. Tare aş fi vrut să mai mergem o dată cu toţii să pescuim în Irati.
— Trebuie să plecăm la Pamplona. Ne aşteaptă nişte prieteni.
— Mare ghinion pe capul meu. Am petrecut foarte bine împreună aici, la Burguete.
— Hai şi dumneata la Pamplona. Acolo putem juca bridge destul de des şi are să fie o *fiesta* al dracului de frumoasă.
— Aş merge cu plăcere. E tare drăguţ din partea dumitale că mă inviţi. Totuşi, aş face mai bine să rămîn aici. Nu mi-a mai rămas multă vreme pentru pescuit.
— Îţi plac păstrăvii aceia mari din Irati.
— Da, îmi plac, aşa e. Îs uriaşi păstrăvii de-acolo.
— Mi-ar place şi mie să mai dau o dată la ei.
— Haide. Mai rămîi o zi. Fii băiat bun.
— Trebuie neapărat să ne ducem la Pamplona, i-am spus eu.
— Mare păcat !
După ce mîncarăm, Bill şi cu mine ne-am aşezat la soare pe o bancă din faţa hanului şi ne-am apucat să discutăm. Am văzut o fată venind către noi dinspre centrul oraşului. S-a oprit în dreptul nostru şi a scos o telegramă dintr-o taşcă de piele care îi atîrna de-a lungul fustei.
— *Por ustedes?* [1]
M-am uitat la telegramă. Era adresată: « Barnes, Burguete »
— Da. Pentru noi.
A scos o condică şi mi-a întins-o să semnez de primire, iar eu i-am dat două monede de alamă. Telegrama era redactată în spaniolă: *Vengo jueves Cohn.*
I-am întins-o lui Bill.
— Ce înseamnă cuvîntul Cohn? mă întrebă el.
— Ce telegramă împuţită ! am exclamat eu. Cu acelaşi preţ ar fi putut trimite zece cuvinte. « Sosesc joi ». Ne spune o mulţime de lucruri, nu-i aşa?
— Îţi spune tot ce-l interesează pe Cohn.
— Oricum noi o să plecăm, am continuat. N-are nici un rost să-i cărăm pe Brett şi pe Mike pînă aici şi pe urmă să ne întoarcem înainte de *fiesta*. Crezi c-ar trebui să răspundem?
— Hai să-i răspundem, spuse Bill. Nu-i nevoie să facem pe nebunii.
Ne-am dus la oficiul poştal şi am cerut un formular de telegramă.
— Ce scriem? întrebă Bill.
— « Sosim la noapte ». Ajunge.
Am plătit şi ne-am întors la han. Acolo l-am găsit pe Harris şi cîteşitrei am pornit pe jos pînă la Roncevalles. Am vizitat mînăstirea.
— Remarcabile locurile astea, spuse Harris la plecare. Numai că, ştiţi, eu nu prea mă dau în vînt după asemenea lucruri.
— Nici eu, mărturisi Bill.

---

[1] Pentru dumneavoastră? (sp).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Totuşi, urmă Harris, e un loc într-adevăr deosebit. Mi-ar fi părut rău să nu-l văd. În fiecare zi am avut de gînd să vin încoace.

— Nu se poate compara cu pescuitul, orice ai spune, nu-i aşa?... întrebă Bill. Îi era simpatic Harris.

— Cred şi eu că nu.

Şedeam în faţa vechii capele a mînăstirii.

— Nu cumva e-o cîrciumă colo, vizavi? întrebă Harris. Sau mă înşeală pe mine ochii?

— Cam ca o cîrciumă arată, recunoscu Bill.

— Şi mie mi se pare că-i cîrciumă, am spus eu.

— Ştiţi ce? urmă Harris. Haideţi s-o folosim.

Chestia cu « folosirea » o preluase de la Bill.

Am luat cîte o sticlă de vin pentru fiecare. Harris n-a vrut cu nici un chip să ne lase să plătim şi noi. Vorbea spanioleşte destul de bine şi hangiul a refuzat să ne ia banii.

— Ştiţi ce? Nici nu vă puteţi închipui ce înseamnă pentru mine să am alături nişte băieţi ca voi.

— Ne-am distrat toţi foarte bine, Harris.

Harris se cam făcuse.

— Ştiţi ce? Nici nu vă închipuiţi ce înseamnă treaba asta. De la război încoace nu prea am mai petrecut.

— Odată şi-odată tot o să mai pescuim noi împreună. Ţine minte, Harris.

— Neapărat. Ne-am simţit aşa de minunat.

— Ce-ar fi să mai luăm o sticlă?

— Grozavă idee, spuse Harris.

— Dar pe asta o dau eu, anunţă Bill. Dacă nu, nu mai bem.

— Te-aş ruga să mă laşi pe mine s-o plătesc. Îmi face o *mare* plăcere, te rog să mă crezi.

— Acuma o să fie plăcerea mea, insistă Bill.

Hangiul aduse şi a patra sticlă. Paharele ni le păstraserăm. Harris îl ridică pe al lui.

— Ascultaţi ce vă spun. Nici nu ştiţi ce grozav se foloseşte vinul ăsta.

Bill îl bătu cu palma pe spate.

— Al dracului Harris !

— Ia ascultaţi. Ştiţi că de fapt nu Harris mă cheamă. Mă cheamă Wilson-Harris. Un singur nume. Cu linioară, ştiţi.

— Al dracului Wilson-Harris ! exclamă Bill. Noi îţi spunem Harris fiindcă ne eşti drag.

— Ascultă, Barnes. Nici nu ştii ce înseamnă toate astea pentru mine.

— Dă-i bătaie şi mai foloseşte un pahar, i-am răspuns.

— Barnes. Zău, Barnes, n-ai cum să ştii. Asta-i.

— Hai, Harris, bea.

Am făcut drumul îndărăt, de la Roncevalles, cu Harris între noi. Am luat masa de prînz la han, şi Harris ne-a condus pînă la autobuz. Ne-a dat cartea lui de vizită cu adresa de la Londra, adresa clubului şi adresa de la birou, iar cînd ne-am urcat în autobuz ne-a înmînat fiecăruia cîte un plic. L-am deschis pe al meu imediat şi am găsit înăuntru o duzină de muşte. Făcute de Harris, cu mîna lui. El îşi făcea toate muştele folosite la pescuit.

— Ia ascultă, Harris... am început eu.

— Nu, nu ! mă întrerupse englezul în vreme ce cobora din autobuz. Nu sînt nişte muşte chiar clasa întîi. Dar mi-am zis că de-o să pescuiţi vreodată cu ele, poate o să vă aduceţi aminte cît de bine am petrecut împreună.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Autobuzul porni. Harris rămase în fața oficiului poștal. Ne făcu semn cu mîna. După ce ne-am depărtat puțin, s-a întors în loc și a pornit îndărăt, către han.

— Ce zici, n-a fost drăguț Harris ăsta? mă întrebă Bill.

— Cred că într-adevăr s-a simțit bine cu noi.

— Harris? Sigur că da.

— Îmi pare rău că nu vine la Pamplona.

— Vrea să pescuiască.

— Da. În orice caz, nu poți ști niciodată cum au să se înțeleagă între ei niște englezi.

— Și eu cred că nu.

Am ajuns la Pamplona către seară și autobuzul a tras în fața hotelului « Montoya ». În piață se întindeau cablurile electrice și se aranjau luminile pentru *fiesta*. Cîțiva copii se strînseseră în jurul autobuzului, și un vameș din oraș îi punea pe toți călătorii proaspăt sosiți să-și desfacă bagajele pe trotuar. Noi doi am intrat în hotel și pe scări ne-am întîlnit cu Montoya. Ne-a strîns mîinile, zîmbind în felul lui stînjenit.

— Prietenii dumneavoastră sînt aici, ne vesti Montoya.

— Domnul Campbell?

— Da. Domnul Cohn, și domnul Campbell, și Lady Ashley.

Zîmbea ca și cum mi-ar fi spus ceva ce trebuia neapărat să mă intereseze.

— Cînd au sosit?

— Ieri. V-am păstrat camerele pe care le-ați avut înainte.

— Foarte bine. Și domnului Campbell i-ai dat o cameră cu vedere spre piață?

— Da. Camerele pe care le-am ales împreună.

— Și acuma unde-s prietenii noștri?

— Cred că s-au dus unde se joacă pelotă.

— Ce se aude cu taurii?

Montoya zîmbi și răspunse:

— Diseară. Diseară la șapte aduc taurii de la Villar, iar mîine vin cei de la Miura. Vă duceți cu toții să-i vedeți?

— Da, sigur. Ceilalți n-au văzut niciodată o *desencajonada*. [1]

Montoya îmi puse mîna pe umăr.

— O să ne întîlnim acolo.

Și din nou zîmbi. Totdeauna îmi zîmbea ca și cum luptele de tauri ar fi fost un secret cu totul special, numai de noi doi cunoscut; un secret destul de șocant dar mai ales foarte ascuns, despre care amîndoi știam. Totdeauna îmi zîmbea de parcă pentru ceilalți secretul acesta ar fi avut ceva obscen, dar pentru noi rămînea ușor de înțeles. Și nu s-ar fi cuvenit să-l dezvăluim și celor care n-ar fi putut înțelege.

— Prietenul dumneavoastră e și dînsul un *aficionado?* întrebă Montoya zîmbindu-i lui Bill.

— Da. A venit tocmai de la New York special pentru San Fermines.

— Da? zise Montoya, arătînd o politicoasă neîncredere. Dar nu e un *aficionado* cum sînteți dumneavoastră.

Din nou își puse stînjenit mîna pe umărul meu.

— Ba da, i-am răspuns. E un *aficionado* adevărat.

— Dar nu-i un *aficionado* chiar așa ca dumneavoastră.

---

[1] Descărcarea taurilor din cuști.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Aficion înseamnă pasiune. *Aficionado* e cel pasionat după luptele de tauri. Toţi toreadorii şi matadorii vestiţi stăteau la hotelul lui Montoya; adică cei stăpîniţi de *aficion* stăteau acolo. Cei care se ocupau de luptele de tauri făcînd din asta un fel de comerţ veneau poate o dată la Montoya, dar de întors nu se mai întorceau la el. Cei cu faimă veneau în fiece an. În camera lui Montoya puteai găsi oricînd fotografiile lor. Iar fotografiile toreadorilor cu adevărat apreciaţi de Montoya erau înrămate. Fotografiile celor lipsiţi de *aficion* zăceau într-un sertar al biroului. Adesea aveau pe ele dedicaţii cum nu se poate mai măgulitoare. Dar pentru Montoya n-aveau nici o valoare. Într-o bună zi le-a scos pe toate din sertar şi le-a aruncat la coş. Nu vroia să le mai vadă în ochi.

Deseori discutam despre tauri şi luptători. Trăsesem la Montoya mai mulţi ani la rînd. Niciodată nu stăteam de vorbă prea îndelung. Nu ne interesa decît plăcerea de a ne afla reciproc părerile. Existau oameni veniţi din oraşe depărtate şi care înainte de a părăsi Pamplona zăboveau să discute cîteva minute cu Montoya despre tauri. Aceştia erau *aficionados*. Iar cei care se dovedeau adevărat *aficionados* găseau totdeauna camere, chiar dacă hotelul era plin. Montoya mi i-a prezentat pe cîţiva. Totdeauna se arătau foarte politicoşi, la început, şi îi amuza teribil faptul că sînt american. Nu ştiu de ce, dar se socotea de la sine înţeles că un american nu poate avea *aficion*. Se putea preface sau putea să confunde *aficion* cu setea de senzaţii tari, însă era cu neputinţă s-o trăiască realmente. Cînd îşi dădeau seama că am *aficion*, şi în privinţa aceasta nu existau semne exterioare de recunoştere, nici întrebări verificate în stare s-o dovedească, ci mai mult un fel de examinare orală a spiritului, prin întrebări totdeauna puţin ferite şi niciodată limpezi, avea loc fără greş stînjenita punere a mîinii pe umăr, sau un « *Buen hombre* ».[1] Însă aproape de fiece dată se producea atingerea nemijlocită. S-ar fi zis că simţeau nevoia de a te atinge cu mîna pentru a se încredinţa.

Montoya ar fi fost în stare să ierte orice unui luptător stăpînit de *aficion*. Putea să ierte crize de nervi, panică, inexplicabile acte nesocotite, orice soi de cusururi. Unui om înzestrat cu *aficion* putea să-i ierte orice. De la bun început mi-a iertat toţi prietenii. Fără să-mi spună vreodată un cuvînt, îi socotea ceva neînsemnat, dar ruşinos, existent între noi doi, ca spintecarea cailor la luptele de tauri.

Bill urcase în cameră îndată după ce intraserăm în hotel şi l-am găsit spălîndu-se şi schimbîndu-şi hainele.

— Ei, te-ai săturat de vorbit spanioleşte?

— Mi-au spus c-au să aducă taurii diseară.

— Hai să ne căutăm trupa şi să mergem acolo.

— Bine. Probabil c-o să-i găsim la cafenea.

— Ai luat bilete?

— Da. O să vedem cum descarcă toţi taurii.

— Şi cum?

Îşi întindea obrazul spre oglindă, să vadă de nu cumva rămăseseră locuri nebărbierite pe sub linia fălcii.

— E foarte frumos, i-am răspuns. Dau drumul taurilor din cuşti, unul cîte unul, iar în ţarc sînt boi băgaţi acolo ca să nu se bată taurii între ei, şi taurii se năpustesc peste boii care fug de jur împrejur ca nişte fete bătrîne, încercînd să-i domolească.

— Şi nu se întîmplă să spintece boii?

— Ba da. Cîteodată îi ajung din urmă şi-i omoară.

— Şi boii ce pot să facă?

---

[1] Om de treabă (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Nimic. Încearcă să se împrietenească cu taurii.
— Dar de ce îi vîră acolo?
— Ca să-i domolească pe tauri şi să nu-i lase să-şi rupă coarnele în zid, ori să se împungă între ei.
— Grozav e să fii bou !
Coborîrăm scările, ieşirăm pe uşa hotelului şi traversarăm piaţa către « Café Iruna ». În piaţă erau două gherete stinghere unde urma să se vîndă bilete. Obloanele lor, pe care stătea scris SOL, SOL Y SOMBRA şi SOMBRA[1], erau lăsate. N-aveau să se deschidă decît cu o zi înainte de *fiesta*.
Dincolo de piaţă mesele şi fotoliile de răchită albă de la « Iruha » se întindeau şi pe spaţiul neacoperit de arcadă, pînă la marginea străzii. M-am uitat spre mese, căutîndu-i pe Brett şi pe Mike. Acolo erau. Şi Brett, şi Mike, şi Robert Cohn. Brett avea pe cap o beretă de tipul celor purtate de basci. La fel şi Mike. Robert Cohn era cu capul gol şi cu ochelarii pe nas. Brett ne văzu venind şi ne făcu semn cu mîna. Cînd ne apropiarăm de masă, colţurile ochilor i se încreţiră.
— Hello, băieţi ! strigă Brett.
Era fericită. Mike avea un fel de a-ţi strînge mîna care transmitea întreagă intensitatea sentimentelor. Robert Cohn ne-a strîns-o fiindcă ne întorseserăm.
— Unde dracu aţi fost? i-am întrebat.
— Eu i-am adus pînă aici, răspunse Cohn.
— Ce prostie ! exclamă Brett. Dacă n-ai fi fost cu noi, am fi ajuns mult mai devreme.
— Ba n-aţi mai fi ajuns niciodată.
— Ce prostie ! V-aţi bronzat, băieţi. Ia uitaţi-vă la Bill.
— V-a mers bine la pescuit? întrebă Mike. Aveam de gînd să venim şi noi.
— Ni-a fost rău. V-am dus dorul.
— Eu am vrut să vin, adăugă Cohn, dar mi-am zis că trebuie să-i aduc şi pe ei.
— Tu să ne-aduci pe noi ! Ce prostie !
— Şi chiar v-a mers bine? stărui Mike. Aţi prins peşte mult?
— În unele zile am prins cîte o duzină fiecare. A mai fost cu noi şi un englez acolo sus.
— Harris îl chema, spuse Bill. Îl cunoşti cumva, Mike? A făcut şi el războiul.
— Băiat norocos, răspunse Mike. Ce zile am mai trăit atunci. Tare aş vrea să se întoarcă vremurile de-atunci.
— Nu fi cretin.
— Tu ai făcut războiul, Mike? întrebă Cohn.
— Ba bine că nu.
— A fost un ostaş cum nu se poate mai distins, zise Brett. Ia povesteşte-le cum s-a întîmplat cînd calul tău a luat-o razna prin Piccadilly.
— Nici nu mă gîndesc. Am spus povestea asta de patru ori.
— Mie nu mi-ai povestit niciodată, se plînse Robert Cohn.
— N-o mai înşir din nou. Mă face de rîs.
— Spune-le despre decoraţiile pe care le-ai primit.
— Nu le spun. M-aş face şi mai tare de rîs.
— Despre ce-i vorba?
— O să vă spună Brett. Ea are grijă să povestească toate istoriile care mă fac de rîs.
— Hai, ia povesteşte, Brett.
— Să spun?

---

[1] Soare, soare şi umbră, umbră (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Am să vă povestesc eu însumi.
— Ce decoraţii ai primit, Mike?
— N-am primit nici o decoraţie.
— Ba cîteva trebuie să fi primit.
— Probabil că pe cele obişnuite. Dar nu m-am dus niciodată să le iau. Într-o bună zi a avut loc un banchet dintr-acelea gomoase, unde trebuia să vină şi prinţul de Wales, iar pe invitaţii scria că toată lumea e obligată să-şi pună decoraţiile. Bineînţeles că eu n-aveam nici o decoraţie, aşa că am trecut pe la croitorul meu şi l-am lăsat paf cu invitaţia, şi m-am gîndit să fac pe grozavul şi i-am spus: « Trebuie să-mi aranjezi şi cîteva decoraţii ». « Ce decoraţii anume, sir? » a zis croitorul. Şi eu i-am răspuns: « Ei, care-or fi. Numai vezi să-mi aranjezi cîteva ». « Dar ce decoraţii *aveţi* sir? » zice croitorul. « De unde vrei să ştiu? » zic eu. Nu ştiu ce-o fi fost în capul lui, şi-o fi închipuit că-mi pierd toată vremea citind porcăria aia de buletin special. « Pune, acolo, cît mai multe. Alege-le pe care crezi dumneata ». Aşa că mi-a aranjat nişte decoraţii, ştiţi, de alea, miniaturi, mi le-a dat puse într-o cutie, iar eu am vîrît cutia în buzunar şi am uitat de ea. Ei, şi m-am dus eu la banchet, dar era în seara cînd l-au împuşcat pe Henry Wilson, aşa că n-a venit nici prinţul de Wales, n-a venit nici regele, nimeni nu şi-a pus decoraţiile, şi toţi mahării ăia se trudeau să şi le scoată din piept, iar eu le aveam pe-ale mele în buzunar.

Se opri, aşteptîndu-se să izbucnim în rîs.
— Asta-i tot?
— Asta-i tot. Poate că n-am spus-o cum trebuie.
— N-ai spus-o cum trebuie, zise Brett. Dar nu face nimic.
De data asta am rîs cu toţii.

— A, da! urmă Mike. Mi-am adus aminte. A fost un banchet înfiorător de plicticos şi n-am mai putut să îndur, aşa că am plecat. Mult mai tîrziu, noaptea, am dat peste cutia din buzunar. Ce-s astea? mi-am zis. Decoraţii? Porcării de-acelea de decoraţii militare? Aşa că le-am scos pe toate de pe căptuşeala cutiei — ştiţi, stau prinse pe o catifea frumoasă — şi le-am împărţit la fete. Am dat cîte una fiecărei fete. Aşa, ca amintire. Şi toate au zis că sînt un soldat cum nu s-a mai pomenit. Să împarţi decoraţii într-un bar de noapte. Amarnic băiat!
— Spune şi restul, îl îndemnă Brett.
— Nu găsiţi că a fost drăguţ? întrebă Mike. Rîdeam cu toţii. A fost. Vă jur c-a fost drăguţ. În orice caz, croitorul mi-a scris şi mi-a cerut să-i dau îndărăt decoraţiile. A trimis un om la mine. Şi mi-a tot scris luni de zile în şir. Se pare că i le lăsase cineva să le cureţe. Un ştab din cei mari. A făcut pe chestia decoraţiilor un scandal formidabil. Mike tăcu o vreme. Apoi adăugă: Teribil ghinion pe capul croitorului.
— Nu cred că ai dreptate, spuse Bill. Eu aş zice chiar c-a dat norocul peste croitorul tău.
— Grozav de priceput croitor. Nimeni n-ar crede dacă m-ar vedea cum umblu acuma. Îi dădeam cîte o sută de lire pe an, numai ca să-i astup gura. Aşa că nu-mi trimetea niciodată facturile. Mare nenorocire pe capul lui cînd am dat eu faliment. Iar asta s-a întîmplat îndată după povestea cu decoraţiile. Pe urmă şi scrisorile lui au devenit mai tăioase.
— Şi cum ai dat faliment? întrebă Bill.
— În două feluri, răspune Mike. Mai întîi treptat, şi pe urmă dintr-o dată.
— Din ce cauză?
— Prietenii, zise Mike. Aveam o droaie de prieteni. Prieteni făţarnici. Şi pe urmă mai aveam şi creditori. Probabil că în toată Anglia n-ai fi găsit unul să aibă mai mulţi creditori decît mine.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Povestește-le cum a fost la tribunal, îl rugă Brett.
— Nu mai țin minte, zise Mike. Eram cam pilit.
— Pilit? ! strigă Brett. Beat mort erai !
— Etraordinară întîmplare, continuă Mike. Acum cîteva zile m-am întîlnit cu fostul meu asociat. S-a oferit să-mi dea ceva de băut.
— Povestește-le despre avocatul tău cel învățat, stărui Brett.
— Nu povestesc, se împotrivi Mike. Învățatul meu de avocat era și el tot chior de beat. Ei, hai s-o lăsăm, e prea trist subiectul ăsta. Mergem să vedem cum descarcă taurii, ori nu mai mergem?
— Haideți să mergem.
Am chemat chelnerul, am plătit, și am pornit pe jos pe străzile orașului. Eu am plecat împreună cu Brett, dar Robert Cohn s-a apropiat și a încadrat-o pe partea cealaltă. Cîteștrei am mers mai departe, pe lîngă *Ayuntamiento* unde atîrnau steaguri la balcoane, prin piață, și pe urmă pe strada în pantă care ducea drept la podul de peste Arga. O mulțime de lume mergea într-acolo să vadă taurii, trăsurile se scurgeau pe panta colinei și peste pod, iar vizitii, caii și bicele răsăreau pe deasupra capetelor mulțimii care înainta pe stradă. După ce-am străbătut podul am luat-o pe un drum care ducea la țarcuri. Am trecut pe lîngă o cîrciumă cu un afiș în fereastră: « Vin Bun 30 Centime Kilu ».
— Aici venim, cînd o să cam terminăm fondurile, zise Brett.
Femeia care stătea în pragul cîrciumii ne urmări cu privirea pe cînd treceam. Strigă către cineva dinăuntru și trei fete apărură la fereastră și se uitară lung după noi. La Brett se uitau.
La poarta țarcurilor doi bărbați controlau biletele celor care intrau. Am intrat și noi pe poartă. Înăuntru erau copaci și o casă scundă, de piatră. În fund de tot se afla zidul de piatră al țarcurilor, cu spărturi ce arătau ca niște creneluri presărate de-a lungul zidului din față al fiecărui țarc. O scară ducea pînă deasupra zidului și oamenii urcau pe ea și se împrăștiau pe zidurile despărțitoare dintre cele două țarcuri. În drum spre seară, călcînd pe iarba de sub copaci, am trecut pe lîngă cuștile uriașe, vopsite în cenușiu, în care se aflau taurii. Cîte un taur în fiecare cușcă. Fuseseră aduși cu trenul de la o crescătorie de tauri din Castilia, descărcați la gară din vagoanele platformă și aduși aici ca să fie scoși din cuști și vîrîți în țarcuri. Pe fiecare cușcă se vedea numele și semnul distinctiv al crescătorului.
Ne-am urcat pe zid și ne-am găsit locuri de unde ne puteam uita drept în țarc. Zidurile de piatră erau văruite, pe pămînt se vedeau împrăștiate paie, iar de-a lungul zidului se aflau iesle de lemn și jghiaburi pentru adăpat.
— Ia uitați-vă, am spus eu.
Dincolo de rîu se înălța platoul și orașul. Pe toate zidurile vechi și pe toate meterezele se vedea mulțimi de oameni. Cele trei linii ale fortificațiilor alcătuiau trei negre șiruri de oameni. Deasupra zidurilor apăreau capete la ferestrele caselor. Pe latura cea mai depărtată a platoului, băietanii se urcaseră în copaci.
— Așteaptă, probabil, să se întîmple ceva, spuse Brett.
— Vor să vadă taurii.
Mike și cu Bill se duseseră pe celălalt zid, în partea mai joasă a țarcului. Ne făceau semne cu mîna. Spectatorii veniți mai tîrziu stăteau în spatele nostru și ne împingeau cînd erau și ei împinși de alții.
— De ce nu încep o dată? întrebă Robert Cohn.
Un singur catîr, înhămat la una dintre cuști, o trase pînă în poarta țarcului. Cîțiva oameni lucrau cu răngile și săltau cuștile s-o potrivească drept în poarta țarcului. Alții se urcaseră pe zid și stăteau gata să salte poarta țarcului și după aceea pe-a cuștii. De cealaltă parte a țarcului se deschidea o altă poartă și doi boi intrară înăuntru la

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

trap, clătinîndu-şi capetele şi legănîndu-şi trupurile slabe. Se opriră, unul lîngă altul, la marginea ţarcului, cu capetele îndreptate spre poarta pe unde aveau să intre taurii.

— Nu par prea fericiţi, zise Brett.

Oamenii de pe zid se aplecară şi săltară poarta ţarcului. Pe urmă o săltară şi pe-a cuştii.

M-am aplecat mult şi am încercat să văd ce e în cuşcă. Era întuneric. Cineva a izbit cu o rangă de fier în pereţii cuştii. Şi înăuntru parcă s-a produs o explozie. Izbind cu coarnele cînd într-un perete, cînd într-altul, taurul dezlănţui un zgomot asurzitor. Pe urmă am zărit un bot negru şi umbra coarnelor, iar după aceea, lovind tare cu copitele în lemnul cuştii ce răsuna a gol, taurul dădu năvală în ţarc şi proptindu-se pe picioarele de dinainte, care lunecară printre paie, se opri deodată, cu capul înălţat, cu uriaşul ghem de muşchi umflat pe greabăn, şi toţi muşchii trupului păreau să-i zbîrnîie pe cînd se uita la mulţimea adunată pe ziduri. Boii se traseră îndărăt, pînă în zid, cu capetele aplecate şi ochii aţintiţi asupra taurului.

Taurul îi văzu şi năvăli spre ei. Un bărbat strigă tare din dosul unei gherete şi bătu cu pălăria în scîndurile peretelui, dar taurul nu mai ajunse la boi, ci se întoarse în loc, se încordă şi se năpusti spre locul unde fusese omul, încercînd să-l lovească, prin scînduri, cu cîteva izbituri iuţi, scormonitoare, date cu cornul drept.

— Dumnezeule mare, nu-i aşa că-i frumos? întrebă Brett.

Ne uitam atunci chiar în spinarea lui.

— Uită-te cît de bine mînuieşte coarnele, am spus eu. A dat întîi cu stîngul şi pe urmă cu dreptul, exact ca un boxer.

— Vorbeşti serios?

— Fii atentă.

— Se mişcă prea repede.

— Aşteaptă. Imediat are să repete mişcarea.

În faţa porţii mai fusese trasă o cuşcă. În colţul din partea cealaltă, un om ascuns în dosul unui adăpost de scînduri atrase atenţia taurului şi în vreme ce acesta stătea cu coada spre intrare, uşa cuştii fu săltată — şi un alt taur pătrunse în ţarc.

Al doilea taur năvăli de-a dreptul spre boi şi doi oameni ieşiră de după adăpostul de scînduri şi începură să răcnească la el, ca să-l întoarcă din drum. Dar taurul continuă să gonească în aceeaşi direcţie, şi oamenii răcneau într-una: *Ho! Ho! Toro!* şi îşi vînturau braţele prin aer. Boii se întoarseră pieziş ca să primească asaltul, iar taurul se năpusti asupra unuia dintre ei.

— Nu te uita, am sfătuit-o pe Brett.

Dar ea se uita într-acolo, fascinată, aşa că am adăugat:

— Foarte bine. Dacă nu te impresionează.

— Acuma am văzut, spuse Brett. Am văzut cum a dat întîi cu cornul stîng şi pe urmă cu dreptul.

— Excelent!

Boul zăcea la pămînt, cu gîtul lungit, capul întors într-o parte, şi stătea întins aşa cum se prăbuşise. Deodată, taurul se întoarse şi porni către boul celălalt, care se oprise în capătul cel mai depărtat al ţarcului, clătinînd din cap şi privind atent la ce se întîmplă. Boul porni în fugă stîngace, fără spor, şi taurul îl ajunse din urmă, îl lovi nu prea tare în coaste, dar pe urmă îl lăsă în pace şi începu să se uite la oamenii de pe ziduri, şi atunci ghemul de muşchi de pe greabăn i se umflă şi mai mult. Boul se apropie de el prefăcîndu-se că vrea să-l miroase, iar taurul se încordă nepăsător, fără tragere de inimă. Apoi şi taurul îl mirosi pe bou, iar după aceea porniră împreună, la trap spre taurul celălalt.

La apariţia taurului următor, cîteşitrei, cei doi tauri şi boul, stăteau unul lîngă altul, cu capetele apropiate şi coarnele îndreptate spre noul sosit. Peste cîteva

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

minute boul se apropie de taurul cel nou, îl liniști și îl aduse la turmă. După ce fură aduși și ultimii doi tauri, se strînseră cu toții, liniștiți, laolaltă.

Boul care fusese împuns se ridicase în picioare și stătea rezemat de zidul de piatră. Nici unul dintre tauri nu se mai apropia de el, și nici el nu încercă să se alăture turmei.

Am coborît de pe zid împreună cu mulțimea și ne-am mai uitat pentru ultima oară la tauri prin spărturile din zidul țarcului. Acum erau toți liniștiți, cu capetele plecate. Am luat o trăsură și ne-am întors la cafenea. Bill și Mike au sosit abia peste o jumătate de ceas. Poposiseră în drum prin mai multe locuri ca să bea cîte ceva.

Stăteam cu toții în jurul mesei, la cafenea.

— E formidabilă povestea asta, spuse Brett.

— Dar taurii din urmă au să lupte tot așa de bine ca și primul? întrebă Robert Cohn. Mi s-a părut că s-au potolit cam repede.

— Se cunosc între ei, i-am explicat. Nu-s primejdioși decît dacă rămîn stingheri, sau numai cîte doi ori trei.

— Cum adică primejdioși? întrebă Bill. Mie mi s-a părut că toți sînt primejdioși.

— Nu-s porniți să omoare decît dacă sînt stingheri. Bineînțeles, dacă ai fi intrat tu înăuntru, probabil ai fi izbutit să-l scoți pe unul din turmă și atunci ar fi devenit primejdios.

— E prea complicat, mărturisi Bill. Ai grijă să nu mă scoți niciodată din cireadă, Mike.

— Ascultați ce vă spun eu, zise Mike, erau *într-adevăr* frumoși taurii ăia, nu-i așa? Ați băgat de seamă ce coarne aveau?

— Cum să nu? ! răspunse Brett. Pînă acum habar nu aveam ce sînt acelea coarne de taur.

— L-ai văzut pe cel care a împuns boul? întrebă Mike. A fost extraordinar.

— Cruntă mai e și viața de bou ! spuse Robert Cohn.

— Nu-i așa? îl întrebă Mike. Eu aș fi zis că ție ți-ar fi plăcut să fii bou, Robert.

— Ce vrei să spui, Mike?

— Au o viață atît de liniștită. Niciodată nu spun nimic și totdeauna te-mpiedici de ei în drum.

Ne-am simțit c-am stingheriți. Bill începu să rîdă. Robert Cohn era furios. Mike vorbi mai departe:

— Eu zic că ți-ar place. Niciodată n-ai fi silit să scoți vreo vorbă. Hai, Robert, spune și tu ceva. Nu sta doar așa, ca o momîie.

— Am spus, Mike. Nu-ți aduci aminte? Chestia cu boii.

— Ei, mai spune încă ceva. Spune ceva cu haz. Nu-ți dai seama că toți ne distrăm de minune.

— Las-o încurcată, Michael. Te-ai îmbătat, interveni Brett.

— Nu m-am îmbătat. Vorbesc foarte serios. Oare Robert Cohn are să se țină toată vremea după Brett așa, ca boul?

— Termină, Michael. Încearcă să dai dovadă de puțină bună creștere.

— Dă-o dracului de bună creștere. La urma urmei, cine mai știe astăzi de bună creștere, în afară de tauri? Nu-s drăguți taurii? Nu-ți plac, Bill? De ce nu spui ceva Robert? Nu mai sta așa, ca la înmormîntare. Și ce dacă Brett s-a culcat cu tine? S-a culcat ea cu mulți alții mai breji decît te-ai putea crede tu.

— Termină, zise Cohn. Și se ridică în picioare. Isprăvește o dată, Mike !

— Ia, ia, nu te ridica în picioare și nu te face că ai vrea să dai în mine. Cu chestii de astea nu mă impresionezi. Spune-mi, Robert, de ce te ții toată vremea după Brett ca un bou nenorocit? Nu știi că nimeni nu-ți dorește prezența? Eu

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cum ştiu cînd nu sînt bine venit? De ce nu-ţi dai seama cînd nu eşti bine venit? Ai sosit la San Sebastian, unde nimeni nu te dorea, şi te-ai ţinut după Brett ca un bou nenorocit. Crezi că se face una ca asta?

— Taci din gură. Te-ai îmbătat.

— Poate că m-am îmbătat. Tu de ce nu te-ai îmbătat? Tu de ce nu te îmbeţi niciodată, Robert? Ai văzut că la San Sebastian nu te-ai simţit bine fiindcă nici unul dintre prietenii noştri n-a catadixit să te invite la vreo petrecere. Şi nu prea ai cum le găsi vină. Ai? I-am rugat să te cheme. N-au vrut s-o facă. Nu poţi să le găseşti vreo vină. Poţi? Ei, răspunde. Le poţi găsi vreo vină?

— Du-te dracului, Mike.

— Eu nu le găsesc nici o vină. Tu le găseşti? Pentru ce te ţii după Brett? Despre politeţe n-ai auzit niciodată? Cam cum îţi închipui că mă simt *eu?*

— Eşti într-adevăr încîntător cînd vorbeşti despre politeţe, interveni Brett. Eşti un om atît de politicos!

— Hai să mergem, Robert, spuse Bill.

— De ce te ţii mereu după coada ei?

Bill se ridică şi îl luă de braţ pe Cohn.

— Nu plecaţi, continuă Mike. Robert Cohn vrea să dea şi el un rînd.

Bill ieşi din cafenea împreună cu Robert. Faţa lui Cohn era galbenă ca ceara. Mike continua să vorbească. O vreme am stat şi l-am ascultat. Brett părea scîrbită. Îl întrerupse:

— Ştii ce, Michael, n-ar trebui să fii chiar atît de măgar. Nu zic că n-are dreptate, mă înţelegi, adăugă apoi întorcîndu-se spre mine.

Vocea lui Mike nu mai suna încordat. Din nou ne simţeam ca între prieteni.

— Nu-s chiar aşa dea beat pe cît s-ar părea, spuse Mike.

— Ştiu că nu eşti, mărturisi Brett.

— Nici unul dintre noi nu-i treaz, am zis eu.

— Dar n-am spus nici un cuvînt pe care să nu vreau să-l rostesc.

— Da, însă ai spus-o cu prea multă răutate, zise Brett rîzînd.

— A fost măgar, totuşi. Hop deodată la San Sebastian, unde nimeni n-avea nici un chef de mutra lui. Se ţine toată ziua după Brett, şade şi doar se *zgîieşte* la ea. Mi s-au întors maţele pe dos.

— Da, s-a purtat foarte urît, întări Brett.

— Bagă de seamă, Brett a mai avut şi înainte de-a face cu bărbaţii. Şi de fiecare dată mi-a mărturisit totul. Mi-a dat să citesc scrisorile blegului ăsta de Cohn. Dar n-am vrut.

— Foarte frumos din partea ta.

— Nu, ascultă, Jake. Brett s-a mai încurcat şi cu alţi bărbaţi. Însă niciodată n-au fost evrei, şi niciodată după aceea nu s-au ţinut mereu după coada ei.

— Băieţi unul şi unul, comentă Brett. N-are nici un rost să mai vorbim. Mike şi cu mine ne înţelegem minunat.

— Mi-a dat scrisorile lui Robert Cohn. N-am vrut să le citesc.

— Nu citeşti nici un fel de scrisori, iubitule. Nu le citeşti nici pe ale mele.

— Nu pot citi scrisori, mărturisi Mike. Curios, nu?

— Nu poţi citi nimic.

— Ba nu. Aici n-ai dreptate. Mai citesc şi eu cîte ceva. Cînd sînt acasă, citesc.

— Mai ai puţin şi-o să începi să şi scrii, zise Brett. Haide, Mike, vino-ţi în fire. Acuma trebuie să te împaci cu situaţia. E aici şi n-ai ce-i face. Am venit la *fiesta*, nu ne strica cheful.

— Bine, dar să înveţe cum să se poarte.

— Are să înveţe. Îi spun eu.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Să-i spui tu, Jake. Spune-i că ori învață cum să se poarte, ori să-și vadă de drum.
— Da, am încuviințat eu, are să-mi stea foarte bine cînd o să i-o spun.
— Ascultă, Brett. Spune-i lui Jake cum îți zice Robert. E *extraordinar*, zău că da.
— Vai, nu. Nu pot.
— Dă-i drumul. Doar sîntem prieteni. Nu-i așa că sîntem prieteni, Jake?
— Nu pot să-i spun. Prea e ridicol.
— Atunci îi spun eu.
— Astîmpără-te, Michael. Nu fi măgar.
— Circe îi spune, continuă Mike. Afirmă sus și tare că pe toți bărbații îi preface în porci. Grozavă chestie. Îmi pare rău că nu sînt și eu un tip ca ăștia, literații.
— Ar avea succes, să știi, spuse Brett. Face scrisori frumoase.
— Știu, am încuviințat. Mi-a scris și mie de la San Sebastian.
— Aia-i nimic, declară Brett. E în stare să facă niște scrisori teribil de amuzante.
— Scrisoarea aceea ea m-a pus s-o scriu. Chipurile, trebuia să treacă drept bolnavă.
— Am și fost al dracului de bolnavă.
— Haideți, i-am îndemnat, trebuie să mergem la hotel și să mîncăm.
— Dar cum mai dau eu ochii cu Cohn? întrebă Mike.
— Așa ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic.
— În ce mă privește, n-am nimic de zis, declară Mike. Nu mă simt de loc jenat.
— Dacă spune ceva, zi-i c-ai fost beat, și gata.
— S-a făcut. Dar hazul dracului e că chiar cred c-am fost beat.
— Haideți, ne zori Brett. S-a plătit pentru otrăvurile astea? Trebuie să fac baie înainte de masă.

Am traversat piața. Se făcuse întuneric și de jur împrejurul pieței străluceau de sub arcade luminile cafenelelor. Am pășit pe pietrișul de sub copaci, îndreptîndu-ne spre hotel.

Ceilalți au urcat sus, iar eu am rămas să stau de vorbă cu Montoya.
— Ei, cum v-au plăcut taurii? m-a întrebat.
— Mi-au plăcut. Foarte frumoși tauri.
— Destul de buni, spuse Montoya clătinînd din cap, dar nu cine știe ce.
— Ce nu ți-a plăcut la ei?
— Nu știu. Doar așa, nu mi-au lăsat impresia c-ar fi prea grozavi.
— Înțeleg cam ce vrei să spui.
— Sînt destul de buni.
— Da. Sînt destul de buni.
— Prietenilor dumneavoastră cum le-au plăcut?
— Foarte mult.
— Bine, încuviință Montoya.

Am urcat și eu. Bill se afla în camera lui, ieșise pe balcon și privea în piață. M-am dus lîngă el.
—Unde-i Cohn?
— Sus, în cameră la el.
— Cum se simte?
— Ca dracu, bineînțeles. Mike s-a purtat înfiorător. E cumplit cînd se-mbată.
— Nu era chiar așa de beat.
— Pe dracu nu era. Eu știu cum ne-am luptat cu el pînă am ajuns la cafenea.
— S-a mai trezit pe urmă.
— Bine. Dar a fost înfiorător. Nu-l simpatizez pe Cohn, martor mi-e Dumnezeu, și cred c-a fost o mare prostie din partea lui că s-a dus la San Sebastian, însă nimănui nu-i e îngăduit să vorbească așa cum a vorbit Mike.
— Ce zici de tauri?

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Grozavi. E impresionant felul cum le dau drumul în ţarc.
— Mîine vin taurii de la Miura.
— Şi *fiesta* cînd începe?
— Poimîine.
— Ar trebui să nu-l mai lăsăm pe Mike să se îmbete aşa de rău. Chestiile astea sînt îngrozitoare.
— Am face bine să ne pregătim pentru cină.
— Da. Are să fie o masă încîntătoare.
— Oare?

De fapt cina a fost chiar foarte plăcută. Brett îmbrăcase o rochie de seară fără mîneci. Era într-adevăr frumoasă. Mike s-a purtat ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. A trebuit să mă duc sus ca să-l aduc pe Robert Cohn. A fost rezervat şi politicos, tot palid şi posomorît la chip, însă pînă la urmă s-a dispus. Nu se putea opri să nu se uite toată vremea la Brett. Se părea că asta îl face fericit. Fără îndoială că îi făcea plăcere s-o vadă atît de frumoasă, să ştie că petrecuse o vreme cu el şi că toată lumea cunoştea povestea. Asta nu i-o mai putea răpi nimeni. Bill a fost plin de haz. La fel şi Michael. Alcătuiau un cuplu fermecător.

Totul îmi reamintea de unele mese din vremea războiului. Vin din belşug, o încordare neluată în seamă şi presentimentul unor întîmplări viitoare cărora nimeni nu le putea sta împotrivă. Sub influenţa vinului, am uitat simţămintele neplăcute şi m-am simţit fericit. Mi se părea că toţi sînt încîntători.

CAPITOLUL 14

Nu mai ştiu cînd m-am culcat. Mi-aduc aminte că m-am dezbrăcat, mi-am pus un halat de baie şi am ieşit pe balcon. Îmi dădeam seama că sînt beat turtă, iar după ce am intrat în cameră am aprins lumina de la capătul patului şi am început să citesc. Citeam o carte de Turgheniev. Probabil că am recitit aceleaşi două pagini de mai multe ori la rînd. Era o bucată din « Povestirile unui vînător ». O mai citisem, dar mi se părea cu totul necunoscută. Peisajul îmi apărea foarte clar şi aveam impresia că apăsarea din creier se mai potoleşte. Eram foarte beat şi nu voiam să închid ochii, fiindcă de i-aş fi închis, camera ar fi început să se învîrtă cu mine. Dacă aveam să citesc, senzaţia asta trebuia să dispară.

I-am auzit pe Brett şi pe Robert Cohn urcînd scările .La uşă Cohn i-a spus noapte bună şi a plecat mai departe sus, spre camera lui. Am auzit-o pe Brett intrînd în camera de alături. Mike se şi culcase. Venise sus o dată cu mine, acum un ceas. Cînd a intrat Brett, s-a trezit şi au stat de vorbă împreună. I-am auzit rîzînd. Am stins lumina şi am încercat să adorm. Nu mai era nevoie să citesc. Puteam închide ochii fără să mă mai încerce senzaţia aceea de vîrtej. Dar nu puteam să dorm. Nu există nici o pricină ca în întuneric să vezi lucrurile altfel decît pe lumină. Nu există, fir-ar al dracului !

Toate gîndurile astea mă mai stăpîniseră cîndva, şi vreme de şase luni nu mai dormisem cu lumina stinsă. Încă o idee strălucită. Ducă-se dracului femeile, oricum. Şi du-te dracului şi tu, Brett Ashely.

Femeile sînt prieteni atît de minunaţi. Cu adevărat minunaţi. Înainte de toate, trebuie să fii îndrăgostit de o femeie ca să poată apărea baza unei prietenii. Cu Brett fusesem prieten multă vreme. Dar la felul cum vedea ea legătura asta, nu mă gîndisem. Primeam ceva, fără să dau nimic în schimb. Şi astfel nu făceam decît să amîn clipa socotelilor. Iar clipa socotelilor vine fără greş. Este una dintre cele mai straşnice treburi de care poţi fi sigur.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Consideram că plătisem totul. Nu în felul femeilor, care plătesc, plătesc şi iar plătesc. Fără nici un gînd de răsplată sau de pedeapsă. Schimb de valori, şi atît. Oferi, şi primeşti altceva în schimb. Ori munceşti pentru acel ceva. Într-un fel sau altul, plăteşti pentru orice lucru, cît de cît preţios. Am plătit pentru destule lucruri care mi-au plăcut şi de aceea m-am bucurat în viaţă. Plăteşti fie învăţînd despre acele lucruri, fie căpătînd experienţă, sau înfruntînd riscuri, ori cu bani gheaţă. A te bucura de viaţă înseamnă a învăţa să obţii contravaloarea banilor şi a-ţi da seama cînd o capeţi. Şi poţi obţine contravaloarea banilor. Lumea e un loc foarte potrivit pentru asemenea schimburi. Mi se părea o filozofie cît se poate de închegată. Peste cinci ani, îmi spuneam, are să mi se pară exact la fel de trăsnită ca şi toate celelale splendide filozofii pe care le-am îmbrăţişat pînă acum.

Totuşi, poate că nu era adevărat. Poate că pe măsură ce trece vremea, tot înveţi ceva. Nu mă interesa să ştiu despre ce anume e vorba. Tot ce doream era să aflu cum trebuie să trăiesc. Şi poate dacă ai izbuti să afli cum trebuie să trăieşti, ai învăţa de aici şi despre ce este vorba.

Cu toate astea, aş fi vrut ca Mike să nu se fi purtat atît de cumplit cu Robert Cohn. Mike era un băutor agresiv. Brett o băutoare liniştită. Bill un băutor liniştit. Cohn nu se îmbăta niciodată. Mike devenea nesuferit după ce trecea de o anumită limită. Îmi făcuse plăcere să-l aud cum îl batjocoreşte pe Cohn. Dar doream să n-o fi făcut, totuşi, fiindcă după aceea am simţit că mi-e silă de mine însumi. Asta înseamnă imoralitate: lucruri de pe urma cărora ţi se face silă. Dar nu, aşa ceva trebuie să se cheme imoralitate. Uite o reflecţie de importanţă capitală. Ce torent de aiureli îmi pot trece noaptea prin minte ! Parcă o auzeam pe Brett: Ce prostie ! Cînd stai împreună cu englezii, te deprinzi să foloseşti în gîndire expresii englezeşti. Limba engleză vorbită — cea vorbită de clasele de sus, în orice caz — îmi închipui că are mai puţine cuvinte decît limba eschimoşilor. Bineînţeles, habar nu am de limba eschimoşilor. Poate că e o limbă foarte frumoasă. Atunci să zicem limba triburilor Cherokee. Nici despre limba cherokeezilor nu ştiam nimic. Limba engleză, vorbită cu inflexiuni de frază. O frază care poate să exprime orice. Şi, totuşi, îmi plac englezii. Îmi plăcea şi felul cum vorbesc. Harris, de pildă. Dar Harris nu făcea parte din clasele de sus.

Am aprins din nou lumina şi am început să citesc. Tot din Turgheniev. Ştiam că de data asta, aflat în starea de hipersensibilizare mentală pricinuită de mult prea multă băutură, aveam să păstrez undeva în minte cele citite, iar mai tîrziu voi avea impresia că mi s-au întîmplat mie, în realitate. Şi asta îmi va rămîne pentru vecie. Iată încă un lucru minunat pentru care plăteşti şi care îţi rămîne. Ceva mai tîrziu, către ziuă, am adormit.

Următoarele două zile petrecute la Pamplona s-au scurs în linişte, fără alte certuri. Oraşul se pregătea pentru *fiesta*. Cîţiva muncitori ridicau un fel de garduri menite să închidă străzile laterale atunci cînd taurii aveau să fie scoşi din ţarcuri şi aveau să gonească dimineaţa pe străzi către arenă. Muncitorii săpau gropi şi înfigeau stîlpii în ele, fiecare stîlp avînd indicat printr-un număr locul dinainte stabilit. Pe platou, în afara oraşului, slujbaşi ai arenei antrenau caii picadorilor punîndu-i să galopeze cu picioarele lor pe maidanul tare, ars de razele soarelui, de dincolo de arenă. Porţile mari ale arenei erau deschise şi măturătorii curăţau amfiteatrul. Arena era netezită şi udată, iar dulgherii înlocuiau scîndurile desprinse, ori crăpate, din *barrera*[1]. De la marginea nisipului netezit cu tăvălugul puteai să vezi băncile goale şi femei bătrîne măturînd tribunele.

---

[1] Gard, îngrăditură (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Afară, gardul ce se întindea de la ultima stradă din oraş pînă la poarta arenei fusese ridicat şi alcătuia o îngrăditură prelungă ; pe-acolo avea să alerge mulţimea, fugărită de tauri, în dimineaţa zilei cînd urma să aibă loc prima luptă. Mai departe, pe cîmp, pe locul unde avea să se ţină tîrgul de cai şi de vite, cîţiva ţigani făcuseră sălaş pe sub copaci. Vînzătorii de vin şi de *aguardiente* îşi înălţau barăcile. La una dintre barăci se făcea reclamă pentru ANIS DEL TORO[1]. Pînza reclamei atîrna pe pereţii de scîndură, sub arşiţa soarelui. În piaţa cea mare, din centrul oraşului, încă nu se vedea nici o schimbare. Stăteam în fotoliile de răchită albă aşezate pe *terrasse*, la cafenea, şi priveam autobuzele care soseau aducînd ţăranii veniţi la tîrg, ne uitam cum se umplu autobuzele şi pornesc cu ţăranii aşezaţi pe traistele pline cu lucruri cumpărate de la oraş. Autobuzele mari şi cenuşii erau singurele lucruri însufleţite de-acolo, din piaţă, în afară de porumbei şi de omul care se slujea de furtun ca să stropească pietrişul pieţei şi să ude caldarîmul străzilor.

Seara a început *el paseo*[2]. Vreme de un ceas, după cină, toată lumea, toate fetele frumoase, ofiţerii din garnizoană, toate familiile de vază ale oraşului au ieşit la plimbare pe o latură a pieţei, în vreme ce mesele cafenelei erau ocupate de obişnuiţii clienţi de după cină.

De obicei dimineaţa stăteam la cafenea şi citeam ziarele din Madrid, iar după aceea mă plimbam prin oraş, ori afară pe cîmp. Uneori mergea şi Bill cu mine. În alte zile rămînea în cameră şi scria. Robert Cohn îşi petrecea dimineţile învăţînd spanioleşte, sau încerca să se bărbierească la frizer. Brett şi Mike nu se sculau niciodată înainte de prînz. Pe urmă luam cu toţii un vermut la cafenea. Duceam o viaţă liniştită şi nimeni nu se îmbăta. La biserică am fost de două ori — o dată împreună cu Brett. Mi-a spus cît de mult ar vrea să mă audă spovedindu-mă, însă i-am arătat că lucrul acesta e nu numai imposibil, dar nici n-ar fi atît de interesant pe cît se părea şi, de altminteri, totul s-ar fi petrecut într-o limbă pe care n-ar fi înţeles-o. Cînd am ieşit din biserică ne-am întîlnit cu Robert Cohn, însă deşi era limpede că ne urmărise, s-a purtat totuşi foarte drăguţ şi îndatoritor, şi cîteşitrei am făcut o plimbare pînă la sălaşul ţiganilor, unde Brett a pus o ţigancă să-i ghicească.

Era o dimineaţă frumoasă şi nori albi pluteau sus de tot, deasupra munţilor. În cursul nopţii plouase puţin, pe platou aerul era proaspăt şi răcoros, iar peisajul încîntător. Toţi ne simţeam bine, plini de vigoare, iar eu încercam faţă de Cohn un simţămînt de adevărată prietenie. Într-o asemenea zi nimic nu te-ar fi putut indispune.

Şi era ultima zi înainte de *fiesta*.

CAPITOLUL 15

Către amiaza zilei de duminică, 6 iulie, explodă *fiesta*. Un alt cuvînt nu poate fi folosit. Toată ziua sosiseră oameni de la ţară, însă oraşul şi-i asimilase şi nu le observai prezenţa. Sub soarele fierbinte, piaţa rămînea la fel de liniştită ca în orice altă zi. Ţăranii stăteau prin cîrciumile de la mahala. Acolo beau şi se pregăteau pentru *fiesta*. Atît de curînd sosiseră de pe cîmpuri şi de pe dealuri, încît era nevoie să se adapteze treptat noilor valori. Nu puteau să înceapă prin a plăti preţurile din cafenele. Primeau contravaloarea banilor în cîrciumi. Banii încă îşi aveau valoarea stabilită în ore de muncă şi saci de grîne vîndute. Mai tîrziu, în vremea

---

[1] « Rachiul taurului » (sp.)
[2] Plimbarea (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cînd se va desfăşura *fiesta*, n-avea să mai conteze cît plăteau şi nici unde anume cumpărau.

În ziua cînd începea fiesta de San Fermin, umpluseră încă de dis-de-dimineaţă cîrciumile de pe străzile înguste ale oraşului. Dimineaţa, în drum către slujba de la catedrală, le auzeam cîntecele năvălind pe uşile deschise ale cîrciumilor. Îşi făceau încălzirea. La slujba de la ceasurile unsprezece venise multă lume. San Fermin e şi sărbătoare religioasă.

Am coborît colina pe care se afla catedrala şi pe urmă am început să urc, în drum spre cafenea, strada ce ducea în piaţă. Era aproape de amiază. Robert Cohn şi cu Bill stăteau la o masă. Mesele cu tăblii de marmură şi scaunele de răchită albă dispăruseră. În locul lor aduseseră măsuţe de fier şi scaune pliante tari. Cafeneaua părea un vas de război pregătit de luptă. Azi chelnerii nu te mai lăsau să stai liniştit la masă toată dimineaţa şi să citeşti, fără să te întrebe dacă nu comanzi ceva. Nici nu mă aşezasem bine, şi chelnerul s-a şi înfăţişat.

— Voi ce beţi? i-am întrebat pe Bill şi pe Robert.

— Sherry, răspunse Cohn.

— *Jerez*, i-am spus eu chelnerului.

Înainte de a se întoarce chelnerul cu băuturile, în piaţă izbucni focul de artificii care anunţa fiesta. Se auzi o detunătură şi un caer de fum cenuşiu se ridică deasupra Teatrului « Gayarre », pe cealaltă latură a pieţei. Caerul de fum plutea în văzduh ca o explozie de şrapnel, şi pe cînd îl priveam se auzi o altă detunătură şi alte artificii se înălţară risipind fum în lumina strălucitoare a soarelui. Am văzut atunci lucirea flăcării şi încă un norişor de fum se ivi în văzduh. În clipa cînd focul de artificii izbucnise pentru a doua oară, sub arcadă, unde pînă atunci nu se afla nimeni, se adunase atît de multă lume încît chelnerul, cu sticla ridicată deasupra capului, abia mai putea răzbi prin mulţime către masa noastră. Lumea năvălea în piaţă din toate părţile, iar dinspre stradă auzeam cum se apropie fluierele, flautele şi tobele. Cîntau *riau-riau*, flautele ţipau şi tobele duduiau, iar în urma lor veneau ţopăind băietani şi bărbaţi în toată firea. Cînd flautele tăcură, toţi dansatorii se ghemuiră pe vine, apoi fluierele şi flautele ţipară din nou, tobele începură iarăşi să duduie înfundat, şi cu toţii săriră în sus reîncepînd dansul. Din pricina mulţimii nu puteam vedea decît capetele şi umerii dansatorilor săltînd în sus şi-n jos.

În mijlocul pieţei un bărbat îndoit de mijloc cînta din fluier, şi o liotă de copii se ţineau după el strigînd şi trăgîndu-l de haine. Cîntăreţul porni către marginea pieţei, cu copiii droaie în urma lui, şi cîntînd mereu, defilară prin faţa cafenelei, apoi se pierdură pe o stradă laterală. Pe cînd trecea pe dinaintea noastră cîntînd, urmat îndeaproape de copiii care strigau şi-l trăgeau de haine, îi văzurăm chipul palid şi ciupit de vărsat.

— Trebuie să fie prostul satului, spuse Bill. Dumnezeule sfinte, ce arătare !

Din josul străzii se apropiară alţi dansatori. Strada era înţesată de dansatori, numai bărbaţi. Şi toţi jucau în ritm, pe urmele fluieraşilor şi toboşarilor veniţi împreună cu ei. Alcătuiau pare-se un fel de club şi toţi erau îmbrăcaţi în bluze albastre muncitoreşti, aveau basmale roşii legate în jurul gîtului şi duceau o pancartă mare prinsă de două prăjini. Pancarta sălta în sus şi în jos o dată cu ei, în vreme ce se apropiau înconjuraţi de mulţime.

« Trăiască vinul ! Trăiască străinii ! » stătea scris pe pancartă.

— Dar străinii unde-s? întrebă Robert Cohn.

— Noi sîntem străinii, răspunse Bill.

Focurile de artificii detunau într-una. Mesele cafenelei erau ocupate pînă la ultimul loc. Piaţa începuse să se golească de lume şi mulţimea se înghesuia în cafenele.

— Brett şi cu Mike unde sînt? întrebă Bill.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— Mă duc să-i aduc, răspunse Cohn.
— Adă-i încoace.
Fiesta începuse cu adevărat. Avea să dureze zi și noapte, vreme de șapte zile. Dansul continua mereu, băutura continua mereu, zarva nu contenea o clipă. Ceea ce se petrecea nu se putea petrece decît la o fiesta. Totul devenea pînă la urmă cu desăvîrșire ireal, și încercai simțămîntul că nimic nu ar putea să aibă urmări. În vremea unei fieste părea cu totul nepotrivit să te gîndești la urmări. Toată vremea cît dura fiesta aveai impresia că, pînă și în răstimpurile de liniște, trebuie să răcnești orice vorbă dacă vrei să te faci auzit. Aceeași impresie o aveai despre orice faptă. Asta era fiesta, și așa se petreceau lucrurile vreme de șapte zile.
În după-amiaza acelei zile avu loc marea procesiune religioasă. San Fermin fu purtat de la o biserică la alta. Iar la procesiune luau parte toate notabilitățile, mireni și clerici. De văzut nu-i puteam vedea, din pricina mulțimii fără număr. În fruntea alaiului propriu-zis și în urma lui se aflau cetele dansatorilor de *riau-riau*. O masă de cămăși galbene dansa pretutindeni în freamătul mulțimii. Tot ce puteam vedea din alaiul procesiunii prin înghesuiala mulțimii îngrămădite pe străzile laterale și pe trotuare, erau uriașele manechine, înalte de treizeci de picioare, înfățișînd indieni asemenea celor de la debitele de tutun, mauri, un rege și o regină, care piruetau și valsau solemn în ritm de *riau-riau*.
Întreaga mulțime rămăsese în picioare adunată dinaintea capelei, după ce San Fermin și notabilitățile pătrunseseră înăuntru lăsînd afară o gardă de ostași, manechinele uriașe, oamenii care le făcuseră să danseze și stăteau acum alături de costumațiile lepădate, precum și piticii care se foiau pretutindeni prin mulțime lovind în bășicile sunătoare. Încercarăm să intrăm și noi înăuntru, întîmpinați de mireasma tămîii și însoțiți de mulțimea care se îngrămădea către biserică, însă pe Brett o opriră chiar la ușă fiindcă era cu capul gol, așa că am ieșit din nou afară și am pornit pe strada ce ducea de la capelă către oraș. Strînsă pe ambele laturi ale străzii, mulțimea rămînea aliniată pe trotuare, păstrîndu-și locurile pentru întoarcerea procesiunii. Cîțiva dansatori făcură horă în jurul prietenei noastre și începură să danseze. Aveau petrecute pe după gît ghirlande mari de usturoi alb. Pe Bill și pe mine ne apucară de mîini și ne traseră în horă. Bill începu și el să danseze. Și cu toții cîntau. Brett încercă să intre în horă, însă dansatorii n-au vrut s-o primească. Aveau nevoie de ea ca de-un idol în jurul căruia să danseze. Iar după ce cîntarea se încheie cu un *riau-riau* răsunător, ne împinseră pe toți într-o cîrciumă.
Ne strînserăm la tejghea. Pe Brett o urcară pe-o butie de vin. Cîrciuma era întunecoasă și plină de oameni care cîntau, cîntau cu glasuri aspre. În dosul tejghelei se scotea vinul din butoaie. Am pus pe tejghea banii pentru vin, dar unul dintre bărbați i-a luat și mi i-a vîrît îndărăt în buzunar.
— Vreau să beau vin din burduf, spuse Bill.
— Este o prăvălie cu burdufuri puțin mai departe, tot pe strada asta, i-am răspuns. Mă duc să iau vreo două.
Dar dansatorii nu mă lăsau să plec. Trei dintre ei se urcaseră pe butie alături de Brett și se trudeau s-o învețe cum să bea dintr-un burduf mare. Îi puseseră după gît o ghirlandă de usturoi. Cineva insista să-i dea un pahar. Altul voia să-l învețe pe Bill un anumit cîntec. I-l cînta la ureche. Și bătea tactul cu palma pe spatele lui.
Le-am explicat răbdător că aveam să mă întorc. Ieșit afară, în stradă, am pornit în căutarea prăvăliei unde se vindeau burdufuri. Lumea stătea îngrămădită pe trotuare, multe prăvălii aveau obloanele trase și n-am izbutit să dau de prăvălia căutată. M-am tot dus pînă aproape de biserică și căutam cu ochii pe amîndouă părțile străzii. Pe urmă am întrebat pe cineva, iar omul acela m-a luat de mînă și m-a dus pînă acolo. Obloanele erau trase dar ușa deschisă.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Înăuntru mirosea a piele proaspăt tăbăcită şi a catran fierbinte. Un bărbat stătea şi încondeia burdufurile gata făcute. Legături întregi de burdufuri atîrnau de tavan. Bărbatul luă un burduf, îl umflă, îndesă bine cepul şi sări cu picioarele pe el.

— Vezi? Nu răsuflă.

— Mai vreau încă unul. Unul mai mare.

Bărbatul luă din tavan un burduf mare, cam de un *gallon*[1] şi mai bine. Îl umflă, dilatîndu-şi obrajii parcă mai mult decît burduful, apoi se urcă pe botă, ţinîndu-se cu mîinile de un scaun.

— Da' ce vrei să faci cu ele? Să le vinzi la Bayonne?

— Nu. Vreau să beau din ele.

Mă bătu cu palma pe umăr.

— Straşnic! Opt pesetas pentru amîndouă. Cel mai ieftin.

Omul care încondeia burdufurile noi şi le arunca într-o grămadă se opri din lucru şi zise:

— Aşa-i. Opt pestas e ieftin.

Am plătit, am ieşit din prăvălie şi am pornit pe stradă spre cîrciumă. Înăuntru era mai întuneric decît înainte şi înghesuială mai mare. Nu i-am mai văzut pe Brett şi pe Bill, dar cineva mi-a spus că sînt în odaia din fund. Fata de la tejghea mi-a umplut burdufurile. Într-unul încăpeau doi litri. În celălalt cinci. Vinul din amîndouă m-a costat trei pesetas şi şaizeci de centime. Cineva, aşezat la tejghea, un om pe care nu-l mai văzusem pînă atunci, a stăruit să-mi plătească vinul, însă pînă la urmă tot eu l-am plătit. Cel care încercase să plătească mi-a făcut cinste cu un pahar. N-a primit să-i ofer şi eu unul, dar mi-a spus c-ar vrea să tragă o duşcă din burduful cel nou. A ridicat burduful mare, de cinci litri, şi l-a strîns lăsînd vinul să-i ţîşnească drept în fundul gîtului.

— Gata, a spus, înapoindu-mi burduful.

În odaia din fund, Brett şi cu Bill stăteau cocoţaţi pe butoaie, înconjuraţi de dansatori. Şedeau prinşi cu mîinile pe după umeri şi cîntau în cor. Mike era la o masă, împreună cu mai mulţi bărbaţi în cămăşi, şi mîncau dintr-un castron peşte cu ceapă şi oţet. Beau vin şi întingeau cu bucăţi de pîine în untdelemnul şi oţetul din castron.

— Hello, Jake, hello! strigă Mike. Vino încoace. Vino să-mi cunoşti prietenii. Luăm cu toţii nişte *hors d'oeuvre*.

Mike mă prezintă celor de la masă. Fiecare îi spunea lui Mike cum îl cheamă şi trimiseră pe cineva să-mi aducă şi mie o furculiţă.

— Nu te mai îmbuiba din mîncarea oamenilor, Michael, strigă Brett de pe butoi.

— Nu vreau să vă las fără mîncare, am încercat eu să refuz cînd cineva îmi întinse furculiţa.

— Mănîncă. De ce îţi închipui c-o avem aici?

Am tras cepul burdufului mare şi l-am întins celorlalţi. Băură cu toţii, ridicînd burduful cu braţele cît mai sus.

În ciuda cîntecului celor din odaie, de afară răzbătea muzica ce însoţea trecerea procesiunii.

— Ce se-aude cu procesiunea? întrebă Mike.

— *Nada*, răspunse cineva. Nimic. Ia şi bea. Saltă burduful.

— Unde te-au găsit? l-am întrebat pe Mike.

— M-a adus cineva încoace, zise Mike. Mi-au spus că sînteţi aici.

— Unde-i Cohn?

---

[1] Circa 4,5 l.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— E beat mort, a căzut din picioare, strigă Brett. L-au dus undeva.
— Unde?
— Nu ştiu.
— De unde vrei să ştim? întrebă Bill. Cred c-a murit.
— N-a murit, adăugă Mike. Ştiu eu că n-a murit. Doar s-a îmbătat turtă cu nişte Anis del Mono.
Îndată după ce rosti Anis del Mono, unul dintre bărbaţii de la masă înălţă privirea, scoase din sîn o sticlă şi mi-o întinse.
— Nu. Nu beau, mulţumesc.
— Ba da. Ba da. *Arriba !* Saltă sticla !
Am tras o duşcă. Avea gust de izmă şi-ţi aprindea gîtlejul. Simţeam cum îmi încălzeşte măruntaiele.
— Dar unde dracu e Cohn?
— Nu ştiu, îmi răspunse Mike. Să întreb. Unde-i tovarăşul nostru care s-a îmbătat? întrebă el în spanioleşte.
— Vreţi să-l vedeţi?
— Da, am răspuns.
— Eu nu, zise Mike. Ăsta vrea.
Bărbatul cu sticla de Anis del Mono se şterse la gură şi se ridică în picioare.
— Vino încoace.
Într-o cameră mai din fund, Robert Cohn dormea cuminte pe nişte butoaie. Era atît de întuneric, încît nu prea puteam să-i văd faţa. Îl înveliseră cu o haină, şi o altă haină făcută sul îi sta la căpătîi. Pe după gît şi pe piept îi atîrna o funie mare de usturoi.
— Lasă-l să doarmă, şopti spaniolul. Stă foarte bine aici.
După două ceasuri apăru şi Cohn. Veni în camera din faţă, cu funia de usturoi încă atîrnată de gît. Cînd îl văzură, spaniolii începură să strige. Cohn se şterse la ochi şi zîmbi strîmb, spunînd:
— Trebuie c-am dormit puţin.
— Vai, nici gînd, răspunse Brett.
— Ai fost doar mort, adăugă Bill.
— Nu mergem să mîncăm ceva? întrebă Cohn.
— Vrei să mănînci?
— Da. De ce nu? Mi-e foame.
— Mănîncă usturoiul ăla, Robert, îl îndemnă Mike. Ascultă-mă pe mine. Mănîncă usturoiul.
Cohn nu răspunse. Se trezise de-a binelea.
— Ba chiar duceţi-vă la masă, spuse Brett. Eu trebuie să fac o baie.
— Bine, să mergem, încuviinţă Bill. Haideţi s-o transportăm pe Brett la hotel.
Ne-am luat rămas bun de la o mulţime de lume, am strîns o mulţime de mîini şi am ieşit din cîrciumă. Afară era întuneric.
— Cam cît crezi să fie ceasul? întrebă Cohn.
— E mîine, răspunse Mike. Ai dormit două zile.
— Nu, zău, spuse Cohn, cît e ceasul?
— Zece.
— Mult am mai fost în stare să bem.
— Vrei să zici că *noi* am băut. Tu ai dormit.
Înaintînd pe strada întunecată, în drum spre hotel, văzurăm focurile de artificii izbucnind din piaţă. În capătul străzii care dădea în piaţă mulţimea se înghesuia, iar toţi cei din mijloc erau prinşi în dans.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

La hotel ni s-a dat o masă grozavă. Era prima masă cu preţurile dublate pentru vremea cît avea să ţină fiesta şi cu cîteva feluri de mîncare noi. După masă am ieşit în oraş. Îmi aduc aminte că luasem hotărîrea să nu mă culc toată noaptea, ca să pot vedea taurii trecînd pe străzi la ceasurile şase dimineaţa, dar mi-a fost aşa de somn că pe la patru m-am culcat. Ceilalţi au rămas pe străzi.

Camera mea era încuiată şi n-am izbutit să găsesc cheia, aşa că am urcat mai sus şi m-am întins pe unul dintre paturile din camera lui Cohn. Afară, fiesta se desfăşura mai departe în mijlocul nopţii, dar eram mult prea somnoros ca să mă poată ţine treaz. Cînd m-am trezit, tocmai izbucneau focurile de artificii menite să vestească scoaterea taurilor din ţarcurile de la marginea oraşului. Urmau să gonească pe străzi, pînă la arenă. Dormisem somn adînc şi m-am trezit cu simţămîntul că întîrziasem. Mi-am pus o haină de-a lui Robert şi am ieşit pe balcon. Jos, strada era pustie. Toate balcoanele erau pline de lume. Şi deodată o ceată de oameni a năvălit pe stradă. Goneau cu toţii, în grup strîns. Trecură pe stradă înainte, către arenă, şi în urma lor veneau alţii alergînd şi mai iute, iar după ei cîţiva răzleţi fugind cît îi ţineau picioarele. În urma lor rămînea un mic spaţiu gol, apoi zvîcniră taurii în galop, zbuciumîndu-şi capetele. Şi totul dispăru după colţul străzii. Un om căzuse, se rostogolise repede pînă la rigolă şi stătuse nemişcat. Taurii o ţinuseră drept înainte şi nici nu-l băgaseră în seamă. Goneau, toţi, laolaltă.

După ce dispăruseră, strigăte puternice izbucniră dinspre arenă. Şi nu mai conteniră. În cele din urmă se auzi trosnetul unui foc de artificii, care vestea că taurii trecuseră prin mijlocul mulţimii, prin arenă, şi intraseră în ţarcuri. M-am întors în cameră şi m-am vîrît în pat. Stătusem cu picioarele goale pe balconul de piatră. Eram sigur că prietenii mei se duseseră la arenă. Întors în pat, am adormit.

M-a trezit Cohn, cînd a intrat în cameră. A început să se dezbrace şi s-a dus să închidă fereastra, fiindcă cei de pe balconul casei de peste drum se uitau la noi.

— Ai văzut spectacolul? l-am întrebat.

— Da. Am fost cu toţii acolo.

— A fost rănit cineva?

— Unul dintre tauri a năvălit peste mulţimea din arenă şi a trîntit la pămînt vreo şase ori opt oameni.

— Brett ce-a zis de întîmplarea asta?

— Totul s-a petrecut aşa de repede, că nimeni n-a mai avut vreme să-i dea atenţie.

— Îmi pare rău că n-am fost şi eu de faţă.

— Nu ştiam unde eşti. Te-am căutat în cameră la tine, dar era încuiat.

— Şi unde aţi fost?

— Am dansat într-un local.

— Mie mi se făcuse somn.

— Aoleu, ce somn m-a apucat acum, spuse Cohn. Şi istoria asta nu se mai opreşte niciodată?

— O săptămînă o ţine într-una.

Bill deschise uşa şi vîrî capul înăuntru.

— Unde-ai fost, Jake?

— Am văzut totul de-aici, din balcon. Cum ţi-a plăcut?

— Grozav.

— Unde te duci?

— Să mă culc.

Nimeni nu s-a sculat înainte de amiază. Am mîncat la mesele scoase afară, sub arcadă. Oraşul gemea de lume. A trebuit să aşteptăm pînă s-a eliberat o masă. După ce am mîncat, ne-am dus la « Iruana ». Şi acolo era plin, şi pe măsură ce se apropia ora luptelor de tauri, venea tot mai multă lume, iar în jurul meselor se făcea

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

tot mai mare înghesuială. În fiecare zi, înainte de începerea luptelor, se aduna o mulţime zgomotoasă. În alte zile, oricît de multă lume ar fi fost în cafenea, nu se auzea aceeaşi larmă. Larma asta nu avea sfîrşit, iar noi ne aflam în miezul ei, făceam parte din ea.

Luasem cîte şase bilete pentru toate luptele. Trei dintre ele pentru *barreras*, primul rînd de bănci în marginea arenei, şi celelalte trei pantru *sobrepuertos*, bănci cu spătar de lemn la jumătatea înălţimii amfiteatrului. Mike era de părere că Brett ar face mai bine să stea prima dată ceva mai departe, iar Cohn vroia să stea împreună cu ei. Bill şi cu mine aveam să stăm la *barreras*, iar biletul rămas liber l-am dat unui chelner, să-l vîndă. Bill i-a spus lui Cohn ce să facă şi cum să se uite ca să nu se sperie din pricina cailor. El mai asistase o dată la nişte lupte de tauri.

— Nu mi-e teamă de loc c-au să mă impresioneze prea tare. Mi-e frică numai să nu mă plictisesc, răspunse Cohn.

— Aşa crezi?

— Să nu te uiţi la cai după ce îi împunge taurul, am sfătuit-o pe Brett. Fii atentă numai cum se năpusteşte taurul şi cum încearcă picadorul să-l ţină departe, dar dacă e împuns calul, nu te mai uita la el pînă nu moare.

— Sînt cam nervoasă, recunoscu Brett. Tare mi-e teamă că n-am să pot rezista cum trebuie pînă la capăt.

— O să rezişti. Nu poate să-ţi facă rău decît chestia asta cu caii, şi pentru fiecare taur durează doar vreo cîteva minute. N-ai decît să nu te uiţi cînd e prea de tot.

— O să reziste, spuse Mike. Am eu grijă de ea.

— Nu cred c-o să vă plictisiţi, adăugă Bill.

— Mă duc la hotel să aduc binoclul şi burduful cu vin, i-am anunţat pe ceilalţi. Vă găsesc aici. Să nu vă îmbătaţi.

— Merg şi eu, spuse Bill.

Brett ne zîmbi. Am dat ocol pieţei pe sub arcade, ca să ne ferim de arşiţa soarelui.

— Cohn ăsta mă calcă pe nervi, îmi spuse Bill. E atît de plin de superioritatea lui evreiască, încît îşi închipuie că singura emoţie pe care i-ar putea-o pricinui lupta de tauri e plictiseala.

— O să ne uităm la el cu binoclul.

— Ei, dă-l dracului.

— Cam des îl primeşte plocon.

— Păcat că nu-l păstrează.

La hotel, ne-am întîlnit pe scări cu Montoya, care ne-a invitat:

— Veniţi încoace. Vreţi să-l cunoaşteţi pe Pedro Romero?

— Bucuroşi, răspunse Bill. Hai să-l vedem.

L-am urmat pe Montoya pînă la etaj şi de-a lungul coridorului.

— E în camera opt, ne explică hotelierul. Se îmbracă pentru luptă.

Montoya bătu şi deschise uşa. Era o cameră întunecoasă, fiindcă fereastra dădea într-o stradă îngustă şi primea doar o lumină slabă. Înăuntru se aflau două paturi, despărţite printr-un fel de paravan cu aspect monastic. Lumina era aprinsă. Băiatul se ridică în picioare, foarte ţeapăn şi încruntat în costumul lui de toreador. Jacheta atîrna pe spătarul unui scaun. Tocmai îi terminau de înfăşurat brîul de ştofă. Părul negru îi lucea în bătaia luminii electrice. Avea o cămaşă de pînză albă de in şi ajutorul care îi purta sabia şi-i înfăşura acum brîul se îndreptă şi se trase un pas îndărăt. Pedro Romero ne salută dînd din cap şi se arătă deosebit de distant şi solemn cînd ne strînse mîinile. Montoya spuse ceva cu privire la cît de înverşunaţi *oficionados* eram noi, şi că voiam să-i urăm noroc. Romero asculta cu multă gravitate. Pe urmă se întoarse spre mine. Era cel mai chipeş băiat pe care îl văzusem vreodată.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— Mergeți la luptele de tauri, spuse el în englezește.

— Știi englezește, am rostit eu simțindu-mă completamente idiot.

— Nu, spuse toreadorul zîmbindu-mi.

Unul dintre cei trei bărbați care ședeau așezați pe paturi se apropie de noi și ne întrebă dacă vorbim franțuzește.

— N-ați vrea să vă fiu interpret? Doriți să-i puneți vreo întrebare lui Pedro Romero?

I-am mulțumit. Ce întrebare i s-ar fi putut pune? Băiatul avea nouăsprezece ani, era singur pe lume, dacă nu țineam seama de purtătorul sabiei și de cei trei paraziți, iar lupta urma să înceapă peste douăzeci de minute. I-am urat *mucha suerte*[1], i-am strîns mîna și am plecat. Cînd am închis ușa în urma noastră, l-am lăsat stînd în picioare, falnic și frumos, singur cu soarta lui și cu cei trei paraziți din cameră.

— E un băiat extraordinar, nu vi se pare? ne întrebă Montoya.

— Un puști foarte arătos, i-am răspuns.

— Arată într-adevăr ca un toreador, urmă Montoya. E chiar tipul toreadorului.

— Un băiat strașnic.

— Să-l vedem cum se poartă în arenă, încheie Montoya.

În camera mea am găsit burduful cel mare sprijinit de perete, am luat binoclul și burduful, am încuiat și am coborît scările.

Lupta a fost reușită. Bill și cu mine l-am admirat mult pe Pedro Romero. Montoya se afla cam cu zece locuri mai departe de noi. După ce Romero a răpus primul taur, Montoya mi-a prins privirea și a clătinat din cap admirativ. Un adevărat toreador. De multă vreme nu se mai văzuse un toreador adevărat. Dintre ceilalți doi, unul s-a dovedit foarte iscusit, iar altul acceptabil. Însă nici unul nu se putea compara cu Romero, deși taurii nu fuseseră excepționali.

În timpul luptei m-am uitat de mai multe ori cu binoclul la Mike, la Brett și la Cohn. Păreau să se comporte foarte bine. Brett nu arăta emoționată. Toți trei stăteau rezemați de balustrada de beton aflată în fața lor.

— Dă-mi și mie binoclul, îmi spuse Bill.

— Ai impresia că Robert se plictisește?

— Ovreiul dracului !

La ieșirea din arenă, după terminarea luptelor, nici nu puteai să te miști prin mulțime. Nu era posibil să ne croim drum, așa că a trebuit să ne lăsăm duși de gloată, încet, ca un ghețar, pînă în oraș. Eram stăpîniți de emoția tulburătoare pe care o încerci totdeauna după o luptă de tauri și de simțămîntul de ușurare ce vine fără greș după o luptă de tauri izbutită. *Fiesta* continua. Tobele răsunau, fluierele cîntau ascuțit, iar șuvoiul mulțimii era pretutindeni spart de grupurile dansatorilor. Dansatorii nu puteau scăpa din mulțime și nimeni nu avea putința să urmărească încîlcitul joc al picioarelor. Nu se vedea nimic altceva decît umeri și capete care săltau în sus și în jos, din nou în sus și iarăși în jos. În cele din urmă am reușit să ne desprindem din mulțime și ne-am îndreptat spre cafenea. Chelnerul puse deoparte scaune pentru ceilalți, iar pe urmă amîndoi am comandat cîte un absint și ne-am așezat să privim mulțimea și dansatorii din piață.

— Oare ce dans crezi c-o fi ăsta? mă întrebă Bill.

— Un fel de *jota*[2].

— Dar nu sînt toate la fel, observă Bill. După fiecare melodie se dansează altfel.

---

[1] Mult noroc (sp.)
[2] Dans popular spaniol.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Minunate dansuri.
În fața noastră, pe o porțiune liberă a străzii, dansa o ceată de băietani. Pașii erau foarte complicați și chipurile flăcăilor rămîneau încordate și pline de emoție. În timp ce dansau, toți aveau privirile ațintite în pămînt. Sandalele cu tălpi de sfoară tropăiau și se izbeau în pavaj. Cu vîrfurile. Cu călcîiele. Cu toată talpa. Apoi muzica porni în ritm îndrăcit, nu mai puteai distinge pașii, iar vîrtejul dansului inundă strada întreagă.
— Uite că vin boierii, anunță Bill.
Tocmai traversau strada.
— Hello, fraților ! i-am întîmpinat eu.
— Hello, băieți ! ne salută Brett. Ne-ați păstrat locuri? Frumos din partea voastră.
— Ascultați-mă pe mine, spuse Mike, Romero ăla și cum îi mai zice e cineva. N-am dreptate?
— Vai ! Ce drăguț băiat ! exclamă Brett. Și ce pantaloni verzi avea !
— Brett nu și-a mai luat ochii de la el.
— Știi ce? Mîine trebuie să-mi împrumuți și mie binoclul.
— Cum a mers?
— Minunat ! Absolut perfect. Ăsta zic și eu spectacol.
— Și cu caii?
— N-am putut să nu mă uit.
— Nu și-a mai putut lua ochii de la ei, spuse Mike. E formidabilă fetița asta.
— Li s-au întîmplat niște lucruri îngrozitoare, e-adevărat, recunoscu Brett. Totuși, nu m-am putut uita în altă parte.
— Ți-ai ținut firea?
—Nu mi-a fost rău nici o clipă.
— Lui Robert Cohn i-a fost, interveni Mike. Te-nverziseși de tot la față, Robert.
— Primul cal m-a impresionat, mărturisi Cohn.
— Nu te-ai plictisit, așa-i? întrebă Bill.
Cohn rîse.
— Nu. Nu m-am plictisit. Sper c-o să-mi treceți cu vederea chestia asta.
— E-n regulă, spuse Bill. dacă nu te-ai plictisit.
— Nu prea părea plictisit, adăugă Mike. Credeam c-are să verse.
— Nu m-am simțit chiar așa de rău. Doar o singură clipă.
— *Mie* mi s-a părut c-are să verse. Dar nu te-ai plictisit, așa-i că nu te-ai plictisit, Robert?
— Termină cu chestia asta, Mike. Am recunoscut: îmi pare rău c-am spus-o.
— Așa e cum zic eu, să știți. Se-nverzise complet la față.
— Hai, termină o dată, Michael.
— Să nu te plictisești niciodată la prima luptă de tauri pe care o vezi, Robert, continuă Mike. S-ar putea să faci o murdărie cumplită.
— Hai, termină o dată, Michael, repetă Brett.
— A zis că Brett e sadică, stărui Mike. Brett nu-i sadică. E doar o fetișoară drăguță și zdravănă.
— Ești sadică, Brett? am întrebat-o.
— Sper că nu.
— A zis că Brett e sadică numai din pricină că are un stomac zdravăn și sănătos.
— N-o să fie sănătos multă vreme.
Bill îl atrase pe Mike spre alt subiect, străin de Cohn. Chelnerul aduse paharele cu absint.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Chiar ţi-a plăcut, într-adevăr? îl întrebă Bill pe Cohn.

— Nu, n-aş putea spune că mi-a plăcut. Dar găsesc că e un spectacol uluitor.

— Doamne, aşa e ! Ce mai spectacol ! interveni Brett.

— Aş fi preferat să nu fie şi partea cu caii, spuse Cohn.

— Nu caii contează, urmă Bill. După o vreme nu mai observi nimic dezgustător.

— E puţin cam tare, chiar la început, zise Brett. Pentru mine momentul cel mai cumplit e clipa în care taurul se năpusteşte spre cal.

— Taurii au fost extraordinari, declară Cohn.

— Da, foarte buni, recunoscu Mike.

— Data viitoare vreau să stau mai aproape, acolo, jos, ne vesti Brett sorbind din paharul cu absint.

— Vrea să-i vadă pe toreadori cît mai de-aproape, spuse Mike.

— E ceva de capul lor, adăugă Brett. Flăcăul ăla, Romero, e doar un copil.

— E un băiat frumos al dracului, am zis eu. Cînd am fost sus, în camera lui, mi-am dat seama că n-am mai văzut un puşti aşa de frumos.

— Cîţi ani crezi că are?

— Nouăsprezece sau douăzeci.

— Închipuie-ţi !

Lupta din ziua a doua a fost mult mai izbutită decît cea din prima. Brett a rămas la *barrera*, între mine şi Mike, iar Bill şi Cohn au stat sus. Romero a fost toată cheia spectacolului. Nu cred că Brett a mai avut ochi şi pentru vreun alt luptător. De altminteri nici cu ceilalţi nu s-a întîmplat altfel, dacă îi lăsăm de-o parte pe cei interesaţi doar de latura pur tehnică. Romero a fost totul. Au mai apărut şi alţi doi matadori, dar nici n-au contat. Stăteam lîngă Brett şi îi explicam tot ce se întîmplă. I-am arătat că trebuie să urmărească taurul, nu calul, atunci cînd taurul se năpusteşte asupra picadorilor, şi am pus-o să se uite cum îşi potriveşte picadorul vîrful suliţei, ca să poată şi ea înţelege rostul lucrurilor şi să vadă cum totul se petrece după anumite reguli, cu scop precis, şi nu e aproape de loc o suită de cruzimi inexplicabile. Am făcut-o să urmărească în ce fel izbuteşte Romero să se folosească de capă pentru a-l îndepărta pe taur de un cal căzut la pămînt, cum mînuieşte capa spre a-l atrage pe taur şi cum îl dirijează, calm şi cu abilitate, fără să-l sleiască de puteri. Şi-a dat seama că Romero evită orice mişcare bruscă şi cruţă puterile taurului pînă în ultimul moment, ales de el, cînd taurul trebuie să fie nu stors de puteri şi complet istovit, ci doar obosit pe-ndelete. Şi-a dat seama cît de aproape de taur lucrează Romero toată vremea, şi i-am dezvăluit trucurile folosite de ceilalţi matadori pentru a lăsa impresia că şi ei lucrează aproape de taur. Şi-a dat seama de ce îi place cum mînuieşte Romero capa şi pentru ce nu-i place cum o mînuiesc ceilalţi.

Mişcările lui Romero nu erau niciodată contorsionate, ci rămîneau totdeauna directe, simple şi fireşti. Ceilalţi se răsuceau ca nişte tirbuşoane, ridicau coatele în sus, şi după ce coarnele taurului treceau pe lîngă ei se aplecau peste trupul lui, pentru a crea o falsă impresie de primejdie. Pînă la urmă, tot ce era prefăcătorie se termina prost şi-ţi pricinuia o senzaţie neplăcută. Stilul de luptă al lui Romero provoca emoţie autentică, fiindcă păstra puritatea deplină a mişcărilor, şi de fiecare dată, cu aceeaşi nepăsare şi stăpînire de sine, lăsa coarnele taurului să treacă foarte aproape de pieptul lui. N-avea nevoie să sporească artificial impresia de apropiere. Brett îşi dădu seama cum o mişcare, frumoasă cînd era executată aproape de taur, devenea ridicolă la o distanţă puţin mai mare. I-am explicat cum, după moartea lui Joselito, toţi luptătorii îşi însuşiseră şi perfecţionaseră o tehnică menită să simuleze ivirea primejdiei, cu scopul de a crea false emoţii,

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

în vreme ce toreadorul se afla de fapt în afara oricărui pericol. Romero păstra vechiul farmec, folosea mişcările simple şi fireşti în clipele cele mai primejdioase, şi toată vremea domina taurul făcîndu-l să-şi dea seama că omul nu poate fi atins şi pregătindu-l permanent pentru clipa răpunerii.

— Nu l-am văzut niciodată făcînd vreo mişcare stîngace, observă Brett.

— Nici n-ai să-l vezi pînă cînd nu l-o cuprinde frica, i-am răspuns.

— Frică n-are să-i fie niciodată, zise Mike. Se pricepe al dracului.

— S-a priceput încă de la începutul începutului. Ceilalţi n-au să poată niciodată căpăta ce are el din naştere.

— Ah, Doamne, frumos mai e ! exclamă Brett.

— Ştiţi, cred că se îndrăgosteşte de amicul ăsta, toreadorul, spuse Mike.

— Nu m-aş mira.

— Hai, Jake, fii băiat de treabă. Nu-i mai spune nimic despre toreador. Povesteşte-i mai bine cum îşi bat ăştia mamele bătrîne.

— Povesteşte-mi cît de beţivi sînt.

— O ! Îngrozitor de beţivi, spuse Mike. Stau beţi din zori şi pînă-n noapte şi-şi petrec toată vremea bătîndu-şi bietele mame neputincioase.

— După chip aşa şi arată, zise Brett.

— Nu? întrebai eu.

Înhămaseră catîrii la taurul cel mort şi deodată bicele plesniră, oamenii porniră în goană, catîrii se opintiră, îşi încordară picioarele şi o luară la galop, iar taurul, cu un corn în sus, cu capul întins pe pămînt, trase o brazdă netedă peste nisip pînă dincolo de porţile cele roşii.

— Cel care urmează e ultimul.

— Nu chiar, spuse Brett.

Se aplecă înainte, sprijinindu-se de *barrera*. Romero făcu semn picadorilor să treacă la locurile lor, apoi rămase neclintit, ţinîndu-şi capa strînsă la piept şi privind peste arenă spre poarta pe unde avea să intre taurul.

După ce s-a terminat, am ieşit şi noi şi ne-am înghesuit în îngrămădeala mulţimii.

— Luptele astea de tauri te macină înfiorător, spuse Brett. Sînt moale ca o cîrpă.

— Nu-i nimic, ai să bei ceva, o încurajă Mike.

A doua zi, Pedro Romero n-a ieşit în arenă. A fost rîndul taurilor din Miura, iar luptele au fost cît se poate de neinteresante. Pentru ziua următoare nu era programată nici o luptă. Dar fiesta a continuat toată ziua şi toată noaptea.

CAPITOLUL 16

Dimineaţa ploua. Ceaţa venise peste munţi, dinspre mare. Piscurile munţilor nu se mai vedeau. Platoul părea trist şi întunecat, iar siluetele copacilor şi caselor arătau schimbate. Am ieşit afară din oraş, să văd cum e vremea. Şi vremea rea venea peste munţi, dinspre mare.

În piaţă steagurile atîrnau ude pe stîlpii albi, şi banierele erau ude şi atîrnau pleoştite, pe faţadele caselor, iar printre ele se scurgeau într-una picăturile ploii care alungau toată lumea sub arcade, se strîngeau în băltoace prin mijlocul pieţei şi lăsau străzile ude, negre şi pustii; totuşi fiesta continua fără întrerupere. Doar se retrăsese la adăpost.

Băncile acoperite ale arenei se umpluseră de lumea care căuta să se adăpostească şi urmărea concursul de dansuri şi cîntece dintre basci şi navarezi, iar

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

după aceea dansatorii din Val Carlos, în costumele lor specifice, jucară pe stradă, în ploaie, şi tobele sunau înfundat şi umed, conducătorii tarafelor călăreau în frunte, pe cai mari cu picioare butucănoase, cu costumele ude şi harnaşamentul şi podoabele cailor udate de ploaie. Lumea se strînsese prin cafenele, apoi dansatorii veniră şi ei în cafenele şi se aşezară vîrîndu-şi sub mese picioarele strîns înfăşurate în moletiere albe, scuturîndu-şi de apă caschetele cu clopoţei şi întinzîndu-şi pe scaune, la uscat, jachetele roşii şi stacojii. Afară ploua de zor.

I-am lăsat pe ceilalţi în cafenea şi m-am dus la hotel să mă bărbieresc pentru masă. Eram în cameră şi mă bărbieream cînd am auzit bătînd în uşă.

— Intră.

Montoya păşi înăuntru.

— Cum vă mai simţiţi? mă întrebă.

— Foarte bine.

— Azi nu-s lupte.

— Nu, spusei eu, nimic altceva decît ploaie.

— Unde-s prietenii dumneavoastră?

— Dincolo, la « Iruña ».

Montoya arboră zîmbetul lui stînjenit, întrebîndu-mă:

— Spuneţi-mi, vă rog, îl cunoaşteţi pe ambasadorul american?

— Da. Toată lumea îl cunoaşte pe ambasadorul american.

— Acuma e aici, în oraş.

— Da, am încuviinţat, Toată lumea l-a văzut.

— Şi eu l-am văzut, continuă Montoya.

Pe urmă nu mai spuse nimic. Eu îmi vedeam mai departe de bărbierit. L-am invitat:

— Stai jos. Dă-mi voie să trimit după ceva de băut.

— Nu. Trebuie să plec.

Am terminat cu bărbieritul, m-am aplecat deasupra ligheanului şi m-am spălat pe faţă cu apă rece. Montoya stătea în picioare, în acelaşi loc, şi părea încă mai stînjenit.

— Ştiţi ceva? spuse într-un tîrziu. Chiar adineaori am primit un mesaj de la « Grand Hotel », că domnii aceia doresc mult ca diseară, după cină, Pedro Romero şi Marcial Lalanda să se ducă acolo şi să ia cafeaua cu dînşii.

— Foarte bine, i-am răspuns, asta nu-i poate face lui Marcial nici un rău.

— Marcial a fost azi toată ziua la San Sebastian. A plecat dimineaţa cu o maşină, împreună cu Marquez. Nu cred c-au să se întoarcă la noapte.

Montoya rămînea pe loc, tot stînjenit. Aştepta să-i spun ceva.

— Nu-i transmite lui Romero mesajul, l-am sfătuit.

— Credeţi c-aşa ar trebui?

— Fără discuţie.

Montoya se arătă încîntat.

— Am ţinut să vă întreb, fiindcă şi dumneavoastră sînteţi american, îmi explică.

— Eu aşa aş proceda.

— Ştiţi ce, urmă apoi Montoya, oamenii încep să dea tîrcoale unui băiat ca ăsta. Nu-şi dau seama de valoarea lui. Nu-i interesează ce gînduri are. Orice străin poate să-l linguşească. Începe cu o poveste ca asta de la « Grand Hotel », şi într-un an de zile l-au dat gata.

— Ca pe Algabeno, întării eu.

— Da, ca pe Algabeno.

— Aşa-s oamenii ăştia, continuai. Acuma se află pe-aici o femeie din America, foarte dornică să colecţioneze toreadori.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Știu, aleargă numai după cei tineri.
— Ai dreptate. Cei bătrîni se îngrașă.
— Ori înnebunesc, așa cum a înnebunit Gallo.
— Ei, n-o să fie greu. Tot ce-ți rămîne de făcut e să nu transmiți mesajul.
— E un băiat cu adevărat strașnic, urmă Montoya. Și trebuie să rămînă printre ai lui. Nu se cade să se amestece în asemenea treburi.
— Nu vrei să bei ceva?
— Nu, răspunse Montoya. Trebuie să plec. Și ieși din cameră.
Am coborît, am ieșit din hotel și m-am plimbat pe sub arcade, în jurul pieței. Ploaia nu se oprise. Am intrat la « Iruña », să-i caut pe ceilalți, dar nu erau acolo, așa că am ocolit din nou piața și m-am întors la hotel. I-am găsit la masă, în sufragerie.
Mi-o luaseră bine de tot înainte și n-ar fi avut nici un rost să încerc a-i ajunge din urmă. Bill se ocupa cu angajarea lustragiilor pentru pantofii lui Mike. Lustragiii deschideau ușa dinspre stradă, Bill îi chema unul cîte unul și îi punea să lustruiască pantofii lui Mike.
— Acuma îmi lustruiesc pantofii pentru a unsprezecea oară, anunță Mike. Ascultați ce vă spun eu, Bill ăsta e un tîmpit.
Era limpede că lustragii răspîndiseră vestea prin oraș. Încă unul intră pe ușă și îl întrebă pe Bill:
— *Limpia botas*[1] ?
— Nu, răspunse Bill. Vezi de dumnealui.
Lustragiul se lăsă în genunchi, alături de cel care se și afla la treabă, și începu să lustruiască pantoful rămas liber, deși strălucea puternic în lumina becului electric.
— Bill ăsta te face să crăpi de rîs, răspunse Mike.
Beam vin roșu și mă aflam atît de departe în urma lor, încît povestea cu lustruitul mă cam deranja. M-am uitat prin încăpere. La masa de alături se afla Pedro Romero. Cînd l-am salutat cu o înclinare a capului, s-a ridicat în picioare și m-a rugat să vin la masa lui ca să-mi prezinte un prieten. Masa lui era lîngă a noastră, aproape lipită. Mi-a prezentat prietenul, un bărbat mărunt și tras la față, cronicar de lupte de tauri venit de la Madrid. I-am spus lui Romero cît de mult admir stilul lui de luptă și a fost foarte încîntat. Vorbeam în spaniolă și cronicarul știa puțin franțuzește. M-am întins către masa noastră ca să-mi iau sticla de vin, dar cronicarul m-a apucat de braț. Romero a rîs și mi-a spus pe englezește:
— Bea aici.
Era foarte rezervat în ce privește englezeasca lui, dar în același timp și foarte încîntat de ea, și în cursul discuției rosti vreo cîteva cuvinte de care nu era sigur, rugîndu-mă să-i dau lămuriri. Dorea mult să afle cum se spune pe englezește *corrida de toros*, în traducere exactă. Luptă de tauri nu-l mulțumea. I-am explicat că lupta de tauri ar fi venit pe spaniolește *lidia*[2] unui *toro*. Cuvîntul spaniol *corrida* înseamnă pe englezește alergarea taurilor — traducerea franceză fiind *course de taureaux*. Cronicarul s-a arătat de acord. Nu există cuvînt spaniol pentru luptă de tauri.
Pedro Romero spuse că a învățat puțin englezește în Gibraltar. Era născut în Ronda. Adică nu departe de Gibraltar. Luptele de tauri le-a început în Malaga, la școala de toreadori de acolo. La școală nu stătuse decît trei ani. Cronicarul făcu haz pe socoteala lui din pricina numeroaselor expresii *malagueño* pe care le folosea. Romero ne spuse că are nouăsprezece ani. Fratele lui mai mare lucra împre-

---

[1] Să vă lustruiesc pantofii? (sp.)
[2] Luptă (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

una cu el, ca *banderillero*, dar nu stătea la hotelul nostru. Trăsese la un hotel mai mic, împreună cu celălalte ajutoare ale lui Romero. Mă întrebă de cîte ori îl văzusem luptînd în arenă. I-am răspuns că numai de trei ori. În realitate îl văzusem numai în două rînduri, dar după ce greşisem, am preferat să evit eventualele explicaţii.

— Unde m-ai văzut data trecută? La Madrid?

— Da, îl minţii eu. Citisem în ziarele de specialitate cronicile celor două apariţii ale sale la Madrid, aşa că mă puteam descurca.

— Prima, sau a doua oară?

— Prima.

— Am luptat foarte prost, mărturisi Romero. A doua oară am fost mai bine. Îţi aduci aminte? întrebă întorcîndu-se spre cronicar.

Nu era deloc stînjenit. Vorbea despre munca lui ca despre ceva cu totul despărţit de propria-i fiinţă. Fără nici o urmă de vanitate sau fanfaronadă.

— Mă bucur foarte mult că îţi place cum lucrez, spuse Romero. Dar încă n-ai putut să vezi cine ştie ce. Mîine, dacă o să am un taur bun, am să încerc să-ţi arăt cum pot lucra.

Zîmbea pe cînd rostea vorbele astea, neliniştit de gîndul că eu sau cronicarul am putea crede că se laudă.

— Abia aştept să te văd, spuse cronicarul. Aş fi tare bucuros dacă m-ai convinge.

— Nu prea îi place cum lucrez, îmi explică Romero întorcîndu-se spre mine şi vorbindu-mi cu toată seriozitatea.

Cronicarul ne dădu lămuriri arătînd că îi place foarte mult, însă pînă acum stilul lui de luptă fusese nedesăvîrşit.

— Aşteaptă pînă mîine, dacă s-o nimeri un taur bun.

— Ai văzut taurii de mîine? mă întrebă cronicarul.

— Da. I-am văzut cînd i-au descărcat.

Pedro Romero se aplecă spre mine.

— Cum ţi s-au părut?

— Foarte frumoşi, i-am răspuns. Cam de vreo douăzeci şi şase de *arrobas* [1]. Coarne scurte de tot. Dumneata nu i-ai văzut?

— O ! Sigur că da, răspunse Romero.

— Nu cîntăresc douăzeci şi şase de *arrobas*, spuse cronicarul.

— Nu, conveni Romero.

— Au banane în loc de coarne, urmă cronicarul.

— Crezi că-s banane? stărui Romero. Apoi se întoarse spre mine şi mă întrebă zîmbind: *Dumneata* tot banane le-ai spune?

— Nu. Coarne, şi încă zdravene.

— Sînt tare scurte, spuse Pedro Romero. Tare, tare scurte. Totuşi, banane nu sînt.

— Ia ascultă, Jake, strigă Brett de la masa de alături, ne-ai trădat de-a binelea.

— Numai pentru scurtă vreme, i-am răspuns. Vorbim despre tauri.

— Faci pe grozavul.

— Spune-i ăluia că taurii n-au coarne, strigă Mike. Era beat.

Romero mă privi nedumirit.

— E beat, spusei. *Borracho ! Muy borracho !* [2]

---

[1] *Arroba*, măsură spaniolă de greutate (11,5 kg).

[2] Beat! beat turtă! (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Ai putea să ni-i prezinţi şi nouă pe prietenii tăi, zise Brett. Tot timpul se uitase la Pedro Romero.

I-am întrebat dacă nu le-ar face plăcere să bea cafeaua împreună cu noi. Amîndoi s-au ridicat în picioare. Romero era foarte smead la faţă. Şi deosebit de politicos.

Am făcut pe rînd toate prezentările şi pe urmă au început să se aşeze, dar nu era destul loc, aşa că ne-am mutat cu toţii la masa cea mare de lîngă perete, să bem acolo cafeaua. Mike comandă o sticlă de Fundador şi pahare pentru toată lumea. Discuţie multă, zgomotoasă, ca între oameni beţi.

— Spune-i că scrisul e o meserie împuţită, îmi ceru Bill. Haide, spune-i o dată. Spune-i cît de tare mi-e ruşine că-s scriitor.

Pedro Romero stătea lîngă Brett şi asculta ce-i spune.

— Haide, spune-i o dată! insistă Bill.

Romero înălţă privirea şi zîmbi.

— Dumnealui e scriitor, îi spusei.

Romero se arătă impresionat. Atunci adăugai, arătînd spre Cohn:

— Şi dînsul la fel.

— Seamănă cu Villalta, zise Romero uitîndu-se la Bill. Rafael, nu-i aşa că dumnealui seamănă cu Villalta?

— Nu prea văd asemănarea, răspunse cronicarul.

— Ba da, continuă Romero în spaniolă. Seamănă foarte mult cu Villalta. Şi cel beat cu ce se ocupă?

— Cu nimic.

— De asta bea?

— Nu. Aşteaptă să se însoare cu doamna.

— Spune-i că taurii n-au coarne! strigă Mike, beat criţă, de la celălalt capăt al mesei.

— Ce spune?

— S-a îmbătat.

— Jake, strigă Mike. Spune-i că taurii n-au coarne!

— Înţelegi ce zice? îl întrebai pe Romero.

— Da.

Eram convins că nu înţelege, aşa că nu-mi făceam griji.

— Spune-i că Brett vrea să-l vadă cum îşi trage pantalonii aceia verzi.

— Ia mai potoleşte-te, Mike!

— Spune-i că Brett moare de curiozitate să afle cum poate intra în pantalonii cei verzi.

— Potoleşte-te!

În vremea asta Romero învîrtea paharul între degete şi stătea de vorbă cu Brett. Brett vorbea franţuzeşte, el spanioleşte şi cîte un cuvînt englezesc, şi rîdeau împreună.

Bill umplea paharele.

— Spune-i că Brett vrea să intre...

— Oh, potoleşte-te odată, Mike, pentru numele lui Dumnezeu!

Romero înălţă ochii şi zîmbi, spunînd:

— Potoleşte-te! Asta ştiu şi eu.

Chiar atunci Montoya intră în sufragerie. Mai întîi îmi zîmbi, dar pe urmă îl văzu pe Pedro Romero cu un pahar mare de coniac în mînă, stînd şi rîzînd între mine şi o doamnă cu umerii goi, la o masă plină de oameni beţi. Nici măcar nu ne salută.

Montoya ieşi din sufragerie. Mike se ridicase în picioare şi propunea un toast. Începu: « Să bem în cinstea... » iar eu încheiai: « ... lui Pedro Romero ». Toţi

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

se ridicară în picioare, Romero lua lucrurile foarte în serios și toți ciocnirăm paharele și le dădurăm pe gît, eu cu oarecare zor, fiindcă Mike încerca să explice că nici prin gînd nu-i trecuse să bea în sănătatea celui pomenit în toast. Însă totul s-a încheiat cu bine, Pedro Romero a dat mîna cu toată lumea, iar după aceea a plecat însoțit de cronicar.

— Dumnezeule, ce băiat frumos ! exclamă Brett. Și cît de mult mi-ar plăcea să-l văd cum se vîră în hainele alea. Probabil că folosește încălțătorul.

— Eu începusem să-i spun, vorbi Mike. Dar Jake mă tot întrerupea. De ce mă întrerupi? Îți închipui că vorbești spaniolește mai bine decît mine.

— Ia mai taci din gură, Mike! Nu te-a întrerupt nimeni.

— Nu, aș vrea să rezolvăm o dată povestea asta. Și îmi întoarse spatele. Crezi că e ceva de capul tău, Cohn? Crezi cumva că ești într-adevăr de-ai noștri? Oameni care au venit aici să mai petreacă puțin? Pentru numele lui Dumnezeu, nu mai face atîta gălăgie, Cohn!

— Hai isprăvește, Mike, spuse Cohn.

— Crezi cumva că Brett are nevoie de prezența ta? Crezi oare că aduci vreun folos petrecerii? De ce nu spui și tu ceva?

— Am spus noaptea trecută tot ce aveam de spus, Mike.

Eu nu mă număr printre amicii tăi literați. Mike se clătina pe picioare și se sprijinea de masă. Eu nu-s deștept. Dar știu cînd prezența mea nu-i dorită. Tu de ce nu-ți dai seama cînd nimeni nu-ți dorește prezența? De ce, Cohn? Șterge-o de aici. Șterge-o de-aici, pentru numele lui Dumnezeu. Piei de-aici cu mutra asta tristă de ovrei. Nu credeți că am dreptate?

Se uită la noi.

— Sigur, încuviințai eu. Haideți să mergem cu toții la « Iruña ».

— Nu așa. Nu credeți că am dreptate? O iubesc pe femeia asta.

— Vai, n-o mai lua iar de la început. Hai, Mike, hai s-o-ntindem, spuse Brett.

— Nu crezi că am dreptate, Jake?

Cohn tot mai ședea la masă. Pe chip avea expresia aceea de împietrire lividă care se ivea de cîte ori era insultat, dar s-ar fi zis că într-un anumit fel îi făcea plăcere. Ce copilăros eroism de bețiv ! Era vorba de legătura lui cu o doamnă din lumea bună.

— Jake, începu din nou Mike. Aproape plîngea. Tu știi bine că am dreptate. Ascultă, măi ! Se întoarse spre Cohn : Cară-te ! Chiar acuma să te cari !

— Ba n-am să plec, Mike, zise Cohn.

— Atuncea, lasă că te fac eu să pleci ! Mike porni către el, dînd ocol mesei, Cohn se ridică în picioare, și își scoase ochelarii. Rămase în așteptare, palid la față, cu brațele pe lîngă trup, așteptînd mîndru și neclintit să întîmpine atacul, gata de luptă pentru dragostea lui.

L-am apucat pe Mike și i-am spus :

— Hai să mergem la cafenea. Nu poți să dai în el aici, la hotel.

— Bine ! încuviință Mike. Bună idee !

Pornirăm. În vreme ce Mike se împleticea în sus pe scări, m-am uitat în urmă și l-am văzut pe Cohn punîndu-și ochelarii la loc. Bill ședea la masă și-și turna încă un pahar de Fundador. Brett stătea pe scaun și privea drept înainte, fără să vadă nimic.

Afară, în piață, ploaia contenise și luna încerca să se strecoare printre nori. Bătea vîntul. Fanfara militară cînta și lumea se înghesuise în capătul cel mai depărtat al pieței, unde meșterul specialist în jocuri de artificii și cu feciorul lui se străduiau să înalțe baloane de foc. Cîte un balon se înălța în zvîcniri scur-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

te, pe-o traiectorie foarte înclinată, dar era repede sfîşiat de vînt ori izbit de casele din jurul pieţei. Altele cădeau în mulţime. Flăcările magneziului şi artificiile explodau şi apoi coborau fîlfîind. Nimeni nu mai dansa în piaţă. Pietrişul era prea umed.

Brett ieşi împreună cu Bill şi se apropie de noi. Rămăserăm o vreme în mijlocul mulţimii privind la don Manuel Orquito regele jocurilor de artificii, care urcat pe o platformă se trudea cu grijă să înalţe baloanele cu ajutorul unor beţe, stînd acolo, deasupra capetelor mulţimii, ca să arunce baloanele în bătaia vîntului. Vîntul le trimitea pe toate în jos, iar chipul lui don Manuel Orquito apărea transpirat în lumina complicatelor lui artificii, care cădeau asupra mulţimii gonind-o şi împrăştiind-o, scînteind şi pocnind printre picioarele oamenilor. Şi mulţimea începea să strige de îndată ce un alt ghemotoc de hîrtie luminoasă se legăna, lua foc şi se prăbuşea.

— Ia uită-te cum îşi rîd de munca lui don Manuel, spuse Bill.

— De unde ştii că e don Manuel? întrebă Brett.

— Are numele trecut în program. Don Manuel Orquito, *pirotecnico de esta ciudad.*[1]

— *Globos illuminados*,[2] adăugă Mike. O colecţie de *globos illuminados*. Aşa scria în ziar.

Vîntul ducea departe muzica fanfarei.

— Ştiţi ce, tare aş vrea să se înalţe un balon, vorbi Brett. Altfel, pe don Manuel ăsta îl apucă furiile.

— Probabil c-a muncit săptămîni în şir pentru a le face să se înalţe şi să scrie pe cer « Slavă lui San Fermin », spuse Bill.

— *Globos illuminados*, repetă Mike. Un ciorchine mare din afurisitele astea de *globos illuminados*.

— Haideţi, ne îndemnă Brett. Doar n-o să împietrim aici.

— Onorabila doamnă doreşte ceva de băut, anunţă Mike.

— Ce bine le ghiceşti, zise Brett.

În cafenea era înghesuială mare şi multă gălăgie. Nimeni nu ne-a băgat în seamă cînd am intrat. Masă n-am putut găsi. Gălăgia asurzitoare nu contenea nici o clipă.

— Haideţi să ieşim repede de-aici, propuse Bill.

Afară, *el paseo* se desfăşura înainte, pe sub arcade. Cîţiva englezi şi americani veniţi de la Biarritz, în haine de sport, stăteau pe la mese. Cîteva femei priveau scurgerea mulţimii uitîndu-se prin lorniete. Ceva mai înainte întîlnisem o prietenă de-a lui Bill, venită de la Biarritz. Împreună cu o altă fată trăseseră la « Grand Hotel ». Fata cealaltă avusese o migrenă şi se dusese să se culce.

— Uite cîrciuma, anunţă Mike.

Era vorba de « Barul Milano », un bar mic şi cam deocheat unde puteai să şi mănînci şi unde se dansa într-o cameră din fund. Ne-am aşezat cu toţii la o masă şi am comandat o sticlă de Fundador. Barul nu era chiar plin. Înăuntru nu era nici urmă de antren.

— Înfiorător e localul ăsta, spuse Bill.

— E prea devreme.

— Haideţi să luăm sticla şi să ne întoarcem mai tîrziu, propuse Bill. Nu vreau să mă îngrop aici într-o asemenea noapte.

---

[1] Artificier al acestui oraş (sp.)
[2] Globuri luminoase (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Hai să ne uităm la englezi, spuse Mike. Îmi place să mă uit la englezi.
— Sînt îngrozitori, zise Bill. De unde or fi venit atîţia?
— De la Biarritz, îi explică Mike. Au venit să vadă ultima zi a unei bizare şi micuţe *fieste* spaniole.
— Lasă că-i fiestez eu, spuse Bill.
— Eşti o fată extraordinar de frumoasă, zise Mike întorcîndu-se către prietena lui Bill. Cînd ai sosit?
— Astîmpără-te, Michael.
— Ascultaţi ce vă spun eu, este o fată frumoasă. Unde am fost pînă acum? La ce m-oi fi uitat toată vremea din urmă? Eşti tare frumoasă. Spune, nu *ne-am* mai cunoscut? Hai cu mine şi cu Bill. Vrem să-i fiestăm pe englezi.
— Îi fiestez eu, anunţă Bill. Ce dracu or fi căutînd ăia la fiesta de-aici?
— Haideţi să mergem, spuse Mike. Numai noi trei. Haideţi să-i fiestăm pe blestemaţii de englezi. Sper că nu eşti englezoaică. Eu sînt scoţian. Îi urăsc pe englezi. Să vezi ce-o să ţi-i mai fiestez eu. Hai, Bill.
I-am văzut pe fereastră, pe cîteştrei, braţ la braţ, ducîndu-se spre cafenea. În piaţă se înălţau focurile de artificii.
— Eu rămîn aici, ne vesti Brett.
— Stau şi eu cu voi, zise Cohn.
— Vai, nu! exclamă Brett. Pentru numele lui Dumnezeu, pleacă şi du-te undeva. Nu vezi că Jake şi cu mine avem de vorbit?
— Nu mi-am dat seama, răspunse Cohn. Ziceam să stau aici fiindcă mi s-a cam urcat băutura la cap.
— Al dracului motiv ca să stai pe capul cuiva. Dacă te-ai îmbătat, du-te şi te culcă.
— Am fost destul de tare cu el? mă întrebă Brett după ce Cohn plecase. Doamne sfinte ! Mi-e atît de silă de omul ăsta !
— Nu prea se pricepe să sporească veselia.
— Cumplit mă mai indispune.
— S-a purtat foarte prost.
— Al dracului de prost. Şi ar fi avut, totuşi, prilejul să se poarte minunat.
— Acum probabil că aşteaptă afară, la uşă.
— Da. E-n stare. Ştii, eu îmi dau seama ce simte. Nu poate crede că întîmplarea aceea n-a însemnat absolut nimic.
— Ştiu.
— Nimeni altul nu s-ar fi purtat aşa de prost. Vai, mi-e o silă cumplită de toată istoria asta. Şi Michael. Michael a fost şi el foarte drăguţ.
— Pentru Mike e al dracului de greu.
— Da. Dar asta nu înseamnă că trebuie să se poarte ca un porc.
— Toată lumea se poartă prost, spusei eu. Nu-i nevoie decît de prilej.
— Tu nu te-ai fi purtat prost, spuse Brett privindu-mă în ochi.
— Aş fi un măgar tot atît de mare ca şi Cohn.
— Dragul meu, hai să nu mai vorbim atîtea tîmpenii.
— S-a făcut. Să discutăm despre orice îţi place ţie.
— Nu fi nesuferit. Eşti singura fiinţă pe care o am, şi în seara asta mă simt groaznic.
— Il ai pe Mike.
— Da, pe Mike. N-a fost drăguţ?
— De, am zis eu, pentru Mike e al dracului de greu să-l aibă pe Cohn în preajmă şi să-l tot vadă alături de tine.
— Crezi că eu nu ştiu, dragul meu? Te rog, nu mă face să mă simt mai rău decît mă simt acuma.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

N-o mai văzusem niciodată pe Brett atît de nervoasă. Continua să-mi ocolească privirile şi se uita drept înainte, la peretele din faţa ei.

— Vrei să ne plimbăm puţin?

— Da. Haide.

Am pus dopul la sticla de Fundador şi i-am dat-o barmanului.

— Hai să mai bem un pahar, propuse Brett. Nervii mei sîn la pămînt.

Băurăm fiecare cîte un pahar din catifelatul rachiu de vin amontillado.

— Haide, zise Brett.

Cînd ieşirăm pe uşă, îl văzui pe Cohn plecînd de sub arcadă.

— A fost *într-adevăr* aici, rosti Brett.

— Nu poate sta departe de tine.

— Vai de capul lui!

— Nu mi-e milă de el. Îl urăsc, pînă şi eu îl urăsc.

— Şi eu îl urăsc, spuse Brett tremurînd. Urăsc afurisita de suferinţă care-l chinuie.

Pornirăm la braţ pe-o stradă lăturalnică, lăsînd în urmă mulţimea şi luminile din piaţă. Strada era întunecoasă şi udă, şi am mers tot înainte, pînă la fortificaţiile de la marginea oraşului. Trecurăm pe lîngă cîrciumile din care lumina se revărsa pe uşi şi peste strada neagră, udă, dimpreună cu neaşteptate izbucniri de cîntec.

— Vrei să intrăm?

— Nu.

Ne continuarăm plimbarea afară din oraş, mergînd pe iarba udă, şi mai departe pe zidurile de piatră ale fortificaţiilor. Am întins pe zid un jurnal, şi Brett s-a aşezat. Întunericul stăruia peste cîmpie şi se zăreau siluetele munţilor. Vîntul sufla cu putere şi gonea norii peste faţa lunii. La picioarele noastre se aflau întunecatele adîncuri ale fortificaţiilor. În spate aveam copacii, şi umbra catedralei, şi silueta oraşului proiectată pe strălucirea lunii.

— N-ar trebui să te simţi prost, i-am spus.

— Mă simt îngrozitor, răspunse Brett. Dar să nu mai vorbim.

Ne-am uitat peste întinderea cîmpiei. Şirurile lungi de copaci erau negre în bătaia lunii. Pe drumul ce se căţăra pe coasta muntelui se vedeau farurile unei maşini. Sus, pe pisc, luceau luminile fortului. Mai jos, pe partea stîngă, curgea rîul. Era umflat de apele ploii, negru, neted şi lucios. Copacii străjuiau, întunecaţi, de-a lungul malurilor. Am stat şi am privit. Brett se uita drept înainte. Deodată, o trecură fiorii.

— E frig.

— Vrei să ne întoarcem?

— Prin parc.

Am coborît de pe zid. Cerul se înnoura din nou. În parc, pe sub copaci, era întuneric.

— Tot mă mai iubeşti, Jake?

— Da, i-am răspuns.

— Fiindcă sînt o epavă, rosti Brett.

— Cum?

— Sînt o epavă. Sînt nebună după băiatul acela, Romero. M-am îndrăgostit de el, aşa cred.

— N-aş face-o dacă aş fi în locul tău.

— N-am încotro. Sînt o epavă. Toată fiinţa mi se sfîşie pe dinăuntru.

— Nu face una ca asta.

— N-am încotro. Nu pot. Niciodată n-am fost în stare să-mi interzic ceva.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Ar trebui să-i pui capăt.
— Cum aş putea să-i pun capăt? Nu pot împiedica astfel de lucruri. Îţi dai seama?
Îi tremura mîna.
— Aşa-mi tremură toată fiinţa.
— Totuşi n-ar trebui s-o faci.
— N-am încotro. Oricum, sînt o epavă. Nu sesizezi deosebirea?
— Nu.
— Trebuie s-o fac. Trebuie să fac ceva ce doresc adevărat. Am pierdut respectul faţă de mine însămi.
— Dar asta nu.
— Vai, dragul meu, nu fi neînţelegător. Ce-ţi închipui, că mi-a fost uşor să-l rabd pe blestematul acela de ovrei, şi pe Mike, în felul cum se poartă?
— Înţeleg.
— Nu pot sta beată toată vremea.
— Nu.
— Vai, dragul meu, te rog să rămîi lîngă mine. Te rog, rămîi lîngă mine şi ajută-mă să trec prin toate astea.
— Sigur.
— Nu spun că fac bine. Totuşi, pentru mine e bine. Martor mi-e Dumnezeu că niciodată nu m-am simţit atît de terfelită.
— Şi ce-ai vrea să fac eu?
— Hai să mergem, răspunse Brett. Hai să mergem să-l căutăm.
Am străbătut împreună aleea cu pietriş a parcului, în întuneric, pe sub copaci, pe urmă am ieşit de sub copaci, pe poartă, în strada care ducea spre oraş.
Pedro Romero era la cafenea. Şedea la o masă împreună cu alţi matadori şi cronicari de lupte de tauri. Fumau trabuce. Cînd am intrat noi, au ridicat privirile. Pedro Romero a zîmbit şi ne-a salutat. Ne-am aşezat şi noi la o masă în mijlocul sălii.
— Roagă-l să vină încoace şi să bea ceva.
— Nu încă. Are să vină singur.
— Nu mă pot uita la el.
— E foarte plăcut să te uiţi la el.
— Totdeauna am făcut numai ce-am vrut.
— Ştiu.
— Mă simt atît de terfelită.
— Ei, lasă.
— Dumnezeule ! zise Brett. Prin cîte trece o femeie !
— Da?
— Vai, mă simt atît de terfelită !
M-am uitat la masa celorlalţi. Pedro Romero mi-a zîmbit. Le-a spus ceva celor de la masă şi s-a ridicat în picioare, pe urmă a venit de-a dreptul la masa noastră. M-am ridicat şi eu şi ne-am strîns mîna.
— N-ai vrea să bei ceva?
— Îmi daţi voie să vă ofer eu de băut ceva, răspunse toreadorul. Se aşeză la masă, uitîndu-se la Brett şi cerîndu-i îngăduinţa, fără să scoată vreun cuvînt. Era foarte politicos. Dar continua să-şi fumeze trabucul. Îi stătea bine.
— Îţi plac ţigările de foi? l-am întrebat.
— O, da. Totdeauna fumez numai trabuc.
Era unul dintre elementele pe care îşi clădea autoritatea. Îl făcea să pară mai matur. Mă uitam la pielea lui. Era curată, netedă şi foarte măslinie ! Pe umărul

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

obrazului avea o cicatrice triunghiulară. Am observat că o cercetează pe Brett. Simţea că între ei există ceva. Probabil a simţit în clipa cînd Brett i-a dat mîna. Era foarte atent şi precaut. Cred că era sigur de sine, dar nu voia să rişte.

— Mîine lupţi? l-am întrebat.

— Da, îmi răspunse Romero. Algabeno a fost rănit azi, la Madrid. Aţi auzit?

— Nu. Rău?

Romero clătină din cap.

— Un fleac. Aici — şi arată la mînă. Brett i-o apucă şi îi desfăcu degetele.

— Oho ! ghiciţi în palmă? întrebă Romero în englezeşte.

— Cîteodată. Te superi?

— Nu. Îmi face plăcere. Îşi aşeză pe masă palma desfăcută. Spuneţi-mi c-am să trăiesc cît lumea şi am să ajung milionar.

Era încă foarte politicos, dar mult mai sigur de sine. Vorbi mai departe:

— Spuneţi-mi, vedeţi cumva în palma mea şi nişte tauri?

Începu să rîdă. Avea o mînă foarte frumoasă, cu încheietura subţire.

— Mii şi mii de tauri, spuse Brett.

Acum nu mai era de loc nervoasă. Şi arăta splendid.

— Grozav, zise Romero rîzînd. La o mie de duros bucata, adăugă către mine, în spanioleşte. Spuneţi mai departe.

— O palmă foarte frumoasă. Cred, zise Brett către mine, c-o să aibă viaţă lungă.

— Spuneţi-mi mie. Nu prietenului dumneavoastră.

— Am spus c-o să ai viaţă lungă.

— Ştiu asta, urmă Romero. N-o să mor niciodată.

M-am surprins bătînd în masă cu vîrful degetelor. Romero băgă de seamă şi clătină din cap.

— Nu. Nu-i nevoie să baţi în lemn. Taurii sînt prietenii mei cei mai buni.

Am tălmăcit pentru Brett.

— Obişnuieşti să-ţi ucizi prietenii? întrebă ea.

— Totdeauna, răspunse Romero în englezeşte, şi începu să rîdă. Ca să nu mă omoare ei pe mine. Şi o privi peste masă.

— Ştii bine englezeşte.

— Da, recunoscu Romero. Destul de bine, uneori. Dar nu trebuie să afle nimeni. Ar fi ceva foarte nepotrivit: un *torero* care vorbeşte englezeşte.

— De ce? întrebă Brett.

— Ar fi nepotrivit. Nu le-ar plăcea oamenilor. Nu încă.

— De ce nu?

— Nu le-ar plăcea. Toreadorii nu-s aşa.

— Dar cum sînt toreadorii?

Romero începu să rîdă, îşi trase pălăria pe ochi şi-şi schimbă unghiul trabucului şi expresia feţei.

— Ca ăia de colo, de la masă, zise Romero. Mă uitai spre masa cealaltă. Imitase perfect expresia lui Nacional. Zîmbi, reluîndu-şi expresia proprie. Nu, trebuie să uit engleza.

— N-o uita, încă, zise Brett.

— Nu?

— Nu.

— Bine.

Şi din nou izbucni în rîs.

— Mi-ar plăcea să am o pălărie ca asta, spuse Brett.

— Bine. Vă fac eu rost de una.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— S-a făcut. Numai să nu uiţi.
— Nu uit. Vă fac rost de una chiar în noaptea asta.
Mă ridicai în picioare. Romero se ridică şi el.
— Stai jos, l-am rugat. Mă duc să-mi caut prietenii şi să-i aduc încoace.
Romero mă privi în ochi. O ultimă privire, menită să întrebe dacă înţelegerea e deplină. Era, bineînţeles, deplină.
— Stai jos, îl invită Brett. Trebuie să-mi dai lecţii de spaniolă.
Romero se aşeză şi o privi peste masă. Am ieşit afară. Ochii celor aşezaţi la masa toreadorilor mă urmăriră, iscoditori, pînă la uşă. Nu era plăcut. Peste douăzeci de minute, cînd m-am întors şi m-am uitat în cafenea, Brett şi Pedro Romero plecaseră. Ceştile de cafea şi cele trei păhărele de coniac se aflau încă pe masă. Chelnerul veni cu un şervet, luă păhărelele şi şterse masa.

CAPITOLUL 17

În faţă, la « Barul Milano », i-am găsit pe Bill, pe Mike şi pe Edna. Edna o chema pe fată.
— Ne-au dat afară, mă vesti Edna.
— Cu poliţia, adăugă Mike. Sînt înăuntru unii care nu mă pot înghiţi.
— De patru ori i-am oprit să nu se ia la bătaie, urmă Edna. Trebuie să-mi dai o mînă de ajutor.
Bill era stacojiu la faţă.
— Hai să intrăm îndărăt, Edna, zicea Bill. Intră înăuntru şi dansează cu Mike.
— Ar fi o nebunie, răspunse Edna. Iar ar începe scandalul.
— Al dracului porc de la Biarritz ! exclamă Bill.
— Haideţi, îi îndemnă Mike. La urma urmei, e-o cîrciumă. N-au cum să ocupe ei o cîrciumă întreagă.
— Săracul Mike, zise Bill. Împuţitul ăla de porc englezesc vine încoace, îl insultă pe Mike, şi încearcă să ne strice toată fiesta.
— Împuţiţi dracului ! izbucni Mike. Îi urăsc pe englezi.
— Nu-s ei în stare să-l insulte pe Mike, urmă Bill. Mike e un băiat extraordinar. Nu-s ei în stare să-l insulte pe Mike. Nu înghit eu aşa ceva. Cui îi pasă dacă-i un falit nenorocos? Glasul începuse să-i sune spart.
— Cui îi pasă.. repetă Mike. Mie nu-mi pasă. Lui Jake nu-i pasă. *Ţie* îţi pasă?
— Nu, răspunse Edna. Ce, eşti falit?
— Sigur că sînt. Dar ţie nu-ţi pasă, nu-i aşa Bill?
Bill îi cuprinse pe Mike cu braţele de după umeri.
— Să mă ia dracu dacă n-aş vrea să fiu falit. Ce ţi i-aş mai învăţa eu minte pe ticăloşii ăştia.
— Englezi şi gata, spuse Mike. Iar cînd e vorba de englezi, orice ar spune, e totuna.
— Porcul dracului! exclamă Bill. Să vezi ce ţi-i mai pun eu pe goană.
— Bill, spuse Edna uitîndu-se la mine. Te rog eu să nu te mai duci înăuntru, Bill. Prea sînt proşti.
— Asta-i ! exclamă Mike. Sînt proşti. Am ştiut eu că asta-i chestia.
— N-au dreptul să spună despre Mike ce-au spus, insistă Bill.
— Îi cunoşti? l-am întrebat pe Mike.
— Nu. De cînd sînt nu i-am văzut. Ei zic că m-ar cunoaşte pe mine.
— Eu nu-nghit una ca asta, stărui Bill.
— Haideţi. Hai să mergem dincolo, la « Suizo », am propus eu.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— E o bandă de prieteni de-ai Ednei, de la Biarritz, îmi explică Bill.
— Nişte proşti, şi-atîta tot, completă Edna.
— Unul dintre ei e Charley Blackman, din Chicago, spuse Bill.
— Eu n-am fost niciodată la Chicago, interveni Mike.
Edna începu să rîdă şi nu mai putu să se oprească. Zise:
— Luaţi-mă o dată de aici, măi faliţilor.
— Şi din ce pricină s-a pornit cearta? o întrebai eu pe Edna. Treceam de-a curmezişul pieţei, înspre « Suizo ». Bill dispăruse.
— Nu ştiu exact ce s-a petrecut, dar cineva a chemat poliţia ca să nu-l lase pe Mike în odaia din fund. Păreau să fie nişte tipi care îl cunoscuseră pe Mike la Cannes. Dar ce s-a întîmplat cu Mike?
— Probabil că le datorează bani. De obicei din pricina asta se înrăiesc oamenii.
În piaţă, la gheretele unde se vindeau bilete, erau două şiruri de oameni care aşteptau la coadă. Stăteau pe scăunele, ori aşezaţi pe jos, pe pături sau ziare. Aşteptau să se deschidă ghişeele, dimineaţa, şi să cumpere bilete pentru luptele de tauri. Întunericul începea să se destrame şi luna asfinţise. Cîţiva dintre cei aşezaţi la coadă dormeau de-a binelea.
« La Suizo », de-abia ne aşezaserăm şi comandasem nişte Fundador, cînd apăru Robert Cohn.
— Unde-i Brett? mă întrebă.
— Nu ştiu.
— Era cu tine.
— S-o fi dus să se culce.
— Nu s-a dus.
— Nu ştiu unde e.
Era tare palid la chip, sub becul electric. Stătea în picioare.
— Spune-mi unde e.
— Stai jos. Nu ştiu unde-o fi.
— Pe dracu, nu ştii!
— Ai putea să-ţi ţii gura.
— Spune-mi unde e Brett.
— N-am să-ţi spun nici o singură vorbă.
— Va să zică ştii unde e.
— Chiar dacă aş şti, nu ţi-aş spune.
— Hei, ia mai du-te dracului, Cohn! strigă Mike de la o masă. Brett s-a dus cu puştiul ăla, cu toreadorul. Acum sînt în luna de miere.
— Gura!
— Hei, ia fă bine şi du-te dracului! strigă Mike cu glas obosit.
— Acolo e? întrebă Cohn întorcîndu-se spre mine.
— Du-te dracului!
— Era cu tine. Acolo e?
— Du-te dracului!
— Lasă că te fac eu să-mi spui — şi porni spre mine — codoş împuţit!
I-am trimis o directă, dar a eschivat. I-am văzut faţa zvîcnind în lături, în plină lumină. M-a pocnit şi am căzut la pămînt. Pe cînd mă pregăteam să mă scol în picioare, m-a mai pocnit încă de două ori. Am alunecat îndărăt, sub masă. Am încercat din nou să mă ridic şi am simţit că nu mai am picioare sub mine. Îmi dădeam seama că trebuie să mă scol în picioare ca să încerc să-l lovesc şi eu. Mike mi-a ajutat să mă ridic. Cineva mi-a turnat în cap o carafă cu apă. Mike mă cuprinsese cu braţul, şi mi-am dat seama că stau pe un scaun. Mike mă trăgea de urechi.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Măi, să ştii că erai rece, îmi spuse Mike.
— Unde dracu ai fost?
— Ei, pe-aici.
— N-ai vrut să te amestcci?
— L-a trîntit la pămînt şi pe Mike, zise Edna.
— Ba pe mine nu m-a trîntit, protestă Mike. M-am aşezat singur jos.
— Aşa se întîmplă în fiecare seară la fiestele voastre? întrebă Edna. Ăla nu era domnul Cohn?
— Gata, mi-am revenit, îi anunţai eu. Doar capul îmi mai vîjîie puţin.
Cîţiva chelneri şi o mulţime de lume se strînseseră în jurul nostru.
— *Vaya !* le strigă Mike. Plecaţi de-aici. Hai, gata !
Chelnerii împrăştiară mulţimea.
— Zău c-au avut ce vedea, spuse Edna. Trebuie să fie boxer.
— Este.
— Tare aş fi vrut să fie şi Bill de faţă, spuse Edna. Mi-ar fi plăcut grozav să-l văd şi pe el azvîrlit la pămînt. Totdeauna am dorit să-l văd aruncat la pămînt. E-aşa de voinic.
— Eu trăgeam nădejde c-are să pună jos şi vreun chelner, zise Mike, fiindcă atunci l-ar fi arestat. Tare m-aş bucura dacă l-aş vedea pe Robert Cohn vîrît la răcoare.
— Ba nu, intervenii eu.
— Vai, nici eu, protestă şi Edna. Nu se poate să vorbeşti serios.
— Şi totuşi vorbesc foarte serios, stărui Mike. Eu nu-s dintre ăia care abia aşteaptă să fie daţi de pămînt. De asta nici n-am făcut sport vreodată.
Mike sorbi din pahar şi urmă:
— Niciodată nu mi-a plăcut vînătoarea — asta o ştiţi şi voi. La vînătoare totdeauna te paşte primejdia să cadă vreun cal peste tine. Cum te simţi, Jake?
— Bine.
— Eşti un tip drăguţ, îi spuse Edna lui Mike. Şi chiar ai dat, într-adevăr, faliment?
— Am dat un faliment uluitor, răspunse Mike. Sînt dator la toată lumea. Tu n-ai nici o datorie?
— Tone.
— Tuturor le datorez bani, continuă Mike. Azi noapte am împrumutat o sută de pesetas de la Montoya.
— Ai împrumutat, pe dracu, spusei eu.
— Îi dau înapoi, afirmă Mike. Totdeauna plătesc pînă la ultimul ban.
— De asta ai ajuns falit, nu-i aşa? zise Edna.
M-am ridicat de la masă. Le auzeam vorbele ca de la cine ştie ce depărtare. Parcă aş fi asistat la o piesă proastă. Le-am spus celorlalţi:
— Eu mă duc la hotel.
Pe urmă i-am auzit discutînd despre mine.
— Crezi că şi-a revenit? întrebă Edna.
— Mai bine ne-am duce şi noi cu el.
— Mi-am revenit, le spusei. Rămîneţi aici. Ne vedem mai tîrziu.
Am ieşit din cafenea. Ceilalţi rămăseseră la masă. M-am uitat îndărăt, la ei şi la mesele goale. La una din mese şedea un chelner şi-şi sprijinea capul în mîini.
În vreme ce traversam piaţa, către hotel, totul mi se părea nou şi schimbat. Copacii nu-i mai văzusem niciodată pînă atunci. Niciodată pînă atunci nu mai văzusem stîlpii steagurilor şi nici faţada teatrului. Totul arăta altfel. Mă simţeam la fel cum mă simţisem odinioară, cînd mă întorceam acasă de la un meci de fotbal

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

pe care îl jucasem în alt oraş. Duceam atunci în mînă valiza cu echipament şi pornisem pe stradă, de la gară, şi oraşul unde îmi petrecusem toată viaţa era în întregime nou. Oamenii greblau pajiştile, şi în mijlocul străzii ardeau grămezi de frunze moarte; m-am oprit şi m-am uitat multă vreme la ei şi totul mi se părea straniu. Pe urmă am pornit mai departe şi aveam impresia că picioarele îmi sînt undeva departe, totul părea să se afle la mare depărtare şi îmi auzeam picioarele păşind ca la mare distanţă. Fusesem lovit în cap încă la începutul meciului. La fel era acum traversarea pieţii. La fel era urcatul scărilor la hotel. Urcatul scărilor dură multă vreme şi aveam senzaţia că duc iarăşi în mînă valiza. În cameră era lumină. Bill ieşi şi mă întîmpină pe coridor, spunîndu-mi:

— Ascultă, du-te pînă sus, la Cohn. Nu ştiu ce i s-o fi întîmplat, dar a venit şi a întrebat de tine.

— Dă-l dracului.

— Du-te. Du-te pînă sus la el.

Nu voiam să mai urc încă un rînd de scări.

— De ce te uiţi aşa la mine. ?

— Nu mă uit la tine. Du-te sus şi vorbeşte cu Cohn. E într-un hal fără hal.

— Adineaori erai beat, îi spusei.

— Beat sînt şi-acuma. Dar tu te duci sus şi stai de vorbă cu Cohn. Vrea să te vadă.

— Bine.

Tare n-aş fi vrut să mai urc un rînd de scări. Am urcat totuşi, cărînd-mi fantomatica valiză. Am pornit pe coridor, pînă la odaia lui Cohn. Uşa era închisă, şi am bătut.

— Cine-i acolo?

— Barnes.

— Intră, Jake.

Am deschis uşa, apoi am păşit înăuntru şi am pus jos valiza. În cameră nu era nici o lumină. Cohn stătea întins în pat, cu faţa în jos, pe întuneric.

— Hello, Jake.

— Să nu-mi spui Jake.

Stăteam lîngă uşă. În exact aceeaşi stare ajunsesem, atunci, acasă. Acum, ceea ce-mi trebuia era o baie fierbinte. O cadă adîncă, plină cu apă fierbinte, în care să stau întins.

— Unde-i baia? îl întrebai.

Cohn plîngea. Zăcea acolo, întins pe pat cu faţa în jos, şi plîngea. Avea pe el o cămaşă albă, de polo, de felul celor pe care le purta la Princeton.

— Îmi pare foarte rău, Jake. Te rog să mă ierţi.

— Să te iert, pe dracu.

— Te rog iartă-mă, Jake.

N-am răspuns nimic. Am rămas acolo, lîngă uşă.

— Am fost nebun. Trebuie să înţelegi ce s-a întîmplat.

— Ei, nu face nimic.

— N-am putut îndura povestea aceea cu Brett.

— Mi-ai spus că sînt codoş.

Dar nu-mi păsa. Voiam să fac o baie fierbinte. Voiam o baie fierbinte într-o cadă adîncă.

— Ştiu. Te rog să uiţi. Înnebunisem.

— Nu-i nimic.

Plîngea. Glasul îi suna ciudat. Şedea acolo, în tricoul lui alb, întins pe pat, în întuneric. În tricoul lui de polo.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Dimineață plec de-aici.
Plîngea fără să facă nici un zgomot.
— N-am putut să îndur povestea aceea cu Brett. Am trecut prin chinurile iadului, Jake. Iadul, nu altceva. Cînd ne-am întîlnit aici, la Pamploma, Brett s-a purtat cu mine ca și cînd i-aș fi fost cu desăvîrșire străin. Și mi-a fost peste putință să îndur. Am trăit împreună la San Sebastian. Cred că știi. Nu mai pot îndura.
Zăcea întins pe pat.
— Bine, zisei eu, mă duc să fac o baie.
— Ai fost singurul meu prieten, și am iubit-o atît de mult pe Brett.
— Ei, la revedere.
— Cred că nu mai are nici un rost, spuse Cohn. Cred că nu mai are nici un rost.
— Ce?
— Totul. Te rog spune-mi că m-ai iertat, Jake.
— Sigur că da, îi răspunsei. E-n regulă.
— Am trecut prin stări îngrozitoare. Am trăit toate chinurile iadului, Jake. Acum totul s-a sfîrșit. Totul.
— Ei, la revedere. Trebuie să plec.
Se răsuci, se așeză pe marginea patului și pe urmă se ridică în picioare și-mi spuse:
— La revedere, Jake. Îmi dai mîna, da?
— Sigur. Cum să nu.
Am dat mîna. Pe întuneric îi vedeam foarte bine fața.
— Așa, spusei, ne vedem mîine dimineață.
— Mîine dimineață plec de-aici.
— Aha, da.
Am ieșit, Cohn a rămas în ușa camerei.
— Te simți bine, Jake mă întrebă Cohn.
— Ei, da, îi răspunsei. Mă simt bine.
Nu izbuteam să găsesc camera de baie. Dar după o vreme am găsit-o. Avea o cadă adîncă, de piatră. Am deschis robinetele, dar apa nu curgea. M-am așezat pe marginea căzii. Cînd m-am ridicat să plec, mi-am dat seama că îmi scosesem pantofii. I-am căutat, i-am găsit, și am coborît scările cu ei în mînă. Am nimerit camera, am intrat înăuntru, m-am dezbrăcat și m-am vîrît în pat.

M-a trezit durerea de cap și zgomotul făcut de cetele de oameni care treceau pe stradă. Mi-am adus aminte că promisesem s-o duc pe Edna, prietena lui Bill, să vadă cum trec taurii pe stradă, înspre arenă. M-am îmbrăcat, am coborît și am ieșit afară, în aerul rece al începutului dimineții. Lumea traversa piața, grăbind către arenă. De cealaltă parte a pieții se vedeau cele două cozi de la casele de bilete. Încă așteptau să se facă ora șapte și să înceapă vînzarea biletelor. Am grăbit pasul spre cafenea. Chelnerul îmi spuse însă că prietenii mei fuseseră acolo și plecaseră.
— Cîți erau?
— Doi domni și o doamnă.
Era bine. Bill și Mike îi țineau tovărășie Ednei. Noaptea trecută fetei îi fusese teamă că bărbații or să bea pînă or cădea din picioare. De asta ne și înțelesesem să mă duc neapărat s-o iau. Mi-am băut cafeaua și am pornit în grabă, laolaltă cu mulțimea, către arenă. Acum nu mai eram amețit. Doar mă durea tare capul. Totul îmi apărea deslușit și limpede, iar asupra orașului stăruia mirosul începutului dimineții.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Pe întinderea de pămînt dintre marginea orașului și arenă era noroi. Lume multă ședea înșirată de-a lungul îngrăditurii ce ducea la arenă, iar balcoanele exterioare și zidurile arenei gemeau de oameni. Am auzit detunătura focului de artificii și atunci mi-am dat seama că nu mai pot ajunge la vreme ca să văd taurii ieșind în arenă, așa că m-am strecurat prin mulțime pînă la îngrăditură. M-am trezit împins cu putere în scîndurile gardului. Între cele două îngrădituri care închideau calea de trecere spre arenă, poliția alunga mulțimea. Oamenii se grăbeau, la pas ori în fugă, să intre în arenă. Pe urmă o rupseră cu toții la goană. Un om beat alunecă și căzu. Doi polițiști îl înhățară și-l trecură peste gard. Lumea începuse să fugă din toate puterile. Toți strigau cît îi ținea gura, și vîrîndu-mi capul printre scînduri am văzut cum taurii tocmai ieșeau de pe stradă și pătrundeau între garduri. Goneau iute și se apropiau de mulțime. Chiar atunci un alt om beat se desprinse de lîngă gard, cu o bluză în mînă. Avea de gînd să lupte cu taurul, folosind bluza drept capă. Cei doi polițiști săriră la el, îl înhățară de guler, unul îl lovi cu bastonul, apoi îl traseră la margine și se lipiră cît mai strîns de gard, tocmai cînd alergătorii cei mai din urmă și taurii treceau pe lîngă ei. Erau atît de numeroși oamenii care alergau înaintea taurilor, încît mulțimea se strîngea și era silită să fugă mai încet cînd trecea pe porți și pătrundea în arenă; iar în timp ce taurii înaintau, galopînd în grup, greoi, cu coastele pline de noroi, cu coarnele izbind în aer, un taur se repezi înainte, lovi cu cornul în spatele unuia care alerga în mulțime și-l săltă în sus. Amîndouă brațele omului se strînseră pe lîngă trup, capul i se lăsă pe spate cînd cornul îi pătrunse în spinare, iar taurul îl săltă în aer și pe urmă îl trînti la pămînt. După aceea se repezi la alt om care alerga în mulțime, dar acela dispăru printre ceilalți, iar mulțimea trecu pe porți și înăuntrul arenei, urmărită de tauri. Poarta roșie se închise, lumea de pe balcoanele exterioare ale arenei se înghesuia să intre înăuntru și atunci se auzi un strigăt, apoi altul.

Omul împuns de taur zăcea cu fața în jos, în noroiul frămîntat. Lumea începu să sară peste gard, dar eu nu puteam să-l văd pe rănit din pricina celor îngrămădiți în jurul lui. Dinăuntrul arenei izbucneau strigăte. Și fiecare strigăt arăta că unul dintre tauri se năpustise asupra mulțimii. După intensitatea strigătelor puteai ghici cît de grave erau cele întîmplate. Apoi se auzi detunătura care arăta că boii scoseseră taurii din arenă și îi duseseră în țarcuri. M-am desprins de lîngă gard și am pornit îndărăt, spre oraș.

Întors în oraș, m-am dus la cafenea să beau încă o cafea și să mănînc niște pesmeți cu unt. Chelnerii măturau pe jos și ștergeau mesele. Unul dintre ei se apropie să ia comanda.

— S-a întîmplat ceva la *encierro*[1]?

— N-am văzut chiar tot. Un om a fost *cogido*[2] rău de tot.

— Unde?

— Aici, răspunsei ducînd o mînă la șale și pe cealaltă la piept, unde după toate indiciile, cornul trebuia să fi ieșit din trup. Chelnerul clătină din cap, adună cu șervetul firimiturile de pe masă și spuse:

— *Cogido* rău. Și toate astea pentru sport. Toate astea pentru distracție.

Plecă și se întoarse cu cănile cu toarte mari ale serviciului de cafea cu lapte. Turnă laptele și cafeaua în același timp. Curgeau pe gîturile lungi în două șuvoaie, și se adunau în cana cea mare. Chelnerul clătină iarăși din cap.

— *Cogido* rău de tot, prin spate, spuse. Apoi puse serviciul pe masă și se așeză în celălalt scaun. O rană așa de rea, făcută cu cornul, și totul pentru distrac-

---

[1] Închiderea taurilor (sp.)
[2] Luat în coarne (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ție. Numai și numai pentru distracție. Ce ziceți dumneavoastră de treaba asta?

— Nu știu ce să zic.

— Asta-i. Totul pentru distracție. Distracție, înțelegeți.

— Dumneata nu ești un *aficionado?*

— Eu? Ce-s taurii? Niște animale. Niște vite. Se ridică în picioare și își duse mîna la șale. Chiar așa, prin spate. O *cornada*[1] de-a dreptul prin spate. Pentru petrecere — înțelegeți?

Clătină iar din cap și plecă, luînd și cafetierele. Doi bărbați treceau pe stradă. Chelnerul le strigă ceva. Amîndoi aveau chipurile încruntate. Unul dintre ei clătină din cap și strigă: *Muerto!*

Chelnerul încuviință dînd din cap. Cei doi își văzură de drum. Aveau o țintă anume. Chelnerul veni către masa mea.

— Ați auzit? *Muerto.* E mort. A murit. A trecut cornul prin el. Și totul pentru o petrecere de dimineață. *Es muy flamenco*[2].

— Păcat.

— Pe mine nu mă privește, spuse chelnerul. Pentru mine treburile astea n-au nici un haz.

Mai tîrziu am aflat că pe omul împuns de taur îl chema Vicente Girones și era de undeva de pe lîngă Tafalla. A doua zi am citit cu toții în ziare că era în vîrstă de douăzeci și opt de ani, avea o fermă, nevastă și doi copii. Și după ce se însurase, continuase să vină în fiecare an la fiesta. Tot a doua zi a sosit și nevasta lui, de la Tafalla, ca să se îngrijească de mort, iar în ziua următoare a avut loc o slujbă la capela San Fermin și coșciugul a fost purtat pînă la gară de cei sosiți de la Tafalla să cînte și să danseze cu prilejul sărbătorii de San Fermin. În frunte veneau tobele, apoi urmau fluierele cîntînd, iar după cei care purtau coșciugul pășeau nevasta și cei doi copii. După aceștia veneau toți membrii cetelor de dansatori și băutorii din Pamplona, Estella, Tafalla și Sanguesa care își putuseră îngădui să rămînă pentru funerarii. Coșciugul fu urcat în vagonul de bagaje al trenului, iar văduva și cei doi copii se suiră și se așezară toți trei laolaltă într-un vagon deschis de clasa a treia. Trenul se urni cu o smucitură, pe urmă începu să alerge lin la vale, pe după marginea platoului, pînă ce, continuîndu-și drumul către Tafalla, ieși pe cîmpurile unde grîul se legăna în bătaia vîntului.

Taurul care îl omorîse pe Vicente Girones se numea Bocanegra[3], purta numărul 119 în crescătoria de tauri a lui Sanchez Taberno și a fost al treilea taur ucis de Pedro Romero în după-amiaza aceleași zile. Urechea taurului a fost tăiată în aclamațiile mulțimii și oferită lui Pedro Romero de la care, la rîndul ei, o primi Brett, iar Brett o înfășură într-o batistă de-a mea și pînă la urmă lăsă și urechea și batista, dimpreună cu cîteva mucuri de țigări « Muratti », îngrămădite în fundul unui sertar al noptierei de lîngă patul ei, la « Hotel Montoya » din Pamplona.

Cînd m-am întors la hotel, l-am găsit pe paznicul de noapte așezat pe-o bancă, înăuntru, chiar lîngă ușă. Stătuse de pază toată noaptea și era foarte somnoros. La sosirea mea se ridică în picioare. Trei dintre chelnerițe intrară în hotel o dată cu mine. Fuseseră și ele în arenă să vadă spectacolul de dimineață. Urcară scările rîzînd. Am urcat și eu în urma lor și m-am dus în cameră. Mi-am

[1] Împunsătură de coarne (sp.

[2] E prea de tot (sp.)

[3] Bot negru (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

scos pantofii şi m-am întins pe pat. Fereastra care dădea pe balcon era deschisă şi lumina puternică a soarelui invada încăperea. Nu-mi era somn. Trebuie să fi fost cam trei dimineaţa cînd mă culcasem, iar cetele de oameni de pe stradă mă treziseră la şase. Falca de jos mă durea pe amîndouă părţile. O pipăii cu degetele. Afurisitul de Cohn. Ar fi trebuit să lovească pe cineva încă de cînd fusese insultat prima oară, şi să plece chiar de atunci. Dar fusese atît de sigur că Brett îl iubeşte. Îşi făcuse socoteala că trebuie să rămînă, fiindcă dragostea adevărată biruie totul. Cineva bătu în uşă.

— Intră.

Erau Bill şi Mike. Se aşezară amîndoi pe pat.

— Ăsta da *encierro*, spuse Bill. Ăsta da *encierro*.

— Ia ascultă, n-ai fost acolo? întrebă Mike. Bill, sună să ne aducă nişte bere.

— Grozavă dimineaţă ! exclamă Bill. Se şterse cu batista pe faţă. Dumnezeule mare ! Grozavă dimineaţă ! Şi uite-l aici pe drăguţul de Jake. Drăguţul de Jake, omul transformat în sac de antrenament.

— Ce s-a întîmplat în arenă?

— Dumnezeule mare ! repetă Bill. Ce s-a întîmplat, Mike?

— Mai întîi taurii aceia care au intrat înăuntru, răspunse Mike. Chiar înaintea lor venea mulţimea şi unul dintre ei s-a împiedicat şi i-a trîntit pe toţi la pămînt.

Şi taurii au dat cu toţii buzna peste ei, adăugă Bill.

— I-am auzit cum ţipau.

— Asta a fost Edna, spuse Bill.

— O mulţime de flăcăi dădeau năvală fluturîndu-şi cămăşile.

— Unul dintre taurii a luat-o pe lîngă *barrera* şi i-a azvîrlit pe toţi pe deasupra.

— Cam pe vreo douăzeci i-au dus la infirmerie, completă Mike.

— Grozavă dimineaţă ! urmă Bill. Afurisiţii de poliţişti îi arestau într-una pe flăcăii care voiau să se ducă şi să se sinucidă aruncîndu-se în coarnele taurilor.

— Pînă la urmă boii au izbutit să-i vîre în ţarcuri, spuse Mike.

— A durat cam un ceas.

— N-a fost de fapt decît cam vreun sfert de ceas, se împotrivi Mike.

— Ei, mai du-te dracului, se răsti Bill. Doar ai făcut războiul. Pentru mine au fost două ceasuri şi jumătate.

— Unde-i berea aia? întrebă Mike.

— Ce-aţi făcut cu frumoasa Edna?

— Chiar acum am dus-o acasă. S-a culcat.

— Cum i-a plăcut?

— Teribil. I-am spus că aşa se petrec lucrurile în fiecare dimineaţă.

— A fost foarte impresionată, adăugă Mike.

— Ar fi vrut să coborîm şi noi în arenă, urmă Bill. Îi place acţiunea.

— I-am răspuns că n-ar fi cinstit faţă de creditorii mei, zise Mike.

— Grozavă dimineaţă ! exclamă Bill. Şi ce noapte grozavă !

— Cu falca ta ce s-aude Jake? mă întrebă Mike.

— Mă doare, răspunsei.

Bill începu să rîdă.

— De ce nu i-ai dat cu un scaun în cap?

— De spus e uşor, observă Mike. Te-ar fi pus şi pe tine la pămînt, fii sigur. Nici nu l-am văzut cînd m-a pocnit. Mai degrabă aş zice că l-am zărit cu o clipă mai înainte, pe urmă deodată m-am trezit întins în stradă şi Jake culcat sub o masă.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— Unde v-ați mai dus după aceea? întrebai eu.
— Uite-o c-a sosit, strigă Mike. Uite-o pe încîntătoarea doamnă care ne aduce bere.
Fata așează pe masă tava cu sticle de bere și pahare.
— Fii bună și mai adu-ne trei sticle, o rugă Mike.
— Unde s-a dus Cohn după ce m-a pocnit? îl întrebai pe Bill.
— Nu știi povestea? se miră Mike în vreme ce deschidea o sticlă. Începu să toarne bere într-un pahar ținînd sticla sprijinită de buza lui.
— Serios, nu știi? întrebă și Bill.
— Păi a intrat înăuntru și i-a găsit pe Brett și pe toreador în camera lui Romero, iar pe urmă a început să-l toace pe sărmanul și nefericitul toreador.
— Nu se poate !
— Ba se poate.
— Grozavă noapte ! exclamă Bill încă o dată.
— Aproape că l-a dat gata pe sărmanul și nefericitul toreador. Pe urmă Cohn a vrut s-o ia pe Brett de acolo. Voia neapărat să facă din ea o femeie cinstită, îmi închipui. A fost o scenă al dracului de emoționantă.
Bău prelung din paharul de bere.
— E un măgar.
— Și ce s-a mai întîmplat?
— Brett l-a învățat minte. A țipat la el să se care. Cred c-a fost grozavă.
— Sînt convins că da, spuse Bill.
— Pe urmă Cohn s-a muiat ca o cîrpă, a început să plîngă și vroia neapărat să dea mîna cu toreadorul. Ba voia să dea mîna chiar și cu Brett.
— Știu. A dat mîna și cu mine.
— Zău? Ei, ceilalți nici n-au vrut să audă. Toreadorul a fost nemaipomenit. Nu scotea aproape nici un cuvînt, ci doar se ridica de jos, ca să fie din nou pocnit și aruncat la pămînt. Cohn nu izbutea să-i vină de hac. Trebuie să fi fost ceva al dracului de hazliu.
— De unde ați auzit toate astea?
— De la Brett. Am vorbit cu ea azi dimineață.
— Și cum s-a sfîrșit?
— Se pare că în cele din urmă toreadorul s-a așezat pe pat. Fusese de vreo cincisprezece ori aruncat la pămînt și tot mai voia să se bată. Brett îl ținea și nu-l lăsa să se mai ridice. Era vlăguit de tot, dar cu toate astea Brett n-a reușit să-l țină și toreadorul s-a ridicat în picioare. Atunci Cohn a spus că nu mai vrea să dea în el. Zicea că nu mai e în stare. Că ar fi o cruzime din partea lui. Așa că toreadorul a pornit, mai mult împleticindu-se, înspre Cohn, care s-a retras pînă a ajuns cu spatele la perete. « Va să zică nu vrei să mai dai în mine? » « Nu, a zis Cohn. Mi-ar fi rușine ». Atunci toreadorul l-a pocnit drept în față, cît de tare îl mai țineau puterile, și pe urmă s-a așezat pe podea. N-a mai fost în stare să se scoale, așa mi-a spus Brett. Cohn se trudea să-l ridice de jos și să-l ducă în pat. Toreadorul îi spunea lui Cohn că dacă mai încearcă să-l ajute, îl omoară, și oricum o să-l omoare în dimineața asta, dacă n-are grijă s-o șteargă din oraș. Cohn plîngea, Brett țipa la el să se care, iar Cohn voia să le strîngă mîna. Asta ți-am mai spus-o.
— Spune și restul, îl îndemnă Bill.
— Se pare că toreadorul stătea acolo, pe podea. Se trudea să-și adune puterile ca să se ridice și să-l plesnească iar pe Cohn. Brett nici nu se gîndea să dea mîna cu el, iar Cohn plîngea într-una și îi spunea cît de mult o iubește, în vreme ce Brett îi cerea să nu fie măgar nerușinat. Pe urmă Cohn s-a aplecat

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

spre toreador să dea mîna cu el. Ştii, nu-i purta nici un fel de pică. Numai iertare, atîta dorea. Însă toreadorul l-a pocnit din nou peste mutră.

— Grozav, puştiul, spuse Bill.

— L-a dat gata pe Cohn, afirmă Mike. Ştiţi, nu cred că lui Cohn are să-i mai treacă vreodată prin minte să lovească pe cineva.

— Cînd ai vorbit cu Brett?

— Azi dimineaţă. A venit să-şi ia nişte lucruri. Îl îngrijeşte pe puştiul ăla, pe Romero.

Turnă o altă sticlă de bere.

— Brett e cam dărîmată. Dar îi place să îngrijească pe alţii. Aşa ne-am încurcat şi noi. Îmi purta de grijă.

— Ştiu, încuviinţai eu.

— M-am c-am îmbătat, anunţă Mike. Şi cred c-o să am grijă să *rămîn* beat. Toate poveştile astea sînt teribil de amuzante, dar n-aş putea spune că-s prea plăcute. Pentru mine nu e prea plăcut.

Bău toată berea din pahar.

— I-am spus-o eu lui Brett, să ştiţi. I-am spus că dacă s-o tot încurca mereu cu ovrei şi toreadori, cu de-alde ăştia, trebuie să se aştepte la necazuri. Mike se apleacă spre mine: la zi, Jake, te superi dacă beau şi sticla asta a ta? Ţi-aduce fata altă sticlă.

— Te rog, nici n-aveam de gînd s-o beau.

Mike încercă să deschidă sticla.

— Nu vrei s-o deschizi tu?

Am ridicat sîrma închizătorului şi i-am turnat în pahar.

— Ştiţi, continuă Mike, Brett a fost formidabilă. Totdeauna e formidabilă. După ce am certat-o teribil pe chestia ovreilor şi toreadorilor, şi-a tuturor celor de-o teapă cu ei — ştiţi ce mi-a răspuns? « Da. Cu aristrocraţia britanică am dus o viaţă al dracului de fericită ! ».

Sorbi iarăşi din pahar.

— Răspunsul ăsta a fost formidabil. Ashley, tipul de la care are titlul de nobleţe, era marinar, asta ştiţi. Al nouălea baronet. Cînd venea acasă, nu vroia să doarmă în pat. Totdeauna o silea pe Brett să doarmă pe podele. Pînă la urmă, cînd ajunsese chiar nebun rău de tot, o ameninţa cu moartea. Seară de seară dormea cu revolverul sub cap. Brett se învăţase să-i scoată cartuşele din încărcător, cînd adormea. N-a dus o viaţă chiar fericită, Brett. Mare păcat, zău. Ştie atît de bine să se bucure de viaţă.

Se ridică în picioare. Îi tremura mîna.

— Eu mă duc în cameră. Vreau să încerc să dorm puţin.

Zîmbea.

— Prea am dus-o multă vreme fără somn cu fiestele astea. Acuma am de gînd să schimb foaia şi să dorm pe rupte. E al dracului de rău să nu dormi. Îţi macină nervii.

— Ne vedem la prînz, la « Iruña », spuse Bill.

Mike ieşi pe uşă. Îl auzirăm umblînd prin camera de alături.

Sună, apoi fata de serviciu veni şi bătu la uşă.

— Adu-mi te rog, şase sticle de bere şi o sticlă de Fundador, îi spuse Mike.

— *Si señorito.*

— Eu mă duc să mă culc, zise Bill. Săracul Mike. Am avut un scandal îngrozitor din pricina lui, azi noapte.

— Unde? La « Milano »?

— Da. Era acolo unul care plătise cîndva nişte datorii din pricina cărora Mike şi Brett nu puteau să plece din Cannes. Bădăran scîrbos.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Ştiu povestea.
— Eu n-am ştiut. Nimeni n-ar trebui să aibă dreptul de a-l vorbi de rău pe Mike.
— Tocmai de asta situaţia e atît de tristă.
— Aia n-ar trebui să aibă nici un drept. Fi-ar al dracului să fie, că tare aş mai vrea să n-aibă nici un fel de drept ! Mă duc să mă culc.
— A fost cineva ucis în arenă?
— Nu cred. Numai răniţi grav.
— Afară, între îngrădituri, a fost omorît un om.
— Serios? ! exclamă Bill.

CAPITOLUL 18

La prînz ne aflam cu toţii la cafenea. Foarte multă lume. Mîncam crevete şi beam bere. În oraş era mare aglomeraţie. Mulţimea se înghesuia pe toate străzile. Autobuze mari soseau mereu dinspre Biarritz şi San Sebastian şi parcau în jurul pieţei. Toate aduceau lume pentru lupta de tauri. Veneau şi autobuze cu excursionişti. Unul dintre ele adusese douăzeci şi cinci de englezoaice. Şedeau toate în autobuzul acela mare şi alb şi admirau fiesta privind-o prin ochelari. Dansatorii erau cu toţii beţi turtă. Era ultima zi a serbărilor.

Întreagă fiesta forma un tot unitar şi compact, însă maşinile şi autobuzele excursioniştilor alcătuiau mici insule de privitori. Cînd maşinile se goleau, privitorii erau şi ei absorbiţi în mulţime. După aceea nu-i mai distingeai decît datorită costumelor de sport, care păreau nelalocul lor la cîte o masă, printre grupurile îngrămădite ale ţăranilor în bluze negre. Fiesta îi absorbise pînă şi pe englezii veniţi de la Biarritz, pe care nu-i mai puteai observa decît dacă treceai foarte aproape de mese. Pe străzi, muzica răsuna fără întrerupere. Tobele duduiau într-una şi cîntecul fluierelor nu mai contenea. Prin cafenele, bărbaţi cu mîinile încleştate de tăbliile meselor sau de umerii altora cîntau cît îi ţinea gura, cu glasurile lor aspre.
— Uite-o pe Brett, anunţă Bill.

Am ridicat ochii şi-am văzut-o venind prin mulţimea din piaţă, înaintînd cu fruntea sus, ca şi cînd întreagă această fiesta era organizată în cinstea ei şi izbutea s-o amuze şi s-o încînte.
— Hello, băieţi ! ne strigă Brett. Ştiţi, mi-e o sete !
— Mai adu o bere mare, îi spuse Bill chelnerului.
— Vrei crevete?
— A plecat Cohn? întrebă Brett.
— Da, îi răspunse Bill. A închiriat o maşină.

Chelnerul aduse berea. Brett dădu să ridice cana mare, de sticlă, dar mîna îi tremura. Observă şi ea şi zîmbi, apoi se aplecă şi sorbi prelung.
— Bună bere.
— Foarte bună, adăugai eu. Eram neliniştit din pricina lui Mike. Nu credeam să fi dormit vreo clipă. Fără îndoială că băuse într-una, dar părea să fie încă stăpîn pe sine.
— Am auzit că Robert te-ar fi schilodit, Jake, spuse Brett.
— Nu. M-a trîntit la pămînt atîta tot.
— Dar ştiţi, pe Pedro Romero l-a stîlcit, anunţă Brett. L-a stîlcit rău de tot.
— Cum se simte?
— O să-şi revină. Acuma nu vrea să iasă din cameră.
— Arată prost tare?

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— Prost de tot. Într-adevăr l-a stîlcit în bătaie. I-am spus că vreau să ies cîteva minute să vă văd.

— Mai iese în arenă?

— Cred că da. Merg cu voi, dacă n-aveţi nimic împotrivă.

— Ce-ţi mai face drăguţul? o întrebă Mike.

Nu auzise nici un singur cuvînt din ce spusese Brett.

— Brett şi-a făcut rost de un toreador, continuă Mike. Pînă acum a avut un ovrei pe care îl chema Cohn, dar şi cu ăla a ieşit prost.

Brett se ridică în picioare.

— N-am de gînd să stau aici şi s-ascult prostiile tale, Michael.

— Ce-ţi mai face drăguţul?

— Bine al dracului, răspunse Brett. Ai să-l vezi azi după masă.

— Brett şi-a făcut rost de un toreador, repetă Mike. Un toreador frumos şi-al dracului.

— Te superi dacă te rog să vii cu mine? Aş vrea să stăm puţin de vorbă, Jake.

— Povesteşte-i cu de-amănuntul despre toreadorul tău, zise Mike. Ei, şi ducă-se dracului toreadorul tău! Răsturnă masa, şi toate paharele, sticlele şi platourile cu crevete se prăbuşiră zornăind.

— Hai să mergem, zise Brett. Să plecăm din aiureala asta.

În mulţime, pe cînd traversam piaţa, o întrebai:

— Cum se simte?

— După prînz nu-l mai văd pînă se termină luptele. Au venit oamenii lui să-l ajute la îmbrăcat. Pedro mi-a spus că sînt furioşi din pricina mea.

Brett radia de bucurie. Era fericită. Soarele strălucea pe cer şi ziua era plină de lumină.

— Mă simt cu totul alt om, spuse Brett. Nici nu poţi să-ţi închipui, Jake.

— Vrei să fac ceva pentru tine?

— Nu, doar să mergi cu mine în arenă.

— Ne vedem la prînz?

— Nu, iau masa cu el.

Stăteam în picioare, sub arcade, în faţa hotelului. Chelnerii scoteau mesele afară şi le aşezau sub arcade.

— Vrei să dăm o raită prin parc? mă întrebă Brett. N-aş vrea să urc chiar acum. Cred că doarme.

Am pornit pe jos şi am trecut prin faţa teatrului, apoi am ieşit din piaţă şi am luat-o printre barăcile din tîrg, mişcîndu-ne împreună cu mulţimea de-a lungul şirurilor de gherete. Am ieşit pe urmă într-o stradă transversală care ducea către El Paseo de Sarasate. Într-acolo vedeam mulţimea ieşită la plimbare, toţi numai oameni bine îmbrăcaţi. Mergeau pînă la marginea parcului, apoi făceau cale întoarsă.

— Să nu ne ducem acolo, zise Brett. N-am nici un chef să se zgîiască toţi la mine.

Stăteam în bătaia soarelui. Era cald şi plăcut după ploaie, şi după trecerea norilor veniţi dinspre mare.

— Sper c-o să stea vîntul, spuse Brett. Pentru el, vîntul e tot ce poate fi mai rău.

— Sper şi eu.

— Zice că taurii sînt destul de buni.

— Sînt foarte buni.

— Acolo e San Fermin?

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Brett se uita la zidurile galbene ale capelei.

— Da. De acolo au început, duminică, serbările.

— Hai să intrăm înăuntru. Te superi? Parcă aş vrea să mă rog puţin pentru el, sau aşa ceva.

Am intrat prin uşa grea, capitonată cu piele, care se mişca nespus de uşor. Înăuntru era întuneric. Multă lume cufundată în rugăciuni. Îi vedeai doar pe măsură ce ochii ţi se acomodau cu semiobscuritatea. Am îngenunchiat lîngă una dintre lungile bănci de lemn. Peste puţin timp am simţit-o pe Brett cum se încordează alături de mine şi am văzut că rămăsese cu privirile pironite drept înainte.

— Hai să mergem, îmi spuse în şoaptă sugrumată. Hai să plecăm de-aici. Îmi macină nervii.

Afară, în lumina fierbinte a străzii, Brett îşi înălţă privirile către vîrfurile copacilor legănaţi de vînt. Rugăciunea nu avusese prea mare efect.

— Nu ştiu de ce devin aşa de nervoasă cînd mă aflu într-o biserică, spuse Brett. Niciodată nu-mi aduce vreo alinare.

Pornirăm mai departe.

— Sînt al dracului de inadaptabilă la o atmosferă religioasă, continuă Brett. Nu mi se potriveşte de loc.

— Ştii, vorbi mai tîrziu Brett, nu sînt de loc îngrijorată din pricina lui. Cînd mă gîndesc la el nu simt decît fericire.

— Foarte bine.

— Aş dori, totuşi, ca vîntul să înceteze.

— Se prea poate ca pe la ora cinci să se domolească.

— Să sperăm.

— Ai putea să te rogi lui Dumnezeu, zisei eu rîzînd.

— Niciodată nu-mi ajută. N-am obţinut niciodată un lucru pentru care m-am rugat. Tu ai obţinut?

— O! Da!

— Oho! Ce prostie! exclamă Brett. Poate că unora le ajută, totuşi. Nu pari să fii prea religios, Jake.

— Ba sînt destul de religios.

— Oho! Ce prostie! repetă Brett. Lasă astăzi nu te mai apuca să faci prozeliţi. Astăzi o să fie şi aşa suficient de greu.

Pentru prima oară o vedeam iarăşi fericită şi nepăsătoare, aşa cum fusese odinioară, înainte de a pleca cu Robert Cohn. Ne aflam din nou în faţa hotelului. Acum toate mesele erau aranjate, iar la cîteva dintre ele se şi aşezase lumea să mănînce.

— Să ai grijă de Mike, mă rugă Brett. Nu-l lăsa să se îmbete prea rău.

— Brietenii tumneaoastră, urcat zuz, ne spuse în englezeşte *maître d'hotel*-ul neamţ.

Toată vremea trăgea cu urechea.

Brett se întoarse spre el.

— Mulţumesc foarte mult. Altceva mai ai de spus?

— Nu, toamnă.

— Bine.

— Rezervă-ne o masă pentru trei persoane, îi spusei eu neamţului, care răspunse cu zîmbetul lui subţire, murdar şi roz-alb.

— Toamna zerfeşte masa aici?

— Nu, răspunse Brett.

— Atunci cret că o masă bentru toi o să vie zuvicient.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Nu mai sta de vorbă cu el, îmi ceru Brett. Mike probabil c-a făcut-o lată de tot, îmi spuse pe scări. Tot pe scări ne întîlnirăm cu Montoya. Se înclină, dar fără să zîmbească.

— Ne vedem la cafenea, mă anunţă Brett. Îţi mulţumesc mult, mult de tot, Jake.

Ne oprisem la etajul unde se aflau camerele noastre. Brett porni drept înainte, pe coridor, şi intră în camera lui Romero. Fără să bată. Deschise uşa, intră înăuntru şi o închise în urma ei — atît.

Eu m-am oprit în faţa uşii lui Mike şi am bătut. Nici un răspuns. Am apăsat pe clanţă, şi uşa s-a deschis. În cameră domnea o dezordine cumplită. Toate geamantanele stăteau deschise, haine şi lenjerie zăceau împrăştiate peste tot. Lîngă pat, o mulţime de sticle goale. Mike stătea întins pe pat şi arăta ca propria-i mască mortuară. Deschise ochii şi se uită la mine.

— Hello, Jake, îmi spuse cu glas stins. Dorm şi eu puţin. De multă vreme aveam nevoie să dorm şi eu puţin.

— Lasă-mă să te învelesc cu ceva.

— Nu, mi-e destul de cald... Nu pleca. Încă n-am izbutit să adorm.

— Ai să adormi, Mike. Hai, fii cuminte, băiatule.

— Brett şi-a făcut rost de un toreador, spuse Mike. Dar ovreiul ei a întins-o.

Întoarse capul şi se uită la mine.

— Grozavă treabă, nu-i aşa?

— Da. Dar acuma dormi, Mike. Neapărat trebuie să dormi puţin.

— Uite chiar a-cum a-dorm. Am să dorm şi eu pu-ţin.

Mike închise ochii. Am ieşit din cameră şi am tras domol uşa în urma mea. Bill şedea în cameră la mine şi citea ziarul.

— L-ai văzut pe Mike?

— Da.

— Hai să mergem la masă.

— Nu mănînc aici, jos, cu *maître d'hotel*-ul ăla neamţ. A fost teribil de obraznic cînd l-am ajutat pe Mike să urce în cameră.

— Şi cu noi a fost la fel de obraznic.

— Hai să plecăm şi să luăm masa în oraş.

Coborîrăm scările. Chiar atunci ne întîlnirăm cu o fată care ducea o tavă acoperită.

— Ăsta e prînzul pregătit pentru Brett, spuse Bill.

— Şi pentru puşti, adăugai eu.

Afară, pe terasă de sub arcadă, *maître d'hotel*-ul neamţ se apropie de noi. Obrajii roşii îi străluceau. Era foarte politicos.

— Am rezerfat o mază de touă perzoane pendru tumneafoastră, ne anunţă neamţul.

— Du-te şi stai dumneata, îi răspunse Bill. Apoi îl lăsarăm acolo şi trecurăm de cealaltă parte a străzii.

Am mîncat la un restaurant de pe o stradă din marginea pieţei. La mese erau numai bărbaţi. Mult fum de ţigară, miros de băutură şi zarvă de cîntec. Mîncarea bună, şi vinul la fel. N-am prea stat de vorbă. Pe urmă ne-am dus la cafenea şi am privit fiesta care se apropia de punctul de fierbere. Curînd după prînz sosi şi Brett. Ne spuse că se uitase în camera lui Mike şi văzuse că doarme.

Cînd fiesta începu să dea în clocot, pornirăm spre arenă împreună cu mulţimea. Brett se aşeză între mine şi Bill. Chiar mai jos de noi se afla *el callejon*, drumul de trecere dintre tribună şi gardul roşu care alcătuia la *barrera*. În spatele nostru, pe băncile de beton, se înghesuiau spectatorii. Drept în faţă, din

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

colo de gardul roşu, nisipul arenei se întindea, galben şi bine nivelat. Părea puţin îngreuiat din pricina ploii, dar soarele îl uscase şi acum era tare şi neted. Ajutoarele luptătorilor şi slujbaşii arenei treceau prin *el callejon* ducînd pe umeri coşurile de răchită pline cu cape de luptă şi *mulete*. Toate erau pătate de sînge, dar bine împăturite, şi îndesate în coşuri. Ajutoarele luptătorilor deschiseră grelele cutii de piele în care se aflau săbiile, iar cînd le sprijiniră de gard ieşiră la vedere mînerele mănunchiului de săbii, învelite în pînză roşie. Desfăşurară pînzele grele şi roşii, cu pete întunecate, apoi le traseră pe beţe pentru a le întinde şi a oferi fiecărui matador un fel de mîner de care să-şi ţină *muleta*. Brett urmărea cu atenţie tot ce se întîmpla. Detaliile profesionale o captivaseră.

— Uite că numele îi e scris pe fiecare capă şi *muletă*, observă ea. De ce le-o fi zicînd *mulete?*

— Nu ştiu.

— Oare le-or fi spălînd vreodată?

— Nu cred. Spălatul ar putea să le decoloreze.

— Dar se scorojesc din pricina sîngelui, observă Bill.

— Ce straniu ! exclamă Brett, Ajungi să nici nu te mai sinchiseşti la vederea sîngelui.

Jos, pe culoarul cel îngust care se chema *el callejon*, ajutoarele luptătorilor terminau ultimele pregătiri. Toate locurile de pe bănci erau ocupate. Ceva mai sus se vedeau toate lojile pline. Nu exista nici un singur loc liber, cu excepţia celor din loja preşedintelui. La sosirea lui, urmau să înceapă luptele. De cealaltă parte a întinderii de nisip neted, în pragul porţilor înalte ce dădeau către ţarcuri, toreadorii stăteau în picioare, cu braţele înfăşurate în cape, şi discutau în aşteptarea semnalului ce avea să-i cheme în arenă. Brett se uita la ei cu binoclul.

— Vrei să te uiţi şi tu?

Privi prin binoclu şi îi văzui pe cei trei matadori. Romero stătea în mijloc, Belmonte la stînga şi Marcial la dreapta lui. În spatele lor erau ajutoarele, iar în urma grupului de *banderilleros*, spre fundul coridorului şi în spaţiul deschis al ţarcului se vedeau picadorii. Romero era îmbrăcat într-un costum negru. Pălăria în formă de tricorn şi-o ţinea trasă mult pe ochi. Nu puteam să-i văd bine chipul ascuns de pălărie, dar mi se părea că e plin de vînătăi. Privea drept înainte. Marcial fuma cu multă grijă, ascunzînd ţigara în căuşul palmei. Belmonte privea şi el înainte, era galben, livid la faţă, iar falca prelungă, ca de lup, îşi arăta proeminenţa. Nu se uita la nimic. Şi el, şi Romero păreau să nu aibă nimic comun cu ceilalţi. Erau cu totul singuri. Sosi preşedintele; mai sus de noi, în marele amfiteatru, izbucniră aplauze, şi atunci restitui binoclul. Ropote de aplauze. Muzica începu să cînte. Brett privea prin binoclu.

— Uite, ia-l, îmi spuse Brett.

Prin binoclu îl văzui pe Belmonte vorbind cu Romero. Marcial îşi îndreptă trupul şi aruncă ţigara, apoi, privind drept înainte, cu capetele lăsate pe spate, balansîndu-şi braţele libere, cei trei matadori ieşiră în arenă. În urma lor venea întreaga procesiune, lărgindu-se pe laturi, în cadenţă perfectă, cu capele strînse, mişcînd în acelaşi ritm braţele libere, dar în încheierea convoiului apărură picadorii călări, cu ţepuşile înălţate ca nişte lănci. La sfîrşit de tot se iviră două perechi de catîri şi îngrijitorii arenei. În faţa lojei preşedintelui, matadorii se înclinară fără a-şi scoate pălăriile de pe cap, iar după aceea se apropiară de *barrera*, chiar în dreptul nostru. Pedro Romero îşi scoase capa grea, brodată cu aur, şi o trecu peste gard, încredinţînd-o ajutorului însărcinat să-i poarte spada. Îi spuse ceva

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

acestuia. Puţin mai jos, foarte aproape de noi, văzurăm buzele umflate ale lui Romero, şi amîndoi ochii înconjuraţi de cearcăne vinete. Faţa îi era învineţită şi umflată. Ajutorul luă capa, înălţă ochii spre Brett, apoi veni pînă la noi şi ne-o întinse.

— Întinde-o aici, în faţa ta, o sfătuii eu.

Brett se apleacă înainte. Capa era grea şi cam ţeapănă din pricina broderiilor de aur. Ajutorul lui Romero se uită în urmă, clătină din cap şi rosti ceva. Un bărbat de lîngă mine se aplecă spre Brett şi îi spuse:

— Zice că să n-o întindeţi. Împăturiţi-o şi ţineţi-o în poală.

Brett împături capa cea grea.

Romero nu-şi îndrepta privirile spre noi. Stătea de vorbă cu Belmonte. Belmonte îşi trimisese capa de paradă la un grup de prieteni. Acum se uita înspre ei şi zîmbea cu zîmbetul lui de lup, mărginit numai la gură. Romero se întinse peste *barrera* şi ceru vasul cu apă. Ajutorul care îi purta spada i-l aduse, iar Romero turnă apă peste marginea de jos a capei sale de luptă, apoi o aşeză pe nisip şi o călcă apăsat cu piciorul.

— De ce face aşa? întrebă Brett.

— Ca să fie mai grea în bătaia vîntului.

— Arată prost de tot la faţă, observă Bill.

— Se simte grozav de rău, spuse Brett. Ar trebui să stea în pat.

Primul taur îi revenea lui Belmonte. Şi Belmonte era un luptător foarte bun. Dar fiindcă primea pentru treaba asta treizeci de mii de pesetas şi lumea stătuse la coadă toată noaptea ca să ia bilete şi să-l poată vedea, mulţimea îi cerea acum să fie mai mult decît foarte bun. Marele punct de atracţie în stilul lui Belmonte este lupta în apropierea taurului. În limbajului arenelor se vorbeşte despre terenul taurului şi terenul toreadorului. Atîta vreme cît luptătorul rămîne în propriul său teren, se află în oarecare siguranţă. De fiecare dată cînd pătrunde în terenul taurului, înfruntă o mare primejdie. În zilele lui cele mai bune, Belmonte trecea totdeauna în terenul taurului. În felul acesta crea senzaţia tragediei iminente. Lumea venea la *corrida* ca să-l vadă pe Belmonte, să trăiască sensaţii de mare tragism, şi poate ca să vadă moartea lui Belmonte. Cu cincisprezece ani în urmă se spunea că în cazul cînd vrei să-l vezi pe Belmonte trebuie să te grăbeşti tare, ca să-l mai apuci încă în viaţă. Iar de atunci omorîse peste o mie de tauri. După ce se retrăsese, stilul lui de luptă fusese învăluit de legendă, iar acum, cînd apărea din nou în arenă, publicul rămase dezamăgit, fiindcă nici un om făcut din carne şi oase nu putea să lupte atît de aproape de taur cum se credea că ar fi luptat Belmonte, nici măcar, bineînţeles, Belmonte însuşi.

De asemenea, Belmonte impunea anumite condiţii şi cerea insistent ca taurii să nu fie nici prea mari şi nici înzestraţi cu coarne prea primejdioase, aşa încît elementele necesare pentru crearea senzaţiei de primejdie supremă lipseau, şi publicul, care aştepta de la Belmonte, chinuit acum şi de o fistulă, de trei ori mai mult decît fusese vreodată Belmonte în stare să ofere, se simţea păcălit şi furat, iar falca matadorului ţîşnea, dispreţuitoare, şi mai mult înainte, chipul i se făcea şi mai palid, trupul i se mişca tot mai lent, pe măsură ce se înteţeau durerile, şi în cele din urmă mulţimea se ridică pe faţă împotriva lui Belmonte, iar el deveni cum nu se poate mai dispreţuitor şi mai indiferent. Se aşteptase la o după-amiază strălucită, şi în schimb trăia o după-amiază de batjocuri, strigăte insultătoare şi, în sfîrşit, o ploaie de perne, bucăţi de pîine şi zarzavaturi ce-i erau aruncate în cap chiar pe locurile unde cunoscuse cele mai zgomo-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

toase triumfuri. Şi falca îi ţîşnea tot mai înainte. Uneori, cînd îi ajungeau în auz vorbe arzător de jignitoare, se întorcea într-acolo ca să-şi arate acel zîmbet numai dinţi, întins pe falcă şi străin de buze, şi toată vremea durerile pricinuite de cea mai mică mişcare muşcau tot mai adînc, pînă cînd, în cele din urmă, obrazul palid luă culoarea pergamentului, iar după ce răpuse şi al doilea taur, şi ploaia de perne şi pîine conteni, după ce îl salută pe preşedinte cu acelaşi zîmbet de lup şi aceleaşi priviri dispreţuitoare, după ce întinse spada peste *barrera* ca să fie ştearsă şi vîrîtă la loc în cutie, ieşi afară, în *callejon*, se rezemă de *barrera* chiar în dreptul nostru, sprijinindu-şi capul pe braţe, fără să vadă nimic în jur, fără să audă nimic, ci doar purtîndu-şi durerile. Cînd, în cele din urmă, înălţă capul, ceru apă de băut. Înghiţi puţin, îşi clăti gura, scuipă apa rămasă, îşi luă capa şi se întoarse în arenă.

Din pricină că fuseseră împotriva lui Belmonte, spectatorii erau acum de partea lui Romero. Din clipa cînd se desprinse de lîngă *barrera* şi porni către taur, începură să-l aplaude. Belmonte îl urmărea cu privirea pe Romero, îl urmărea şi el, clipă de clipă, dar fără să lase pe ceilalţi să observe. Lui Marcial nu-i acorda nici un fel de atenţie. Despre el ştia tot ce se putea şti. Belmonte revenise în arenă, după ce se retrăsese, ca să participe la o întrecere cu Marcial, ştiind întrecerea dinainte cîştigată. Se aşteptase să-l aibă de înfruntat pe Marcial şi pe celelalte stele din perioada de decadenţă a luptelor de tauri şi ştiuse că sinceritatea stilului său de luptă va lăsa atît de mult în umbră estetica falsificată a manierei de luptă din perioada decadentă, încît nu va avea decît să se arate în arenă. Şi speranţele îi fuseseră spulberate de Romero. Romero realiza în permanenţă cu gesturi line, calme şi pline de frumuseţe ceea ce acum el, Belmonte, nu mai putea izbuti să realizeze decît din cînd în cînd. Spectatorii simţeau asta, o simţeau pînă şi cei veniţi de la Biarritz, o înţelese pînă şi ambasadorul american, în cele din urmă. Era o întrecere în care Belmonte nu s-ar fi angajat, fiindcă nu putea să-l ducă decît la o periculoasă lovitură de corn, ori chiar la moarte. Belmonte nu mai era destul de ager. Nu mai putea să realizeze marile lui figuri din arenă. Nici nu era sigur dacă asemenea figuri uluitoare mai apăreau pe vreo arenă. Lucrurile se schimbaseră, nu mai erau ca odinoară, şi acum viaţa numai arareori îi prilejuia sclipiri de fulger. Retrăise şi el, în încleştarea cu taurii, scurte sclipiri ale măreţiei de altădată, dar aceste sclipiri nu mai aveau valoare fiindcă el însuşi le depreciase atunci cînd îşi alesese tauri cît mai neprimejdioşi, după ce coborîse din maşină şi se rezemase de gard ca să cerceteze din ochi cireada de la ferma prietenului său, crescătorul de tauri. Îşi alesese doi tauri mărunţi, uşor de stăpînit şi cu coarne nu prea mari, iar cînd simţise apropierea vechilor clipe de măreţie, clipe mult mai palide acum fiind trecute prin durerile ce nu-l slăbeau nici o clipă, măreţia îi apăru searbădă şi dinainte irosită şi nu-i mai pricinuia nici o bucurie. Măreţie era, dar nu-i putea reda vraja încleştării cu taurul.

Pedro Romero, da, avea măreţie. Iubea luptele de tauri şi cred că iubea taurii, şi cred că o iubea pe Brett. În toată după-amiaza, fiecare figură pe care o putea îndeplini exact aşa cum o dorea el, o execută în faţa locului unde se afla Brett. Dar nici o singură dată n-a ridicat privirea. În felul acesta încordarea sporea, şi tot ce făcea, făcea pentru sine însuşi, în aceeaşi măsură ca şi pentru Brett. Din pricină că nu ridica privirile spre a vedea dacă acele isprăvi plac, în sufletul său le considera făcute în întregime pentru sine însuşi, iar asta îl întărea, şi totuşi le făcea în egală măsură pentru Brett. Dar le făcea pentru ea fără să sufere nici o pierdere. Şi astfel în tot cursul după-amiezii, n-a avut decît de cîştigat.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Primul său *quite*[1] s-a desfăşurat chiar la picioarele noastre. Cei trei matadori luară pe rînd în primire taurul, după fiecare atac pornit împotriva unui picador. Belmonte fu primul. Marcial al doilea. Apoi veni rîndul lui Romero. Toţi trei stăteau în stînga calului. Cu pălăria trasă mult peste ochi, cu vîrful lăncii înclinat în unghi ascuţit spre taur, picadorul înfipse pintenii în coastele calului şi ţinînd dîrlogii în mîna stîngă îl mînă către taur. Taurul stătea în aşteptare. S-ar fi zis că supraveghea calul cel alb, dar de fapt privea încordat vîrful de oţel, triunghiular şi ascuţit, al ţepuşei. Urmărind totul îndeaproape, Romero observă că taurul se pregăteşte să se întoarcă. Nu vroia să atace. Romero flutură capa, ca astfel culoarea cea vie să atragă privirile taurului. Într-un reflex brusc, taurul se năpusti, dar la capătul năvalei nu dădu peste scînteietoarea colorată, ci peste un cal alb, iar un om se aplecă mult peste cal, pe deasupra lui, înfipse vîrful de oţel ascuţit din capătul ţepuşii în nodul uriaş de muşchi de pe greabănul taurului, apoi, folosind ţepuşa drept pivot, împinse calul într-o parte şi în acelaşi timp îndesă şi mai mult ţepuşa în umărul taurului, rănindu-l şi făcîndu-l să sîngereze în folosul lui Belmonte.

Taurul nu se înverşună împotriva fierului. Nici nu voia de fapt, să ajungă la cal. Se întoarse în loc, iar atunci grupul de oameni se destrămă şi Romero începu să-l atragă cu capa. Îl atrase lin şi domol, apoi se opri în loc şi, stînd drept în faţa taurului, îi prezentă capa. Coada taurului zvîcni în sus şi animalul se năpusti, iar atunci Romero întinse braţele chiar în faţa lui şi, bine înfipt pe picioare, pivotă în loc. Capa udă şi îngreuiată de nisip se întinse în întregime, cum se întinde o pînză de corabie, iar Romero făcu o piruetă cu ea chiar dinaintea taurului. Şi la sfîrşitul acestei figuri se aflară din nou unul în faţa celuilalt. Romero zîmbea. Taurul voia să atace din nou, şi atunci capa lui Romero iarăşi se desfăşură, de rîndul acesta în partea cealaltă. De fiecare dată lăsa taurul să treacă atît de aproape, încît omul, taurul şi capa ce se desfăşura şi aluneca prin faţa animalului alcătuiau o unică masă bine conturată. Totul era atît de lin şi bine stăpînit ! S-ar fi zis că leagănă taurul, ca să-l adoarmă. Execută patru asemenea *veronicas* şi încheie cu o semi-*veronica* în urma căreia rămase cu spatele la taur, apoi plecă înspre tunetele aplauzelor, cu mîna în şold, cu capa pe braţ, lăsînd taurul să privească fix spatele ce se depărta.

Cînd lucra cu proprii săi tauri, era desăvîrşit. Primul lui taur nu avea vedere bună. După două pase, Romero ştia exact care erau acele defecte de vedere. Şi lucra ţinînd seama de ele. Nu era o luptă strălucită. Doar o luptă fără cusur. Mulţimea ceru ca taurul să fie schimbat. Se iscă un tumult uriaş. Nimic extraordinar nu se putea petrece cu un taur care nu era în stare să vadă ce curse i se întindeau, dar preşedintele refuză să dea ordine de înlocuire.

— De ce nu vor să schimbe taurul? întrebă Brett.

— Au dat bani pe el. Şi nu vor să-l piardă.

— Dar asta nu e prea cinstit faţă de Romero.

— Fii atentă cum lucrează cu un taur care nu distinge culorile.

— Tocmai lucruri dintr-astea nu-mi place să văd.

Nu era de loc un spectacol plăcut pentru cineva legat sufleteşte de omul din arenă. Lucrînd cu un taur care nu putea distinge culoarea capelor, ori roşul aprins al pînzelor ce îmbrăcau *muletele*, Romero era silit să mînuiască taurul folosindu-se de propriul său trup. Trebuia să vină destul de aproape pentru ca taurul să-i vadă trupul şi să încheie figura în maniera clasică. Spectatorilor de la Biarritz nu le plăcea. Credeau că lui Romero îi e frică şi de aceea face mereu

---

[1] Parare (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

micul pas lateral, de cîte ori trebuia să treacă năvala taurului de la trupul lui la capă. Cei de la Biarritz preferau chipul în care Belmonte se imita pe sine, ori Marcial îl imita pe Belmonte. Chiar pe şirul de bănci din spatele nostru se aflau trei dintre aceştia.

— De ce i-o fi frică de taurul ăsta? E-atît de idiot, că nu se ţine decît după stofa capei.

— E prea tînăr matadorul. Încă nu cunoaşte meseria.

— Dar mai înainte mi s-a părut că lucrează grozav cu capa.

— Acuma o fi nervos.

Acolo, în mijlocul arenei, rămas cu totul singur, Romero lupta mai departe în acelaşi chip, apropiindu-se tare de tot, pentru ca taurul să-l poată vedea bine, oferindu-şi trupul, oferindu-şi-l din nou, încă mai aproape, în vreme ce taurul greoi îi urmărea mişcările, pe urmă atît de aproape încît taurul era convins că de data asta îl are la îndemînă, iar Romero iarăşi se oferea şi atunci izbutea să declanşeze atacul, dar imediat, în chiar clipa cînd soseau coarnele, lăsa taurul să urmărească pînza stacojie şi folosea pentru asta mărunta, aproape imperceptibila zvîcnire ce irita aşa de rău simţul critic al experţilor în lupte de tauri veniţi de la Biarritz.

— Acum are să-l ucidă, am anunţat-o pe Brett. Taurul e încă viguros. Dar Romero nu vrea să obosească prea tare.

Acolo, în mijlocul arenei, Romero se aşeză în profil dinaintea taurului, ridică *muleta* şi trase spada din faldurile ei, se înălţă pe vîrfurile picioarelor, apoi ochi de-a lungul lamei. Taurul atacă în clipa cînd Romero îşi porni atacul. Cu mîna stîngă, Romero lăsă *muleta* peste botul taurului, ca să-l orbească, umărul stîng al toreadorului se împinse înainte între coarne atunci cînd spada pătrunse în greabăn, şi pentru o singură clipă omul şi taurul alcătuiră aceeaşi fiinţă, Romero stînd mult aplecat asupra taurului, cu dreapta întinsă şi înălţată deasupra locului unde garda sabiei se oprise între spete. Pe urmă alcătuirea se destrămă. Cu un salt uşor, Romero se desprinse, apoi stătu drept în picioare, cu o mînă ridicată, sfidînd taurul, cu mîneca ruptă la umăr, fluturînd albă în vînt, în vreme ce taurul, cu garda roşie a spadei lipită de spete, lăsa capul în jos şi îndoia picioarele.

— Uite-l că se prăbuşeşte, strigă Bill.

Romero se afla încă foarte aproape, aşa că taurul putea să-l vadă. Stînd cu mîna încă ridicată, îi spuse ceva taurului. Taurul se încordă, apoi capul îi lunecă înainte şi întreg trupul i se lăsă încet spre pămînt, pe urmă se prăbuşi, brusc, răsturnîndu-se cu toate cele patru picioare în aer.

Ajutoarele îi înmînară lui Romero spada, şi ducînd-o cu lama plecată spre pămînt, purtînd *muleta* în mîna cealaltă, matadorul se duse pînă în faţa lojei preşedintelui, se înclină, îşi îndreptă trupul, pe urmă porni spre *barrera* ca să predea spada şi *muleta*.

— Păcătos taur, spuse omul însărcinat să-i poarte spada.

— M-a făcut să asud, nu glumă, răspunse Romero.

Îşi şterse sudoarea de pe faţă. Unul dintre ajutoare îi întinse vasul cu apă. Romero îşi şterse buzele. Îl dureau cînd bea de-a dreptul din vas. Şi nu înălţă privirile spre noi.

Marcial a avut o zi mare. Spectatorii încă îl mai aplaudau cînd ultimul taur al lui Romero pătrunse în arenă. Era taurul care năvălise dimineaţa peste mulţime şi-l omorîse pe Vicente Girones.

În timpul luptei cu primul taur se văzuse foarte uşor că faţa lui Romero e plină de vînătăi. Fiecare gest al lui o lăsa să se vadă. Întreaga încordare prilejuită de munca subtilă şi cu aparenţe de stîngăcie împotriva taurului cu vedere

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

slabă o scotea în evidență. Bătaia cu Robert Cohn nu-i știrbise în nici un fel vigoarea, dar fața îi fusese zdrobită și trupul rănit. Acum ștergea toate aceste urmări. Fiecare figură de luptă realizată cu taurul ștergea cîte o rămășiță. Era un taur bun, un taur masiv, cu coarne mari, care revenea mereu la luptă și relua atacul cu ușurință și siguranță. Era tot ce-și putea dori Romero în materie de tauri.

În clipa cînd încheiase lucrul cu *muleta* și se pregătea să ucidă, mulțimea îi ceru să continue. Spectatorii încă nu voiau ca taurul să fie ucis, nu voiau ca lupta să se termine. Și Romero continuă. Parcă ar fi dat o lecție de luptă cu tauri. Fiecare mișcare o continua neîntrerupt pe cea dinainte și toate erau desăvîrșite, executate lent, line și cumpănite. Nici un șiretlic și nici o înșelătorie. Nici un singur gest brusc. Și fiece mișcare, în clipa de maximă încordare, te făcea să simți săgetarea unei dureri interioare. Mulțimea ar fi vrut să nu se mai termine niciodată.

Taurul fu silit să se proptească zdravăn pe toate patru picioarele pentru a fi ucis, și Romero îl ucise chiar în fața noastră. Îl ucise nu așa cum fusese silit s-o facă la ultimul taur, ci așa cum dorea el. Se așeză din profil, chiar în fața taurului, trase spada din faldurile ce alcătuiau *muleta* și ochi în lungul lamei. Taurul îl urmărea atent. Romero îi spuse ceva și bătu cu piciorul în pămînt. Taurul se năpusti și Romero așteaptă năvala cu *muleta* plecată spre pămînt, ochind de-a lungul spadei goale, bine proptit pe picioare. Apoi, fără să facă vreun pas înainte, deveni una cu taurul, spada răsări deasupra greabănului, căci taurul urmărise coborîrea pînzei roșii ce dispăru în clipa cînd Romero se răsuci brusc cu totul spre stînga, iar asta însemna sfîrșitul. Taurul încearcă să înainteze, picioarele începură să-i înțepenească, se clătină dintr-o parte în cealaltă, șovăi, pe urmă căzu în genunchi și atunci fratele mai vîrstnic al lui Romero se aplecă peste spatele taurului și-i înfipse în ceafă un cuțit scurt, chiar la rădăcina coarnelor. Prima oară nu nimeri. Înfipse iarăși cuțitul, și de data asta taurul se răsturnă pe spate, zvîcnind sacadat și rigid. Ținînd cu o mînă cornul taurului și în cealaltă cuțitul, fratele lui Romero se uită către loja președintelui. În tot amfiteatrul fluturau batistele. Din loja lui, președintele privi în jos spre arenă și flutură batista. Fratele lui Romero tăie urechea neagră și crestată a taurului răpus și alergă cu ea spre matador. Taurul zăcea pe nisip, greoi și negru, cu limba scoasă. Din toate părțile arenei alergau spre el băiețandri și se adunau în cerc împrejurul lui. Se pregăteau să înceapă dansul în jurul taurului.

Romero luă urechea din mîna fratelui său și o ridică spre președinte. Președintele se înclină, și atunci Romero o porni în goană, ca să ajungă înaintea mulțimii, și veni spre noi. Se întinse peste *barrera* și Brett primi în dar urechea taurului. Romero clătină din cap și zîmbi. Mulțimea îl înconjura din toate părțile. Brett îi întinse capa.

— Ți-a plăcut? strigă Romero.

Brett nu răspunse nimic. Se priviră unul pe celălalt și zîmbiră. Brett ținea urechea în mînă.

— Să nu te murdărești de sînge, îi spuse Romero zîmbind încordat.

Mulțimea îl voia pe Romero. Cîțiva băiețandri strigară ceva către Brett. Mulțimea era formată din băiețandri, dansatori și oameni beți. Romero se întoarse în loc și încercă să străbată prin mulțime. Dar îl înghesuiau din toate părțile și încercau să-l ridice pe umeri. Romero se zbătu și izbuti să scape, apoi o luă la fugă, strecurîndu-se printre oameni, către ieșire. Nu voia să fie purtat pe umerii spectatorilor. Dar îl prinseră și îl ridicară pe umeri. Nu era o poziție de loc plăcută, căci picioarele i se vînturau prin aer și tot trupul îl durea cumplit. Îl

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

purtau pe sus şi alergau cu el către ieşire. Romero se sprijinea cu mîna pe umărul unuia dintre purtători. Întoarse capul spre noi şi ne privi ca şi cum ar fi vrut să se scuze. Mulţimea, pornită în goană, îl scoase pe poartă.

Ne întoarserăm toţi trei la hotel. Brett urcă la etaj. Bill şi cu mine am rămas în sufrageria de jos, am mîncat ouă răscoapte şi am băut cîteva sticle de bere. Belmonte coborî îmbrăcat în haine de stradă, însoţit de impresarul lui şi de alţi doi bărbaţi. Se aşezară la masa de lîngă noi şi începură să mănînce. Belmonte mîncă foarte puţin. Urmau să plece cu trenul de şapte spre Barcelona. Belmonte purta o cămaşă cu dungi albastre şi un costum închis. Mîncă nişte ouă moi. Ceilalţi mîncară copios. Belmonte nu vorbea — doar răspundea la întrebări.

Pe Bill luptele îl obosiseră. Şi pe mine la fel. Amîndoi trăiam foarte intens clipele petrecute în arenă. Am stat, mi-am mîncat ouăle, şi i-am privit pe Belmonte şi pe cei de la masa lui. Însoţitorii arătau a fi oameni aspri şi plini de simţ practic.

— Hai să mergem la cafenea, propuse Bill. Vreau să beau un absint.

Era ultima zi a serbărilor. Afară, cerul începuse iarăşi să se înnoreze. Piaţa era plină de lume şi meşterii jocurilor de artificii îşi puneau la punct lucrările pentru la noapte, apoi le acopereau cu ramuri de fag. Copiii stau şi priveau. Trecurăm pe lîngă tarabe cu jocuri de artificii aşezate pe lungi beţe de bambus. În faţa cafenelei văzurăm mare înghesuială. Muzica şi dansul erau în toi. Uriaşi şi pitici foiau în toate părţile.

— Unde-i Edna? îl întrebai pe Bill.

— Nu ştiu.

Stăteam şi ne uitam cum începea seara ultimei nopţi a *fiestei*. Absintul făcea ca totul să ni se pară mai frumos. Eu îl beam fără zahărul în paharul de apă şi avea o amăreală plăcută.

— Mi-e tare milă de Cohn, spuse Bill. Toate i-au mers pe dos.

— Ei, mai dă-l dracului pe Cohn, zisei eu.

— Unde crezi că s-o fi dus?

— La Paris.

— Şi ce bănuieşti c-are să facă?

— Ei, dă-l dracului.

— Şi ce bănuieşti c-are să facă?

— O ia de la început cu femeia dinainte, probabil.

— Cine era femeia dinainte?

— Una pe care o cheamă Frances.

Am cerut încă un absint.

— Cînd vrei să pleci? îl întrebai eu.

— Mîine.

După cîteva momente, Bill zise:

— Ştii, a fost grozavă *fiesta* de anul ăsta.

— Da, încuviinţai eu. Toată vremea am avut ceva de făcut.

— Bănuiesc că n-ai să mă crezi. Mi se pare că totul este un fel de coşmar încîntător.

— Sigur că te cred. Cred orice. Chiar cînd e vorba de coşmaruri.

— Ce-i cu tine? Eşti prost dispus?

— Îngrozitor de prost dispus.

— Mai ia un absint. Hei, chelner! Încă un absint pentru señor.

— Sînt al dracului de indispus, insistai eu.

— Bea absintul ăsta, mă îndeamnă Bill. Bea-l încet.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Începea să se întunece. *Fiesta* continua. Îmi dădeam seama că încep să mă îmbăt, dar nu mă simţeam de loc mai bine.
— Cum te simţi?
— Ca dracu mă simt.
— Mai iei unul?
— N-ar folosi la nimic.
— Încearcă. N-ai de unde şti ; poate că tocmai ăsta e cel de care ai nevoie. Hei, chelner ! Încă un absint pentru *señor !*
Am turnat apa direct în paharul de absint şi am amestecat, in loc s-o las să picure. Bill mi-a pus un cub de gheaţă. Am plimbat cu o linguriţă cubul de gheaţă prin amestecul cafeniu şi tulbure.
— Cum ţi se pare?
— Excelent.
— Pe ăsta n-ar trebui să-l bei aşa de repede. Are să ţi se facă rău.
Am pus paharul jos. N-avusesem de gînd să-l beau repede.
— M-am îmbătat.
— Aşa şi trebuia.
— Asta ai urmărit, nu?
— Sigur. Să te îmbeţi. Să alungi deprimarea asta blestemată.
— Bine, uite că m-am îmbătat. Acuma eşti mulţumit?
— Stai jos.
— Nu stau jos, am ripostat. Mă duc la hotel.
Eram cumplit de beat. Mai beat decît fusesem vreodată, după cîte îmi aduc aminte. După ce am ajuns la hotel, am urcat la etaj. Uşa camerei în care stătea Brett era deschisă. Am vîrît capul înăuntru. Mike şedea pe pat. Avea în mînă o sticlă şi o flutura prin aer.
— Jake, Vino înăuntru, Jake !
Am intrat şi m-am aşezat. Totul în jurul meu se clătina, dacă nu mă uitam într-un punct fix.
— Brett . . . ştii . . . A plecat de aici cu puştiul ăla de toreador.
— Nu-i adevărat.
— Ba da. Te-a căutat, ca să-şi ia rămas bun. Au plecat cu trenul de şapte.
— Zău?
— Urîtă treabă, adăugă Mike. N-ar fi trebuit să facă una ca asta.
— Nu.
— Bei ceva? Aşteaptă puţin, că sun s-aducă nişte bere.
— Sînt beat, i-am răspuns. Mă duc la mine în cameră şi mă culc.
— Eşti turtit rău? Şi eu am fost.
— Da, am încuviinţat. Îs chior de beat.
— Atuncea . . . noroc. Du-te şi trage-i un somn, Jake, băiatule.
Am ieşit pe uşă afară, am intrat în camera mea şi m-am întins pe pat. Patul deveni barcă pe valuri şi atunci mă ridicai în capul oaselor şi mă uitai fix la peretele din faţă, ca să opresc legănarea. Afară, în piaţă, *fiesta* continua. Nu mă mai interesa. Ceva mai tîrziu Bill şi Mike veniră să mă ia jos cu ei, ca să mîncăm. M-am făcut că dorm.
— Doarme. Mai bine să-l lăsăm în pace.
— E beat chior, spuse Mike. Pe urmă plecară.
M-am sculat şi m-am dus pe balcon să mă uit la dansurile din piaţă. Lumea nu se mai învîrtea în jurul meu. Era doar foarte limpede şi foarte luminoasă şi parcă se înceţoşa pe margini. M-am spălat şi mi-am dat cu peria pe păr. Propria-mi imagine îmi apărea stranie în oglindă. După aceea am coborît în sufragerie.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Uite-l că s-arată ! strigă Bill. Bravo, Jake, băiatule ! Ştiam eu că n-o să ne laşi tu pe noi.

— Hello, beţivan bătrîn ! mă întîmpină Mike.

— Mi s-a făcut foame şi m-am trezit.

— Mănîncă puţină supă, mă sfătui Bill.

Ne aşezarăm toţi trei la masă, dar mi se părea că încă vreo şase lipsesc dintre noi.

CARTEA A TREIA

CAPITOLUL 19

Dimineaţa, totul se sfîrşise. *Fiesta* se terminase. M-am trezit pe la nouă, am făcut o baie, m-am îmbrăcat şi am coborît. Piaţa era pustie şi pe străzi nu se vedea nimeni. Doar cîţiva copii adunau, în piaţă, beţe de la jocurile de artificii. Cafenelele tocmai deschideau şi chelnerii scoteau afară confortabilele fotolii de răchită albă şi le aranjau în jurul meselor cu tăblii de marmură, la umbra arcadelor. Măturau străzile şi le stropeau cu furtunul.

M-am aşezat într-un fotoliu de răchită şi m-am lăsat, comod, pe spate. Chelnerul nu se grăbea să vină. Afişele scrise pe hîrtie albă, care anunţau descărcarea taurilor şi orarul trenurilor speciale, încă se mai vedea pe stîlpii arcadelor. Un chelner cu şorţ albastru ieşi afară ducînd o găleată cu apă şi o cîrpă şi se apucă să rupă afişele, sfîşiind hîrtia în fîşii, apoi spălînd şi frecînd resturile rămase pe piatră. *Fiesta* se încheiase.

Am băut o cafea, iar peste puţin timp a apărut şi Bill. L-am urmărit cu privirea în timp ce traversa piaţa păşind agale. S-a aşezat la masă şi a cerut o cafea.

— Aşa, spuse Bill, va să zică s-a terminat.

— Da, încuviinţai. Cînd pleci?

— Nu ştiu. Mai bine am lua o maşină, eu aşa zic. Tu nu te întorci la Paris?

— Nu. Pot să mai lipsesc încă o săptămînă. Cred c-o să mă duc la San Sebastian.

— Eu o să mă întorc.

— Mike ce are de gînd să facă?

— Se duce la Saint Jean de Luz.

— Hai să luăm o maşină şi să mergem cu toţii pînă la Bayonne. De acolo ai putea lua trenul chiar la noapte.

— Bine. Hai să plecăm după prînz.

— S-a făcut. Mă-ngrijesc eu de maşină.

Am luat prînzul şi am achitat nota la hotel. Montoya nu s-a apropiat de noi. Nota ne-a adus-o una dintre fetele de serviciu. Maşina ne aştepta afară. Şoferul îngrămădi şi legă bagajele pe capota maşinii, puse cîteva şi lîngă el, pe bancheta din faţă, apoi ne urcarăm. Maşina străbătu piaţa, porni pe una dintre străzile laterale, o luă pe sub copaci coborînd de pe platou şi părăsirăm Pamplona. Nu s-ar fi zis că o pornisem la drum prea lung. Mike avea o sticlă de Fundador. Eu n-am băut decît vreo două înghiţituri. Trecurăm peste munţi şi ieşirăm din Spania coborînd pe drumurile albe, printre cîmpiile basce prea umbroase, umede şi numai verdeaţă, şi în cele din urmă ajunserăm la Bayonne. Lăsarăm bagajul lui Mike la gară, unde el îşi cumpără bilet pentru Paris. Trenul pleca la şapte şi zece. Ieşirăm din gară. Maşina ne aştepta în faţa gării.

— Şi-acuma, ce-o să facem cu maşina? întrebă Bill.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Ei, uite ce te neliniştește pe tine: maşina, răspunse Mike. Hai s-o oprim cu noi.

— S-a făcut, conveni Bill. Şi unde mergem?

— Haideţi pînă la Biarritz să bem ceva.

— Mike mînă spartă ! exclamă Bill.

Ne-am dus la Biarritz şi am lăsat maşina în faţa unui local de mare lux. Am intrat la bar, ne-am urcat pe scaunele cele înalte şi am băut whisky cu sifon.

— Rîndul ăsta e-al meu, spuse Mike.

— Hai să tragem la sorţi.

Aşa că am tras la sorţi cu nişte zaruri de poker dintr-o cupă mare de piele. Bill cîştigă primul tur. Mike pierdu faţă de mine şi întinse barmanului o hîrtie de o sută de franci. Whiskyurile costau doisprezece franci paharul. Am luat încă un rînd şi Mike pierdu din nou. De fiecare dată îi dădea barmanului un bacşiş gras. O bună orchestră de jaz cînta într-o cameră de lîngă bar. Era un local foarte plăcut. Am mai luat un rînd. Primul tur l-am cîştigat eu, cu patru popi. Pe urmă au jucat Mike şi cu Bill. Mike cîştigă primul tur, cu patru valeţi. Bill îl cîştigă pe al doilea. În turul final, lui Mike îi căzură trei popi şi rămase la ei. Îi întinse lui Bill cupa cu zaruri. Bill le scutură şi le aruncă, şi văzu că-i căzuseră trei popi, un as şi o damă.

— Rîndul tău, Mike, spuse Bill, Mike, bătrîne cartofor !

— Îmi pare rău, zise Mike. Nu pot onora.

— Cum adică?

— N-am bani, mărturisi Mike. Sînt lefter. Mai am exact douăzeci de franci. Uite, ţine douăzeci de franci.

Bill se cam schimbă la faţă.

— Abia mi-au ajuns banii să-i plătesc lui Montoya. Şi-am avut al dracului de mult noroc că mi-au ajuns.

— Îţi accept oricînd un cec, spuse Bill.

— E foarte drăguţ din partea ta, însă, ştii, eu n-am dreptul să emit cecuri.

— Şi cum o să faci rost de bani?

— Ei, or să-mi vină mie nişte bani. Am venitul pe două săptămîni, care ar fi trebuit să-mi sosească. Şi-acolo, la hanul de la Saint Jean, pot trăi pe credit.

— Cu maşina ce-ai de gînd să faci? mă întrebă Bill pe mine. Vrei s-o ţii mai departe?

— Nu mai are nici o importanţă. Mare idioţenie !

— Gata, haideţi să mai bem ceva, propuse Mike.

— Bravo. Ăsta e rîndul meu, spuse Bill. Apoi se întorse spre Mike şi îl întrebă: Brett are bani?

— N-aş prea crede. De la Brett am luat cea mai mare parte din banii pe care îl datoram lui Montoya.

— Şi n-are la ea nici un ban? întrebai eu.

— N-aş crede să aibă. Niciodată n-are vreun ban. Are un venit de cinci sute de lire pe an, din care plăteşte trei sute şi cincizeci dobînzi la ovrei.

— Bănuiesc că ăia îşi încasează drepturile chiar de la sursă, observă Bill.

— Exact. Dar de fapt nu sînt ovrei. Numai că le zicem noi aşa. Sînt scoţieni, după cîte bănuiesc.

— Şi n-are la ea chiar nici un ban? întrebai.

— Tare n-aş crede. Cînd a plecat mi-a lăsat mie tot ce avea.

— Ei, atunci, zise Bill, am mai putea foarte bine să luăm încă un rînd.

— A dracului de bună idee, aprobă Mike. N-ajungi niciodată nicăieri discutînd despre finanţe.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Nu, conveni Bill.

Bill şi cu mine am aruncat zarurile pentru următoarele două rînduri. A pierdut el, şi a plătit. Pe urmă am plecat şi ne-am dus la maşină.

— Vrei să te ducem undeva, Mike? întrebă Bill.

— Haideţi să facem o plimbare cu maşina. Asta ar putea să-mi sporească substanţial creditul. Hai să ne plimbăm puţin.

— Foarte bine. Mi-ar face plăcere să văd litoralul. Haideţi să mergem înspre Hendaye.

— Pe litoral n-am nici un fel de credit.

— Nu se ştie niciodată, spuse Bill.

Ne-am plimbat cu maşina pe şoseaua din lungul coastei. Am trecut în revistă verdeaţa de pe promontorii, vilele albe cu acoperişuri roşii, petece de pădure şi întinderile foarte albastre ale oceanului în reflux, cu valurile ce se rostogoleau departe, la marginile plajelor. Am trecut prin Saint Jean de Luz şi prin satele risipite mai departe pe coastă. Dincolo de întinderile ondulate pe care le străbăteam vedeam munţii peste ale căror culmi trecuserăm venind de la Pamplona. Drumul mergea tot înainte. Bill se uită la ceas. Venise vremea să ne întoarcem. Bătu în geamul despărţitor şi ceru şoferului s-o ia înapoi. Ca să întoarcă, şoferul dădu maşina îndărăt şi pătrunse pe iarbă. În spatele nostru se afla o pădure, dincolo de ea cîteva poieni şi pe urmă marea.

Oprirăm maşina în faţa hotelului din Saint Jean unde avea să locuiască Mike şi el coborî. Şoferul îi duse bagajele înăuntru. Mike rămase lîngă maşină.

— La revedere, băieţi. A fost o *fiesta* al dracului de izbutită.

— Cu bine, Mike, zise Bill.

— O să ne mai vedem îi spusei eu.

— Nu vă necăjiţi în privinţa banilor, adăugă Mike. Plăteşte tu pentru maşină Jake, şi-am să-ţi trimit partea mea.

— Cu bine, Mike.

— Cu bine, băieţi. Aţi fost al dracului de drăguţi.

Ne strînserăm mîinile, cu toţii. Din maşină îi mai făcurăm lui Mike semn cu mîna. Rămăsese pe şosea şi ne urmărea cu privirea. La Bayonne am sosit cu cîteva momente înainte de plecarea trenului. Un hamal a luat de la *consigne* bagajele lui Bill. L-am condus pînă la intrarea pe peron.

— Cu bine, amice, spuse Bill.

— Cu bine, puştiule, îi răspunsei.

— A fost grozav. M-am distrat de minune.

— Mai rămîi la Paris?

— Nu. Trebuie să mă îmbarc pe ziua de 17. Cu bine, amice!

— Cu bine, puştiule!

Intră pe poarta ce da spre peron. Hamalul mergea înainte cu bagajele. Am aşteptat pînă a plecat trenul. Bill stătea la fereastră. Fereastra trecu, trecură şi celelalte vagoane, şi rămaseră doar şinele goale. Am ieşit din gară şi m-am dus la maşină.

— Cît îţi datorez? îl întrebai pe şofer. Pentru drumul pînă la Bayonne ne înţelesesem să dăm o sută şi cincizeci de pesetas.

— Două sute de pesetas.

— Cît mă mai costă dacă mă duci la San Sebastian în drumul dumitale de întoarcere?

— Cincizeci de pesetas.

— Vorbeşte serios.

— Treizeci şi cinci de pesetas.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Nu merită atîția bani. Du-mă la hotelul « Panier Fleuri ».

La hotel am plătit şoferului, adăugînd un bacşiş. Maşina era plină de praf. Am atins cu legătura de undițe praful de pe maşină. Mi se părea că e ultimul lucru care mă mai leagă de Spania şi *fiesta*. Şoferul ambreie şi porni în josul străzii. L-am urmărit cu privirea pînă cînd a cotit ca să apuce pe drumul spre Spania. Am intrat în hotel şi mi s-a dat o cameră. Era aceeaşi cameră în care dormisem atunci cînd Bill, Cohn şi cu mine fusesem la Bayonne. Mi se părea că de atunci trecuse enorm de multă vreme. M-am spălat, mi-am schimbat cămaşa, pe urmă am ieşit în oraş.

La un chioşc de ziare am cumpărat un număr din *New York Herald* şi m-am aşezat într-o cafenea la o masă, ca să-l citesc. Mi se părea straniu să mă aflu din nou în Franța. Încercam un simțămînt de calm, de atmosferă provincială. Îmi părea rău că nu plecasem cu Bill la Paris — numai că Parisul ar fi însemnat să continui *fiesta*. Pentru o vreme, terminasem cu orice fel de *fiesta*. La San Sebastian avea să fie linişte. Acolo sezonul turistic nu începe înainte de august. Aveam să găsesc uşor o cameră bună la hotel, iar pe urmă o să citesc şi o să înot. Plaja de la San Sebastian era minunată. Arbori încîntători străjuiau promenada de deasupra plajei şi înainte de începerea sezonului o mulțime de copii veneau pe acolo cu guvernantele. Seara, orchestrele dădeau concerte pe sub copacii aflați peste drum de « Café Marinas ». Puteam sta la « Marinas », să le ascult.

— Cum se mănîncă înăuntru? îl întrebai pe chelner. Înăuntru era şi restaurant.

— Bine. Foarte bine. Se mănîncă foarte bine.

— E-n regulă.

Am intrat şi am luat masa de seară. Pentru un restaurant din Franța era o masă bogată, dar cînd te întorceai din Spania porțile ți se păreau foarte grijuliu drămuite. Ca să nu mă simt singur, am băut o sticlă de vin. O sticlă de Château Margaux. Era foarte plăcut să bei domol, să deguşti vinul şi să bei de unul singur. O sticlă de vin e o tovărăşie plăcută. După aceea am luat o cafea. Chelnerul mi-a recomandat un lichior basc, numit Izzarra. Îmi aduse sticla şi îmi turnă un pahar de lichior, plin ochi. Îmi spuse că Izzarra e făcut din florile Pirineilor. Din adevăratele flori ale Pirineilor. Avea aspect de ulei de nucă şi mirosea ca băutura italiană numită *strega*. I-am spus să i-a de-acolo florile Pirineilor şi să-mi aducă un *vieux marc*. *Vieux marc*-ul era bun. După cafea am băut un alt *vieux marc*.

Chelnerul părea cam jignit din pricina poveştii cu florile Pirineilor, aşa că am exagerat puțin cu bacşişul. Asta l-a făcut fericit. Era foarte plăcut să te afli într-o țară unde e atît de uşor să-i faci pe oameni fericiți. Despre un chelner spaniol nu poți şti niciodată dacă are să-ți spună sau nu mulțumesc. În Franța totul e aşezat pe baze financiare atît de limpezi ! Nicăieri nu se poate trăi mai simplu decît în Franța. Nimeni nu complică lucrurile devenindu-ți prieten pentru cine ştie ce rațiuni obscure. Dacă vrei ca oamenii să țină la tine, n-ai decît să cheltuieşti ceva bani. Am cheltuit şi eu ceva bani şi chelnerul a început să mă simpatizeze. Îmi aprecia calitățile care pot fi prețuite în bani. Şi s-ar bucura dacă m-ar vedea revenind pe acolo. Cîndva am să mai iau o dată masa acolo şi chelnerul are să se bucure cînd m-o vedea şi are să dorească să mă aşez la masa lui. Şi va fi o simpatie sinceră, fiindcă va fi aşezată pe baze trainice. Da, mă întorsesem în Franța.

A doua zi de dimineață, la hotel, am dat fiecăruia cîte un bacşiş puțin exagerat, ca să-mi fac şi mai mulți prieteni, şi am plecat cu trenul de dimineață spre San Sebastian. La gară, hamalului nu i-am dat mai mult decît se cuvenea, fiindcă nu credeam c-o să-l mai revăd vreodată. N-aveam nevoie decît de vreo cîți va bun

@Asociația Ziariştilor Independenți din România

prieteni franţuji la Bayonne ca să fiu binevenit în cazul cînd aş mai fi trecut pe acolo. Ştiam că dacă aveau să mă recunoască, mă puteam bizui pe prietenia lor.

La Irun trebuia să schimbăm trenul şi să prezentăm paşapoartele. Îmi părea rău că părăsesc Franţa. Era atît de simplă viaţa pe pămîntul Franţei. Simţeam că sînt un mare idiot că mă întorc în Spania. În Spania nu poţi fi sigur de nimic. Îmi dădeam seama că sînt un prost că mă întorc acolo, dar am stat la coadă cu paşaportul în mînă, mi-am deschis geamantanele dinaintea vameşilor, am cumpărat bilet, am ieşit pe poartă, m-am urcat în tren şi după patruzeci de minute şi opt tuneluri eram la San Sebastian.

Chiar şi pe o zi de arşiţă San Sebastian păstrează o anumită atmosferă de prospeţime matinală. Copacii te fac să crezi că roua nu se zbiceşte niciodată pe frunzele lor. Străzile arată ca şi cum abia ar fi fost stropite. În ziua cea mai fierbinte, tot e răcoare şi umbră pe anumite străzi. Am tras la un hotel unde mai fusesem şi altă dată şi mi-au dat o cameră cu balcon ce se deschidea deasupra acoperişurilor oraşului. Dincolo de acoperişuri se vedea o coastă de munte acoperită de verdeaţă.

Mi-am desfăcut geamantanele şi mi-am aşezat cărţile pe măsuţa de la capătul patului, mi-am scos instrumentele de bărbierit, am atîrnat cîteva haine în *armoire*[1] şi am strîns într-o legătură rufele pentru spălat. Pe urmă am intrat în baie, am făcut un duş şi am coborît să iau masa de prînz. Spania încă nu trecuse la orarul de vară şi deci coborîsem prea devreme. Mi-am potrivit din nou ceasul. Venind la San Sebastian, cîştigasem o oră.

Cînd am intrat în sufragerie, portarul mi-a prezentat o fişă pe care trebuia s-o completez pentru poliţie. Am semnat-o şi i-am cerut două formulare de telegramă. Pe una am expediat-o la « Hotel Montoya », cerîndu-le să-mi trimeată orice scrisoare sau telegramă la adresa din San Sebastian. Am făcut socoteala cîte zile aveam să rămîn la San Sebastian, şi am expediat o altă telegramă la birou, cu rugămintea să mi se păstreze acolo scrisorile, dar în primele şase zile să-mi trimită aici toate telegramele. După aceea m-am aşezat la masă şi am luat prînzul.

După prînz am urcat în cameră, am citit o vreme şi pe urmă am adormit. Cînd m-am trezit, era patru şi jumătate. Mi-am luat costumul de baie, l-am înfăşurat împreună cu pieptenele într-un prosop, am coborît şi am pornit pe stradă înspre Concha. Era cam pe la jumătatea refluxului. Am găsit plaja netedă şi tare, nisipul auriu. Am intrat într-o cabină, m-am dezbrăcat, mi-am pus costumul şi am pornit peste nisipul fin, către mare. Sub picioarele goale simţeam nisipul cald. În apă şi pe plajă era foarte puţină lume. În depărtare, acolo unde promontoriile aproape se întîlnesc şi închid portul, se vedea linia albă a valurilor înspumate şi marea deschisă. Deşi apele se retrăgeau, cîteva valuri mărunte tot mai înaintau domol către plajă. Porneau ca nişte mărunte cute ale apei, creşteau treptat şi veneau să se spargă lin pe nisipul cald. Am intrat în apă. Era rece. Un val îmi ieşi în faţă şi atunci m-am azvîrlit cu capul în jos, am înotat o vreme pe sub apă şi cînd am ieşit la suprafaţă orice senzaţie de frig dispăruse. Am înotat pînă la ponton, m-am săltat deasupra şi m-am întins pe scîndurile calde. Un băiat şi o fată stăteau la capătul celălalt. Fata îşi desfăcuse baiera de la ceafă a costumului şi se bronza pe spate. Băiatul stătea întins pe ponton, cu faţa în jos, şi-i spunea ceva fetei. Fata rîdea de vorbele lui şi oferea soarelui spatele-i bronzat. Am stat la soare, întins pe ponton, pînă m-am uscat. Pe urmă am încercat cîteva plonjoane. O dată am plonjat adînc şi am ajuns pînă la fund. Înotam cu ochii

[1] Şifonier (fr.)

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

deschişi şi vedeam totul verde şi întunecat. Pontonul arunca o umbră negricioasă. Am ieşit din apă chiar lîngă ponton, m-am săltat deasupra, am mai plonjat o dată căutînd să ajung cît mai departe pe sub apă şi pe urmă am înotat spre ţărm. Am stat întins pe plajă pînă m-am uscat, pe urmă am intrat în cabină, mi-am scos costumul, m-am limpezit cu apă curată şi m-am frecat cu prosopul.

Mergînd pe sub copaci, spre cazinou, am dat ocol portului, iar după aceea am pornit pe una dintre străzile răcoroase, ca să ajung la « Café Marinas ». Înăuntru cînta o orchestră. M-am aşezat pe terasă şi m-am bucurat de răcoarea plină de prospeţime într-o zi de arşiţă, am băut un pahar de limonadă cu bucăţele de gheaţă, apoi un whisky mare cu sifon. Am rămas multă vreme în faţa cafenelei « Marinas », citind, privind trecătorii şi ascultînd muzică.

Mai tîrziu, cînd a început să se întunece, am pornit să dau iarăşi înconjur portului. Am străbătut promenada şi în cele din urmă m-am întors la hotel pentru masa de seară. Tocmai atunci se desfăşura o mare cursă ciclistă, turul Ţării Bascilor, şi concurenţii poposiseră în seara aceea la San Sebastian. Pe o latură a sufrageriei se afla o masă lungă la care mîncau cicliştii împreună cu antrenorii şi impresarii. Toţi erau francezi şi belgieni, păreau să fie mari mîncăi, dar se şi distrau de minune. În capul mesei stăteau două franţuzoaice frumoase, pline de un şic specific Rue du Faubourg Montmartre. Nu-mi puteam da seama din ce categorie făceau parte. La masa aceea toţi vorbeau în argo, spuneau glume vorbind cu glas scăzut, iar glumele de la coada mesei nu erau niciodată rostite cu glas tare, dacă fetele cereau să le audă şi ele. A doua zi dimineaţa, la ceasurile cinci, cursa avea să reînceapă în ultima ei etapă: San Sebastian-Bilbao. Cicliştii beau vin din belşug şi erau toţi arşi şi bronzaţi de soare. Nu luau cursa în serios decît atunci cînd discutau între ei. Concuraseră de atîtea ori în aceeaşi formaţie, încît nu prea mai avea importanţă cine anume cîştigă. Mai cu seamă cînd se aflau în ţară străină. Chestiunile băneşti se rezolvau uşor.

Ciclistul care conducea cu un avans de vreo două minute suferea de o furunculoză acută şi avea dureri mari. Abia putea să stea pe scaun. Avea gîtul foarte roşu, iar părul blond era decolorat de soare. Ceilalţi ciclişti făceau glume pe socoteala lui, din pricina furunculelor. Ciclistul bolnav bătu cu furculiţa în masă şi anunţă:

— Ascultaţi aici: mîine o să stau cu nasul proptit aşa de tare în ghidon, că singurul lucru care o să-mi atingă furunculele are să fie o briză mîngîietoare.

Una dintre fete se uită la el pe deasupra mesei, iar ciclistul zîmbi încurcat şi se roşi ca focul. Spaniolii, ziceau ei, nu se pricep să pedaleze.

Cafeaua am luat-o pe *terrasse*, împreună cu managerul unei echipe susţinute de-o mare fabrică de biciclete. Managerul îmi spunea că a fost o cursă extrem de plăcută şi ar fi meritat cu prisosinţă să fie urmărită, dacă Bottechia n-ar fi abandonat la Pamplona. Îi cam necăjise praful, dar în Spania drumurile erau totuşi mai bune decît în Franţa. Tururile cicliste, spunea managerul, erau unicul sport de pe lume. Urmărisem vreodată *Le Tour de France?* Numai din ziare. *Le Tour de France* era cel mai mare eveniment sportiv din lume. Urmărirea şi organizarea tururilor cicliste îi dăduseră posibilitatea să cunoască Franţa. Puţină lume cunoaşte Franţa. Toată primăvara, toată vara şi toată toamna şi le petrecea pe drumuri împreună cu cicliştii. Era suficient să iei seama la numărul maşinilor care îi urmăresc pe ciclişti de la un oraş la celălalt, cînd se desfăşoară tururile cicliste. Franţa este ţară bogată şi din ce în ce mai *sportivă*, cu fiecare an. Avea să devină cea mai *sportivă* ţară din lume. Şi asta va fi opera tururilor cicliste. A lor şi a fotbalului. El cunoştea Franţa. *La France sportive*. Ştia ce înseamnă tururile cicliste. Am luat împreună un coniac. La urma urmei, totuşi, nu era chiar

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

rău să te întorci la Paris. Parisul e unic. Nu există decît un Paris, unul singur, pe tot pămîntul. Parisul este cel mai sportiv oraş din lume. Cunoşteam oare berăria « Chope de Nègre »? Nu, va să zică. Într-o bună zi aveam să ne întîlnim acolo. Asta fără nici o îndoială. Şi-o să mai bem împreună un alt *fine*. Asta fără nici o îndoială. Ei porneau la şase fără un sfert, dimineaţa. O să asist şi eu la start? O să încerc, bineînţeles. N-aş vrea cumva să mă trezească el? Ar fi cît se poate de interesant. Am să las vorbă la portar. El ar face-o cu cea mai mare plăcere. Dar nu puteam admite să se deranjeze pentru mine. Şi ne-am luat rămas bun pînă a doua zi dimineaţa.

Cînd m-am trezit a doua zi, cicliştii şi maşinile însoţitorilor se aflau pe drum de trei ceasuri. Mi-am băut cafeaua şi am citit ziarele în pat, iar pe urmă m-am îmbrăcat, mi-am luat costumul de baie şi am plecat pe plajă. În acele dintîi ceasuri ale dimineţii totul era proaspăt şi răcoros şi umed. Guvernante în uniformă şi în costume ţărăneşti se plimbau cu copiii pe la umbra copacilor. Copiii spanioli erau foarte frumoşi. Cîţiva lustragii se adunaseră în grup, sub un copac, şi stăteau de vorbă cu un soldat. Soldatul era ciung. Acum era vremea fluxului, pe plajă adia o briză plăcută şi valurile se înverşunau împotriva uscatului.

M-am dezbrăcat într-o cabină, am traversat plaja mult îngustată şi am intrat în valuri. Am pornit înot, încercînd să mă strecor printre valuri, dar de multe ori valurile mă acopereau. Pe urmă, cînd am dat de apă mai lină, m-am întins pe spate şi am făcut pluta. Stînd pe spate nu vedeam decît cerul şi nu simţeam decît ridicarea şi coborîrea valurilor. Am înotat îndărăt către ţărm şi m-am dat ca pe tobogan, cu faţa în jos, pe un val uriaş, apoi m-am întors şi am început iar să înot, încercînd să rămîn în scobitura dintre două talazuri şi avînd grijă să nu se prăvălească vreun val peste mine. Înotatul în scobitură mă obosea şi atunci m-am întors şi am luat-o înspre ponton. Apa era învolburată şi rece. Îţi dădea impresia că ar fi cu neputinţă să te îneci. Înotam încet, fiindcă pe vreme de flux distanţa părea foarte mare, şi în cele din urmă m-am urcat pe ponton şi m-am aşezat, şiroind de apă, pe scîndurile care începeau să se înfierbînte sub bătaia soarelui. Mi-am rotit privirile pe deasupra golfului, peste oraşul bătrîn, peste cazinou, de-a lungul şirului de copaci ce străjuiau promenada şi peste marile hoteluri cu portale albe şi nume înscrise în litere de aur. Departe spre dreapta, aproape închizînd portul, se vedea o colină verde încununată de un castel. Pontonul se clătina în unduirea valurilor. Pe partea cealaltă a spărturii strîmte, ce dădea către largul mării, era un alt promontoriu înalt. Mă gîndeam cîtă plăcere mi-ar face să traversez golful, dar mi-era teamă să nu mi se pună vreun cîrcel.

Am stat la soare şi am privit oamenii de pe plajă. Păreau tare mici. După o vreme m-am ridicat, m-am ţinut cu degetele picioarelor de marginea pontonului ce se apleca sub greutatea mea, apoi am plonjat viguros şi adînc, m-am ridicat la suprafaţă prin apa scînteietoare, mi-am scuturat de pe cap şuvoaiele de apă sărată şi am pornit spre ţărm înotînd domol şi cu nădejde.

După ce m-am îmbrăcat şi am plătit cabina, m-am întors la hotel. Cicliştii lăsaseră în urma lor cîteva numere din revista *L'Auto*, iar eu le-am strîns din sala de lectură, le-am luat cu mine şi am ieşit afară, la soare, m-am aşezat într-un fotoliu şi am început să le citesc pentru a mă mai pune la curent cu viaţa sportivă din Franţa. Pe cînd şedeam acolo, portarul se apropie de mine în mînă cu un plic albastru.

— O telegramă pentru dumneavoastră, domnule.

Am vîrît degetul pe sub clapa lipită a plicului, l-am deschis şi am citit. Îmi fusese reexpediat de la Paris.

POŢI VENI HOTEL MONTANA MADRID SÎNT ÎN ÎNCURCĂTURĂ BRETT.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

I-am dat un bacşiş portarului şi am recitit mesajul. Un poştaş venea pe trotuar. Coti şi intră în hotel. Avea mustaţă mare şi ţinută foarte milităroasă. Peste puţin ieşi din hotel. Portarul venea la un pas în urma lui.

— Încă o telegramă pentru dumneavoastră, domnule.

— Mulţumesc.

Am deschis-o. Asta venea de la Pamplona.

POŢI VENI HOTEL MONTANA MADRID SÎNT ÎN ÎNCURCĂTURĂ BRETT.

Portarul rămăsese pe loc şi aştepta un alt bacşiş, probabil.

— Cînd avem vreun tren spre Madrid?

— A plecat azi dimineaţă la nouă. Mai este un personal la unsprezece şi expresul de sud la zece noaptea.

— Reţine-mi o cuşetă la expresul de sud. Vrei să-ţi dau banii acum?

— Cum doriţi dumneavoastră, răspunse portarul. Am să vă trec costul în notă.

— Te rog.

Ei, asta înseamnă că toată povestea cu San Sebastian se dusese dracului. Bănuiesc, foarte vag, că mă aşteptam la ceva de felul acesta. Îl văzui pe portar stînd în prag.

— Fii bun, te rog, şi adu-mi un formular de telegramă.

Mi-a adus formularul, am scos stiloul şi am scris cu litere de tipar:

LADY ASHLEY HOTEL MONTANA MADRID SOSESC EXPRESUL DE SUD MÎINE DRAGOSTE JAKE.

Asta parcă le întrecea pe toate. Aşa stăteau lucrurile. Trimiţi o femeie, undeva împreună cu un bărbat. O prezinţi altuia, ca să fugă cu el. Acum te duci şi-o aduci îndărăt. Şi semnezi telegrama « cu dragoste ». Da, aşa stăteau lucrurile. Am intrat în hotel să iau masa de prînz.

Noaptea aceea, în expresul de sud, n-am prea dormit. Dimineaţa am luat micul dejun în vagonul restaurant şi am privit peisajul de stînci şi brădet din Avila şi Escorial. Pe fereastra vagonului restaurant am văzut Escorialul, cenuşiu şi prelung şi rece sub razele soarelui, dar nici nu m-am sinchisit de existenţa lui. Am zărit Madridul apropiindu-se peste cîmpie ca o siluetă îngroşată şi albă, cocoţată deasupra unei mici prăpăstii stîncoase aflate undeva departe, la capătul unor întinderi pîrjolite de soare.

Gara *Norte*[1] din Madrid este capăt de linie. Toate trenurile îşi încheie acolo călătoria. Nu mai pleacă nicăieri. În faţa gării erau trăsuri şi taxiuri şi un şir întreg de mesageri de la hoteluri. Parcă eram într-un oraş de provincie. Am luat un taxi şi am pornit să urcăm printre grădini, prin faţa unui palat pustiu şi a unei biserici neterminate, pe marginea malului stîncos, am urcat mereu pînă am ajuns sus, în fierbintele oraş modern. Taxiul începu să coboare în pantă pe-o stradă netedă, pînă la Puerta del Sol, apoi, trecînd printr-un trafic intens, am ieşit în Carrera San Jeronimo. Toate magazinele aveau apărătoarele de soare lăsate, ca să se ferească de arşiţă. Pe partea bătută de soare a străzilor ferestrele erau acoperite de obloane. Taxiul trase la bordură. Am văzut firma, HOTEL MONTANA, la primul etaj. Şoferul duse bagajele înăuntru şi le lăsă lîngă ascensor. N-am izbutit să pun acsensorul în mişcare, aşa că am urcat pe scări. La etajul întîi se afla pe o uşă o placă de alamă: HOTEL MONTANA. Am sunat, dar nu s-a arătat nimeni. Am sunat încă o dată, uşa s-a deschis şi a apărut o fată cu chipul încruntat.

— Aici locuieşte lady Ashley? o întrebai.

Fata mă privi prosteşte.

---

[1] De nord (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Aveţi aici o englezoaică?

Fata se întoarse şi strigă la cineva dinăuntru. O femeie teribil de grasă apăru în uşă. Avea părul cărunt şi aranjat de jur împrejurul feţei în inele năclăite de unsoare. Era scundă şi autoritară.

— *Muy buenos* [1], o salutai eu. Locuieşte aici o englezoaică? Aş dori s-o văd pe doamna englezoaică.

— *Muy buenos*. Da, este la noi o doamnă englezoaică. Sigur c-o puteţi vedea, dacă şi ea doreşte să vă vadă.

— Da, doreşte să mă vadă.

— O să se ducă *la chica* [2] s-o întrebe.

— E tare cald.

— La Madrid, vara, e totdeauna tare cald.

— Dar ce frig e iarna !

— Da, iarna e foarte frig.

Aveam cumva de gînd să rămîn şi eu la « Hotel Montana »?

În privinţa asta încă nu mă hotărîsem, dar aş fi bucuros dacă cineva mi-ar urca bagajele la parter, ca să nu fie cumva furate. La « Hotel Montana » nu se fura niciodată. În alte părţi, da. Dar nu aici. Nu. Clienţii acestui hotel erau aleşi cu grijă. Eram foarte fericit s-o aflu. Totuşi, nu mi-ar displace să mi se aducă sus bagajele.

Fata se întoarse şi anunţă că doamna englezoaică dorea să-l vadă pe domnul englez chiar acum, numaidecît.

— Foarte bine. Vedeţi? E-aşa cum v-am spus.

— Sigur.

M-am ţinut pe urmele fetei pe un coridor lung şi întunecos. La capătul coridorului, fata bătu la o uşă.

— Hello, strigă Brett. Tu eşti, Jake?

— Eu sînt.

— Intră. Intră.

Am deschis uşa. Fata a închis-o în urma mea. Brett era în pat. Tocmai îşi peria părul şi stătea cu peria în mînă. În cameră domnea acea dezordine pe care nu o pot realiza decît persoanele dintotdeauna obişnuite să aibă servitori.

— Dragul meu ! exclamă Brett.

M-am dus la pat şi am cuprins-o în braţe. Brett începu să mă sărute şi în vreme ce mă săruta o simţeam că se gîndeşte la altceva. Tremura în braţele mele. Părea foarte mică.

— Dragul meu ! Am suferit atît de îngrozitor !

— Povesteşte-mi.

— Nu-i nimic de povestit. A plecat ieri. Eu l-am făcut să plece.

— De ce nu l-ai păstrat lîngă tine?

— Nu ştiu. Nu se face. Cred că nu i-am pricinuit nici un rău.

— Probabil că s-a simţit foarte bine cu tine.

— Nu trebuie să aibă pe nimeni. De asta mi-am dat seama numaidecît.

— Nu-i adevărat.

— Vai, las-o dracului ! exclamă Brett. Hai să nu mai vorbim despre povestea asta. Să nu mai vorbim niciodată.

— Bine.

---

[1] Prescurtare de la *Muy buenos dias* (Bună ziua)
[2] Fata (sp.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— A fost un adevărat şoc cînd mi-am dat seama că îi este ruşine de mine. O vreme i-a fost ruşine cu mine, ştii?

— Nu.

— O ! Da ! Cred că acolo, la cafenea, l-au luat peste picior din pricina mea. Voia să-mi las părul să crească. Eu, cu păr lung ! Aş arăta chiar ca dracu.

— E caraghios.

— Zicea că aş căpăta o înfăţişare mai feminină. Ba aş arăta ca o ciumă.

— Şi ce s-a întîmplat?

— Ei, i-a trecut. Nu i-a fost multă vreme ruşine cu mine.

— Şi despre ce fel de încurcături e vorba?

— Nu ştiam dacă am să-l pot hotărî să plece şi n-aveam un *sou*[1] ca să plec şi să-l părăsesc. A încercat să-mi dea o groază de bani, să ştii. I-am răspuns că bani am eu cu grămada. Dar el ştia că mint. Nu puteam lua bani de la el, îţi dai seama.

— Nu puteai.

— Of, hai să nu mai vorbim despre asta. Dar au fost şi cîteva momente drăguţe, totuşi. Dă-mi o ţigară.

I-am aprins ţigara.

— A învăţat englezeşte cînd era chelner la Gibraltar.

— Da.

— Voia să se însoare cu mine, pînă la urmă.

— Serios?

— Sigur. Şi eu nu mă pot mărita nici măcar cu Mike.

— Poate îşi închipuia că prin însurătoare o să devină lord Ashley.

— Nu. Nu de asta. Voia într-adevăr să se însoare cu mine. Ca să nu-l mai pot părăsi, aşa spunea. Voia să fie sigur că niciodată n-am să-l pot părăsi. Dar numai după ce aş fi căpătat o înfăţişare mai feminină, bineînţeles.

— Cred că acum te simţi mai liniştită.

— Chiar aşa. Mă simt bine . . . Sînt din nou lecuită. Mi l-a gonit din minte pe nenorocitul de Cohn.

— Foarte bine.

— Ştii, aş fi rămas lîngă el dacă nu mi-aş fi dat seama că-i fac un rău. Ne-am înţeles al dracului de bine.

— Dacă laşi la o parte înfăţişarea ta.

— Ei, cu asta s-ar fi obişnuit el.

Brett stinse ţigara.

— Am treizeci şi patru de ani, doar ştii. Nu vreau de loc să ajung una dintre ticăloasele acelea care duc puştanii de rîpă.

— Nu.

— N-am să ajung în halul ăsta. Mă simt destul de bine, să ştii. Chiar deplin liniştită.

— Foarte bine.

Întoarse privirile în altă parte. Credeam că-şi caută altă ţigară. Pe urmă am văzut că plînge. O simţeam cum plînge. Tremura şi plîngea. Nu voia să ridice capul. Am cuprins-o în braţe.

— Să nu mai vorbim niciodată despre treburile astea. Te rog să nu mai vorbim niciodată.

— Draga mea Brett !

— Am să mă întorc la Mike. O ţineam strîns în braţe şi o simţeam cum plînge. El e atît de drăguţ şi atît de imposibil. Tocmai ce-mi trebuie mie.

---

[1] Pară (fr.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Nu voia să ridice capul. O mîngîiam pe păr. O simţeam cum tremură.

— N-am să ajung una dintre ticăloasele acelea, spuse iarăşi. Dar . . . vai . . . Jake . . . te rog . . . să nu mai vorbim niciodată despre asta.

Am plecat de la « Hotel Montana ». Stăpîna hotelului nu m-a lăsat să achit nota. Fusese plătită.

— Ei, nu-i nimic. Hai să mergem, spuse Brett. Acuma nu mai are nici o importanţă.

Ne-am dus cu taxiul pînă la « Palace Hotel », am lăsat bagajele, am aranjat să ni se rezerve cuşete pentru Expresul de sud care pleca la noapte şi am intrat în barul hotelului să luăm cîte un cocteil. Am stat pe nişte scaune înalte, dinaintea barului, în vreme de barmanul amesteca un cocteil Martini într-un shaker mare şi nichelat.

— E uimitor cît de minunată gentileţe poţi găsi în barul unui mare hotel, observai eu.

— Barmanii şi jocheii sînt singurii oameni care mai ştiu ce-i politeţea.

— Indiferent cît de vulgar ar fi hotelul, barul e totdeauna plăcut.

— Ciudat !

— Barmanii au fost totdeauna oameni simpatici.

— Ştii, observă Brett, ai foarte multă dreptate. N-are decît nouăsprezece ani. Nu-i uluitor?

Ciocnirăm cele două pahare care ne fuseseră aşezate pe tejghea, unul lîngă altul. Erau reci şi aburite. Dincolo de fereastra cu perdelele lăsate stăpînea arşiţa de vară a Madridului.

— Aş vrea şi o măslină în Martini, îi spusei eu barmanului.

— Aveţi dreptate, domnule. Poftiţi, vă rog.

— Mulţumesc.

— Ar fi trebuit să vă întreb. Vă rog să mă iertaţi.

Barmanul se retrase la capătul tejghelei, destul de departe ca să nu audă conversaţia. Brett sorbise din paharul de Martini aşa cum stătea, acolo, pe bar. Pe urmă îl luă în mînă. După acea primă sorbitură, mîna îi era destul de sigură ca să poată ţine paharul.

— E bun. Nu-i aşa că-i drăguţ barul ăsta?

— Toate barurile sînt drăguţe.

— Ştii, la început nici nu mi-a venit să cred. E născut în 1905. Pe vremea aceea eu eram la şcoală, la Paris. Ia gîndeşte-te.

— Mai e ceva la care vrei să mă gîndesc?

— Nu fi măgar. Nu oferi ceva de băut unei doamne?

— Mai dă-ne, te rog, două Martini.

— La fel cu cele dinainte, domnule?

— Au fost foarte bune, îi spuse Brett zîmbind.

— Vă mulţumesc, doamnă.

— Ei, noroc ! ură Brett.

— Noroc !

— Ştii, vorbi Brett mai departe, n-a cunoscut decît două femei pînă acum. Niciodată nu l-a interesat altceva decît luptele de tauri.

— Are tot timpul.

— Nu ştiu. Credea că numai eu l-am interesat. Nu aventura, în general.

— Bine, tu l-ai interesat.

— Da. L-am interesat.

— Credeam că nu vrei să mai vorbeşti niciodată despre treburile astea.

— Dar cum m-aş putea stăpîni?

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— Cînd vorbeşti prea mult despre un lucru, îl pierzi.
— Vorbesc doar aşa, pe departe. Să ştii că mă simt al dracului de bine, Jake.
— E şi cazul.
— Doar ştii şi tu că te simţi cumplit de bine cînd te-ai hotărît să nu ajungi un ticălos.
— Da.
— Cam asta e ce ne rămîne în locul lui Dumnezeu.
— Unii îl au pe Dumnezeu, observai eu. Şi încă mulţi.
— Cu mine niciodată nu i-au ieşit treburile prea grozav.
— Mai luăm cîte un Martini?
Barmanul ne prepară din nou două Martini şi mi le servi în pahare curate.
— Unde vrei să luăm masa la prînz? o întrebai pe Brett.
Era răcoare în bar. Prin fereastră se simţea însă zăpuşeala de afară.
— Aici? zise Brett.
— E neplăcut aici, la hotel. Cunoşti un local care se cheamă « Botin »? îl întrebai pe barman.
— Da, domnule. Doriţi să vă scriu adresa?
— Mulţumesc.
Am luat prînzul sus, la « Botin ». E unul dintre cele mai bune restaurante din lume. Am mîncat purcel de lapte la tavă şi am băut *rioja alta*. Brett n-a prea mîncat. Niciodată nu mînca mult. Dar eu am mîncat foarte mult şi am băut trei sticle de *rioja alta*.
— Cum te mai simţi, Jake? mă întrebă Brett. Dumnezeule mare, cît ai putut să mănînci !
— Mă simt foarte bine. Vrei desert?
— Vai de mine, nici gînd.
Îşi aprinsese ţigara.
— Îţi place să mănînci, nu-i aşa?
— Da. Îmi place să fac o mulţime de lucruri.
— Şi ce anume îţi place să faci?
— Ei, am spus îmi place să fac o mulţime de lucruri. Nu vrei desert?
— M-ai întrebat şi adineaori, îmi răspunse Brett.
— Da. Te-am mai întrebat. Hai să mai luăm o sticlă de *rioja alta*.
— E foarte bun.
— Nu prea ai băut cine ştie cît, îi spusei.
— Am băut. N-ai observat tu.
— Atunci să luăm două sticle.
Sticlele sosiră. Am turnat puţin pentru mine, pe urmă un pahar întreg pentru Brett, iar la sfîrşit l-am umplut pe al meu. Am ciocnit.
— Noroc ! ură Brett.
Mi-am băut paharul şi am turnat încă unul. Brett îmi puse mîna pe braţ şi mă rugă:
— Nu te îmbăta, Jake. N-ai nevoie să te îmbeţi.
— De unde ştii?
— Nu, insistă Brett. Ai să te simţi bine.
— Nu mă îmbăt, afirmai cu tărie. Beau şi eu un pahar de vin. Îmi place să beau vin.
— Nu te îmbăta, repetă Brett. Jake, nu te îmbăta.
— Vrei să facem o plimbare cu maşina? o întrebai. Vrei să ne plimbăm cu maşina prin oraş?
— De acord, conveni Brett. N-am văzut Madridul. Aş vrea să-l văd.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Stai să termin vinul.

Am coborît, am trecut prin sufrageria de la parter şi am ieşit în stradă. Un chelner plecă să caute un taxi. Era cald şi lumină strălucitoare. Ceva mai departe, în lungul străzii, se afla un scuar cu copaci şi iarbă lîngă care aşteptau taxiurile. Un taxi porni pe stradă, spre noi, cu chelnerul pe scară. I-am dat un bacşiş chelnerului şi i-am spus şoferului pe unde să ne ducă, apoi m-am urcat alături de Brett. Şoferul porni înainte, pe stradă. M-am răsturnat pe speteaza banchetei. Brett s-a strîns lîngă mine. Şi am stat aşa, strînşi unul în altul. Am cuprins-o cu braţul pe după umeri şi ea s-a rezemat în voie de pieptul meu. Văzduhul era fierbinte şi luminos, iar casele orbitor de albe. Am cotit pe Gran Via.

— Oh, Jake, şopti Brett, cîtă bucurie am fi putut trăi împreună !

În faţa noastră se ivi un poliţist călare, în uniformă kaki, care dirija circulaţia. Îşi înălţă bastonul. Maşina frînă brusc, aruncînd-o pe Brett şi mai strîns la pieptul meu.

— Da, rostii atunci. Nu-i încîntător gîndul ăsta?

În româneşte de D. MAZILU

Sfîrşit

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

OCTAV DOICESCU

Brâncuși — Le bon Dieu

Din tumultoasa generație a artiștilor plastici ai secolului nostru nimeni nu ne-a surprins și nu ne-a impresionat mai mult în sculptură ca Brâncuși. Generația lui, din prima jumătate a secolului, cu inventivitatea ei în căutarea de noi concepte, de noi procedee care să împrospăteze și să lărgească limitele de exprimare ale artelor plastice, a adus multe contribuții care au schimbat mult monotoniile determinate a unor procedee obosite și epuizate de repetiri seculare.

El a trecut peste toate aceste căutări înnoitoare și ne-a înfățișat, în ultima parte a operii lui, purități nebănuite și limpezimi de concepții ce ne-au făcut să reconsiderăm esențele noastre pure, ascunse în spatele unor convenții estetice. Nimeni nu a vrut în timpul acelor frămîntări, foarte necesare, să părăsească drumurile micilor căutări, în afară de el. Pentru generația care îi urmează, ce-și caută și ea vigoarea originară și sensuri proaspete, el este un reper și o justificare. Îi datorăm foarte mult în limpezirea unor atitudini fără ca el să fi urmărit aceasta; De altfel, ca om, nu-i plăceau prozeliții, cei ce scad intensitățile inițiale prin activitatea lor paralelă și imitativă. De aceea, el a rămas pentru noi un mag al momentelor de cumpănă și un maestru al procedeelor susceptibile de imitat.

Sintezele lui în sculptură, care conțin armoniile pure ale formelor, pornesc totdeauna de la conceptul vital, iar materia ce servește realizării, dusă pînă la ultima ei consecință, păstrează vitalitatea creatorului și nu devine niciodată simple obiecte sculpturale sau arhitecturale. Utilizez acest termen « arhitectural » pentru că sculpturile lui păstrează o structură arhitecturală, care sensibilizată de galburi subtile este permanent emotivă: interesează, direct și fără explicații. Pentru unii comentatori forța aceea a lui de desăvîrșire, aproape abstractă în puritatea ei, apărea misterioasă și supusă unor legi dincolo de cunoaștere. Dar acea forță, transpusă în rigurozitatea sculpturilor lui, era fondul lui omenesc, normal, însă despovărat de școală și convenție, o armonie directă cu meșteșugul transpunerii sculpturale: esențele curate ale permanențelor poetice.

Simplitatea curajoasă și surprinzătoare a lucrărilor lui, face impresia unui fenomen firesc ca o naștere sau ca o cristalizare naturală a materiei stăpînită

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de alte forțe decît cele cunoscute. Și totuși acele lucrări apăreau după îndelungi meditații, în întregime stăpînite și perfectate prin tratări ulterioare ale materiei, simplu și delicat. I se potrivește omenește foarte bine; nu era un om al conversației bogate și al discuțiilor nesfîrșite. De altfel nici nu ne-a lăsat în urmă materiale bogate în schițe, desenuri, eboșe, texte, elemente prolixe, cu variante sau preliminarii ale realizărilor finale, ca un « maestru » glorios și risipitor cu arta lui. O severitate față de el însuși îi creea o pudoare ce-l împiedica să divulge gîndurile sau ideile pe care le urmărea, în sculptură, înainte de-a le fi definitivat. Își perfecta toată imaginea finală înainte de a o realiza.

Atracția pentru conceptele lui plastice a fost foarte însemnată; nu au lipsit cei ce l-au prețuit, atît cît a permis el, în severitatea și frugalitatea vieții lui active. Nu putem noi să evaluăm încă, în scurgerea timpului, toată importanța contribuției lui în evoluția comună și în dezvoltarea artei plastice a timpului nostru. Mai ales în perioada așa de pregnant tehnicistă și unificatoare, care trebuie să-și încheie ciclul evolutiv. Dar poezia foarte viguroasă a formelor lui se întrevede deseori în lucrări contemporane.

Și cea mai practică dintre arte, arhitectura, i-a căutat asocierea. Arhitecții îi reprezentau unele forme transpuse în proiectele lor, în fața edificiilor funcționaliste sau în interiorul lor, pentru că acolo unde nu se mai putea suporta sculptura figurativă, formele lui pure și simple tonificau în proiecte recea severitate a construcției obiective, care se vrea și ea pură și eventual emotivă, în căutările ei. Și în unele înfățișări foarte recente ale arhitecturii timpului nostru, între principalele curente de interpretare a artei de a construi, în Europa, în S.U.A., unde are cele mai multe și mai semnificative opere, sînt prezente puternice reminiscențe ale purismului brâncușian, în unele edificii reprezentative religioase, sau în altele tratate simplu ca arhitectură-sculptură; o ieșire a arhitecturii din spațiul constructivist, necomunicativ și monoton prin lipsa lui de inventivitate. Dacă tehnica artei de a construi a timpului și comanda socială, făceau în arhitectură inaplicabilă o anume viziune de apartenență la un limbaj clasic, pare firesc și inevitabil ca arhitectura viguroasă să împrumute din sculptura timpului, geometrii emotive din limbajul lui Brâncuși.

Însuși el a trecut cu siguarnță în domeniul arhitecturii simbolice, cînd și-a conceput ansamblul lui de la Tîrgu-Jiu, ansamblu care mai trebuie desăvîrșit și ca ansamblu urban. Și mai urmărea să realizeze un ansamblu comemorativ în India; din conversațiile lui se întrezărea tot un concept sculptural-arhitectural, care părea că urma să conțină la bază aceleași teme ale creșterilor vitale.

•

Era un om greu de abordat. Stăpînit tot timpul de o tensiune internă, transmisă interlocutorului printr-o privire pătrunzătoare și magnetică; foarte serios și cu neîncredere în interlocutor. Se putea aborda cu greutate o con versație convenabilă cu el. Scrutător și serios, la primele contacte cu cineva, trecea cu iscodirea ochilor dincolo de interlocutor, căutînd mereu referințe nevăzute sau esențe nebănuite; te simțeai inconfortabil. Se părea că se apăra de nepoftiți, de indiscreți, de căutători, de curiozitate. Nu făcea destăinuiri,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

și rareori forțat de împrejurări își spunea părerea despre creatorii timpului, mai întotdeauna cu o glumă ironică, iar cînd personajul în discuție era mai îngîmfat de persoana lui, ironia venea necruțător de tăioasă.

Îi plăceau foarte mult glumele spirituale și ironiile; le cultiva cu multă vervă și plăcere. Nu mă opresc să fac o asociere între sculptura lui intitulată « Negresă » creată în același timp cu pasiunea pentru colecțiile de artă africană, care-l stăpînea, și, deopotrivă, revistele, colecționarii și artiștii epocii. Își îngăduia, într-o deplină libertate față de convențiile sociale, să fie ironic, întocmind lucrarea intitulată « Socrate », o etajare de argumente plastice care susțin un gol dinamic.

Avea în analizele lumii înconjurătoare, o privire lucidă și pe deplin dezinteresată; căuta să fie cît mai fidel gîndului său. Încerca să curețe orice aparență de detaliile înșelătoare. Nu apărea deziluzionat la neînțelegerile ce se manifestau cîteodată în fața lucrărilor lui, după cum nu îl mîngîiau nici laudele eventuale. I se părea că ce a făcut, așa trebuia făcut. Părea să fie mai interesat de seriozitatea comentariilor marginale ce se iveau prin intermediul mesajelor lui sculpturale, cu atît mai bine primite cu cît ele nu se refereau la lucrările sculpturale de față. Aprecieri amabile și formale, clișeele unor simple civilități, îl enervau. Desigur, erau atitudini care nu-l ajutau din punct de vedere material. Nu era comod mai ales în fața oamenilor cu importanță socială și conștienți de importanța lor: îl evitau, și-i ocolea.

Foarte frugal și aș putea să adaug, la marginea ascetismului, își apăra cu hotărîre independența deplină în mijlocul gîndurilor lui supreme, dedicate cît mai adînc pentru înțelegerea unor valori vitale, în înțelesul lor cît mai simplu și mai pur.

Simplitatea gesturilor, o păstra și în veștminte. Cu hainele lui necălcate de pietrar curat, intra, sigur de el, în barurile, cafenelele și hotelurile luxoase din Paris sau New York, așa cum era mereu, cu aceeași tensiune internă, pe care o păstra veșnic, în orice împrejurare, și expresivitatea ei impunea personalului. Era în acest timp, o personalitate artistică mondială, dar nici un fel de gest sau atitudine nu o trăda. Ar fi putut să ducă o viață chiar opulentă; refuza orice fel de însărcinare artistică care nu ar fi fost capabilă să îi satisfacă preocuparea eului său propriu, chiar cînd putea să fie foarte bine răsplătită.

Locul lui fix, unde tălmăcea tot și se tălmăcea și pe sine, atelierul lui din Impasse Ronsin, nu era mai fix ca o corabie pe apele lumii; o semi-baracă roasă de timp. Interiorul, compus din spații înlănțuite, curate dar patinate de uzură, înfățișau un cadru pentru uneltele lui de muncă. Mobilierul confortului personal lipsea. O piatră rotundă, joasă, ca cea de moară, cîteva buturugi cioplite cu scaune joase, mese de tîmplărie și de lucru, unelte de mînă, de tot felul, însă nici unul electro-mecanic, forjă, lemn de sculptură puțin îndreptat, blocuri de ipsos constituiau o ambianță generală ca un fel de atelier de dogărie cu o mică anexă de fierărie. Varul predomina, cu o singură pată galbenă, acoperămîntul unui pat-sofa. Nu era nici un aranjament decorativ, nu erau lucruri prețioase, nici cărți, ziare sau reviste. Și în acest decor sumar și complet neformal, un stîlp de lemn spărgea tavanul și acoperișul și își scotea vîrful vehement în afară; o variantă a « Cocoșului », un obelisc cu bază triunghiulară și cu mari

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

crestături de răboj în serie geometrică descrescîndă spre vîrful ascuţit; aceeaşi temă a înălţării din ansamblul de la Tg.-Jiu, de data aceasta însă, o înălţare a vieţii. El era totul în acest atelier: gospodarul, ucenicul, meşterul şi creatorul, în mijlocul unei ordini, nici căutată şi nici artistică, dar curată prin grija lui. În tumultul vieţii din Paris, în acest atelier, discret şi în relativă singurătate, apărea ca un ermit în retragerea sa.

În împrejurări mai deosebite, în afara atelierului său, părea cîteodată intimidat de sărbătoriri mai fastuoase sau de o decoraţie interioară foarte confortabilă şi opulentă.

•

Cu toată singurătatea ce şi-o impunea în tumultuoasa complexitate a vieţii, nu a fost un personaj izolat, în interiorul personalităţii sale proprii, indiferent faţă de tot ce era în jurul lui. Nici nu a refuzat experienţele altora, inclusiv pe toate celelalte ale clasicismului. A plecat dintre cutele Carpaţilor noştri ca să se confrunte cu lumea, cu şcoala făcută, acea şcoală academică a timpului, pe care el mai tîrziu a considerat-o convenţională. Studiile lui de ucenicie au fost excelente şi era posesorul unei meserii viguroase căreia nimic nu-i lipsea ca să se poată afirma strălucit, în realismul timpului. În desfăşurarea activităţii sale, lucrările întocmite pînă la apariţia primei versiuni a « Păsării Măiastre », reprezintă succesive degajări de concepte sculpturale curente şi de influenţe ale climatului estetic al timpului, căruia însă nu i-a sacrificat multe şi importante realizări.

Statura lui mică era o energie concentrată; aprecia, din cînd în cînd, voioşii prelungite cu muzică şi dans.

Cele mai colorate şi mai preţuite amintiri care apăreau în conversaţiile cu el erau anii copilăriei şi începutul adolescenţei, toamnele lungi cu culesul prunelor şi facerea ţuicii, cu ospăţuri prelungite cu această ocazie, cu glumele şi întîmplările între copii, părinţi şi rude; mă făceau să întrevăd în aceasta isteţimea personajelor lui Creangă şi sursa largilor şi necruţătoarelor ironii ale lui « Le bon Dieu-Brâncuşi », aşa cum îi plăcea să i se spună, în maturitatea lui.

În acele ospeţe tradiţionale şi prelungite în timpul dansului şi în ritmul muzicii se nasc, ca totdeauna, supravitalităţi şi voie bună pe care ritmurile normale nu le mai pot exprima altfel decît prin « chiote », care sparg limitele şi deschid posibilităţi eventuale şi pentru alte ritmuri şi exprimări. Brâncuşi a construit în sculptură astfel de chiote şi le-a făcut inteligibile. Cunoştea foarte bine muzica noastră populară pînă la variante diferenţiate; asemeni şi arhitectura noastră tradiţională.

Ni se pare că « Pasărea măiastră » este o lucrare ce îl exprimă sintetic pe el însuşi în modul cel mai cuprinzător: este obiect sculptural, simbol şi permanenţă « Monumentală ». Tema ce l-a preocupat cel mai mult în diversele faze şi materiale întrebuinţate în exprimarea finală.

Dacă ar mai fi trăit, în mijlocul largei preţuiri de care se bucura, sînt convins că nu ar fi schimbat nimic din climatul şi din genul lui de a fi. Şi-ar fi dus mai departe temele sculpturale ale permanenţelor vitale. Universul lui ar fi rămas acelaşi, parţial construit, dar permanent viu.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

BARBU BREZIANU

Reportaj în jurul unei camere

Zidurile orașelor ascund uneori, între pereții lor, tezaure pe care dacă nu le dai la timp în vileag, amenință să coboare în taina domoală a pămîntului, acolo unde totul se surpă, se fărămițează și de unde doar anevoie mai pot fi readuse luminii; fiindcă ele se afundă pe nesimțite într-o infinită negură.

Cine bunăoară și-ar fi închipuit că taina mormîntului deasupra căruia Brâncuși a ridicat în 1910 monumentul *Sărutul*, în cimitirul Montparnasse din Paris, s-ar afla doar la cîțiva kilometri de București.

Deținătoarea secretelor acestei lumi asfințite într-un început de veac, este venerabila doamnă Clara Marbe.

Căsuța ei cu un singur cat se găsește într-o grădină năpădită de flori, cu o cișmea și o stivă de bîrne de la un dărîmat, de la un vechi cămin al familiei.

Stăpîna, cu părul ei în șuvițe lungi de argint și ochi foarte negri și triști, ne întîmpină blajin, poftindu-ne în odaia luminată cu lămpi de gaz și care reprezintă întregul ei univers: lumea umbrelor și a amintirilor.

Odinioară peste pragul casei trecuse Zamfir Arbore, I.L.Caragiale, Paul Zarifopol și Ștefania Dobrogeanu-Gherea (« Frau Doktor »), Ștefan Gheorghiu, dr. Crăsescu- Cujbă, Panait Istrati, Cristian Rakovski, Nina Arbore și mulți alții.

Astăzi în locuința Clarei Marbe au rămas doar imagini palide pe toți pereții, pe toate scrinurile și în geamantanele ticsite de scrisori, de fotografii și periodice ante-belice, printre care și *Exangelos*, bizara revistă a excentricului Raymond Duncan.

Intelectuală cu un larg orizont, Clara Marbe a avut vaste cunoștințe atît în lumea savanților — (aceasta datorită și fraților ei doctorii Max și Solomon Marbe [1]), foștii colaboratori ai lui Ion Cantacuzino, Constantin Ionescu-Mihăiești și Mihail Ciucă [2], iar la Paris la Institutul Pasteur, ai lui Elie Metcinikov, Emile Roux, etc) — cît și în lumea artelor (a cunoscut, de pildă, pe Isadora Duncan, pe Guillame Apollinaire, Amadeo de Sousa Cardoso [3] și pe Marie Laurencin. Pictorița, în ciuda protestului ei — « Nu fac portrete. Nu vreau să mă compromit. . . » — a acceptat să zugrăvească în cel mai riguros stil clasic, portretul tatălui Clarei, (semnat cu roșu în stînga jos).

Mai sînt aci portretele lui Max Marbe, desenat de Jean Al. Steriadi, și cel în ulei înfățișînd pe Leon Marbe, al Ninei Arbore. Clara Marbe apare reprezentată de o discipolă a lui Bourdelle: sculptorița poloneză Ianina Broniewska, frumoasa

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Interiorul Clarei Marbe

vecină de atelier a lui Brâncuşi, cît şi de un elev al lui Franz von Stuck, elveţianul Albert Kohler (1883—1964), într-o gravură însoţită de dedicaţia: « A Clara bien amicalement ». Un alt pictor elveţian, Otto Wyler, este prezent cu un autoportret pe un fundal decorativ *à la Gauguin*, purtînd inscripţia: « Avec les plus cordiales salutations ».

Pe scrin, privirea ne este atrasă de o fotografie: Amedeo Modigliani, o imagine cu desăvîrşire necunoscută în iconografia artistului: poartă o largă haină de catifea în dungi — în stînga lui se zăreşte o *Cariatidă*, basorelief care, aşa cum relata domnul William S. Lieberman, aparţine Muzeului de Artă Modernă din New York. « Modi » era de o nobilă stirpă: se trăgea după mamă din Spinoza. Numele şi-l luase de la moşia părintească Modigliana, lîngă Livorno. În afară de Brâncuşi [4], un alt compatriot al nostru pentru care pictorul avea o « devoţiune filială » cu totul particulară şi căruia îi făcea prelungi confidenţe, a fost « poetul şi filozoful » Constantin Lahovary-Sutzu [5].

Pe acelaşi scrin zărim o a doua imagine a lui Modigliani: un desen tragic realizat de credinciosul prieten Moise Kisling, în 1920, în ajun de Crăciun, cînd trupul lui Modigliani fusese răpus de haşiş, alcool şi tuberculoză; toată noaptea delirase recitînd versuri din Dante, poetul favorit, ori poate crîmpee din *Cîntecele lui Maldoror*.

Clara Marbe ne dă clişeul dăruit chiar de Modigliani — o placă sfărîmată ca şi viaţa lui. Aşadar imaginea nu avusese cum să fie reprodusă altundeva.

Iată şi alte trei fotografii originale executate de astă dată de Brâncuşi: *Orgoliul*, în a doua versiune în ipsos (1905); *Copilul* de la Muzeul de Artă al Republicii (1906);

Solomon Marbe ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

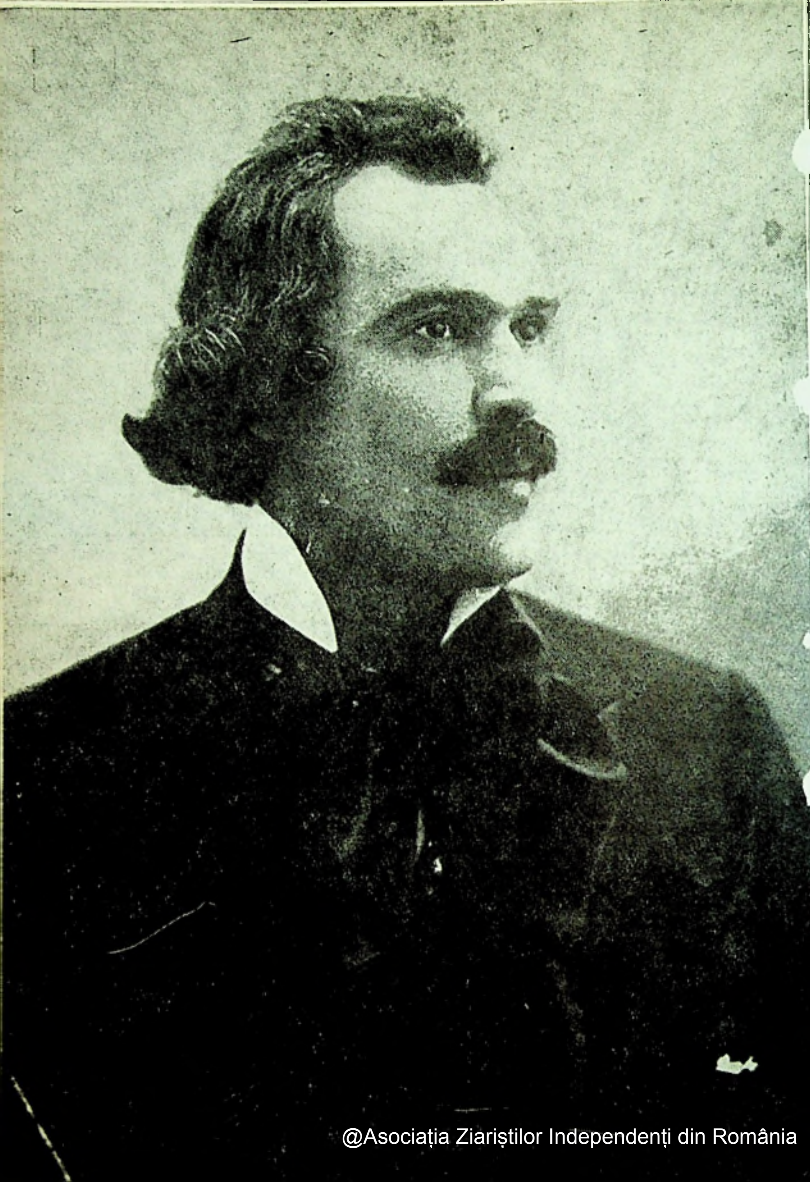

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

și senzaționala poză a viitoarei *Muze Adormite* intitulată: *Adolescenta* (1905)[6]. Păstrînd titulatura dată de artist, *Adolescenta* devine *Repaos*, apoi *Somnul* și în fine deschide ciclul *Muzelor Adormite* (I—XIII).

Același lent și treptat proces de stilizare, reluarea aceleiași perseverente idei, în platru, marmură și bronz, care va duce la descărnarea, la rășluirea inutilului, pînă la o formă de o puritate siderală. Însăși distanța parcursă pare aproape ca de la cer la pămînt. În acest prim studiu realist, viitoarea *Muză* avea încă ambele brațe; pupilele-i erau galeș deschise și se odihnea pe un soclu imens, scrijelit.

Tot în legătură cu Brâncuși ni se arată fotografia unei tinere și trupeșe nemțoaice — Lily Waldemberg.

Într-o zi în vara anului 1909, mergînd în atelierul sculptorului din rue de Montparnasse no.54, la parter, în stînga, în fundul curții, interlocutoarea noastră l-a găsit pe sculptor cioplind tocmai un *Tors*; el avea în față pe Lily Waldemberg, întîmplarea ne oferă concomitent numele modelului și data executării lucrării în marmură. *Torsul* — sau mai degrabă fragmentul de tors — a fost dăruit în 1910 la nunta lui Victor N. Popp cu Florica Elie Radu, și lor le datorăm păstrarea celor șase lucrări, astăzi în colecția Muzeului de Artă din Craiova și a Muzeului Academiei (col. prof. acad. G. Oprescu).

Dar odaia gazdei noastre este dominată de portretul în gips, al unei tinere cu privirea pierdută. Este Tania Rașevskaia[7]. Bustul a fost realizat de unchiul ei, după masca luată de Constantin Brâncuși, în decembrie 1910, atunci cînd ea și-a luat zilele. . . Tania era de fel din Kiev. Părinții cotau drept niște oameni avuți; tatăl, Nicolae Nicolaevici Rașevski avea o fabrică lîngă Kiev; iar mama-sa ducea, ca într-o nuvelă de Cehov, o viață provincială tihnită.

La moartea Taniei părinții ei au lăsat Clarei toate lucrurile fiicei lor. Corespondența din perioada 1907—1910, este constituită în mare parte din cărți poștale ilustrate cu priveliști din locurile natale.

Bătrînul o dojenea că nu-i scrie mai des; îi mulțumea că i-a trimis reproduceri după Puvis de Chavannes care-i procurau « momente încîntătoare », și se gîndea să-și facă o colecție de asemenea cromolitografii; îi expedia regulat cîte o sută de de ruble aur. Dar aceste scrisori reflectau și o stare de angoasă: « Mi-e greu să te sfătuiesc. Îți urez însă mult curaj ». . . Un curaj pe care Tania însă nu l-a avut.

În memoriile lui, Ilya Ehremburg își aduce aminte și el de Tania. O cunoscuse odinioară bine: « Era sora colegului meu de la Moscova, Vasea. Stătuse la închisoare, plecase apoi la Paris, se înscrisese la Facultatea de Medicină, se măritase cu un român chipeș, apoi se otrăvise. La înmormîntare venise mama ei de la Moscova; reușise să-l convingă pe preot să ne dea la toți o lumînare, iar dascălul cînta: « Trecîndu-i toate greșelile. . . »[8]

Chipeșul (pe care greșit romacierul Peter Neagoe îl făcea maghiar[9]) — era de fapt doctorul Solomon Marbe, fratele mai mare al Clarei pe care Tania Rașevskaia l-a iubit cu pasiune. Studentă în medicină, lua lecții de franceză cu acesta; caietele lor cu vocabularul franco-rus stau mărturie. Romanțioasă, visătoare, făcînd parte din cercurile progresiste, camera ei din boulevard Port Royal no.64, era plină de cărțile lui Tolstoi, Kurocikin Vasile Stepanovici, Saltîkov, Scedrin, Gogol, Lermontov Șevscenko, Darwin și alții. Fotografiile acestora, pe care le filăm ca pe niște vechi cartoane de joc, îi împodobeau altădată odaia. În 1910 cînd Tolstoi — cu care familia Rașevski se înrudea — murea la Astapovo, Tania a făcut o dramă, plîngînd și bătîndu-se cu pumnii în cap.

La 5 decembrie 1910, într-o dimineață cînd Clara s-a dus așa cum obișnuia, să-și vadă prietena, a găsit-o spînzurată. A alergat înspăimîntată la compatriotul ei

O fotografie inedită: *Modigliani* ▶

◀ I. Rașevski: *Portretul Taniei*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

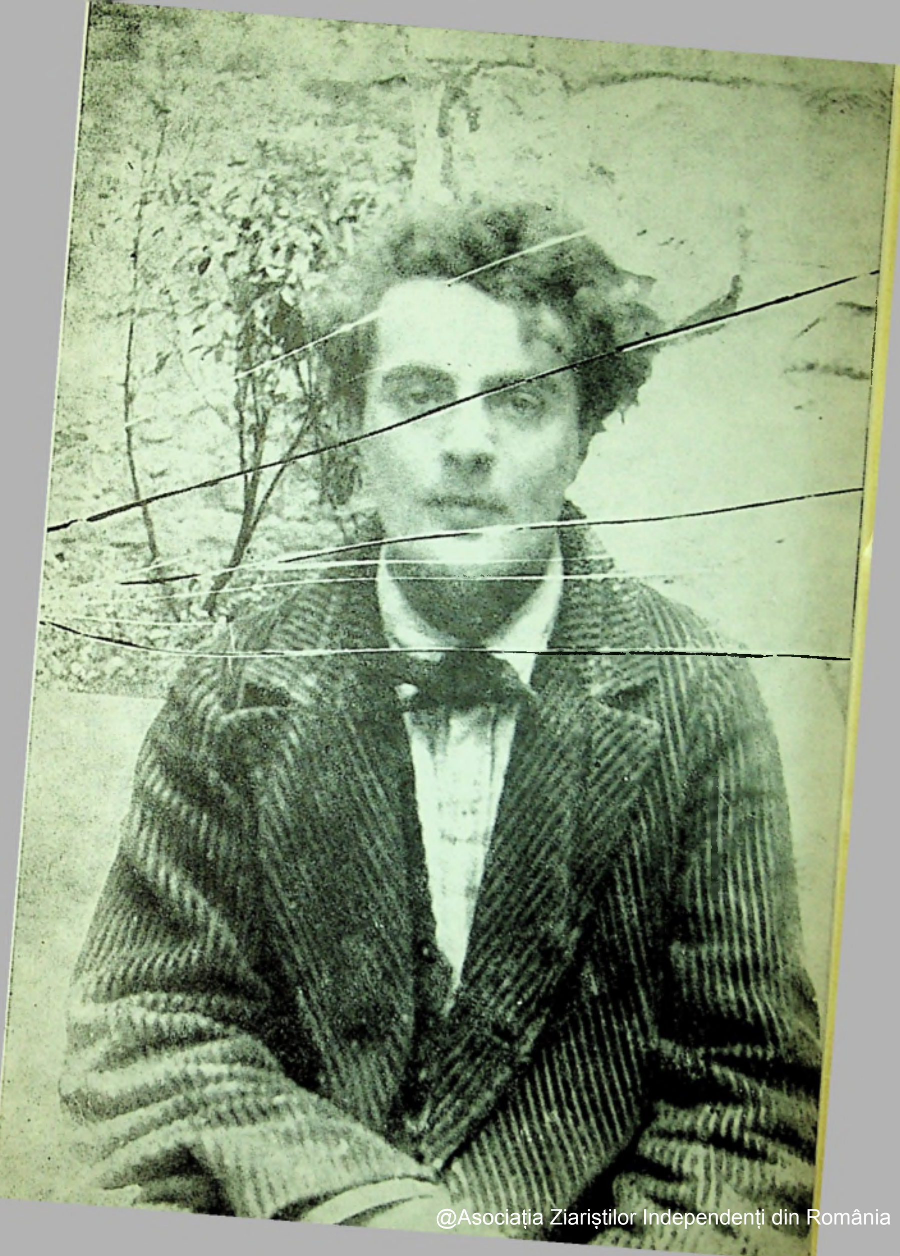
@Asociația Ziariștilor Independenți din România

doctorul Savin Creţulescu; apoi la fratele ei. . . Deznădăjduit acesta a condus-o la Brâncuşi, care plin de omenie a găzduit-o, a îmbărbătat-o şi i-a alinat durerea.

Abia la 12 decembrie — după ce lunga cale ferată Kiev-Paris a fost străbătută — a putut avea loc înmormîntarea. Între timp doctorul Marbe s-a sfătuit cu sculptorul în vederea unui monument funerar; şi s-a acceptat părerea că cel mai nimerit simbol ce-ar putea acoperi mormîntul unei iubite este *Sărutul*, care se afla în atelier încă din anul 1908. Brâncuşi a întregit bustul, cioplind în piatră, ca într-un cifru medieval, picioarele celor doi îndrăgostiţi în forma literei *M* — adică Moartea — săpînd şi transcriind în limba rusă, cu grafia graţioasă a slovelor cirilice — inversînd însă anul naşterii şi al morţii — emoţionantul epitaf:

« Taniuşa Raşevskaia născută la 6 aprilie 1910. Adormită la 22 noiembrie 1887, scumpă, iubită, îndrăgită ».

Astfel, această zobită dragoste a fost pecetluită de *Sărutul* lui Constantin Brâncuşi. Iar pe doctorul Marbe părinţii nu au contenit să-l iubească ca pe un ginere, aşa cum stă scris pe o fotografie:

« Scumpului nostru fiu în amintirea comunei noastre fericiri — familia noastră iubitoare. Cu afecţiune A. şi N. Raşevski ».

•

Cerem iertare gazdei noastre că am venit să tulburăm umbrele ce veghează fiecare ungher al casei sale.

---

[1] Dintre lucrările lui Max Marbe (1884—1959) menţionăm: *Role de certaines sources d'énergie dans la formation de la toxine diphtèrique*, Paris 1934; în colaborare cu M. Ciucă: *Profilaxia difterică* Bucureşti, 1934; *Contribution à l'étude de la biologie du bacille diphtèrique*, 1937; în colaborare cu André Boivin; *Pathologie vègètale*, Paris 1935. Iar dintre lucrările lui Solomon Marbe (1875—1955): *Paranoia epileptică*, 1905; în colaborare cu Al. Sutzu *Psyhiatria modernă şi principalele ei entităţi morbide*, 1905; *Un caz de boala lui Charcot*, 1906; *Un caz de catatonie. . .* 1907; în colaborare cu dr. Noica, *Les troubles de la sensibilité objective*, Paris 1906, etc. etc.

[2] Acad. G. Oprescu în comunicarea făcută la 14 octombrie 1967 în cadrul Colocviului I-Brâncuşi, atrăgea tocmai atenţia asupra legăturilor dintre sculptor şi profesorii C. Ionescu-Mihăieşti şi M. Ciucă, la care trebuie să adăugăm şi pe C. Livaditti, N. Vaschide, Henri Coandă, Traian Vuia şi alţii.

[3] Pictorul portughez Cardoso, a cărui nume figurează în cataloagele celei de a 27-a şi 28-a expoziţie organizate de « Société des Artistes independents » din 1911 şi 1912 — expoziţie la care participase şi Brâncuşi cu « La Muse endormie » (494), « Promethée (495) şi « Le Baiser » (496) — frecventa în acea epocă atelierul sculptorului. Fiindcă era deosebot de guraliv (ceea ce nu era pe placul lui Brâncuşi) exclama atunci cînd îl vedea: « Fata tatii, iar a venit mierloiul !

[4] Doctorul chirurg Paul Alexandre, care îl prezentase pe Modigliani lui Brâncuşi, ni se spune că era şi el « un român expatriat la Paris » (P. Pandrea, *Brâncuşi — Amintiri şi Exegese*, Bucureşti, 1967 p. 87); romancierul Konrad Bercovici făcea de asemeni parte dointre prietenii comuni. (Relatare făcută de Sidney Geist).

[5] Constantin Lahovary-Soutzu, fost preşedinte al Asociaţiei Franco-Române din Timişoara, autor printre altele, al volumelor *Vision Roumaine* Paris, 1913; *Pour le IV-eme centenaire de Pierre de Ronsard*, 1524—1924, Timişoara, 1924, etc.

[6] Una din cărţile poştale făcute după această fotografie a fost publicată de profesorul Ion Scîntee în ziarul craiovean *Înainte*, la 8 august 1965, ceea ce anulează afirmaţia lui V.G.Paleolog că această imagine ar fi « inedită ». (*Tinereţea lui Brâncuşi*, Bucureşti 1967, pl,23—24).

[7] Este numele corect al sinucigaşei greşit transcris « Sasevscaia » (David Lewis, *Brancuşi* 1957, Londra, p.36) ori « Gassevskaia », I. Jianu, *Brancuşi*, 1964, Paris, p.92) ambele greşeli preluate de V.G. Paleolog, *op. cit*, p. 180, 228. (Datele exacte ale decesului şi ale inhumării obţinute de la Prefectura Poliţiei Paris şi Administraţia cimitirului Montparnasse, ne-au fost comunicate de S. Geist şi au fost publicate ulterior de Athena Tacha Spaer (*A contribution to Brancuşi Chronology* în *The Art Bulletin*, 1966, martie.) Diferenţa 22 noembrie/5 decembrie este datorată decalajului de 13 zile între calendarul Gregorian şi Iulian.

[8] Ilya Ehrenburg, *Oameni, ani, viaţă*, Bucureşti, 1967, p. 114.

[9] Peter Neagoe, în *The Saint of Montparnasse* (Philadephia, 1965, p. 123) îl botează « Michael » iar David Lewis (*op. cit*. p. 36) « Ianoş ». Adevărul a fost restabilit de Ion Stăvăruş (*Luceafărul* 1967, feb. 25) şi Petre Pandrea (*op. cit*. p. 197).

BRÂNCUŞI: Sărutul ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ȚUCULESCU ÎN FRANȚA

Un pictor român a venit să facă o vizită la Paris.

Opera sa nu aparţine numai României, ci istoriei generale a artei contemporane. Anii de ucenicie ai lui Ţuculescu sînt strîns legaţi de Van Gtogh şi de Matisse, ca şi de arta totemică şi de procedeele de stilizare întrebuinţate de ceramica şi tapiseria populară.

La Nation Française, 13 iulie 1967

PERCEVAL

La fel ca şi aceea a compatriotului său Brâncuşi, arta românului Ion Ţuculescu, căruia Muzeul de artă modernă îi consacră o expoziţie de cel mai mare interes, este în acelaşi timp « foarte veche », înscrisă în radiţia locală, folclorică, şi foarte modernă, în tonul, în lirismul ce-şi are sursele principale în admiraţia pe care artistul o avea pentru Van Gogh.

Arta operelor de maestru ale lui Ţuculescu ne face să retrăim întreaga frumuseţe a naturii, toată forţa ei şi tot misterul ei ne pune în legătură spirituală cu ea.

L'Information, 22 iulie 1967 (pag. 2 suplimentară)

Cu 76 de pînze, Parisul descoperă un pictor român care-i era necunoscut: Ion Ţuculescu. Expoziţia actuală nu aminteşte de primii săi paşi, de valoare inegală. A fost arătată mai ales faza cea mai afirmată a

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

LE HAVRE paris-normandie LE HAVRE

Le Havre d'hier et d'aujourd'hui

MUSÉE DES BEAUX-ARTS :
l'ancien et le nouveau

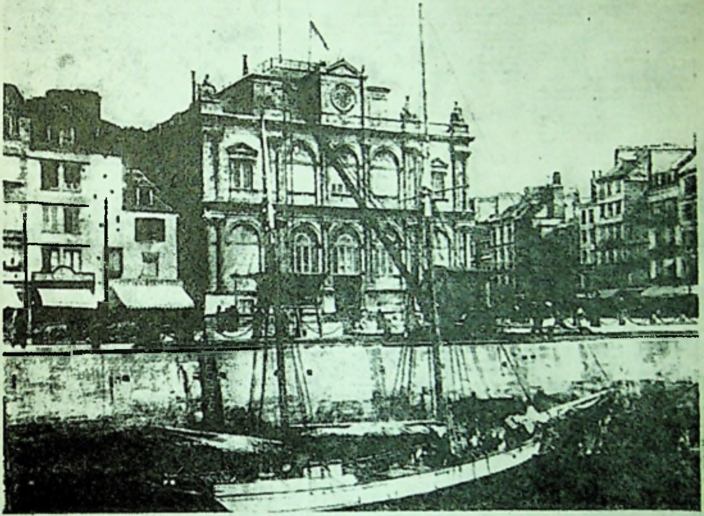

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

L'ancien et le nouveau musée des Beaux-Arts [illegible]

operei sale: aceea în care Ion Ţuculescu a cercetat folclorul român, limbajul transmis din generaţie în generaţie al motivelor geometrice care împodobesc olăriile şi covoarele. De atunci, ca şi cînd mergea de la analiză, la sinteză, simpla contemplare a peisajului «decolează» de la pămînt; se instaurează atunci un sistem de «sisteme», un totemic simbolic în care se regăseşte mai ales spaţiul din covoarele moldoveneşti pe fond negru. Dintr-o culoare densă, care îmbină valori tactile şi vizuale, Ion Ţuculescu recreează pentru noi, într-un limbaj modern, uimirea ascunsă în amintirea artei decorative române de totdeauna.

Le *Monde*, 4 august 1967

▼ Muzeul de artă din Le Havre care a adăpostit expoziţia Ţuculescu

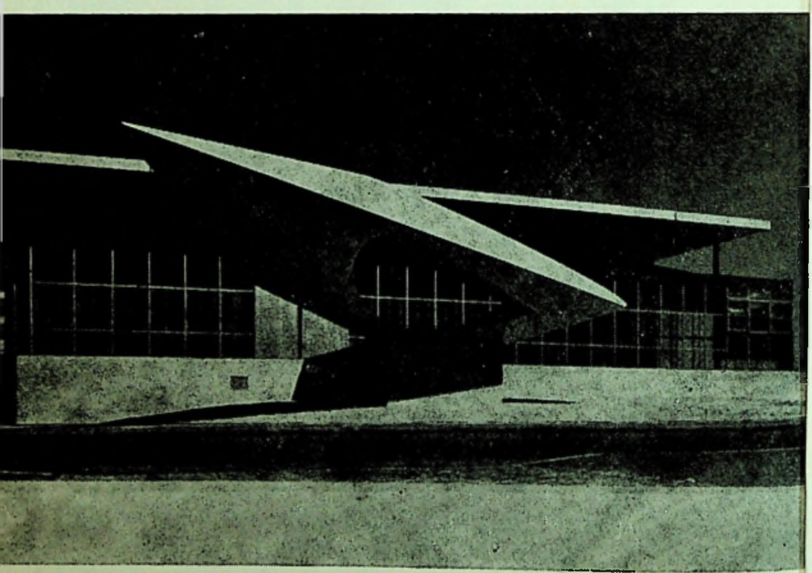

Corectura: LIDIA IGIROŞIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «ARTA GRAFICĂ»

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PREZENTAREA TEHNICĂ:
S. CIUBOTARU

Secolul 20

REDACŢIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAŢIA: ŞOSEAUA KISELEFF, 10 – TEL. 18.33.99
BUCUREŞTI

Lei 10

43 804

@Asociația Ziariștilor Independenți din România